

Forebyggelsens momenter

En antropologisk analyse af evidens og etik
i tiltag rettet mod unges brug af alkohol

Ph.d.-afhandling
Morten Hulvej Rod

What good is an anticipatory intelligence
if it can only anticipate itself?

- Roy Wagner

No book *against* anything ever has any importance;
all that counts are books for something,
and that know how to produce it.

- Gilles Deleuze

TAK

Ledelse og medarbejdere i Folkesundhed København udviste stor tillid og interesse, da de lod mig følge deres arbejde på tæt hold. Særligt vil jeg gerne takke Bjarne Rasmussen, Henrik Borggren, Jette Jul Bruun, Lone Just og Rasmus Baagland, der har kommenteret udkast til dele af afhandlingen. Det samme gælder Anna Paldam Folker i Sundhedsstyrelsen. Derudover vil jeg gerne takke Jesper Schwartz i SSP & Forebyggelse, Esbjerg Kommune og medlemmerne af Sund By Netværkets Alkoholtemagruppe for imødekommenhed og samarbejde i forbindelse med mit feltarbejde. Også tak til de øvrige personer i forebyggelsesverdenen, der stillede op til interviews og samtaler undervejs. Jeg har nydt godt af jeres åbenhed og diskussionslyst.

Mine vejledere, Kirsten Hastrup og Tine Curtis, skal have tak for deres utrættelige indsats og opmuntring. Kirsten har med sit fænomenale overblik (igen) ledt vejen for mig og skal have tak for at holde mig fast i antropologien. Tine har været mit anker i forebyggelsen og til uvurderlig hjælp og støtte i hele forløbet. Forskningschef Morten Grønbæk skal takkes for sin opbakning og for at lade mig gå mine egne veje med dette projekt. Centerleder Mads Uffe Pedersen tilbød at medfinansiere mit ph.d.-stipendium, og jeg siger tak for tilliden.

Det har været et privilegium at være omgivet af gode og inspirerende kolleger ved mine tre værtsinstitutioner: Center for Rusmiddelforskning (Aarhus Universitet), Institut for Antropologi (Københavns Universitet) samt Statens Institut for Folkesundhed (Syddansk Universitet). Anja Kublitz, Bjarke Oxlund, Jakob Demant, Kasper Tang Vangkilde, Liselotte Ingholt, Lotte Buch, Sébastien Tutenges, Steffen Jöhncke, Susanne Bregnbæk og Vibeke Steffen har tilsammen kommenteret et utal af kapiteludkast og hjulpet med at skærpe min argumentation. Thomas Pedersen har læst hele afhandlingen i den sidste fase og bidraget med væsentlige spørgsmålstejn i margenen. Tove Hulvej Jørgensen har omhyggeligt læst korrektur.

Som et særligt etnografisk *scoop* er det lykkedes mig at blive gift ind i felten. Landets smukkeste og klogeste epidemiolog og min foretrukne diskussionspartner Naja Hulvej Rod, som tilmed er min kone, kan jeg næppe blive færdig med at takke foreløbig.

Projektet er finansieret af Center for Rusmiddelforskning og Statens Institut for Folkesundhed med et samfinansieringsstipendium fra Forsknings- og Innovationsstyrelsen via Den Danske Forskerskole i Antropologi og Etnografi samt et stipendium fra Danmarks Forskerskole i Folkesundhedsvidenskab.

Indhold

I. Introduktion	8
En beretning fra felten	14
Fra befolkningspolitik til mikropolitik.....	20
Felten som professionelt hjem.....	25
Mikropolitiske momenter	35
II. Evidensdebatten: Forebyggelsens epistemologi	40
Evidensbegreber og videnshuller	42
Evidenssprog og vidensinteresser	48
Forestillinger om viden	53
Forestillinger om virkning	59
Forebyggelsens epistemologi	62
III. Forebyggelseskantoret: Bureaukratisk æstetik i dokumenter og møder	68
Dokumenter: Bureaukratiets smykker	72
Organisationsdiagrammet	72
Postkortet.....	80
Mission og Vision.....	81
Notatet	83
Møder: Bureaukratiet spejler sig	87
Bureaukratiets besvær med sig selv.....	89
Faglig proportionalitet.....	92
Ikke-viden og organisatorisk ambivalens	99
Bureaukratisk æstetik i dokumenter og møder	104

IV. Forældremødet: Viden, magt og moralsk ansvar	114
Fra kontoret til forældremødet	117
Viden: Teenageren objektivt set	123
To eksperter	125
Den virtuelle teenager	129
Magt: Autorisation og autoritet	132
Autorisation	133
Autoritet	137
Dobbelte standarder	140
Moralsk ansvar: Ud og hjem igen	143
Ud i samfundet	145
Familiens (onde) ånd	149
Viden, magt og moralsk ansvar	153
V. Klasseværelset: Tilstand og tilblivelse i dialogisk interaktion	160
Epistemologiske spændinger	161
Fra dialog til dissektion	168
Kroppen	177
Det sociale rum	189
Tilstand og tilblivelse i dialogisk interaktion	197
VI. Forebyggelsens momenter: Mod en refleksiv etik	204
Mellem forebyggelse og antropologi	206
Et etisk regime bliver til	212
Teknikker	216
Normer	223
Subjekter	230
Nye perspektiver	238
Litteraturliste	246
Resumé	263
English summary	265

I.

Introduktion

- Jeg har jo været ung som så mange andre unge, så det er ikke fordi jeg kommer med en baggrund, hvor jeg har været sådan tilbage... Tværtimod har alkohol fyldt ret meget og fylder stadigvæk meget i mine relationer. Så jeg kom med en ganske almindelig baggrund til at skulle være alkoholkonsulent.

Der oplevede jeg helt klart, at jeg ikke kunne forstå logikken i den måde, man talte om det. Det virkede som om, at "Nu skal vi have udryddet det her alkohol". Og man pustede det op til at være så og så farligt. Der tænkte jeg til at starte med: "Arh, ok. Hvor farligt er det også lige? Er det ikke bare...?" Jeg havde det der perspektiv, at det bare er en del af ungdomskulturen, og vi skal også have lov til at skeje ud.

Men så jo mere jeg har beskæftiget mig med det, desto mere er jeg begyndt at fokusere på, hvor meget alkohol fylder på reklamer i det offentlige rum. Hvor meget der bliver talt om det i radioen. Hvor selvfølgelig det bliver en del af venskaber og sociale relationer, at der er en bestemt alkoholkultur i de kredse, som man færdes i. Og hvor meget det har fyldt gennem hele min ungdom [griner].

Jeg har gået fra at synes, at det var nærmest sådan sektagtigt til nærmest selv at blive en del af sekten. Der har jeg bevæget mig: Fra dem, der ikke kan forstå, hvad pokker man snakker om, til at være en del af den der lille kreds, der tænker: "Jamen, det er også rigtigt: Alkohol fylder for meget".

Her fortæller Rasmus, en af mine centrale informanter og diskussionspartnere, hvordan han som kommunalt ansat alkoholforebygger efterhånden begyndte at tænke, "Alkohol fylder for meget". Det, Rasmus beskriver, er ikke ulig min egen oplevelse af at arbejde i et felt, hvor jeg til tider har haft svært ved "at forstå logikken i den måde, man talte om det". Som ansat på Statens Institut for Folkesundhed (SIF) har jeg været involveret i flere tværvideenskabelige forskningsprojekter om unge og alkohol, hvor vi på forskellig vis har fokuseret på forebyggelse. Mine kolleger på SIF har ligesom andre folkesundhedsforskere dokumenteret, at unges brug af alkohol er forbundet med alskens sundhedsmæssige og sociale problemer. I min egen etnografiske forskning med unge danskere har jeg imidlertid søgt at lægge problemorienteringen til side og i stedet fokusere på betydningen af alkoholbrug for unges sociale liv i almindelighed.¹ Det er to forskellige forskningsinteresser, men det er ikke ensbetydende med, at de er indbyrdes modstridende. Alkohol kan være nok så skadeligt og nok så socialt betydningsfuldt på en og samme tid, og selvom antropologiske alkoholforskere ofte er uenige med eksempelvis epidemiologerne, ser jeg et stort potentiale i at forene de forskellige videnskabelige interesser i konkrete forskningsprojekter. I en vis forstand må jeg, ligesom Rasmus, bekende mig selv som "en del af sekten" – om ikke andet fordi jeg med min tidligere forskning om unges alkoholbrug er blevet del af et felt, hvor der er en ganske tæt relation mellem forskere og forebyggere.

Ikke desto mindre stiller jeg mig fortsat undrende over for logikken i den måde, hvorpå mange forebyggere og forskere taler om alkoholforebyggelse. Det er en undren, der først og fremmest retter sig mod det epistemologiske perspektiv, der bliver anlagt i diskussioner og evalueringer af forskellige former for forebyggende tiltag. I mit virke som alkoholforsker er jeg ganske ofte blevet provokeret af, at forebyggelse af unges alkoholbrug bliver beskrevet og betragtet som et rent teknisk forehavende. Den forestilling understøttes af, at en omsiggribende fordring om *evidensbaseret praksis* har gjort effektivitet og målbarhed til de væsentligste kriterier, når det gælder om at vurdere konkrete

¹ Se fx Jørgensen, Curtis, Christensen, & Grønbæk, 2007; Jørgensen, Riegels, Hesse, & Grønbæk, 2006; Jørgensen & Curtis, 2007; Tutenges & Rod, 2009.

forebyggelsestiltag. I forebyggelsesverdenen er der en tendens til at ignorere forebyggelsens grundlæggende politiske karakter.

Et godt eksempel er undervisningsforløb, der har til hensigt at forebygge – eller i det mindste at udskyde – unges brug af alkohol. International forskning har gentagne gange fastslået, at uddannelse og oplysning generelt set ikke har målbare effekter (se fx Babor *et al.*, 2003; Stockwell, Gruenewald, Toumbourou, & Loxley, 2005). De overvejende negative resultater af effektevalueringer af undervisningsprogrammer har ført til en vis modvilje mod forebyggende undervisning blandt folkesundhedsvidenskabelige alkoholforskere. Det er de samme forskere, der anbefaler politikerne at skærpe den lovgivning, der regulerer tilgængeligheden og prissætningen af alkohol, idet tiltag som disse har vist sig at have gode målbare effekter (*ibid.*). Ifølge den videnskabelige effektforskning er der ikke meget tvivl om, at juridisk regulering er den bedste måde at nedbringe unges brug af alkohol.

Til forskernes frustration træffer politikere imidlertid ikke altid de beslutninger, som den videnskabelige evidens udpeger som de rigtige. Forebyggelsesforskningens problem er, at der med forestillingen om evidensbaseret praksis følger en ide om, at videnskab og politik er adskilte størrelser. Forskerne forestiller sig, at den videnskabelige evidens som udgangspunkt ikke har noget med politik at gøre, men udelukkende påviser, hvordan man rent teknisk kan opnå et bestemt formål. Dette gør sig ikke kun gældende på forebyggelsesområdet, men også inden for andre former for velfærdsarbejde – fx uddannelse og socialt arbejde, hvor ideen om evidensbaseret praksis har vundet indpas de seneste år. Netop når det angår forebyggelse, bliver det imidlertid tydeligt, at forskningen og det politiske hænger nøje sammen, idet forebyggelse så åbenlyst er en form for befolkningspolitik, der betjener sig af forskning. Som Nicolas Rose formulerer det med henvisning til Michel Foucault:

Political authorities, in alliance with many others, have taken on the task of the management of life in the name of the well-being of the population as a vital order and of each of its living subjects (Rose, 2001: 1).

Forskningen – og her tænker jeg især på den folkesundhedsvidenskabelige forskning, der blandt andet udøves ved institutter som SIF – er en af de alliancepartnere, som Rose beskriver, at politiske autoriteter inddrager i

arbejdet med at forbedre og ikke mindst forlænge befolkningens liv. Det er der ikke noget galt i – tværtimod – men det betyder, at forskningen i forebyggelse bliver langt tættere sammenvævet med det politiske, end mange forskere forestiller sig.

Hvad angår den forebyggende undervisning, vil jeg her nøjes med at pege på, at undervisning kan have mange former for virkemåder og virkninger, og at evidens for de direkte målbare effekter, fx i form af en udskydelse af unges alkoholdebut, udgør et meget snævert grundlag for at vurdere, hvorvidt en bestemt form for undervisning er god eller dårlig. Gennem afhandlingen vil jeg således argumentere for, at effektforskningens epistemologi er utilstrækkelig til at forstå forebyggelsens virkemåder og virkninger.

Mens jeg til at begynde med blev provokeret af, at mange forskere beskrev forebyggelse som et teknisk snarere end et politisk forehavende, så har jeg undervejs – i forbindelse med feltarbejdet såvel som med arbejdet med afhandlingen – ladet mig drive af en nysgerrighed over for denne epistemologis praktiske og sociale betydning for mine informanter. Med udgangspunkt i en antropologisk analyse af forebyggelsespraksis, der retter sig mod at udskyde danske unges brug af alkohol, undersøger jeg de praktiske implikationer af effektforskningens epistemologi, og jeg viser, hvordan den kommer til kort i konkrete situationer – herunder i forebyggende undervisning.

Evidens for forebyggelsens effekter er, for nu at parafrasere Roy Wagner, en form for anticipatorisk intelligens, der kun kan anticipere sig selv.² Det er en form for forudsigelse om, hvorvidt forebyggelsen vil være i stand til at leve op til sit formål, men som afhandlingen vil påvise, gælder denne form for forudsigelse kun i en verden, der består af simple kausale sammenhænge. I forebyggelsespraksis kommer de forudsigelser, som den videnskabelige evidens leverer, til at leve deres eget liv, hvor det ikke altid er en fremadskridende kausalitet, der råder, men nogle langt mere komplicerede sociale forhold. Som Edwin Ardener har påpeget, så har forudsigelser af simple kausale sammenhænge det grundlæggende problem, at de forudsætter en repetitiv virkelighed. I det øjeblik hvor tingene forandrer sig – og hvor forudsigelserne således er allermest påkrævet – kommer de til kort (Ardener, 1989: 135).

² Jf. det ene af de to citater som indleder afhandlingen: "What good is an anticipatory intelligence, if it can only anticipate itself?" (Wagner, 2009:3).

Forebyggerne indgår i deres professionelle praksis i sociale relationer – med hinanden og ikke mindst med mennesker, som de gerne vil have til at handle på en bestemt måde. Det betyder, at forebyggelsens vej – ganske som Kirsten Hastrup har beskrevet det for antropologiens vedkommende – ”går fra menneske til menneske, ofte via sproget” (Hastrup, 2009a: 298). Ligesom antropologien står forebyggelsen ikke i et teknologisk forhold til sin genstand, men i et socialt. Forebyggelsen griber ind i og virker selv gennem sociale relationer. Derfor vil jeg gennem afhandlingen analysere forebyggelsen med udgangspunkt i en relationel epistemologi (jf. Emirbayer, 1997).

Afhandlingen har som udgangspunkt et epistemologi-kritisk ærinde. Det er imidlertid ikke min hensigt udelukkende at kritisere og dekonstruere den tankegang, der kommer til udtryk i store dele af den folkesundhedsvidenskabelige forskning om forebyggelse. Dette er ikke en afhandling imod evidensbaseret praksis, men snarere en afhandling hvormed jeg håber at afstedkomme en ny form for refleksiv praksis.³ I afhandlingens konklusion omsætter jeg derfor den relationelle optik til at påpege behovet for et øget etisk refleksivitet i forebyggelsen, og jeg skitserer nogle nye retninger, som forebyggelsen kunne tage.

Med afhandlingen ønsker jeg samtidig at bidrage til antropologien med ny viden om den danske velfærdsstat. Her udgør mit fokus på forholdet mellem epistemologi og etik en ny vinkel. Forebyggelse synes tilmed at være et relativt uudforsket felt, idet størstedelen af den danske velfærdsantropologi har beskæftiget sig med dag- og uddannelsesinstitutioner, socialt arbejde og forskellige former for behandling (se fx Anderson, 2000; Anderson, 2008; Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Jöhncke, 2007). I mine analyser lægger jeg hovedvægten på at forstå en gruppe mennesker, der i deres daglige, professionelle praksis arbejder inden for en af velfærdsstatens institutioner. Mit feltarbejde har mestendels fundet sted i et kommunalt forebyggelseskontor, og det er således personer, der arbejder som bureaukrater i dette kontor eller er tilknyttet det som frontlinjemedarbejdere, der udgør mine primære

³ Jf. det andet af de to citater, som indleder afhandlingen: ”No book against anything ever has any importance; all that counts are books for something, and that know how to produce it” (Deleuze, 2004: 192, citeret i Brown, 2010: 101). Dette citat fungerer mest af alt som en form for besværgelse; afhandlingen trækker ikke på Gilles Deleuzes filosofi i øvrigt.

informanter. Det er dem, som jeg omtaler som forebyggerne. Samtidig vil jeg i et vist omfang trække på mine erfaringer som forsker i et folkesundhedsvidenskabeligt miljø.

Afhandlingen er opbygget som en bevægelse, hvor vi følger forebyggerne i deres daglige arbejde, og efterhånden gennem kapitlerne kommer tættere og tættere på de unge i forebyggelsens målgruppe. Vi følger således forebyggerne, når de går til konferencer og møder, når de arbejder i kontoret, når de tager ud på skolerne for at tale med forældre til børn i teenagealderen, og endelig ser vi, hvad der sker, når de i en undervisningssituation står over for teenagerne selv. Det er en bevægelse gennem det, som jeg kalder for mikropolitiske momenter – nogle nedslagspunkter i forebyggelse som en social proces – og som har til hensigt at give et bredt og nuanceret indblik i, hvordan forebyggelse udformer sig i praksis.

De mikropolitiske momenter skal forstås som en metodologisk videreudvikling af den ide om at foretage et vertikalt snit af feltet, som Laura Nader har været med til at gøre til et forbillede for policyantropologien (Nader, 1980; jf. Shore & Wright, 1997). Med et vertikalt snit følges en politik eller et politikområde gennem flere forskellige niveauer – fx kan lovgivning studeres etnografisk ved at undersøge bevægelsen fra politiske debatter og beslutningsprocesser over bureaukrater og praktikerens fortolkninger til de måder, hvorpå lovgivningen indvirker på almindelige menneskers dagligliv. Jeg havde planlagt at foretage denne form for snit af forebyggelsen, hvor jeg ville inkludere forskere, politikere, forebyggere, forældre og unge som informanter. Da jeg først fik adgang til at deltage i de kommunale forebyggeres praksis, åbnede der sig imidlertid et rigt og komplekst felt, og der tegnede sig nogle muligheder for fordybelse, som jeg ikke på forhånd havde været i stand til at se. På baggrund af erfaringer fra mit tidligere feltarbejde blandt unge vurderede jeg, at jeg ikke på samme tid kunne lave et tilstrækkeligt solidt etnografisk studie af denne gruppe. Selvom jeg ikke har erfaringer fra feltarbejde blandt politikere og forskere, nåede jeg til samme konklusion, hvad disse grupper angår. Min bekymring var med andre ord, at jeg kun kunne foretage et vertikalt snit, hvor jeg med Shore & Wrights ord gennemstuderede⁴ alkoholforebyggelsen, hvis

⁴ På engelsk "*study through*" (Shore et al., 1997)

jeg gav afkald på den dybde i relationen mellem etnograf og informanter, der for mig at se stadig kendetegner god etnografi.

Afhandlingen giver således ikke noget vertikalt snit gennem flere *sites* (jf. Marcus, 1995), men med sin opbygning søger den at følge med forebyggernes egne bevægelser gennem forskellige momenter af deres professionelle praksis. Hvor det vertikale snit er defineret ved en hierarkisk retning – oppefra og ned eller nedefra og op – er den bevægelse, som jeg foretager sammen med forebyggerne, defineret ved forebyggelsens egen retning mod de unge. Som vi skal se, er det ikke en bevægelse længere og længere ned gennem et enkelt, sammenhængende hierarki, men snarere en bevægelse gennem forskellige og mere momentane, situationsbundne hierarkier. Selvom forebyggelse kan klassificeres som en form for befolkningspolitisk biomagt (Rose, 2001), kan det ikke tages for givet, at forebyggerne i mødet med deres målgruppe har det hierarkiske overtag.

Resten af dette introduktionskapitel er opdelt i fire afsnit: Først illustrerer jeg nogle af afhandlingens centrale temaer og spørgsmål gennem en etnografisk beskrivelse af min deltagelse i en række møder med kommunale forebyggelsespraktikere. Denne beretning danner udgangspunkt for en præsentation af den mere overordnede politiske kontekst for mine informanternes forebyggelsesarbejde. Dernæst vender jeg mig mod min metodologiske position i felten, og endelig redegør jeg for afhandlingens analysestrategi og opbygning.

En beretning fra felten

I perioden fra 2006 til 2008 deltog jeg sammen med kommunale forebyggere fra hele landet i en række møder med henblik på at udvikle nogle anbefalinger til kommunernes alkoholforebyggelse (se Sund By Netværket, 2008). Rasmus, som på det tidspunkt var Københavns Kommunes specialkonsulent i alkoholforebyggelse, var formand for gruppen, og det var meningen, at jeg som repræsentant for SIFs Center for Alkoholforskning skulle bidrage med mit kendskab til forskningen på området. Samtidig havde jeg sagt til gruppen, at jeg gerne ville bruge arbejdet som en form for deltagerobservation til min forskning som ph.d.-studerende i antropologi. I denne dobbelte egenskab deltog jeg både i en mindre arbejdsgruppe, hvor jeg sammen med fire andre tog del i skrive- og redaktionsarbejdet med publikationen, og i en større netværksgruppe, der mødtes med mellemrum for at diskutere den publikation, som vi

efterhånden udarbejdede i arbejdsgruppen. Arbejdet med publikationen foregik i regi af "Sund By Netværket", som er en sammenslutning af kommuner, der udveksler erfaringer på forebyggelsesområdet og i den forbindelse udvikler publikationer med anbefalinger til kommunernes forebyggelsesindsats.

Vores arbejde mandede ud i en rapport med femten anbefalinger til kommunerne – "den gode kommunale model". Jeg vil ikke gennemgå anbefalingerne her eller i øvrigt beskæftige mig med produktet af arbejdet. Med henblik på at anslå de problematikker, som afhandlingen beskæftiger sig med, vil jeg til gengæld fremhæve nogle af de centrale temaer, der opstod i vores diskussioner undervejs. Her var det en gennemgående problematik, at der ikke var særligt mange videnskabelige undersøgelser, der kunne danne udgangspunkt for anbefalingerne. Vi kunne ikke i "evidensen" eller i "litteraturen", som det blev kaldt, finde svar på, hvordan kommunerne skulle gribe deres opgave med alkoholforebyggelse an. Ikke desto mindre skulle vi producere en form for vejledning og retningsanvisning, der tog sig evidensbaseret ud.

I selve arbejdet med anbefalingerne foregik der en proces i retning af at afgrænse og specificere forebyggelse i forhold til andre kommunale praksisser – først og fremmest misbrugsbehandling. Således skete der i løbet af de første møder om publikationen en vis udskiftning i mødedeltagerne, hvor personer der arbejdede med misbrugsbehandling gradvist holdt op med at deltage i møderne. Ligeledes betonedes Rasmus, der fungerede som gruppens formand, ved stort set hvert eneste møde, at publikationen skulle være en model for forebyggelse og ikke behandling. Som han forklarede mig i et interview:

Misbrugsfolkene kommer jo og arbejder med dem, der har et alkoholmisbrug til daglig, og det ved de rigtigt meget om, hvordan man gør. Hvordan man får afvænnet folk, hvad der skal til og så videre. Men de ved ikke særligt meget om, hvad der skal til for at forebygge, at de drikker. Det beskæftiger de sig ikke med. Og det er sådan en hel sontring, som er så svær inden for alkoholområdet.

Forebyggelsesinteressen adskiller sig således fra "misbrugsfolkenes" interesse i at "afvænne folk". For at forstå vigtigheden af ikke at lade

sidstnævnte interesse præge den gode kommunale model, er det nødvendigt at kende til et mere overordnet formål med publikationen, som ikke blev nedfældet i anbefalingerne, men som fremkom som et tema ved stort set hvert eneste møde: Politikerne skulle fatte interesse for alkoholforebyggelse, eller som forebyggerne formulerede det: "Alkoholforebyggelse skal på den politiske dagsorden".

Da jeg i et interview spurgte Rasmus, hvad han håbede at opnå som følge af den gode kommunale model, mente han ikke, at de femten anbefalinger hver og en skulle føres ud i livet i hver eneste danske kommune. Dette betragtede han som en "utopi", men...

...man kan håbe på, at man får øjnene op for, at der kan gøres mere, end bare det man går og gør. Og [...] fordi forebyggelsen fylder meget i kommunerne nu, og der også er politisk medvind i kommunerne omkring forebyggelse, at man kan få den på dagsordenen i det politiske og sige, at nu skal vi have lavet en alkoholpolitisk handleplan. [...] Og at det skaber noget bevidsthed omkring forebyggelse på alkoholområdet, som i hvert fald i de kommuner, jeg kender til, er nedtonet væsentligt i forhold til andre ting.

Her beskriver Rasmus en oplevelse, der også af de andre deltagere hyppigt blev fremhævet ved møderne om publikationen. Som personer, der i hver deres kommune arbejdede med alkoholforebyggelse, havde de en fornemmelse af, at netop alkohol blev nedprioriteret af politikerne, og at der ikke var "politisk medvind" for deres arbejde. Derfor blev publikationen set som et middel, som forebyggerne kunne bruge til at overbevise de kommunale politikere og forebyggernes kolleger i de andre forvaltninger om vigtigheden af alkoholforebyggelse, som noget der vel at mærke ikke handlede om behandling af misbrug. Deltagerne i gruppen oplevede nemlig, at politikere og andre havde for vane at tænke på alkoholproblemer som noget, der udelukkende vedrørte misbrugere og "manden på bænken", mens almindelige danskers almindelige alkoholforbrug ikke blev opfattet som problematisk.

En af måderne hvorpå gruppen afgrænsede alkoholforebyggelse i relation til misbrugsbehandling var at sammenligne deres arbejde med tobaksforebyggelse. Sund By Netværket havde tidligere udgivet "Den

gode kommunale model for tobaksforebyggelse", og denne publikation fungerede i vid udstrækning som en form for forbillede for arbejdet med alkoholpublikationen. Hvor forebyggerne oplevede, at der i deres hjemkommuner var "medvind" i forhold til tobaksforebyggelse, hvilket kom til udtryk i en politisk prioritering af fx rygestopkurser og lignende, blev alkoholforebyggelsen imidlertid, sådan som Rasmus påpegede i citatet ovenfor, "nedtonet". I gruppens diskussioner blev tobaksforebyggelsen en yndet målestok for alkoholforebyggelse, og det blev ofte fremhævet, at "alkoholområdet befinder sig dér, hvor vi var med tobakken for tyve år siden".

Alkohol kom i sammenligningen med tobak til at fremstå som et særligt svært mål for forebyggelsen. For alkohol gælder et mindre entydigt budskab end i tobaksforebyggelse, hvor det slet og ret handler om at få folk til at lade være med at ryge. Hvad alkohol angår, er der ikke sundhedsfagligt belæg for at promovere total afholdenhed, og dette blev da også af forebyggerne anset som et både urealistisk og irrelevant mål for forebyggelsen – undtagen når det gjaldt børn, hvor der generelt var enighed om, at alkoholdebuten gerne skulle udskydes længst muligt, og i hvert fald indtil det fyldte sekstende år. Gruppen var imidlertid noget ambivalent i forhold til problematiseringen af unges alkoholbrug. På den ene side fandt deltagerne det glædeligt, at der var stigende fokus på emnet, men de var også lidt trætte af, at politikerne altid var villige til at fokusere på de unge, men sjældent tog voksnes drikkeri alvorligt. Der var generelt i gruppen stemning for, at indsatsen for at nedbringe unges druk i stigende grad skulle inddrage forældrene, og at voksnes betydning som rollemodeller var vigtig at tage i betragtning.

I den periode vores arbejde stod på, foregik der en offentlig debat om, hvorvidt staten og kommunerne med forskellige forebyggelsestiltag opførte sig formynderisk og moraliserende over for borgerne. Ved møderne om publikationen blev det hyppigt diskuteret, hvordan vi kunne undgå at blive "moralistiske" i vores anbefalinger. Det fremgik endvidere af forebyggernes diskussioner om publikationen, at de oplevede alkohol som et "tabuiseret" område. Dette kunne forebyggerne se fx i lærere og pædagogers "berøringsangst" i forhold til at konfrontere forældre, der drak for meget til at tage sig ordentligt af deres børn, og hos hjemmehjælpere der ikke vidste, hvordan de skulle håndtere alkoholproblemer hos de ældre mennesker, som de skulle pleje.

Arbejdet med publikationen handlede således ikke blot om at fremstille femten anbefalinger, men også om at lave en fremstilling af alkoholforebyggelse, der kunne dreje politikernes opmærksomhed væk fra deres fokus på misbrug og behandling, og opnå samme succes som tobaksforebyggelsen. Forebyggerne oplevede imidlertid, at der stod en "tabuisering" og "berøringsangst" i vejen, som gjorde, at de med anbefalingerne skulle være påpasselige i forhold til at fremstå som moraliserende. Derfor blev der også på møderne om publikationen brugt megen energi på at diskutere, hvordan anbefalingerne og behovet for alkoholforebyggelse indledningsvist skulle begrundes. Her blev der først og fremmest lagt vægt på "det sundhedsmæssige perspektiv", og publikationen skulle således indledes med et afsnit om "Alkohol og folkesundheden". Dette afsnits tilblivelsesproces vil jeg beskrive nærmere i det følgende.

Afsnittet skulle beskrive de helbredsmæssige risici, der er forbundet med at drikke alkohol, og da dette er emnet for en del af SIFs epidemiologiske forskning, var det naturligt, at jeg meldte mig til at skrive et udkast. Jeg kopierede dele af en tekst, som en kollega havde skrevet til en anden publikation, og som blandt andet beskrev, hvordan et stort forbrug af alkohol kan føre til kræft, skrumpelever og andre lidelser. Ved et møde i redaktionsgruppen diskuterede vi denne tekst, og jeg blev gjort opmærksom på, at der manglede "nogle tal". De andre medlemmer af gruppen savnede opgørelser af omfanget af problemet: En beskrivelse af hvordan alkohol "rammer bredere end andre livsstilsfaktorer" ved fx at gå ud over børn i "alkoholfamilier" og af konsekvenserne for folks tilknytning til arbejdsmarkedet. Endelig savnede de økonomiske argumenter, der kunne overbevise de kommunale politikere om alkoholforebyggelsens positive potentiale.

Jeg gik tilbage til skrivebordet og tilføjede et afsnit, der efter min vurdering beskrev de ting, som de andre medlemmer af redaktionsgruppen efterspurgte. Jeg havde ganske vist haft svært ved at finde tal, der kunne dokumentere antallet af børn, som bliver anbragt uden for hjemmet som følge af deres forældres brug af alkohol. Til gengæld havde SIF udgivet en rapport, der opgjorde antallet af sygefraværsdage og kontakter til praktiserende læger som følge af alkohol (Juel, Sørensen, & Brønnum, 2006), og disse tal sørgede jeg for at nævne. Da vi et par måneder senere mødtes i den større netværksgruppe, blev

det hurtigt klart for mig, at jeg stadig ikke havde gjort mit arbejde godt nok. For det første savnede deltagerne i mødet fortsat flere tal og særligt nogle opgørelser over de "sociale omkostninger" ved alkohol. For det andet blev det påpeget, at teksten ikke beskrev problemerne ved alkohol på en tilstrækkeligt "motiverende" måde.

Jeg skrev endnu en version af teksten, og i dette mit tredje forsøg gik det bedre. Det gik endelig op for mig, at jeg ikke arbejdede på en videnskabelig publikation, men at min opgave var at formulere en tekst, der var velegnet til at overbevise en politiker om vigtigheden af alkoholforebyggelse. Til denne brug skulle jeg fremhæve så mange (og så høje) tal som muligt. Fx havde SIF opgjort, at alkohol medfører et årligt produktionstab på enten 7.229 eller 585 mio. kr. alt afhængigt af, hvilken økonomisk målemetode man anvender (ibid.: 121). Jeg valgte det højeste tal. Derudover lykkedes det denne gang at formulere mig i mere overbevisende vendinger, og ud fra en sproglig betragtning var jeg særligt tilfreds med følgende sætning:

Der er god grund til at sætte alkohol på den kommunale forebyggelsesdagsorden: Det er ganske enkelt for dyrt at lade være (Sund By Netværket, 2008: 11).

At det i praksis ikke er helt så enkelt at beregne, hvorvidt forebyggelse betaler sig, blev i denne sammenhæng mindre betydningsfuldt, og denne tredje version af teksten fandt da også vej til den endelige publikation i stort set uændret form. Det der til at begynde med skulle være et afsnit om folkesundhed og de helbredsmæssige konsekvenser af at drikke, udviklede sig således over en beskrivelse af "de sociale omkostninger" i retning af et fokus på de økonomiske omkostninger for kommunen.

Udover at eksemplificere hvordan jeg i mit feltarbejde har bedrevet deltagerobservation og forsøgt at håndtere min dobbeltrolle som repræsentant for folkesundhedsvidenskaben og ph.d.-studerende i antropologi på samme tid, illustrerer denne beretning forbindelserne mellem forskning, forebyggelse, politik og økonomi. I gruppen skulle vi finde ud af, hvad der ville være det rigtige for kommunerne at gøre, og selvom der ikke var entydige svar at hente i evidensen, skulle anbefalingerne gerne hente legitimitet ved at henvise til videnskabelige undersøgelser. Dette var især vigtigt, fordi forebyggerne nødtigt ville fremstå som moralistiske, når de skulle problematisere almindelige

danskeres brug af alkohol. Derfor kom økonomiske argumenter også til at spille en fremtrædende rolle i bestræbelsen på at vække de kommunale politikeres opmærksomhed.

Fra befolkningspolitik til mikropolitik

Jeg foretager nu et skalspring fra etnografien til en bredere politisk kontekst. Her kan begreber som befolkningspolitik og biopolitik, der er blevet introduceret i antropologien via Foucaults magtgenealogiske arbejde, bidrage til en overordnet forklaringsramme for forebyggelsen. Foucault har blandt andet beskrevet, hvordan statslig magtudøvelse gradvist er begyndt at orientere sig mod at regere *befolkningers liv*. Statistik spiller en særlig rolle i denne historiske udvikling, idet statistiske metoder og modeller har været en forudsætning for i det hele taget at begrebsliggøre og beskæftige sig med hele befolkninger, og fordi man statistisk kan iagttage forskellige fænomener, der gør sig gældende netop på befolkningsniveau (se fx Foucault, 1991: 99).

Foucault peger på en historisk udvikling, hvor familien går fra at være en model for statslig regeringsudøvelse til at blive et instrument, hvorigennem staten kan regere sin befolkning. Det kan eksempelvis være nogle særlige familieformer, der fremmer befolkningspolitiske mål, men det foregår også, når forældrene – som Sund By Netværkets gruppe gerne så – bliver opfordret til at opdrage deres børn med nogle bestemte mål for øje:

The family becomes an instrument rather than a model: the privileged instrument for the government of the population and not the chimerical model of good government. This shift from the level of the model to that of an instrument is, I believe, absolutely fundamental, and it is from the middle of the eighteenth century that the family appears in this dimension of instrumentality relative to the population, with the institution of campaigns to reduce mortality, and to promote marriages, vaccinations, etc. (ibid: 100).

Ved at instrumentalisere familien bringer staten sin befolkningspolitik ned i en mikropolitisk skala. Dette har at gøre med udviklingen af det, som Foucault kalder en ny form for pastoralmagt, hvor forskellige samfundsmæssige institutioner (familien, politiet, uddannelsessystemet)

leder folk i en bestemt retning gennem mere eller mindre indirekte former for regulering. Sundhed og velfærd mere generelt bliver i den forbindelse centrale befolkningspolitiske mål, og dermed bliver befolkningspolitikken til en biopolitik, der sigter mod en regulering af livet – dets længde og dets kvalitet (se også Foucault, 1982: 215).

Som Nicolas Rose har påpeget er der i anden halvdel af det 20. århundrede sket en udvikling, hvor statens befolkningspolitiske interesse i stigende grad har koblet sig på og instrumentaliseret folks aspirationer, håb og bekymringer for deres egen fremtid (Rose, 2001: 17):

By the start of the 21st century, hopes, fears, decisions and life-routines shaped in terms of the risks and possibilities in corporeal and biological existence had come to supplant almost all others as organizing principles of a life of prudence, responsibility and control (ibid: 18).

Biopolitikken har udviklet sig i retning af en livspolitik, eller som Rose formulerer det: "ethopolitics": the politics of life itself and how it should be lived" (ibid: 18). Her bliver der, ifølge Rose, i stigende grad sat lighedstegn mellem det somatiske og det etiske, sådan at mennesker vurderer deres eget og andres liv med udgangspunkt i biologiske og medicinske kriterier og kategorier.

I en dansk sammenhæng kan den stigende politiske opmærksomhed på sundhed og forebyggelse sammen med en mere populær interesse for sund levevis fortolkes som udtryk for netop de tendenser, som Foucault og Rose peger på. Spørgsmålet er, hvordan forebyggelse i Danmark – midt i disse overordnede historiske strømninger – mere konkret udspiller sig. For at give en fyldestgørende besvarelse af det spørgsmål er der brug for den etnografiske tilgang og det antropologiske begrebsapparat, som jeg anlægger i afhandlingens kapitler. I det følgende vil jeg blot begynde med at skitsere den politiske baggrund og administrative placering af forebyggelsen.

Med en ny sundhedslov, der trådte i kraft 1. januar 2007 sammen med den såkaldte strukturreform, placerede Folketinget hovedansvaret for forebyggelsen hos kommunerne. De kommunale politikere og administratorer har i høj grad taget denne opgave til sig, men idet

lovgivningen ikke specificerer, hvilke tiltag kommunerne skal iværksætte, er der ganske stor variation i kommunernes varetagelse af forebyggelsen (se Aarestrup, Due, & Kamper-Jørgensen, 2007; Sundhedsstyrelsen, 2008; Kommunernes Landsforening, 2008b). Ikke desto mindre har den danske regering med sit folkesundhedsprogram været med til at opstille nogle overordnede principper, der præger kommunernes forebyggelsesindsats.

Et af de højest profilerede mål fra regeringens side er at øge danskernes levetid. I en sammenligning af den forrige danske regerings folkesundhedsprogram med tilsvarende programmer fra Norge, Sverige og Storbritannien fandt historikeren Signild Vallgård blandt andet, at det danske program skiller sig ud ved sit fokus på levetid. Det medfører blandt andet, at ikke-dødelige sygdomme og deres årsager bliver af mindre interesse (Vallgård, 2001: 389). Det danske program lægger desuden vægt på forhold, der kan tilskrives folks "sundhedsadfærd". Folkesundhedsprogrammerne i de tre andre lande lægger større vægt på komplekse årsagsrelationer, hvor eksempelvis socio-økonomiske forhold og andre strukturelle faktorer bliver fremhævet som betydningsfulde for folkesundheden (ibid.).

Denne vægtning af en øget levetid (som hovedformålet med folkesundhedspolitikken) og individuel "sundhedsadfærd" (som den primære forklaring på danskernes relativt korte gennemsnitlige levealder) har ikke forandret sig stort under den nuværende regering (Vallgård, 2004). Opfattelsen af den individuelle adfærd som hovedproblemet er om noget blevet accentueret med en stadig mere udbredt brug af forkortelsen KRAM – en samlebetegnelse for risikofaktorerne kost, rygning, alkohol og motion. Disse "fire store syndere" er gennem de seneste år blevet lanceret som kommunernes primære forebyggelsesmål, fordi danskernes relativt korte levealder kan henføres til disse risikofaktorer (Juel *et al.*, 2006). SIF har gennemført en meget omfattende KRAM-undersøgelse (Christensen *et al.*, 2009), og Det Nationale Råd for Folkesundhed har udgivet et materiale til kommunerne under den spidsfindige overskrift "Giv borgerne et KRAM" (Det Nationale Råd for Folkesundhed, 2006).⁵ En opgørelse over fokusområderne i

⁵ Ifølge kritiske røster af liberalistisk observans er velfærdsstaten ved at udvikle sig til et "big mother"-samfund (se fx Skawbo-Jensen, 2009). Man

kommunernes sundhedspolitikker har da også vist, at kommunerne altovervejende fokuserer på KRAM-faktorerne, og at kommunernes indsatser i den første tid efter reformen har rettet sig mod borgerne i bred almindelighed, snarere end mere specifikke og afgrænsede risikogrupper (Aarestrup *et al.*, 2007).

Strukturreformen havde blandt andet til formål at placere løsningen af velfærdsopgaverne tæt på borgerne, hvilket var et af argumenterne for at give kommunerne mere ansvar på sundhedsområdet, end de hidtil havde haft. Som det blev beskrevet i den politiske aftale bag strukturreformen: "Borgerne får gavn af, at flere behov meningsfyldt kan opfyldes i nærmiljøet" (Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2010; jf. også Bjerger, 2009: 107). Gennem diverse kommunale institutioner er de kommunalt ansatte i daglig kontakt med en stor del af den danske befolkning. Specifikt i forhold til børn betyder den noget nær universelle tilslutning til de kommunale folkeskoler og daginstitutioner, at kommunerne har mulighed for at påvirke både børn og deres forældre gennem forskellige former for ansigt-til-ansigt-interaktion.⁶ I den forbindelse bliver familien og de lokale institutioner instrumentaliseret i befolkningspolitisk øjemed på den måde, som Foucault har beskrevet det.

En anden drivende kraft i strukturreformen var et ønske om effektivisering, der er nært forbundet med de principper, der kendes som *New Public Management* (NPM) (Greve, 2006). Carsten Greve har påpeget, at Danmark – ikke mindst i de seneste tiårs reformer af velfærdsstaten – har udviklet sig i en retning, hvor det er NPMs værdier og principper om omkostningseffektivitet, rentabilitet og effektivitet, der i stigende grad driver den offentlige forvaltning, og som former forholdet mellem kommuner og statslige ministerier og styrelser (*ibid.*).

NPMs værdier og principper hænger sammen med den mere eller mindre globale neo-liberale tendens, der efterhånden er velbeskrevet i den antropologiske litteratur om nutidens statsmagt. Neo-liberalismen er forbundet med en form for markedsføring af relationen mellem stat og borgere. Som Stephen Collier & Aihwa Ong beskriver det:

behøver ikke være diskursanalytiker for at finde en vis grobund for deres frygt i den titel.

⁶ I denne afhandling ser jeg nærmere på forældremøder og klasseundervisning for teenagere.

Neo-liberalism [...] is a political rationality that seeks to govern not through command and control operations but through the calculative choice of formally free actors (Collier & Ong, 2005: 13).

På trods af sine generelle kendetegn må neoliberalismens form og betydning forstås i konkrete, etnografiske sammenhænge og i sine forskellige varianter (ibid.). Her er det værd, som Greve gør det, at bide mærke i det forhold, at de danske velfærdsreformer har været præget af en mindre grad af den markedsførelse, der ellers ofte følger med NPM. Velfærdsstaten er fortsat ganske velkonsolideret. Ikke desto mindre kan der iagttages et stadigt større fokus på effekter, resultater og målopfyldelse i den offentlige forvaltning (Greve, 2006).

Situationen minder om den, som Halvard Vike har beskrevet for Norge, hvor der holdes fast i en klassisk velfærdstænkning, mens der bliver stadig større fokus på markedslignende forvaltningsformer (Vike, 2002). Problemet, som Vike påpeger, er, at det er vanskeligt at etablere instrumentel kontrol over et velfærdsprojekt, der i princippet er uendeligt stort (ibid: 60). De norske kommuner befinder sig i en situation meget lig de danske: På den ene side forventes de at løse nogle opgaver, der er vanskelige at afgrænse, og på den anden side er de underkastet stadigt strammere økonomiske vilkår og stadigt stærkere forventninger om at levere målbare resultater.

Et godt eksempel er, at kommunerne efter strukturreformen skal betale for en del af udgifterne i forbindelse med deres borgeres sygehusindlæggelser. Ideen er blandt andet at give kommunerne et økonomisk incitament til forebyggelsesarbejdet. Som det formuleres i aftalen om strukturreformen:

De kommuner, der via en effektiv forebyggelses- og plejeindsats nedsætter behovet for sygehusbehandling, belønnes ved, at de skal betale mindre til borgernes sygehusindlæggelser (Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2010).

Det er altså ikke så mærkeligt, at forebyggerne – som vi så det illustreret i Sund By Netværkets arbejde med anbefalingerne – er optagede af at

sandsynliggøre over for de kommunale politikere, at forebyggelsen vil være til gavn for kommunens økonomi.

De politiske tendenser, som jeg her har skitseret, er med til at sætte rammerne for den mikropolitiske interaktion, som jeg beskæftiger mig med i denne afhandling. Placeringen af ansvaret for forebyggelsen i kommunerne betyder, at det er gennem de kommunale institutioner – og dermed i mødet mellem kommunalt ansatte og borgerne – at forebyggelsen føres ud i livet. Forebyggelse bliver befolkningspolitik udført gennem mikropolitik. Alt imens skiftende sundhedsministre har opstillet en række befolkningspolitiske mål (fx i form af en øget levetid) og samtidig holdt fast i en liberal retorik, der fremhæver individets ansvar for egen sundhed, er det blevet overladt til de kommunalt ansatte at sørge for, at borgerne indser og lever op til dette ansvar.

I forlængelse heraf bliver spørgsmålet, hvordan forebyggelsen udspiller sig i konkrete, mikropolitiske interaktioner. Her er forebyggerne naturligvis centrale aktører, idet de ikke alene skal få forebyggelsen til at lykkes i mødet med målgruppen, men også må navigere i forhold til hinanden, til andre kommunale faggrupper og det politiske system (jf. Lipsky, 2003). Dette så vi et glimt af i eksemplet med Sund By Netværket ovenfor, hvor alkoholforebyggerne skulle forsøge at fremme deres egen sag i relation til rygeforebyggelsen og over for de kommunale politikere. Her spiller det ind, at forebyggerne ikke er en faggruppe på samme måde som fx lærere, pædagoger, socialrådgivere og andre af velfærdsstatens professionelle, der er kendetegnet ved at have en bestemt uddannelse og dermed også en relativt veldefineret faglig position. Ligesom forebyggelsen er en relativt ny kommunal opgave, er forebyggerne en ny og ganske heterogen faggruppe. Som vi skal se, må de bruge en del energi på at positionere og legitimere sig selv.

Felten som professionelt hjem

Hvor jeg i det ovenstående har beskrevet forebyggelse som *et felt i velfærdsstaten*, vil jeg nu vende mig mod forebyggelse som *en etnografisk felt*. Selvom forebyggelsen administrativt set er placeret i kommunerne, finder den ikke sted i en veldefineret og afgrænset lokalitet, hvor man som etnograf uden videre kan få adgang og placere sig. Som i meget anden nutidig antropologi (jf. Amit, 2000; Marcus, 1999) er min felt ikke defineret ved et bestemt sted, men ved en særlig form for praksis og en bestemt problemstilling, der udspiller sig flere forskellige steder og ofte

glimtvis, som fx i folkeskolerne hvor alkoholforebyggelse indgår som en del af den øvrige undervisning.

I udgangspunktet var jeg selv – og i særdeleshed mit skrivebord på SIF – placeret midt i felten. Min ansættelse ved SIF har haft betydning for, hvordan jeg har fået adgang (og sågar er blevet inviteret) til felten, men også at jeg har fået en noget tvetydig rolle som antropolog på feltarbejde og på samme tid repræsentant for den folkesundhedsvidenskabelige alkoholforskning. Således kan jeg nikke genkendende til George Marcus' beskrivelse af omstændighederne for den type feltarbejde, jeg har lavet, og som i forhold til det stereotypiske etnografiske feltarbejde kan forekomme fremmedartet:

This is not the traditional, exotic strangeness of anthropological fieldwork, of being immersed in other worlds of difference that anthropology itself has prepared one for. It is rather the loss of this condition that provides the strangeness here, the strangeness of being immersed in writings, inquiries, and commitments that precede one, surround one, and to which one must define a relationship precisely in order to pursue one's ethnographic endeavors (Marcus, 1999).

Min oplevelse af at være på lidt gyngende grund i forhold til nogle klassiske forestillinger om, hvad det vil sige at være på feltarbejde, blev ikke mindre med tiden. Da jeg eksempelvis trådte ind i den gruppe af alkoholforebyggere, der skulle beskrive "den gode kommunale model", engagerede jeg mig, som beskrevet ovenfor, i selve skrivearbejdet. Jeg begyndte at få fornemmelsen af, at jeg på den ene side bedrev deltagerobservation i god, klassisk forstand, og at jeg på den anden side måske overskred en grænse, hvor jeg fik svært ved at adskille mine roller som henholdsvis repræsentant for SIF og antropologisk ph.d.-studerende. Ikke desto mindre opnåede jeg gennem min deltagelse i denne gruppe et vigtigt tilhørsforhold til de forebyggere, som jeg ville studere.

Feltarbejdet tog til at begynde med en ganske fragmenteret form, hvor jeg gennem godt et år gik til og fra felten, når jeg kunne få lejlighed til at deltage i relevante møder, konferencer og lignende. Det var i den forbindelse, at jeg deltog i Sund By Netværkets arbejde med førnævnte publikation. Derudover deltog jeg blandt andet i en række møder, som en

international interesseorganisation arrangerede i København med henblik på at iværksætte et alkoholforebyggelsesprojekt, der dog ikke blev realiseret.

Min deltagelse bar præg af, at jeg som ansat ved SIF tidligere havde foretaget feltarbejde blandt unge. I den forbindelse havde jeg blandt andet analyseret unges møde med kommunalt ansatte forebyggere (Jørgensen & Curtis, 2007) og været med til at evaluere aldersgrænsen for salg af alkohol, der blev hævet fra femten til seksten år i 2004 (Jørgensen *et al.*, 2006). Derudover var jeg del af en forskergruppe, der arbejdede med at evaluere et undervisningsmateriale til folkeskolen (Vinther-Larsen, Bendtsen, Jørgensen, & Grønbæk, 2008). Jeg havde således nogle forudsætninger, der gjorde, at jeg kunne deltage i de nævnte sammenhænge og bidrage med resultaterne af mine egne undersøgelser samt mit kendskab til forskningen i øvrigt.

I den forbindelse begyndte jeg at undre mig over forskningens rolle i relation til forebyggelsen. Der var en vis forventning fra forebyggerne om, at forskningen skulle være i stand til at levere nogle klare retningsanvisninger. Som min beretning fra arbejdet i Sund By Netværket viste, måtte jeg imidlertid forsøge mig frem for at være i stand til at beskrive nogle forskningsresultater på en tilstrækkelig overbevisende måde. For at opnå et mere indgående kendskab til forebyggernes daglige praksis måtte jeg udse et sted at placere mig og udføre en mere intensiv form for feltarbejde. Mit valg faldt på Københavns Kommune, der i modsætning til mange mindre kommuner har et særligt forebyggelseskontor, Folkesundhed København (FSK). Det er et kontor med ca. 60 medarbejdere og dermed også en organisation af en størrelse, som jeg fandt egnet til mit formål.⁷

På det tidspunkt var FSK i gang med at planlægge en såkaldt "udviklingsevaluering" af deres indsats rettet mod unges brug af alkohol og andre rusmidler, og de kunne derfor se en vis værdi i, at jeg som udefrakommende forsker deltog i deres arbejde. Selv så jeg det som en mulighed for at få indblik i de diskussioner, der finder sted blandt

⁷ Som led i feltarbejdet tilbragte jeg desuden en uge i Esbjerg Kommunes forebyggelsesafdeling, SSP & Forebyggelse, hvor jeg fulgte en af deres medarbejdere til møder, i klasseundervisning m.v. Jeg henviser ikke direkte til dette materiale i afhandlingen, men det har indgået i mine analytiske overvejelser.

forebyggere i en situation, hvor deres praksis er til revision. Gennem seks måneder fra efteråret 2007 til foråret 2008 fik jeg stillet en arbejdsplads til rådighed hos FSK, hvor jeg ud over at deltage i arbejdet omkring "udviklingsevalueringen", fik mulighed for at overvære møder, interne uddannelsesforløb og lignende og derigennem opnå kendskab til det kommunale bureaukrati, som forebyggelsespraksis er indlejret i. I samme periode fulgte jeg de af FSKs medarbejdere, der udførte alkoholforebyggelsen i mødet med målgruppen. Det drejede sig især om to korps af løst tilknyttede instruktører og såkaldte rusmiddelguider, der stod for henholdsvis at afholde arrangementer for forældre under overskriften *En Teenager i Familien* og for at undervise elever i de københavnske folkeskolars ældste klasser.

Efterhånden som mit feltarbejde i FSK skred frem parallelt med "udviklingsevalueringen" oplevede jeg flere metodologiske dilemmaer. Jeg måtte løbende forholde mig til min egen rolle i forhold til fx interne uenigheder på kontoret. Mens jeg på den ene side ønskede at forholde mig relativt neutralt, oplevede jeg på den anden side, at min forhistorie som forsker inden for det felt, som mine informanter arbejdede med, og ikke mindst mine observationer af det daglige arbejde på kontoret gav mig viden og synspunkter, som jeg fandt relevant at dele med mine informanter. Undervejs begyndte jeg at tænke på mit feltarbejde som en form for etnografisk intervention i informanternes praksis (jf. Marcus, 1999; Downey & Dumit, 1997), og dermed blev det muligt for mig at slippe en naiv-positivistisk illusion om så vidt muligt at undgå at gribe ind og i stedet tvinge mig selv til konstant at reflektere over, hvordan og under hvilke omstændigheder jeg kunne og måtte gribe ind i de sammenhænge, jeg indgik i.

Jeg vil her fremhæve et særligt aspekt af min metodologi, som jeg udviklede i forbindelse med feltarbejdet, og som viste sig at være frugtbart – både i forhold til at få nye indsigter og i forhold til at udvikle min relation til forebyggerne. Foruden at bedrive deltagerobservation foretog jeg interviews med mine informanter.⁸ Undervejs tog disse

⁸ Jeg foretog individuelle interviews med fem fastansatte medarbejdere i Folkesundhed København, seks rusmiddelguider, fem instruktører samt fire forebyggere ansat i to andre kommuner, i staten og i det private erhvervsliv. Derudover foretog jeg fire gruppeinterviews med forskellige medarbejdergrupper i FSK. Enkelte personer blev interviewet flere gange, og i alt har jeg foretaget 26

interviews en mere og mere dialogisk form, hvor jeg i stigende grad præsenterede informanterne for mine analytiske ideer. Her var det betydningsfuldt, at jeg i de fleste interviewpersoners tilfælde havde indgående kendskab til deres daglige arbejde, og i interviewene kunne jeg således præsentere nogle foreløbige analyser – eller blot nogle umiddelbare refleksioner – på baggrund af mine observationer.

Min position som forsker og repræsentant for SIF gjorde, at informanterne som regel også var interesserede i at høre mine vurderinger af deres arbejde. Når jeg fx fulgtes med rusmiddelguiderne og overværede deres undervisning, var de i mange tilfælde interesserede i efterfølgende at høre, hvordan jeg havde oplevet situationen. Her var jeg til at begynde med tilbageholdende med at give min mening til kende, dels fordi jeg nødtigt ville fremstå som en person, der skulle evaluere deres arbejde, og dels fordi jeg i mine observationer egentlig ikke fokuserede på, om guiderne gjorde deres arbejde godt eller dårligt, men snarere forsøgte at forstå, hvad der i det hele taget foregik. Efter et stykke tid erkendte jeg dog, at når guiderne gav mig adgang til at følge deres arbejde, måtte jeg også være villig til at dele mine observationer med dem. Udover at give guiderne og andre af mine informanter løbende tilbagemeldinger begyndte jeg at bruge individuelle såvel som gruppeinterviews som et forum, hvor jeg kunne præsentere mine tanker og ideer og videreudvikle dem i dialog med informanterne (jf. Larsen, 2003). Dette fungerede som en form for validering, hvor jeg om ikke andet kunne give mine informanter lejlighed til at protestere mod mine fortolkninger (Kvale & Brinkmann, 2009: 268). Først og fremmest blev det dog en måde, hvorpå jeg forsøgte at iværksætte en refleksiv bevægelse hos mig selv såvel som hos informanterne.

En af mine informanter, som jeg interviewede gentagne gange, fortalte mig, at han satte pris på vores samtaler, fordi han fik lejlighed til at reflektere over nogle ting, som han ellers ikke havde tid til eller mulighed for at eksplicitere. Udover at denne bemærkning gav mig et fingerpeg om, at jeg var på rette vej i min fornemmelse af, at der i forebyggelsen var

båndede interviews. Derudover har jeg i enkelte tilfælde aftalt med nogle af kontorets medarbejdere, at jeg skulle interviewe dem om nogle bestemte aspekter af deres arbejde, som de havde brug for at få evalueret. I den forbindelse fungerede jeg som en form for evalueringsmedarbejder og gjorde dermed en vis gavn på kontoret.

behov for en ny form for refleksiv praksis, formulerede han her, hvordan en interviewsituation for mig at se bør være: Ligesom antropologen skal kunne hente informationer og afprøve sine arbejdshypoteser, skal interviewet gerne fungere som et refleksivt frirum for informanten. Jeg vil ikke hævde, at dette lykkedes for mig i alle tilfælde, men undervejs begyndte det at tjene som et ideal for mig, og det gav mig mod på ikke blot at stille neutrale, undersøgende spørgsmål, men også at udfordre og stimulere bestemte aspekter af informanternes tankegang. Uden at interviewene blev decideret ”konfronterende”, sådan som Kvale og Brinkmann karakteriserer det (ibid: 181), så jeg interviewsituationen som:

en samtale, der stimulerer interviewpersonen og interviewer til at formulere deres tanker om forskningsemnerne, til at lære og øge deres viden om forskningsgenstanden (ibid.).

Enkelte gruppeinterviews, som jeg foretog med forskellige medarbejdergrupper i FSK, blev mere rendyrkede interventioner. Som led i kontorets regelmæssige mødeaktivitet fik jeg mulighed for at holde oplæg, hvor jeg præsenterede min forskning og nogle af mine observationer. I den forbindelse fremlagde jeg blandt andet nogle lettere spidsformulerede påstande, som jeg bad mødedeltagerne om at diskutere. Jeg optog mine egne oplæg samt deltagerne diskussionerne på bånd, og det resulterede i nogle interessante gruppeinterviews, der samtidig fungerede som en form for deltagerobservation, hvor jeg kunne eksperimentere med den præsenteringsform og det sprog, som blev anvendt i kontoret. Som Cecilie Rubow har formuleret det:

Det er i høj grad gennem interviewets performative kvaliteter, dets skabelse af nutid og handling, at jeg har kunnet lære ritualer og troen at kende (Rubow, 2003: 227-8).

Selvom jeg ikke som Rubow har studeret ritualer og tro, gav min brug af møder i kontoret som en form for kombineret deltagerobservation og gruppeinterview netop mulighed for at lære noget om kontorets socialitet, som jeg ikke kunne have opnået ved at holde de to ting adskilt.

På et tidspunkt – cirka midtvejs i mit feltarbejde – deltog jeg i et symposium om evidens, og her strejfede den tanke mig, at felten var gået

hen og blevet mit professionelle hjem. Jeg fulgtes med nogle informanter fra FSK, og mens jeg i deres selskab på bilturen følte mig som en klassisk etnograf på udflugt med de indfødte og nød godt af anekdoter og indviende betragtninger undervejs, blev jeg straks efter ankomsten til konferencehotellet bragt i tvivl om min rolle i felten. I garderoben var der nemlig et par personer, der hilste på mig, og da jeg ikke genkendte dem, forklarede de sig med vendingen "...fra Folkesundhed". Dette var imidlertid ikke nogen stor hjælp – for henviste de dermed til min arbejdsgiver "Statens Institut for Folkesundhed", min etnografiske felt "Folkesundhed København" eller Københavns Universitets "Institut for Folkesundhedsvidenskab", hvor jeg ved et par lejligheder havde gæsteforelæst og vejledt studerende? Alt afhængigt af svaret ville personerne være enten mine kolleger, informanter eller studerende. Da jeg havde viklet mig ud af den uheldige garderobeepisode, genkendte jeg heldigvis mange andre på symposiet. Der deltog både nuværende og tidligere kolleger fra SIF, informanter fra FSK og fra andre egne af landet, og en gammel studiekammerat fra Institut for Antropologi viste sig at være blevet ansat som kommunal forebyggelseskonsulent. Symposiet var tilmed arrangeret af en tidligere ph.d.-studerende, som jeg havde udvekslet litteratur og synspunkter med ved flere lejligheder, og som nu var blevet ansat i Sundhedsstyrelsen. Jeg var altså på en og samme tid på feltarbejde og blandt kolleger og andre faglige samarbejdspartnere – professionelt set var jeg både ude og hjemme. Som antropolog var jeg ude i den professionelle funktion, vi kalder feltarbejde, mens jeg samtidig befandt mig i mit professionelle hjem som ansat ved SIF.

I den forbindelse måtte jeg erkende, at sproget spiller en væsentlig rolle. Man kan nemlig ikke tage for givet, at man som antropolog mestrer sproget, blot fordi man laver feltarbejde hjemme. I mit tilfælde har feltarbejdet fundet sted i et professionelt felt, hvor et bestemt, og for mig delvist ukendt, specialistsprog råder. Således har jeg undervejs været nødt til at tilegne mig et nyt sprog, som jeg efterfølgende har tilstræbt at genskabe analytisk distance til.⁹ Ligesom Judith Okely har beskrevet det, var jeg i feltarbejdet nødt til at lære et nyt sprog på mit modersmål (Okely, 1996: 23). Mens Okelys feltarbejde blandt sigøjnere på hendes egen fødeegn medførte mere gennemgribende forandringer i hendes dagligdag og hendes kropslige praksis, lignede min tid på feltarbejde i høj grad mit

⁹ Se kapitel II.

øvrige professionelle hverdagsliv. I begge tilfælde har jeg tilbragt (og tilbringer fortsat) min tid ved skrive- og mødeborde, på kontorer og ved konferencer, seminarer, osv.

Okely beskriver, hvordan hendes personlige identitet gennem feltarbejdet blev "afmonteret" (eng. *dismantled*), samtidig med at hun udviklede en form for dobbeltsyn, hvor hun så på felten ud fra den privilegerede position, hun besad i kraft af sit køn, sin klasse, uddannelse, etnicitet, etc., samtidig med at hun i stigende grad adopterede sine informaners perspektiv (ibid.). Dette er ikke nødvendigvis noget særligt for feltarbejde i hjemlige omgivelser, men i Okelys tilfælde medførte hjemligheden, at dobbeltsynet blev et tydeligt vilkår og måtte gøres til en metodologisk force.

I mit tilfælde – og mere generelt når felten kan betegnes som et professionelt hjem – har dobbeltsynet en anden karakter. Gennem feltarbejdet kan ens professionelle identitet som antropolog til en vis grad blive afmonteret, og det kan blive mindre klart, hvilket perspektiv man anlægger hvornår. Eftersom andre antropologer som nævnt kan være til stede i felten uden at være på feltarbejde, opstår der derudover et vist personsammenfald mellem informanter og faglige sparringspartnere. Mens etnografens kropslige praksis og de fysiske og geografiske omgivelser ikke ændrer sig mærkbart, sker der uvægerligt en forskydning af den antropologisk skolede opmærksomhed i retning af en anden form for professionalitet. Faren er, at dobbeltsynet udvikler sig til skelen, hvor manglende koordination af de to perspektiver resulterer i en udflydning af objektets konturer. Her bliver sproget igen vigtigt, idet det er gennem det antropologiske skrivearbejde, at perspektiverne optegnes klart. Feltnoterne bliver en daglig påmindelse om at bevare et antropologisk perspektiv, men det er først og fremmest i produktionen af en tekst til publikation, at perspektiverne for alvor tegnes op og skal stå deres prøve (Hastrup, 2004b).

Da jeg kort tid efter feltarbejdets afslutning præsenterede min vejleder, Kirsten Hastrup, for et udkast til et antologibidrag om unge og rusmidler (Rod, i trykken), fik jeg blandt andet den besked, at teksten bar præg af at være skrevet i en anden genre end den antropologiske. Min tekst var i hendes øjne mere normativ, mere skråsikker i sin fremstilling og mindre diskuterende end de antropologiske tekster, hun ellers havde set fra min hånd. Set i lyset af at jeg i den tekst henvendte mig til et publikum meget

lig mine informanter (i antologiopdraget beskrevet som "læsende professionelle"), var dette ikke ment som en kritik af den specifikke tekst, men som en anledning til at gøre opmærksom på, at jeg i mit skriftsprog havde indarbejdet nogle træk fra det professionelle felt, som jeg havde bevæget mig i, og som teksten henvendte sig til.

Mens feltarbejdet fungerede som en bevægelse længere ind i forebyggelsen som et professionelt hjem, har det analytiske arbejde og selve skriveprocessen med afhandlingen for mig fungeret som en bevægelse tilbage til antropologien. Det afspejler sig i tekstens genre og i en refleksivitet, som kommer til udtryk i blandt andet disse linier. Samtidig ser jeg frem til, at teksten vil få et liv, hvor den ikke alene vil blive læst af mine antropologiske kolleger, men forhåbentlig også af mine informanter og samarbejdspartnere i felten. En god grund til at skrive på dansk er således, at jeg dermed får bedre mulighed for at tale ind i et andet professionelt rum end det antropologiske og akademiske. Som Okely har påpeget, kan antropologen ikke undslippe de politiske konsekvenser af sin forskning, så længe informanterne kan læse produktet, og hun fortsætter:

Any latent tendency to treat people as objects or distant curios has to be confronted, not left repressed in a secret diary. The double vision has to be focused correctly. The fieldworker at home cannot split identities between countries (Okely, 1996: 26).

Selvom jeg ikke har forladt – eller for den sags skyld ønsker at forlade – det professionelle rum, som jeg har delt med mine informanter, må den antropologiske tekst fastholde en ambition, der går videre end en opfyldning af de "videnshuller", der i felten defineres som betydningsfulde, og som i mit tilfælde handler om forebyggelsens effektivitet. Antropologisk viden repræsenterer en form for forståelse, der forudsætter analytisk afstandtagen, og som derfor vanskeligt kan produceres inden for rammerne af den sociale verden, som den omhandler (jf. Hastrup, 2004b: 468). Antropologisk professionalisme handler således om at mestre bevægelsen ind i felten, hvor man uden at blive skeløjet påtager sig et dobbeltsyn, der gør at man kan producere en ny form for forståelse af de ting, der foregår. På den baggrund håber jeg at kunne bidrage til forebyggelsen med en anden form for evidens, end den der ellers efterspørges.

Mette Nordahl Svendsen har beskrevet nogle af de dilemmaer, der kan opstå, når man indgår i professionelle relationer med sine informanter (Svendsen, 2009). Disse dilemmaer bliver ikke mindre, når ens bidrag er kritisk, og man derfor risikerer at møde modstand mod forskningsresultater, der sætter radikale spørgsmålstejn ved de ting, der foregår, og ved de antagelser, som kommer til udtryk i informanternes praksis. Svendsen beskriver i den forbindelse vigtigheden af at indgå i en solidarisk relation til feltet og praktisere en dialog inden for rammerne af...

... et engagement, der hænger sammen med den omtalte solidaritet med feltets eksistens (ikke at forveksle med en solidaritet med konkrete personer). Dette engagement tager blandt andet form af en anerkendelse af, at "her er noget, som skal gøres" [...] og en villighed til at deltage i et sådant arbejde ved at fri sig selv fra den samfundsvidenskabelige jargon og lade den samfundsvidenskabelige analyse – ikke mindst den særlige måde at rammesætte feltet på – gå i dialog med de andre perspektiver og erfaringer, der er til stede i en konkret sammenhæng (ibid: 45).

Svendsen taler i forlængelse heraf om "kritisk engageret videnskab" som en praksis, der ikke alene er engageret i sit felt, men som også sørger for kontinuerligt i sin videnskabelige praksis – og således ikke kun i formidlingsfasen – at give informanterne mulighed for at yde kritikken modstand. Det skal dog ikke få den kritiske samfundsvidenskab til at opgive sit epistemologiske ståsted, indskærper Svendsen, og hun argumenterer for, at...

... den kritisk engagerede position [...] epistemologisk er forankret i ét felt, nemlig samfundsvidenskaben, men opstår i en forskningsorganisatorisk sammenhæng, [...] som indebærer, at den konkrete forskning hele tiden møder andre fagtraditioner (ibid: 52).

Selvom jeg langt hen ad vejen er enig med Svendsens overvejelser om kritisk engageret videnskab – og selv forsøger at være i en kontinuerlig kritisk dialog med mine informanter – så tager jeg på sin vis et mere radikalt skridt ved at betragte felten som et professionelt hjem. Det betyder nemlig, at det næppe er meningsfuldt at tale om "solidaritet med

feltets eksistens” for så vidt, at jeg selv er placeret midt i det. Kritikken udspringer af en professionel forpligtelse til at påpege forhold, der kunne være anderledes. Til gengæld er min kritiske dialog indrammet af en grundlæggende solidaritet med mine informanter, og kritikken retter sig mod nogle vilkår for deres arbejde, snarere end mod deres personlige varetagelse af det. Kritikken retter sig mod *feltet* snarere end *felten*. Min placering i feltet burde ikke forhindre mig i at bevare en epistemologisk forankring i den antropologiske videnskab – tværtimod er jeg ansat til at bedrive netop antropologi. Med felten som et professionelt hjem får jeg ikke alene adgang til at studere forebyggelsen etnografisk; jeg får tilmed et solidt ståsted for at foretage en kritisk og relevant antropologisk analyse.

Mikropolitiske momenter

Afhandlingen er som nævnt opbygget som en bevægelse, hvor vi følger forebyggerne gennem forskellige momenter af deres professionelle praksis. Ved at tale om momenter – og ikke for eksempel dimensioner, steder eller felter – approprierer jeg det engelske ord *moments*, der særligt i nyere britisk antropologi ofte bliver brugt til at betegne empiriske observationer og karakteriserer dem som fundamentalt indlejret i tid (se fx Strathern, 1999; Miller, 2003; Jiménez, 2007a). Momenter er øjeblikke, hvor nogle bestemte forhold af analytisk interesse kommer til syne, som i næste øjeblik måske er væk igen eller i det mindste mindre tydelige. Samtidig ønsker jeg at udnytte, at ordet moment på dansk ikke kun betyder et ”øjeblik”, men også kan betyde en ”vigtig omstændighed” eller et ”afgørende punkt i en sammenhæng” (jf. Den Danske Ordbog).

Marilyn Strathern taler om *ethnographic moments* som konstitueret i en relation mellem feltarbejdets umiddelbare forståelse og det analytiske arbejde. Det er ikke så meget afstanden mellem geografiske steder, mellem skrivebordet og felten, der i dag markerer forskellen på feltarbejde og skrivearbejde. Skillelinien er først og fremmest tidslig, eller som Strathern formulerer det: ”time rather than space has become the crucial axis of isolation or separation” (ibid: 1). Dette har gjort sig gældende med særlig tydelighed i mit feltarbejde, idet mit skrivebord store dele af tiden bogstaveligt talt har været placeret i felten, og den tidslige afgrænsning af feltarbejdet derfor har været vigtigere end en geografisk bevægelse mellem steder.

Momenterne er i bogstavelig forstand tidsrum, som jeg har delt med mine informanter. Det er en metodestrategi, der afspejler, at mine informanter praktiserer forebyggelse ved at bevæge sig mellem flere forskellige sociale rum. Ikke desto mindre må momenterne betragtes som analytisk afgrænsede enheder. Det er "vigtige omstændigheder" og "afgørende punkter" i min analyse af forebyggelsen, men de er ikke nødvendigvis at forstå som vendepunkter eller særligt betydningsfulde begivenheder for mine informanter. I en vis forstand er momenterne arbitrære på samme måde, som Matei Candea (2007) har argumenteret for at feltens lokalitet kan være det. Candea gør opmærksom på, hvordan idealet om *multi-sited* etnografi (jf. Marcus, 1995) paradoksalt nok understøtter en forestilling om, at etnografen ved at bevæge sig mellem flere forskellige lokaliteter kan afdække et samlet hele – et netværk eller et system:

there is [...] a problematic reconfiguration of holism implicit (and sometimes explicit) in the multi-sited research sensibility – a suggestion that bursting out of our field-sites will enable us to provide an account of a totality 'out there' (Candea, 2007: 169).

Det var en forestilling, som min oprindelige forskningsplan om at foretage et vertikalt, *multi-sited* snit af forebyggelsen også hvilede på, og som i lang tid plagede mig ved at give mig en konstant fornemmelse, at der foregik relevante ting på andre tidspunkter og steder, end der hvor jeg tilfældigvis selv opholdt mig (jf. *ibid*: 174). Gennem længere tid opretholdt jeg en ambition om at *kortlægge* forebyggelsen, og om at *følge* den i den forstand, som Marcus' *multi-sitedness* foreskriver.

Tilsammen udgør momenterne i afhandlingen imidlertid ikke nogen kortlægning af forebyggelsen. Jeg følger forebyggelsen i dens retning mod målgruppen, men jeg nærer ingen illusioner om at have afdækket forebyggelsens forløb i nogen form for fuldstændighed. Hvor Candea ser en værdi i at vælge en afgrænset lokalitet og at analysere den som "a contingent window into complexity" (*ibid*: 179), udgør mine momenter tilsvarende nogle analytiske blikke på forebyggelsens processuelle og sociale kompleksitet.

Med momentbegrebet ønsker jeg at understrege, at jeg betragter forebyggelse som en social proces, der er under løbende udvikling og forandring. Som Marilyn Strathern har formuleret det:

Any social organisation can be thought of as a complex evolving system insofar as it generates behavior that is unpredictable, non-linear and capable of producing multiple outcomes (Strathern, 1999. 4).

I modsætning til forskning, der er interesseret i at fastlægge forebyggelsens effekter, vægter jeg således den uforudsigelighed og kompleksitet, der – som Strathern her beskriver det – er involveret i enhver social organisation. Jeg bekender mig dermed også til en epistemologisk position, hvor uforudsigelighed ses som et væsentligt kendetegn ved sociale fænomener og praksisformer.

Når jeg kalder momenterne for mikropolitiske, er det udtryk for en analytisk positionering snarere end en empirisk observation. Med præfikset "mikro-" henviser jeg ikke til sociologer og økonomers mikro/makro-modsætningsforhold, men jeg ønsker at fremhæve den etnografiske detalje og betydningen af menneskers indbyrdes interaktion. Min brug af mikropolitik-begrebet må forstås som en måde, hvorpå jeg gør forebyggelsen som en politisk praksis tilgængelig for etnografisk udforskning. Jeg har allerede beskrevet, hvordan forebyggelsen administrativt er placeret i kommunerne, og at forebyggelsen dermed kommer til at virke gennem den mikropolitiske interaktion mellem kommunalt ansatte og borgerne i målgruppen. Det er imidlertid ikke specifikt forebyggelse, der virker gennem mikropolitik; en overordnet politisk og administrativ reform som strukturreformen kunne for så vidt lige så godt studeres i sine mikropolitiske momenter.

Min vægtning af det mikropolitiske fører som tidligere nævnt til en undersøgelse af forebyggelsen, som den udspiller sig i momentane, situationsbundne hierarkier. I en analyse af disse mikropolitiske momenter kan Foucault og Rose – på trods af deres skarpe analyser af historiske og sociologiske tendenser af betydning for forebyggelsen – ikke stå alene (jf. Vike, 2003). I hvert af afhandlingens kapitler anlægger jeg forskellige teoretiske snit, hvor jeg trækker på teoretikere som Pierre Bourdieu, Ian Hacking, Marilyn Strathern, Annelise Riles, og Mikhail Bakhtin. Fælles for disse (selvom de ikke nødvendigvis selv ville formulere det netop på den måde) er for det første en sensibilitet over for etnografiske og historiske partikulariteter og for det andet en grundlæggende relationel epistemologi (Emirbayer, 1997): Det er sociale relationer i deres løbende udfoldelse, snarere end på forhånd givne

entiteter (individer, samfund, kulturer), der gøres til genstand for analyse. Hvad denne relationelle epistemologi i øvrigt indebærer, vil jeg udfolde yderligere gennem hele afhandlingen.

Jeg begynder i kapitel II, *Evidensdebatten: Forebyggelsens epistemologi*, med en beskrivelse af, hvordan idealet om evidensbaseret praksis konkret kommer til udtryk i forebyggelsen – eksempelvis i konstateringer a la ”Vi ved ikke, hvad der virker”. Med udgangspunkt i en analyse af den debat om evidens i forebyggelsen, der de senere år har fundet sted gennem rapporter og ved seminarer, viser jeg, hvordan *evidenssproget* som en form for specialistsprog er kommet til at spille en dominerende rolle, og at der foregår en vis kamp om at definere dette sprogs indhold. Jeg anvender Bourdieus arbejde om sprog og viden til at analysere de interesser, der knytter sig til evidenssproget, og jeg undersøger de epistemologiske antagelser, som sproget hviler på, samt nogle umiddelbare implikationer for synet på forebyggelse af unges brug af alkohol.

I kapitel III, *Kontoret: Bureaukratisk æstetik i dokumenter og møder*, undersøger jeg den bureaukratiske side af forebyggelsen. Jeg ser på, hvordan evidenssproget bruges i Københavns Kommunes forebyggelseskontor i forbindelse med tilrettelæggelsen af deres arbejde, og hvordan det indgår i det, som jeg med inspiration fra Strathern og Riles kalder en bureaukratisk æstetik. Gennem analyser af dokumenter og møder i kontoret viser jeg, at bureaukratiske beslutningsprocesser ikke nødvendigvis følger en særlig logik, men at forebyggerne søger at leve op til en bestemt bureaukratisk form, hvis begrænsninger de dog ikke kan undgå at være bevidste om. Behovet for at leve op til denne form bliver imidlertid understreget af en trussel om økonomiske nedskæringer, der sætter sit tydelige præg på forebyggernes professionelle praksis i kontoret.

Kapitel IV, *Forældremødet: Viden, magt og moralsk ansvar*, tager udgangspunkt i mine observationer af møder mellem forebyggere og forældre i de københavnske folkeskoler. Forebyggerne tager evidenssproget og den bureaukratiske æstetik med sig til disse møder. Det viser sig i den måde, hvorpå de argumenterer over for forældrene, og når de med henvisninger til videnskabelige undersøgelser forsøger at overbevise forældrene om deres ansvar for at udsætte deres børns alkoholdebut. Ved hjælp af en Foucault-inspireret analytik, som er videreudviklet af Hacking, undersøger jeg, hvordan denne viden i

interaktionen mellem forebyggere og forældre væver sig sammen med en særlig form for magtudøvelse i konstitueringen af kollektivt moralsk ansvar, der relaterer sig til unges bevægelser ud og hjem igen.

I slutningen af kapitel IV møder vi for første gang i afhandlingen de unge, som af og til får lejlighed til at deltage ved forældremøderne. I kapitel V, *Klasseværelset: Tilstand og tilblivelse i dialogisk interaktion*, fokuserer jeg på mødet mellem forebyggere og unge, som det udspillede sig i Københavns Kommunes (nu lukkede) projekt *Rusmiddelguiderne*. Her viser jeg, hvordan en intention fra projektets side om at indgå i dialogisk interaktion med de unge bliver undermineret af nogle epistemologiske spændinger. Med inspiration fra Bakhtin og ved hjælp af en historisk analogi viser jeg, hvordan forebyggelsens epistemologi sameksisterer med en karnevalesk socialitet i klasseværelset, og jeg undersøger, hvad dette betyder for interaktionen mellem unge og forebyggere.

Afhandlingens konkluderende kapitel VI, *Forebyggelsens momenter: Mod en refleksiv etik*, sammenfatter de forudgående kapitlers analyser i en undersøgelse af, hvordan forebyggelsen i sin praksis forholder sig til spørgsmålet: "Hvordan bør man leve?". Her følger jeg Andrew Lakoff og Stephen Collier ved at betragte forebyggelsen som et etisk regime under tilblivelse. Med anvendelsen af nogle bestemte teknikker og med udgangspunkt i en specifik normativitet er forebyggelsen med til forme en særlig forståelse af, hvad det vil sige at være et moralsk subjekt. På den baggrund argumenterer jeg argumenterer for, at forebyggelse – som en social praksis, der har mere til fælles med antropologien end man måske skulle tro – må ledsages af en etisk refleksivitet. Afslutningsvist optegner jeg nogle nye perspektiver for forebyggelsen og for forholdet mellem forebyggelse og antropologi.

II.

Evidensdebatten: Forebyggelsens epistemologi

De senere år er der med jævne mellemrum udkommet rapporter fra institutioner som Sundhedsstyrelsen, DSI Institut for Sundhedsvæsen og Kommunernes Landsforening (KL), der med kommunale forebyggere som det primære publikum forsøger at etablere en forståelse af, hvordan man skal forholde sig til spørgsmålet om evidensbaseret praksis i forebyggelsen.¹⁰ Overordnet set tilstræber disse rapporter at fortolke evidenstankegangen, så den lader sig anvende af forebyggerne. Hvad denne fortolkning indebærer af spørgsmål og forskydninger, vil jeg beskrive nærmere i dette kapitel.

Det er som nævnt ikke kun inden for forebyggelse, at evidenstankegangen har vundet udbredelse. Forskningsinstitutionen Anvendt Kommunal Forskning (AKF) har med to rapporter forsøgt at skabe et overblik over "evidensbevægelsens udbredelse, organisering og arbejdsform" (Bhatti, Hansen, & Rieper, 2006) og nogle centrale metoddebatter, der er opstået i den forbindelse (Rieper & Hansen, 2007). I disse to rapporter bliver evidenstankegangen beskrevet og diskuteret ud fra et institutionelt perspektiv, og dermed peges på, hvordan nogle bestemte institutionelle aktører har haft betydning for evidenstankegangens udbredelse, heraf betegnelsen evidensbevægelsen. På sundhedsområdet drejer det sig først om fremmest om den internationale *Cochrane Collaboration*, der har en pendant på det sociale område i *Campbell Collaboration*. Begge disse organisationer producerer såkaldte systematiske forskningsoversigter og metaanalyser med henblik på at identificere interventionsmetoder med en videnskabeligt målbar effekt, og begge har afdelinger i Danmark, som er bannerførere for en

¹⁰ Se fx Bruun, Hanak, & Koefoed, 2004; Skovgaard, Nielsen, & Aro, 2007, Højgaard, Sørensen, & Søgaard, 2006, Kommunernes Landsforening, 2006; Kommunernes Landsforening, 2008a.

særlig forståelse af evidens på henholdsvis sundheds- og socialområdet herhjemme.

Forebyggelsespraksis er ikke så entydigt placeret på sundhedsområdet, som man måske skulle tro. Når det drejer sig om unges brug af alkohol, varetages forebyggelsen ofte af personer med socialfaglig eller pædagogisk baggrund, og som det vil fremgå i afhandlingens øvrige kapitler hersker der en vis spænding mellem social- og sundhedsfaglige samt pædagogiske rationaler og praksisformer. Ikke desto mindre er den opfattelse af evidens, der advokeres af *Campbell* stort set enslydende med *Cochranes*, og evidensbevægelsen kan som helhed ses som et udtryk for, at nogle ideer, der er udviklet inden for den kliniske medicin, er ved at sprede sig til andre velfærdsområder (Bhatti *et al.*, 2006). Det institutionelle perspektiv i AKF-rapporterne belyser, hvilken rolle organisationer som *Campbell* og *Cochrane* spiller i den forbindelse, og rapporterne diskuterer nogle af omstændighederne for produktionen af evidens. Derudover placerer rapporterne evidensbevægelsen i forhold til tre "megatrends", der i stigende grad præger den offentlige sektor: resultat/effektorientering, evalueringsorientering og kvalitetsorientering (ibid).

Min beskrivelse i det følgende af evidensdebatten i forebyggelseskredse tager på sin vis over, hvor AKF-rapporterne slipper. Jeg betragter evidensdebatten som et af forebyggelsens mikropolitiske momenter, og hvor de nævnte rapporter mestendels forholder sig til spørgsmålet om evidens på et abstrakt og afsubjektiveret niveau, tager jeg udgangspunkt i den sociale praksis, som debatten udgør. I kapitlets første afsnit, "Evidensbegreber og videnshuller", giver jeg en empirisk funderet beskrivelse af evidensdebatten, som jeg gennem mit feltarbejde har oplevet den blive udfoldet i rapporter og ved seminarer. Rapporterne betragter jeg altså her som en form for etnografika, der sammen med min deltagelse ved forskellige seminarer danner grundlag for kapitlets analyser. Med afsnittet "Evidenssprog og vidensinteresser" inddrager jeg som et første skridt i analysen Bourdieus syn på sprog og viden, og jeg peger på et indbygget modsætningsforhold mellem to forskellige vidensinteresser i evidensdebatten. Afsnittet "Forestillinger om viden" placerer nogle implicitte antagelser i evidensdebatten i en bredere idehistorisk kontekst, og i afsnittet "Forestillinger om virkning" undersøger jeg, hvad den kausale epistemologi betyder for alkoholforebyggelsen. Jeg

afslutter kapitlet med at kontrastere forebyggelsens kausale epistemologi med et antropologisk, relationelt perspektiv.

Evidensbegreber og videnshuller

I efteråret 2006 udkom en rapport fra DSI Institut for Sundhedsvæsen, der gav anledning til en del polemik i forebyggelseskredse. Rapporten havde titlen "Evidensbaseret forebyggelse i kommunerne – dokumentation af effekt og omkostningseffektivitet" og udkom kort tid, før kommunerne fik hovedansvaret for forebyggelsen med den nye sundhedslovs ikrafttrædelse. Det var altså et tidspunkt, hvor der var opbrud blandt de personer, der arbejdede på området – en del skulle skifte arbejdsplads og arbejdsområde, og der var en generel usikkerhed om, hvad der ville ske med forskellige former for forebyggende arbejde. DSIs direktør skrev i sit forord, at hensigten med rapporten var "at bidrage i de forestående beslutninger og prioriteringer på dette område", men fortsatte med den lettere nedslående besked: "Helt let bliver det ikke, for vores systematiske litteraturgennemgang afslører nogle store huller i dokumentationen af effekterne af forebyggelse" (Jes Søgaard i Højgaard *et al.*, 2006: 3). Rapportens overordnede konklusion var således, at der eksisterede et "videnshul", hvilket blev illustreret med følgende tabel:

Resumetabel 1 Opsummering af dokumentation for effekt og økonomi

Effekt	Rygning	Alkohol	Kost	Fysisk aktivitet	Svær overvægt	Faldforebyggelse	Forebyg. hjemmebesøg
God ¹ dokumentation							
Tilstrækkelig ² dokumentation							
Mangelfuld dokumentation ³							

Note: Tilstedeværelse af økonomiske evalueringer der finder, at interventionerne er omkostningseffektive: Ja = Sort, Nej = Skraveret

1 Mange RCT og/eller meta-analyser, der peger i samme retning og viser en effekt
2 RCT og/eller meta-analyser, der viser en effekt
3 Ingen RCT/modstridende eller ikke-overførbare resultater fra RCT.

Figur 1 (gengivet efter Højgaard *et al.*, 2006: 12)

Helt konkret viste tabellen, hvorvidt der for en række forskellige forebyggelsesområder (rygning, alkohol, kost, etc.) var "god", "tilstrækkelig" eller "mangelfuld dokumentation" for effekt og omkostningseffektivitet, og som det fremgår, forelå der kun god dokumentation for rygeforebyggelse – nærmere bestemt en specifik type rygestopkurser. Det var først og fremmest dette, der gav anledning til polemik, idet det kunne fortolkes i retning af, at kommunerne skulle koncentrere sig om netop rygestop eventuelt krydret med faldforebyggelse og forebyggende hjemmebesøg, hvor der var "tilstrækkelig dokumentation", og at de ikke skulle foretage sig noget på de øvrige områder. Denne polemik vender jeg tilbage til – først er det nemlig nødvendigt med en nærmere forklaring af tabellen, idet den illustrerer en af de mest omstridte antagelser i evidensstankegangen.

DSIs rapport opererede med den definition af evidens, som *Cochrane* og *Campbell* er fortalere for, hvilket indebærer, at udelukkende "RCT" og/eller "meta-analyser" blev taget i betragtning som dokumentation for effekt. RCT er en forkortelse for *randomised, controlled trial*. Det betegner en bestemt form for undersøgelsesmetode, der blandt andet inden for den kliniske medicin anvendes til at teste effekten af lægemidler. Metodens grundlæggende princip er, at effekten af en intervention kun kan fastslås, hvis man er i stand til at udelukke andre faktorer, der kan påvirke den kausale relation mellem intervention og effekt. Da man ikke kan være sikker på, at man på forhånd kender disse potentielle *confoundere* og dermed kan kontrollere for dem i sine statistiske beregninger, må man i stedet sætte sin lid til tilfældet.

Ved hjælp af randomisering (det vil sige lodtrækning) opdeler man sin studiepopulation i to grupper: En interventionsgruppe, der modtager den intervention, hvis effekt man er interesseret i at undersøge, og en kontrolgruppe, der ikke modtager interventionen. Derefter kan man sammenligne udviklingen i de to grupper, og efter at have kontrolleret at de to grupper i udgangspunktet var ens i deres sammensætning, kan man konkludere, at enhver forskel i udviklingen kan tilskrives interventionen. Der er naturligvis en række forudsætninger, der skal være opfyldt, før en RCT kan siges at være veludført, og en enkelt RCT med et positivt resultat regnes, som det fremgår af DSI's skelnen mellem "god" og "tilstrækkelig dokumentation", ikke nødvendigvis som god dokumentation for effekten af en intervention. Der skal altså helst være flere RCT'er, der peger i

samme retning, eller endnu bedre en eller flere "metaanalyser", der samler resultaterne af flere RCTer i en samlet statistisk analyse.

Det "videnshul", som DSIs rapport identificerede, kan altså tilskrives et fravær af en bestemt form for undersøgelser. På et seminar, som DSI afholdt i forbindelse med lanceringen af rapporten, beskrev førnævnte direktør imidlertid, at han var i tvivl om, hvorvidt det var en god ide at overføre den kliniske medicins privilegering af RCTer til også at gælde for forebyggelse. Han sagde fx, at han var blevet opmærksom på, at man ikke kan lave et randomiseret forsøg, hvor man undersøger effekten af at hæve prisen for sodavand. Den slags strukturelle tiltag gennemføres ikke over for selekterede studiepopulationer, der kan opdeles i en interventions- og en kontrolgruppe, men må nødvendigvis gælde for hele befolkningen. Derfor mente han nu, at man for at vurdere effekten af forebyggelse måtte være villig til også at kigge på såkaldt "observationelle studier", hvor man iagttager forandringer over tid uden at gennemføre et decideret forsøg.

Direktørens vaklende tro på sin egen rapports definition af evidens afspejler, hvordan valg af videnskabelige metoder og gyldighedskriterier for vurderinger af effekt er blevet et centralt spørgsmål i forebyggelsen. I evidensdebatten bliver disse metoder og kriterier ikke blot diskuteret af videnskabsfolk – der er også andre aktører med en vis interesse i at påvirke debatten. I et indlæg på samme seminar kvitterede lederen af Sundhedsstyrelsens Center for Forebyggelse, Else Schmidt, for direktørens holdningsændring. Hun pegede på, at kommunerne ikke kunne undlade at handle, blot fordi der ikke foreligger en bestemt form for undersøgelsesresultater. Derudover fremhævede hun, at man ikke nødvendigvis kan overføre resultaterne af fx nordamerikanske RCTer til at gælde i Danmark, og hun slog fast, at evidens kun udgør et enkelt element i "den politiske virkelighed, som Sundhedsstyrelsen og kommunerne er nødt til at navigere i". Sundhedsstyrelsen ville derfor anbefale kommunerne at anvende et "bredt evidensbegreb", og Else Schmidt kunne fortælle, at en forskergruppe ved Syddansk Universitet var blevet hyret til at udarbejde en publikation om netop dette emne.

Sundhedsstyrelsens publikation om det brede evidensbegreb udkom i foråret 2007 (Skovgaard *et al.*, 2007). Bredden i evidensbegrebet kunne i denne rapport ses på to forskellige måder: For det første beskrev

Sundhedsstyrelsens rapport tre forskellige former for evidens i forebyggelsen:

1. Evidens om årsager til og udbredelse af sygdom
2. Evidens om effekter af forebyggelsesindsatser
3. Evidens om organisering og implementering

Rapporten bredte på den måde evidensbegrebet ud til at omfatte mere end viden om effekt. Den beskrev, hvordan hver af disse tre former for evidens må tilvejebringes ved hjælp af forskellige videnskabelige metoder. Endvidere argumenterede rapporten for, at RCTer ikke er den eneste gangbare metode, når det gælder om at fastslå effekt, og at man også i denne sammenhæng må brede sin evidensforståelse ud til at omfatte andre videnskabelige metoder. Dette blev forklaret med, at forebyggelse ofte foregår i en "kompleks, social sammenhæng, hvor det er svært at kontrollere omstændighederne", og at forebyggelsesindsatser ofte består "af mange forskellige elementer [...], og det er derfor ofte både svært og knap så relevant at forsøge at isolere en enkelt faktor, som man kan måle effekten af" (ibid: 10).

Sundhedsstyrelsens publikation blev i stil med DSIs rapport fulgt op med et symposium, hvor Else Schmidt sammen med rapportens forfattere præsenterede det brede evidensbegreb for et publikum, der først og fremmest bestod af kommunale forebyggelsesfolk. Det brede evidensbegreb fik imidlertid ikke lov til at stå uimod sagt. Sundhedsstyrelsen havde nemlig inviteret direktøren for *Nordic Cochrane Centre*, Peter Gøtzsche, til at holde et oplæg med titlen "Hvilke typer evidens har vi brug for i forebyggelsen?". Som nævnt repræsenterer *Cochrane* den forståelse af evidens, som blev anvendt i DSIs rapport, og Gøtzsche aflivede da også det brede evidensbegreb allerede i sine indledende bemærkninger: "Vi er færdige med diskussionen om, hvad der er den bedste evidens", fastslog han og argumenterede i sit oplæg for, at det kan være decideret farligt at gennemføre interventioner, hvis man har mangelfuld dokumentation for effekten. Hans eksempler var hentet fra den medicinske verden, hvor RCTer gentagne gange har fastslået, at ellers udbredte former for behandling øger patienternes dødelighed. Argumentet om, at forebyggelse skulle være noget særligt komplekst, hvor man ikke kan isolere enkeltfaktorer, blev blankt afvist af Gøtzsche:

”Samme argument har psykiatere og alternative behandlere brugt, og de klogeste af disse har nu indrømmet, at de tog fejl”.

På trods af modsætningerne mellem Sundhedsstyrelsens anbefaling af det brede evidensbegreb og Gøtzsches fastholdelse af RCTers privilegerede position opstod der ikke den store diskussion på symposiet. Programmet fortsatte blandt andet med indlæg fra en kommunal sundhedschef, der fortalte om, hvordan de i hendes kommune tilstræbte at arbejde evidensbaseret. En repræsentant fra KL lagde vægt på, at kommunerne skulle tage udgangspunkt i det, som kunne lade sig gøre med de økonomiske og personalemæssige ressourcer, som de havde til deres rådighed.

Som det fremgår af ovenstående, har forskellige institutioner og deres ledere diskuteret med hinanden gennem rapporter og ved seminarer. Uenigheden har centreret sig om, hvordan man skal definere evidensbegrebet, og herunder særligt hvilken status RCTer skal have i forhold til den kommunale forebyggelsespraksis. Det er blandt andet blevet diskuteret, om RCTer er at betragte som den eneste gyldige dokumentation af effekt, eller om evidens på grund af forebyggelsens kompleksitet også må tilvejebringes ved hjælp af andre metoder. Derudover har Sundhedsstyrelsen med sit brede evidensbegreb gjort sig til fortaler for, at evidensbaseret forebyggelse ikke kun handler om at tilrettelægge sin praksis på baggrund af evidens for effekt, men at man også må have evidens for de årsager, som man retter forebyggelsen mod, og evidens for, hvordan man bedst implementerer og organiserer sit arbejde. Endelig har det været et fremtrædende tema, hvorvidt evidens bør betragtes som en nødvendig forudsætning for handling.

Jeg deltog i Sundhedsstyrelsens symposium i selskab med nogle medarbejdere i FSK, hvor jeg på det tidspunkt lavede feltarbejde. I bilen på vej hjem talte vi om, hvad vi havde fået ud af dagens oplæg. Vi kunne blive enige om, at vi, med en af mine informanternes ord, var blevet ”forvirrede på et højere plan”. Mine informanter oplevede ikke, at seminaret havde rustet dem til at vide, hvordan de skulle bedrive evidensbaseret forebyggelse, men Gøtzsches oplæg havde gjort et positivt indtryk på en af dem, ”fordi han var så klar i mælet”. Samtidig vakte hans skarpe modstand mod det brede evidensbegreb undren, fordi det så åbenlyst stred mod Sundhedsstyrelsens formål med deres rapport. Hvorfor blev hans synspunkt ikke gjort til genstand for debat? Selv

undrede jeg mig også over, at Sundhedsstyrelsen trods en indlysende uenighed inviterede Peter Gøtzsche til deres symposium uden at tage en åben diskussion med ham. Jeg måtte betragte dette forhold som en ganske signifikant tavshed, der kaldte på en nærmere analyse: Hvilken status har de forskellige aktører i forhold til hinanden, og hvilke interesser har de i at promovere forskellige evidensbegreber? Uden her at komme med en egentlig besvarelse af disse spørgsmål vil jeg hævde, at spørgsmålene i sig selv synliggør en sammenhæng mellem evidensdebatten og nogle spændings- og magtforhold på et institutionelt niveau. Sundhedsstyrelsen er på den ene side nødt til at manøvrere i forhold til kommunernes behov for afklaring om evidensbegrebet, og på den anden side må de udvise behørig respekt over for en særlig videnskabelig tradition, som her er repræsenteret ved *Cochrane* og Peter Gøtzsche.

På trods af de ovennævnte uenigheder har der blandt de forskellige aktører været enighed om, at spørgsmålet om, hvad der virker i forebyggelsen er helt centralt, og at der eksisterer et eller flere "videnshuller" på dette område. Sundhedsstyrelsens rapport om det brede evidensbegreb konstaterede således, at "større krav om evidensbaseret forebyggelse på forebyggelsesområdet betyder, at forebyggelsens mange "videnshuller" gøres tydelige" (Skovgaard *et al.*, 2007: 16). Spørgsmålet er, hvordan de forskellige evidensbegreber forholder sig til disse videnshuller. I både DSI og Sundhedsstyrelsens rapporter beskrives videnshullerne som noget, der er givet på forhånd, og som kan – om man vil – fyldes op med evidens. Debatten synliggør imidlertid, hvordan forskellige evidensbegreber også bringer forskellige videnshuller med sig. DSIs videnshul er snævert i den forstand, at det er defineret ved fraværet af en ganske bestemt form for undersøgelser på forebyggelsesområdet. Sundhedsstyrelsens videnshuller er til gengæld både mangfoldige (idet evidens kan betyde flere forskellige ting) og brede, idet der kræves flere former for videnskabelighed til at fylde dem op. Man kan lidt polemisk hævde, at Sundhedsstyrelsen med sin brede fortolkning af evidensbegrebet ikke har gjort opfyldningen af forebyggelsens videnshul(ler) til en nemmere opgave – måske endda, og formentlig imod hensigten, tværtimod.

Evidenssprog og vidensinteresser

Ovenfor har jeg beskrevet debatten om evidens i forebyggelsen med henblik på at identificere, hvilke brydninger der kommer til syne i den forbindelse. Det har blandt andet ført til den erkendelse, at det næppe er meningsfuldt at tale om en entydig evidenstankegang, som sætter sig igennem i forebyggelsespraksis med nogle bestemte mere eller mindre forudsigelige konsekvenser. Ideen om evidensbaseret forebyggelse har ikke desto mindre vist sig at være en magtfuld forestilling. I det følgende vil jeg med udgangspunkt i Bourdieus forståelse af viden (Bourdieu, 2000) og sprog (Bourdieu, 1991) diskutere, hvordan begrebet evidens kan forstås som omdrejningspunkt for et særligt specialistsprog, der kommer til at overskygge nogle erkendelsesmæssige modsætningsforhold i debatten.

Hos Bourdieu kan hvert socialt felt siges at udgøre et særligt perspektiv på verden, og i hvert felt gælder særlige principper for viden:

The process of differentiation of the social world which leads to the existence of autonomous fields concerns both being and knowledge. In differentiating itself, the social world produces differentiation of the modes of knowledge of the world. To each of the fields there corresponds a fundamental point of view on the world which *creates* its own object and finds in itself the principle of understanding and explanation appropriate to that object (Bourdieu, 2000: 99).

Evidensdebatten kan forstås som et møde mellem to af denne type sociale felter, der søger at opnå enighed om, hvad begrebet evidens skal betyde for forebyggelsen. Hvert af disse felter har, som beskrevet af Bourdieu i citatet ovenfor, deres eget perspektiv på verden, og de skaber inden for hvert felt deres egne vidensobjekter og deres egne principper for, hvad der tæller gyldig viden. Der er på den ene side et videnskabeligt felt, her repræsenteret ved Peter Gøtzsche og DSI, der ud fra nogle ganske entydige kriterier er interesseret i at fastslå kausale effekter af interventioner. Det er for dette perspektiv underordnet, om interventionerne vedrører forebyggelse, medicinsk behandling eller for den sags skyld uddannelse og socialt arbejde. På den anden side er der et felt af forebyggere, som er optagede af at gøre deres arbejde på en ordentlig måde, og ikke mindst i at give forebyggelsen en vis status og

legitimitet i forhold til andre former for velfærdsarbejde. På Sundhedsstyrelsens symposium beskrev en kommunal sundhedschef fx, hvordan hun brugte evidensbegrebet som et redskab til at give forebyggelsen status i relation til sygehuse og praktiserende læger, når de kommunale midler skulle fordeles. For hende var selve ordet vigtigere end dets indhold.

Ud fra en overordnet betragtning taler både forskere og forebyggere om vejen til at opnå en bestemt effekt. Ikke desto mindre taler de om forskellige vidensobjekter. For forskerne går vejen til effekten nødvendigvis gennem en særlig metode, der tillader en videnskabelig erkendelse, mens vejen til effekten for forebyggerne går gennem de tiltag, som de iværksætter. Selvom både forskere og forebyggere bruger ordet evidens og taler om forebyggelsens effekter, taler de ikke om det samme. Deres synspunkter er først og fremmest forankret i de sociale felter, hvor de bevæger sig i deres daglige professionelle praksis. Til undtagelsen hører de møder mellem forskere og forebyggere, der som beskrevet i dette kapitel eksempelvis finder sted ved seminarer.

Forskere og forebyggere har i udgangspunktet forskellige vidensinteresser, der med Bourdieus terminologi kan betegnes som *institutionaliserede synspunkter* (ibid.). På dette punkt minder Bourdieus feltbegreb om Mary Douglas' syn på institutioner:

Any institution [...] starts to control the memory of its members; it causes them to forget experiences incompatible with its righteous image, and it brings to their minds events which sustain the view of nature that is complementary to itself. It provides the categories of their thought, sets the terms for self-knowledge, and fixes identities (Douglas, 1986: 112).

Douglas påpeger, at enhver samfundsmæssig institution har sit eget perspektiv på verden, og at dette perspektiv fremstiller sig selv som naturligt. Hun går så vidt som til at identificere en almenmenneskelig tilbøjelighed til at knytte institutionaliserede forestillinger om det sociale til ideer om natur. På denne vis kommer specifikke sociale forhold til at fremstå som naturlige og nødvendige – eller som betegnet af Douglas med begrebet *self-evidence*: Selvindlysende og derfor i udgangspunktet placeret uden for den kritiske refleksions rækkevidde (Douglas, 1975).

Sproget har en central betydning for, hvilke forhold der i evidensdebatten bliver behandlet som netop selvindlysende, og som der derfor ikke bliver sat spørgsmålstejn ved. Debatten er en sproglig praksis, der føres mundtligt såvel som skriftligt,¹¹ og hos Bourdieu bliver sproget behandlet som enhver anden – om end særligt betydningsfuld – social praksis. Det vil sige, at sproget hos Bourdieu forbindes med aktørers indbyrdes positionering i felter og dermed i relationer af magt. Gennem sproget udtrykker og etablerer man sin position, og Bourdieu beskriver en særlig form for strukturel ulighed, der opstår, når der er flere aktører, der anerkender en bestemt form for sprogbrug, end aktører der behersker denne sprogbrug (Bourdieu, 1991: 62). Mestring af sproget er med andre ord en vej til distinktion, og dette gælder i særlig grad specialistsprog, hvor jeg i det følgende vil betragte *evidenssproget* som et eksempel.

Specialistsprog kan ikke forstås uafhængigt af et mere alment tilgængeligt dagligsprog. Tværtimod får specialistsprog deres værdi qua deres relation til dagligsproget, eller rettere idet de afviger fra dagligsproget på en måde, der inden for et specifikt felt nyder anerkendelse som mere legitim og mere værdifuld (ibid: 60). Eksempelvis beskriver Bourdieu, hvordan Heideggers filosofi er opbygget omkring en række dagligdags ord, som bliver defineret på en særlig måde, der kun lader sig forstå af læsere med filosofisk indsigt. Samtidig defineres den dagligdags forståelse af begreberne som vulgær og mangelfuld, og dermed etableres en hierarkisk relation, hvor specialistsproget præsenterer sig som særligt ophøjet. Den korrekte forståelse af specialistsproget giver ikke alene adgang til en særlig indsigt, men som nævnt også til en særlig status i forhold til dem, der kun mestrer dagligsproget (ibid: 152ff).

Mens begrebet evidens er en udpræget specialistterm, er det bemærkelsesværdigt, hvordan der i evidensdebatten etableres nogle særlige forståelser af de to dagligdags begreber "At vide" og "At virke".

¹¹ Forholdet mellem skriftlighed og mundtlighed vender jeg tilbage til i næste kapitel. Her vil jeg blot bemærke, at der i min gennemgang af evidensdebatten synes at tegne sig et mønster: Tvivl og alternative synspunkter kommer i et vist omfang til orde mundtligt, mens de skriftlige udsagn fremstår mere kategoriske. Et eksempel kunne være, at DSI's direktør gav udtryk for sin tvivl om evidensbegrebet på et seminar, alt imens den rapport om emnet, som han var medforfatter til, levede sit eget liv på de kommunale skriveborde, hvor den ufortrødent advokerede et snævert syn på evidens.

Det videnshul, hvis eksistens er alment anerkendt blandt de forskellige aktører i debatten, bliver ofte beskrevet med varianter over vendingen "Vi ved ikke, hvad der virker". Her formuleres en mangel på en specifik form for videnskabelig undersøgelse, der kan dokumentere effekt, som et udsagn, der i dagligsproget har en langt mere generel rækkevidde. Et tilsvarende eksempel, omend med omvendt fortegn, findes i konsulentfirmaet Sundhedsekspressens slogan, der ubeskedent fastslår: "Det virker. Det ved vi."¹² "At vide" bliver sat lig med at have kendskab til effektdokumentation, mens "at virke" bliver sat lig med at have dokumenterbar effekt. Andre former for viden om andre typer af virkning bliver i sådanne formuleringer implicit reduceret til noget mindre betydningsfuldt. Heidegger, der i Bourdieus læsning fremstår noget arrogant i sin afvisning af dagligsprogets betydninger, har på sin vis (og uden sammenligning i øvrigt) en parallel i Peter Gøtzsche, når denne bemærker, at de klogeste af evidenstankegangens kritikere nu har indset, at de tog fejl.

Sproget bliver i Bourdieus forståelse til i en dialektisk relation mellem form og indhold – nærmere betegnet mellem en formmæssig censur og en ekspressiv interesse, der generelt set ikke lader sig adskille. I Bourdieus begrebsverden er censur et strukturelt fænomen, som opstår i kraft af, at en bestemt form nyder anerkendelse i et specifikt felt, og dermed er med til at udstikke et rum for alle aktørers ytringer. Evidenssproget kan netop ses som en sådan formmæssig censur, der i evidensdebatten bevæger sig fra et snævert videnskabeligt felt over i forebyggelsen.

En indvending mod at betragte evidensdebatten med udgangspunkt i sproget kunne være, at uagtet at debatten er centreret om et bestemt begreb, er der noget "mere" end sprog på spil. Debatten handler om noget substantielt, og aktørernes positioner udspringer primært af forskellige synspunkter eller, i Bourdieus terminologi, af forskellige ekspressive interesser. Et eksempel på dette kunne være den uenighed, der handler om, hvorvidt RCT'er er egnede til at måle effekten af forebyggelsen. Denne uenighed afspejler to ekspressive interesser i den forstand, at der er væsentlige indholdsmæssige forskelle mellem synspunkterne. Ikke desto mindre afspejler uenigheden (og netop

¹² Firmaet sælger blandt andet rådgivning om "motivationssamtalen – en ny sundhedsydelse, som har vist sig effektiv i et stort antal videnskabelige undersøgelser" (www.sundhedsekspressen.dk, den 7. november 2008).

uenighedens substans) også, at debatten føres på et sprog, hvor det kun er nogle bestemte spørgsmål og nogle bestemte former for svar, der regnes for gyldige og dermed kan rummes i sprogets form. På grund af evidenssprogets udbredte anerkendelse bliver der ikke stillet spørgsmål ved selve præmissen for debatten: At forebyggelse har en effekt, der kan og derfor bør måles, men at vi endnu ikke ved, hvad der virker.

I evidenssproget forbindes målbare med en værdi, der ikke inden for sprogets egne rammer lader sig betvivle. Dette er et væsentligt indholdsmæssigt tema, der teoretisk set er til stede i debatten, men i praksis forbliver det, som Bourdieu kalder "miskendt" (2000: 142; eng.: *misrecognized*). At noget er miskendt vil sige, at det ikke lader sig erkende inden for det vidensperspektiv, der gælder i et felt. På denne vis kan en bestemt sproglig form fungere som en form for strukturel censur, der ikke blot har betydning for, hvad man kan sige, men nok så væsentligt også for, hvad man kan vide. Som Bourdieu påpeger, er det et tegn på, at et specialistsprog fungerer godt, når aktørerne ikke har andet at sige, end det der lader sig udtrykke gennem det (ibid: 138).

Den påfaldende tavshed og manglende diskussion, der fulgte Gøtzsches oplæg ved Sundhedsstyrelsens symposium, kan i denne sammenhæng ses som udtryk for, at evidenssproget fungerer som en form for strukturel censur, hvor et særligt videnskabeligt perspektiv på forebyggelse ikke alene får forrang for andre perspektiver, men kommer til at medføre, at disse alternative perspektiver miskendes – eller med andre ord glider ud af syne. Idet Gøtzsche først og fremmest talte som medicinsk videnskabsmand, kunne han med stor autoritet udtale sig om evidensbegrebet og om de metodemæssige fordele ved randomiserede forsøg, når det drejer sig om at etablere kausale relationer. Sundhedsstyrelsens brede evidensbegreb afspejlede imidlertid en anden vidensinteresse end Gøtzsches medicinsk-videnskabelige. Som Else Schmidt fremførte på DSIs debatseminar, kunne kommunerne på trods af den manglende evidens ikke undlade at forebygge, og derfor måtte Sundhedsstyrelsen tilvejebringe et bredere evidensbegreb af hensyn til de ellers potentielt handlingslammede kommunale forebyggere.

På trods af evidensdebattens fokus på at fastlægge, hvilke(n) metode(r) der bedst vurderer forebyggelsens effekt – et fokus der kan tilskrives evidenssprogets betydning for debattens form – kan man altså tale om et erkendelsesmæssigt modsætningsforhold mellem aktørerne snarere end

en egentlig uenighed. Gøtzsche talte ud fra en videnskabelig vidensinteresse om kriterier for etablering af kausalitet (og satte på denne vis evidensen før forebyggelsen), mens Sundhedsstyrelsen talte ud fra en mere pragmatisk interesse om at definere et evidensbegreb, der var anvendeligt for kommunale forebyggere (hvormed de satte forebyggelsen før evidensen). Heraf tavsheden: Parterne i debatten talte om noget forskelligt, og denne forskellighed var evidenssproget med til at sløre.

Forestillinger om viden

I det følgende vil jeg diskutere de forestillinger om viden, der ligger til grund for evidenssproget. Jeg vil særligt trække på filosofferne Ian Hacking og Charles Taylor, der begge har beskæftiget sig med, hvordan udviklingen af bestemte former for viden knytter sig til et særligt verdenssyn, der ofte beskrives som vestligt og moderne. Dermed ønsker jeg at placere evidensdebatten i en bredere idehistorisk kontekst.

Hacking er inspireret af Foucault i udviklingen af en særlig filosofisk interesse, som han kalder "historisk ontologi" (Hacking, 2002). Historisk ontologi beskæftiger sig med, hvordan vi som mennesker konstituerer os selv og objekter omkring os gennem begreber, praksisser og institutioner. Der er altså ikke tale om ontologi i betydningen "en generel lære om væren", men om en undersøgelse af, hvordan specifikke objekter og forskellige (moraliske) kategorier af mennesker historisk bliver til i takt med vores begrebsliggørelse af dem. Det handler med andre ord om, at bestemte epistemologier har ontologiske effekter eller, som Bourdieu måske ville formulere det, at visse vidensinteresser sedimenteres og bliver til objektive forhold.

I tråd med Foucault foreslår Hacking, at historisk ontologi organiseres omkring tre akser – viden, magt og etik – som hver især er impliceret i den historiske tilblivelsesproces, som man er interesseret i at undersøge. Et af Hackings eksempler er børns udvikling:

Our idea of what a child *is* has been formed by a scientific theory of development. It forms our whole body of practices of child-rearing today, and, in turn, forms our concept of the child. Those ideas and practices form children themselves, and they also form parents. The child, its playmates, and its family are constituted within a world of knowledge about child development (ibid: 21).

Udviklingstankegangen gennemsyrrer således vores forståelse af, hvad det vil sige at være et barn. Dette har betydning for børnene selv, deres forældre og ikke mindst for deres indbyrdes (magt-)relationer. Hacking peger på, at udviklingsbegrebet får materialitet fx gennem legetøj designet til særlige aldersgrupper, og at udviklingstankegangen har betydning for institutionelle praksisser i vuggestuer, børnehaver, skoler, etc. Der er, som fremhævet i ovenstående citat, en særlig viden om udvikling, men også aspekter af magt og etik i eksempelvis udviklingstankegangens betydning for relationerne mellem børn og voksne og for forestillinger om normalitet. Disse aspekter tydeliggøres i alkoholforebyggelse, hvilket jeg skal vende tilbage til i kapitel IV, hvor jeg anvender den analytik, som Hacking foreslår.

I første omgang tjener eksemplet med børns udvikling til at illustrere, hvordan Hacking (godt hjulpet på vej af Foucault) sammenknytter viden, magt og etik. Dette fungerer samtidig som et forslag til, hvordan man kan analysere processer, hvorigennem nogle særlige begreber, praksisser og institutioner åbner bestemte mulighedsrum for, hvordan vi som mennesker kan opfatte os selv og hinanden og dermed også for, hvordan vi kan handle.

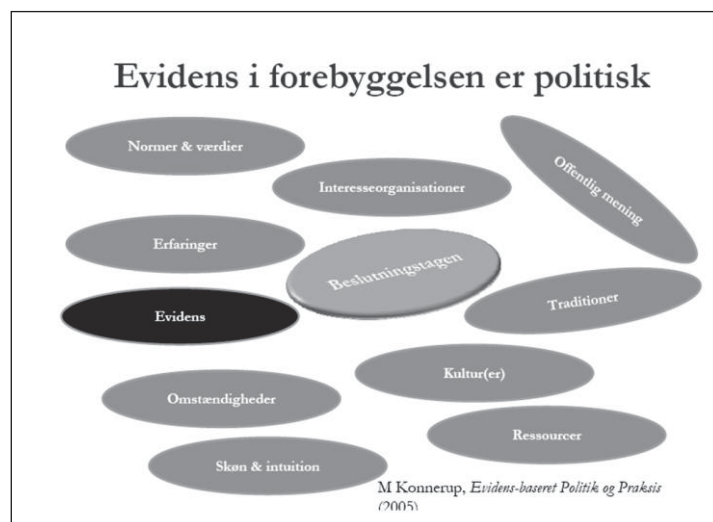
Som antropolog er jeg ikke forsynet med de redskaber, der skal til for at bedrive historisk ontologi med evidensbegrebet som omdrejningspunkt. Det fordrer for det første historikerens evne til at foretage en arkæologisk undersøgelse (i Foucaults forstand) af begrebets opkomst og udvikling og for det andet filosofiens epistemologiske håndtag. Antropologien – og her tænker jeg særligt på den etnografiske forankring af antropologisk viden – er imidlertid et godt udgangspunkt for at belyse de praktiske implikationer af en specifik historisk ontologi. Dermed flyttes opmærksomheden fra det filosofiske udsagns "vi" til nogle specifikke aktører, samtidig med at jeg får mulighed for at tilføje et lag til Bourdieus syn på sproget som et redskab til social positionering og distinktion.

Evidensdebatten handler altovervejende om videnskabelige metoder, og de implicerede aktører fokuserer i vid udstrækning på at nå til enighed om, hvilken evidens der skal til for at fylde videnshullerne op. Man ser for sig en landevej for forebyggernes fødder, hvor vejen frem er blokeret af et eller muligvis flere huller. Ved siden af vejen ligger bunker med forskellige former for evidens – og spørgsmålet er blot, hvilken bunker man skal tage af for at fylde hullet op, så man kan komme videre. Hacking har

andetsteds beskrevet et tilsvarende scenario som "menu-synspunktet" på viden (refereret i Hastrup, 2004e: 12). En opmærksomhed à la Hackings historiske ontologi vil imidlertid synliggøre, hvordan vejens retning og mål ikke forlades uforandret af videnshullets opfyldning, men snarere udstikkes i kraft af forebyggelsens vidensgrundlag. Særlige former for viden har særlige retninger for intervention indbygget i sig, og i produktionen såvel som brugen af bestemte former for viden medproduceres nogle særlige magtforhold og etiske spørgsmål.

Videnskabsfilosoffen Evelyn Fox Keller har peget på, at der hersker en kritisk tavshed blandt videnskabsfolk (hendes udgangspunkt er fysikken), hvad angår forholdet mellem repræsentation og intervention i videnskabelig viden (Keller, 1992). Med intervention mener hun ikke nødvendigvis noget så konkret som fx specifikke forebyggelsesindsatser, men hun peger på, at bestemte videnskabelige repræsentationer uvægerligt åbner nogle bestemte mulighedsrum for handlen. Derfor opfordrer hun til, at man forholder sig til den direktionelitet, der er impliceret i videnskabelig viden, og begynder at diskutere, hvorvidt videnskabelige spørgsmål bliver stillet i den rigtige retning. I evidensdebatten bliver spørgsmålet om, hvad der virker, i vid udstrækning behandlet, som om det kan besvares uafhængigt af, hvilken virkning man ønsker at opnå, og som om man uden videre kan slutte fra "Det virker" til "Det vil vi". Forskellige typer af interventioner og forskellige former for virkning byder sig imidlertid til for forskellige former for evidens, og valget mellem forskellige videnskabelige metoder er således også et valg mellem forskellige retninger for forebyggelsen.

En anden af evidensdebattens centrale forestillinger, der er relateret til ovennævnte problemstilling, blev formuleret af Sundhedsstyrelsens Else Schmidt, da hun gjorde opmærksom på, at evidens blot er et enkelt element i en politisk virkelighed (se s. 44 ovenfor). På symposiet om det brede evidensbegreb blev dette i et af oplæggene illustreret med følgende figur:

Figur 2 (gengivet efter Skovgaard, 2007)

Figuren viser, at evidens indgår som et af flere elementer i en politisk beslutningsproces og blandt de øvrige elementer findes fx erfaringer, kultur(er), traditioner, normer og værdier. Det er i udgangspunktet svært at være uenig med denne fremstilling, idet den nuancerer en naiv forestilling om, at evidens er (eller bør være) det eneste grundlag for politisk beslutningstagen. Ikke desto mindre kan man stille spørgsmålstegn ved den bagvedliggende præmis, at evidens i udgangspunkt er løsrevet fra kultur og de øvrige elementer og først mødes med disse i den politiske beslutningsproces.

I evidensdebatten kan man høre evidens omtalt som noget, der giver et mere rationelt og objektivt grundlag for beslutninger end fx erfaringer, ideologi og "mavefornemmelser". Som lederen af Nordisk Campbellcenter, Merete Konnerup, har formuleret det i et interview: "De professionelle, der arbejder i marken, er i alt for høj grad overladt til kun at kunne basere sig på deres egne fornemmelser, følelser, ideologi og erfaringer" (Pedersen, 2006). I udsagn som disse opereres med en forestilling om en på forhånd eksisterende uorden bestående af "fornemmelser, følelser, ideologi og erfaringer", som med evidens kan

bibringes et element af orden. Som videnssociologerne Berg og Timmermans har argumenteret for, implicerer særlige måder at skabe orden på imidlertid også særlige forestillinger om uorden, og de to afhænger tilmed af hinanden i en form for parasitisk relation (Berg & Timmermans, 2000: 37). Det betyder, at når kritikere af evidenstankegangen argumenterer for, at erfaringer er vigtigere end evidens, er de med til at reproducere en modsætning mellem evidens og erfaring, som på sin vis er affødt af evidenstankegangen. Et andet modsætningsforhold af central betydning i evidensdebatten er skellet mellem evidens og ideologi. Igen kan man bevidne tilhængere og modstandere af evidenstankegangen vægte den ene eller den anden side og dermed reproducere et modsætningsforhold, som er et historisk produkt af en bestemt måde at tænke på. Spørgsmålet er imidlertid, om ikke evidens i stedet for at stå i modsætning til erfaring og ideologi kan siges at privilegere en særlig form for erfaring ud fra et særligt ideologisk synspunkt, som gennem specialistsprogets manøvrer ("Det virker. Det ved vi.") præsenterer sig selv som hævet over den slags partikularitet.

De to modsætningsforhold – evidens:erfaring og evidens:ideologi – er ikke opstået i en historisk løsrevet proces, men kan ses som varianter af nogle mere generelle forestillinger om videnskabelig viden i den moderne, vestlige verden. Her spiller en ide om objektivitet som noget, der er løsrevet fra subjektive erfaringer og ideologiske standpunkter, en særligt fremtrædende rolle. Det har blandt andet medført, at naturvidenskab er blevet et betydningsfuldt forbillede for dele af samfunds- og humanvidenskaberne. Dette er evidenstankegangen et godt eksempel på, idet det netop handler om at etablere et "objektivt" grundlag for forebyggelsen. Taylor har argumenteret for, at naturvidenskabens appel og paradigmatisk status ikke skyldes, at man her kan hente særligt udtømmende og epistemologisk tilfredsstillende forklaringsmodeller for menneskelig handling (Taylor, 1985). Tværtimod. Naturvidenskabelige modeller kan nemlig, ifølge Taylor, ikke gøre rede for det menneskelige selv, og hvordan dette konstitueres. Dermed overser disse modeller nogle helt centrale elementer, som fx bevidsthed, intentionalitet og betydning, der adskiller samfunds- og humanvidenskabernes genstandsfelt fra naturvidenskabens (ibid: 2).

Ud fra en antropologisk betragtning kan det naturligvis være problematisk at se bort fra disse aspekter. Når jeg nævner Taylors synspunkt her,

skyldes det dog først og fremmest, at forebyggelse handler om at intervenere i menneskelig handling, og at det derfor kan vække undren, at forebyggelsen domineres af det, som Taylor ville betegne som en naturalistisk epistemologi. Taylor nøjes imidlertid ikke med at kritisere naturvidenskabelige forklaringsmodeller af menneskelig handling. Han begrundes også, at disse modeller har fået en sådan udbredelse. Ved at forstå og beskrive menneskelig handling ud fra en naturvidenskabelig forståelse skaber man nemlig samtidig et særligt billede af sig selv:

This picture is deeply attractive to moderns, both flattering and inspiring. It shows us as capable of achieving a kind of disengagement from our world by objectifying it. We objectify our situation to the extent that we can overcome a sense of it as what determines for us our paradigm purposes and ends, and can come to see it and function in it as a neutral environment, within which we can effect the purposes which we determine out of ourselves (ibid: 4).

Ved at objektivere verden opnår man altså en form for løsrivelse (eng.: *disengagement*), fra en situation, der ellers kan forekomme overvældende og determinerende. Man kan dermed forstå sig selv som et frit, handlekraftigt individ. Taylor beskriver denne løsrivelse som et særligt moderne ideal, der er indlejret i et væld af forskellige praksisformer, herunder videnskabelige. Han argumenterer videre for, at jo mere vi ser os selv som frie, løsrivne individer, desto større tiltrækning vil naturvidenskabelige forklaringsmodeller have på os (ibid: 6). Dermed peger Taylor på, hvordan en privilegering af bestemte vidensformer hænger sammen med særlige moralske forestillinger – i det konkrete tilfælde at idealet om objektivitet historisk er forbundet med et ideal om individualitet, og at der således kan optegnes en fælles moralsk horisont for de to idealer.

Taylors kritik af naturvidenskabelige forklaringsmodeller for menneskelig handling er blevet problematiseret af Clifford Geertz. Han påpeger, at Taylor tegner et unuanceret billede af naturvidenskab som en monolitisk størrelse, der grundlæggende er uforenelig med humanvidenskaberne:

We are confronted not with an articulated description of a living institution, one with a great deal of history, a vast

amount of internal diversity, and an open future, but
with a stereotype and a scarecrow (Geertz, 2000: 144).

Mens Geertz bifalder den del af Taylors projekt, der handler om at modarbejde reduktionistiske forklaringsmodeller i humanvidenskaberne, påpeger han altså, at Taylor selv forholder sig lovligt reduktionistisk til naturvidenskaben. Dermed plæderer Geertz implicit for en tilgang, der sætter sig for at forstå, hvordan videnskabelig viden bliver til og bliver fortolket i forskellige historiske og sociale sammenhænge. Her vil jeg lade spørgsmålet om den videnskabelige videns tilblivelse stå ubesvaret, mens jeg i resten af afhandlingen vil undersøge, hvordan evidens og andre resultater af videnskabelige undersøgelser bliver anvendt og fortolket i forebyggernes professionelle praksis.

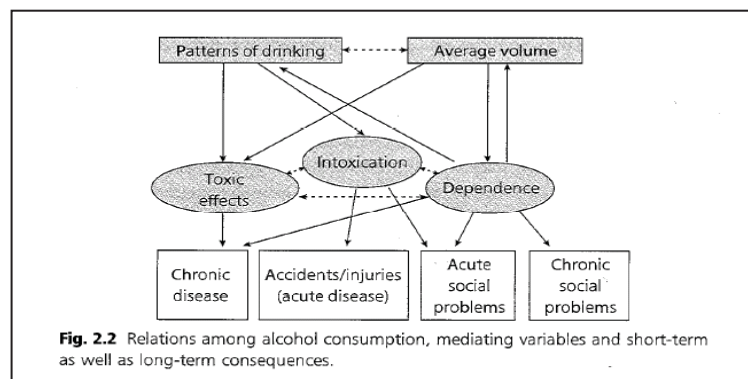
Forestillinger om virkning

Evidensdebattens cirklen om spørgsmålet "hvad virker" hænger sammen med nogle specifikke forestillinger om virkning. Ideen om evidensbaseret praksis forudsætter nemlig, at man betragter sine handlinger som noget, der afføder bestemte konsekvenser i henhold til en kausal logik. Det forudsætter igen en abstraktion, hvor praksis ses som en afgrænset begivenhed snarere end et forløb (Hastrup, 2004b: 463), og hvor man tilsvarende udgrænser en virkning, der lader sig måle. Det handler med andre ord om at etablere en kausal relation mellem to objekter, der imidlertid først må konstitueres som objekter, før relationen lader sig undersøge. Her vil jeg se nærmere på, hvad det betyder i alkoholforebyggelsens tilfælde.

Hvor den generelle evidensdebat i Danmark overvejende har fundet sted med udgangspunkt i dansksprogede rapporter, er der særligt en engelsksproget bog, der har fået betydning som et referenceværk for forskere såvel som embedsmænd og praktikere, der er involveret i alkoholforebyggelse. Den hedder *Alcohol: No Ordinary Commodity* og er skrevet af verdens førende forskere inden for epidemiologisk alkoholforskning på foranledning af FNs sundhedsorganisation WHO (Babor *et al.*, 2003). Det var blandt andet denne bog, der lå til grund for DSIs vurdering af, at der på alkoholområdet var "mangelfuld dokumentation" for effekten af forebyggelse (jf. Højgaard *et al.*, 2006: 48ff).

Bogen gennemgår dels den epidemiologiske forskning, der begrundet behovet for alkoholforebyggelse, og dels den evidens, der kan pege på effektive forebyggelsesindsatser. Et af de vigtigste punkter i bogens gennemgang af evidensen er, at oplysning og undervisning beskrives som ineffektive forebyggelsesstrategier. Ifølge bogen kan undervisning godt medføre ændringer i viden og holdninger, men der er generelt ikke videnskabelig dokumentation for, at dette får børn og unge til at lade være med at drikke. Til gengæld har strukturelle tiltag, som fx begrænsning af alkohols tilgængelighed gennem aldersgrænser og højere afgifter, vist sig at nedbringe forbruget og udskyde alkoholdebuten, hvilket er de to mål, som beskrives som mest relevante, når det gælder unge (Babor *et al.*, 2003). Blandt andet i kraft af *Alcohol: No Ordinary Commodity* er det blevet en veletableret sandhed i forebyggelsesforskningen, at uddannelse i modsætning til strukturelle begrænsninger i tilgængelighed ikke virker.

Før jeg diskuterer disse forhold nærmere, vil jeg dvæle lidt ved den måde, hvorpå behovet for forebyggelse begrundes. Her synliggøres nemlig i særlig grad nogle af de antagelser om kausalitet, der med evidensbegrebet overføres fra epidemiologien til at gælde for forebyggelsespraksis, og det kan således tages som et konkret eksempel på, hvordan privilegeringen af en særlig vidensform kalder på en særlig form for intervention (jf. Keller, 1992; se s. 55 ovenfor). Nedenstående figur illustrerer de *mechanisms of harm* (skademekanismer), hvorigennem alkohol epidemiologisk set leder til negative konsekvenser:

Figur 3 (gengivet efter Babor et al, 2003: 20)

Som det fremgår, opererer figuren med tre niveauer, hvor nogle bestemte fænomener objektiveres med henblik på at etablere en kausal sammenhæng mellem dem. På det første niveau figurerer alkoholindtag, som enten kan måles ved et bestemt drikkemønster (fx såkaldt *binge drinking*, hvor man drikker mange genstande ved enkelt lejlighed) eller som et gennemsnitligt indtag over en given periode. På det næste niveau optræder tre former for *mediating variables*: Toksiske effekter, beruselse og afhængighed, der hver især leder til det tredje niveau, hvor de negative konsekvenser er opregnet som kroniske sygdomme, ulykker og skader, akutte sociale problemer og kroniske sociale problemer. Overordnet set er der en antagelse om en fremadskridende temporalitet mellem de tre niveauer, men figuren viser fx med en pil fra kronisk sygdom over afhængighed tilbage til alkoholindtag, at der over tid kan være en gensidig påvirkning mellem de tre niveauer.

Figuren illustrerer, hvordan etableringen af kausale sammenhænge med epidemiologiske metoder forudsætter, at man objektiverer nogle forhold på en målbar facon, og at man indskyder et tidsrum imellem dem, hvor der så at sige er plads til den kausale proces. Det er således et godt eksempel på, hvordan det, der set fra det levede livs synspunkt kan opleves som et forløb uden klare tidslige eller begrebslige opdelinger, gøres håndterbart for en særlig videnskabelig metode ved at blive konstitueret som særskilte objekter.¹³ Disse objekter kan hver for sig behandles som enkeltstående fakta – eller med Hackings ord velafgrænsede "informationspartikler" (Hacking, 2002: 12) – der er forbundet i en kausal proces. Det er en kausalitetsforståelse, der også findes i konventionel historieskrivning, hvor særligt betydningsfulde begivenheder udskilles af hverdagslivet og retrospektivt tilskrives en kausalitet i retning af en følgende betydningsfuld begivenhed (Hastrup, 2004b).

Denne kausalitetsforståelse kan være meningsfuld, når det drejer sig om at beskrive forholdet mellem alkohol som toksisk stof og nogle fysiologiske processer, som fx akut forgiftning. Imidlertid kan det være problematisk at antage, at sociale problemer opstår i en lignende proces,

¹³ Tag fx årsagskæden "drinking pattern – intoxication – accidents/injuries". En ung person kunne opleve et sådant hændelsesforløb under ét som "en druktur", og eventuelt via en drukhistorie etablere en anden form for meningsstruktur end den kausale (Tutenges et al., 2009).

og det er værd at overveje, hvad der sker, når en tilsvarende kausalitetsforståelse appliceres i forebyggelsen, hvor det ikke alene handler om at forklare, hvordan sociale problemer opstår men også om at intervenere i og forhindre dem. Her er den manglende effektivitet af undervisning, som blev rapporteret af Babor, *et al.* (2003) et prægnant eksempel.

Hvis man ønsker at undersøge, hvorvidt der kan etableres et kausalt forhold mellem undervisning og unges brug af alkohol, kræver det i første omgang, at man konstituerer undervisning såvel som unges brug af alkohol som objekter. For undervisningens vedkommende betyder det, at man må udgrænse en særlig del af den daglige praksis i skolerne og definere den som et forebyggelsesprogram. Det er ikke let at måle effekten af hverdagens skoleforløb, hvor lærere i ny og næ forholder sig til elevernes brug af alkohol, deres fritids- og festliv, og hvor alkohol behandles som et emne i fx biologi- og danskundervisningen. Derimod kan man godt måle effekten af veldefinerede undervisningsprogrammer, hvor et større antal lærere følger standardiserede metoder, der er beskrevet i manualer og lignende. Det er da også på baggrund af undersøgelser af denne type programmer (primært nordamerikanske), at Babor *et al.* konkluderer, at undervisning ikke ser ud til at have nogen effekt. Dermed synliggøres det, at den videnskabelige metode er med til at udstikke en særlig retning for forebyggelsen: Allerede inden resultaterne af den videnskabelige undersøgelse foreligger, er forebyggelsen ledt i en retning, hvor standardiserede programmer har forrang for en ikke-formaliseret daglig praksis, hvis effekter ikke på samme måde lader sig måle. På samme måde sker der en forskydning af forebyggelsen i retning af bestemte typer formål, hvis fremmeste kvalitet er deres målbarhed.

Forebyggelsens epistemologi

Ud fra det epistemologiske perspektiv, der følger med evidenssproget, er forebyggelse at betragte som en intervention i et kausalt forhold mellem en eksponering (fx alkoholindtag) og et problem, og det antages, at man kan forhindre problemet ved at fjerne eksponeringen. Det er en epistemologisk position, hvor forebyggelsen såvel som eksponeringen og problemet bliver betragtet som objektive og målbare forhold, der holdes sammen af mere eller mindre ekspliciterede kausale mekanismer. Det antropologiske perspektiv, som jeg anlægger i denne afhandling, ser imidlertid forebyggelsen som et mellemmenneskeligt anliggende og

dermed som en intervention i sociale snarere end kausale relationer. Forebyggelsen er social, både fordi den virker gennem sociale relationer, og fordi den søger at påvirke forhold og handlinger, der grundlæggende er sociale. Derfor vil jeg som et alternativ til den kausale epistemologi advokere en relationel epistemologi for forebyggelsen.

Sociologen Mustafa Emirbayer (1997) har skitseret et modsætningsforhold mellem substantielle og relationelle sociale teorier. Blandt de substantielle tilgange regner han undersøgelser af kausale relationer mellem objekter, der forholder sig til hinanden "like billiard balls or the particles in Newtonian mechanics" (ibid: 286). For den relationelle tilgang er der ikke nogen a priori eksisterende enheder, men i dynamiske relationelle processer kan der opstå enheder med en vis stabilitet:

Relational theorists reject the notion that one can posit discrete, pregiven units such as the individual or society as ultimate starting points of sociological analysis (ibid: 287). [...] What is distinct about [this] approach is that it sees relations between terms or units as preeminently dynamic in nature, as unfolding, ongoing processes rather than as static ties among inert substances (ibid: 289).

Det som Emirbayer lancerer som et manifest for en relationel sociologi, går godt i spænd med den "metodologiske relationisme", som Kirsten Hastrup har beskrevet som den nutidige antropologs tilgang, "hvor det er relationerne mellem mennesker indbyrdes og mellem mennesker og deres omverden, der er omdrejningspunktet i analysen" (Hastrup, 2004c: 24).¹⁴

I henhold til antropologisk teori om sociale teknologier er bestemte løsningsmodeller med til at konstituere nogle særlige forståelser af, hvad der udgør et problem (Jöhncke, Svendsen, & Whyte, 2004). Interventioner griber således ikke ind i på forhånd eksisterende problemer, men med

¹⁴ Både Emirbayer og Hastrup henviser da også til den amerikanske pragmatisme som et særligt relevant videnskabsteoretisk forbillede. Fx henviser Hastrup til William James, når hun påpeger, at teorier om verden først og fremmest er instrumenter, som gør os i stand til at håndtere verdens kompleksitet (Hastrup, 2004c; jf. også Hastrup, 2005).

deres indgriben er de med til at konstituere problemerne. Dette er i kortform forskellen på et substantielt og et relationelt perspektiv på forebyggelse. Ved at betragte forebyggelse som en social snarere end en kausal intervention får man blik for, hvordan særlige ideer om årsager og løsninger kommer til udtryk i konkrete interventioner og fx resulterer i udpegningen af bestemte målgrupper for forebyggelsen:

Sociale teknologier handler om, at 'nogen vil noget med nogen' – en udfoldelse af en praktisk kunst, der sigter mod at skabe bestemte ændringer. [...] Begrebet 'social teknologi' indebærer således både redskaberne og teknologiens værdigrundlag tillige med de sociale relationer, som indgår i den socialteknologiske praksis (Jöhncke *et al.*, 2004: 390).

Dette er helt i tråd med Berg & Timmermans (2000) påpegning af, at en bestemt ide om uorden bliver til i takt med en særlig måde at skabe orden på (se s. 57 ovenfor). Det indebærer nemlig et opgør med en forestilling om en temporal progression fra uorden mod orden – fra problem mod løsning – og et fokus på den gensidige transformation af disse to ting, som tiden går, og nye løsningsmodeller medproducerer nye problemer.

I citatet ovenfor henleder Jöhncke *et al.* vores opmærksomhed på sammenhængen mellem de redskaber, som bliver bragt i anvendelse med en bestemt social teknologi, et tilhørende værdigrundlag og nogle sociale relationer. Dette kapitals diskussion og analyse af evidensdebatten har flere paralleller til dette perspektiv,¹⁵ idet jeg har tilstræbt at vise, hvordan evidens som et redskab til at opnå effektiv forebyggelse har implikationer for relationerne mellem feltets aktører. Som jeg har vist med Bourdieu, kan evidensbegrebet ses som omdrejningspunkt for et særligt magtfuldt specialistsprog, hvormed man med vægt kan italesætte viden om virkning. Hacking og Taylor har bistået med at placere evidensbegrebet i en idehistorisk kontekst og dermed at synliggøre dets forbindelse med en særlig måde at opfatte sig selv og sin omverden.

Med min Bourdieu-inspirerede analyse har jeg tilstræbt at separere forskernes og forebyggernes vidensinteresser og derigennem vise, at de

¹⁵ Bemærk også ligheden med Hackings tresporede opmærksomhed på viden-magt-etik.

reelt ikke taler om det samme, selvom de bruger det samme magtfulde ord, evidens. En af evidensdebattens vigtigste effekter er imidlertid, at forebyggelsens interesse kollapses med en videnskabelig interesse, så det bliver vanskeligt at kende forskel på dem. Her betragter jeg med min analyse debatten fra et tredje punkt (som naturligvis har sin egen institutionelle forankring i den antropologiske videnskab) for at synliggøre nogle positioner i debatten, som vanskeligt lader sig erkende af de personer, der er direkte involveret i den.

Min egen analytiske position er forankret i en relationel epistemologi, og når jeg foreslår, at forebyggelse med fordel kan forstås som en social intervention, er det i et forsøg på at lade den antropologiske optik folde sig ind i den debat om evidens, som jeg har analyseret. Jeg ønsker ikke at deltage i debatten om de bedste metoder til at etablere kausale effekter af forebyggelsesinterventioner, men jeg vil fremsætte det mere radikale forslag, at forebyggelsen sjældent virker på en måde, der kan indfanges af en kausal epistemologi. Snarere end via effekter, der følger kausale regelmæssigheder, virker forebyggelsen nemlig i nogle specifikke sociale rum og via en særlig socialitet. Som vi skal se i de følgende kapitler, opstår der i konkrete mikropolitiske momenter nogle mere situationelle retninger og stemninger, hvis udfald vanskeligt lader sig forudsige.

Dette har betydning for relationen mellem forskning og forebyggelse. I den kausale epistemologi, som følger med evidenssproget, bliver det forskningens opgave at give forebyggerne svar på, om deres praksis har de ønskede effekter. Dette kan besvares relativt entydigt: Virker det eller virker det ikke? Hvis forebyggelsen betragtes ud fra et relationelt perspektiv, bliver det straks vanskeligere for forskningen at komme med entydige svar på, hvad det er det rigtige at gøre. For nu at vende tilbage til Wagners terminologi, som jeg henviste til i introduktionen, er der brug for en anden form for anticipatorisk intelligens, end den som effektevalueringer repræsenterer.

Anticipatorisk intelligens er evnen til at forudsige, hvad der vil ske i fremtiden. Som Wagner beskriver det, er denne evne fundamental for at kunne handle i det hele taget:

Everything we witness through the use of our perceptual faculties has already taken place by the time the information about it comes fully into our consciousness,

so that if we were to act on it alone we would "never catch the bus", always be a little bit behind in everything we do [...] Hence there must be another faculty, which I have called the anticipatory intelligence (Wagner, 2009: 5).

Det er ikke kun forebyggere og forskere, der kan have en interesse i at forudsige, hvad der vil ske i fremtiden. Sådanne forudsigelser er generelt set en forudsætning for at handle på en måde, der er nogenlunde i takt med omverdenen. Bourdieus klassiske eksempel er fodboldspilleren, der spiller bolden i den retning, hvor hans medspiller forventes at være øjeblikket efter og således...

... adjusts not to what he sees but to what he fore-sees, sees in advance in the directly perceived present; he passes the ball not to where his team-mate is but to the spot he will reach – before his opponent – a moment later, anticipating the anticipations of the other (Bourdieu, 1990: 81).

I forhold til den "praktiske sans", som fodboldspilleren her anvender, kan effektforskningens epistemologi betragtes som et videnskabeligt perspektiv, der antager, at forebyggelsens virkninger følger kausale regelmæssigheder. Forebyggerne forventes at handle ud fra de mere langsigtede forventninger til fremtiden, der gives med effektevalueringerne, snarere end ud fra en mere umiddelbar og praktisk forståelse af de momenter, hvor forebyggelsen udspiller sig.

Som beskrevet af Marilyn Strathern er det etnografiske feltarbejde også et anticipatorisk forehavende (1999: 9). Som etnograf er man imidlertid nødt til at være åben over for overraskelser og over for forhold, der ikke lader sig forudsige, før man står midt i dem. Det er en metode, der tillader, at man finder noget, som man ikke vidste, at man var ude efter at vide. Som påpeget af Strathern, er det derfor også en metode, der mere generelt bør være af interesse, hvis man er interesseret i at forstå komplekse sociale forhold (ibid: 1-3). Uden at foreslå at alle forebyggere og forebyggelsesforskere bør omskoles til etnografer, vil jeg alligevel mene, at det antropologiske perspektiv har noget at tilbyde forebyggelsen som en form for alternativ anticipatorisk intelligens til den kausale

epistemologi. Dette håber jeg ikke mindst, at de følgende kapitlers analyser vil demonstrere.

III.

Forebyggelseskantoret: Bureaukratisk æstetik i dokumenter og møder

På en dør ind til en af forebyggernes kontor hænger et postkort, som reklamerer for Sundhedsstyrelsens "Evidensbasen" (se afhandlingens forsidefoto). Postkortet bærer teksten "Ved du, hvad der virker?" og henviser til Sundhedsstyrelsens elektroniske database over forskningsresultater, som forebyggere kan bruge i forbindelse med planlægningen af deres arbejde. Postkortet hænger imidlertid næppe på netop denne dør med henblik på at reklamere for Evidensbasen, for kontorets beboer har besvaret postkortets spørgsmål ved med sprittusch at skrive: "Ja, det gør virkeligheden!" Som etnografika er dette postkort næsten for godt til at være sandt. Her skitseres et spændingsfelt mellem de forestillinger om viden og virkning, som ledsager evidenssproget, og deres modsætning, der angives til at være intet mindre end virkeligheden.

Forebyggelseskantorets er beliggende i et tidligere plejehjemskompleks på Nørrebro i København, der nu huser Københavns Kommunes Sundheds- og Omsorgsforvaltning. På hver side af to lange gange på henholdsvis anden og tredje sal er der døre ind til kontorer af varierende størrelse. Her holder forebyggerne til i deres professionelle hverdagsliv. Når de ikke er at finde på deres kontorer, kan de være til møde i et af de mødelokaler, der ligger for enden af hver af gangene, eller "ude af huset" på besøg hos samarbejdspartnere, på Rådhuset, på skolebesøg eller lignende. På underetagen sidder sundhedskonsulenterne i Børn & Unge-programmet og i Ældre-programmet i hver deres ende af gangen. På overetagen er sundhedskonsulenterne i Voksenprogrammet og specialkonsulenterne i Staben adskilt af lederen med hendes administrative medarbejdere. Midt på de to gange forbinder en vindeltrappe de to etagers opholds- og frokostarealer.

En af de ansatte i kontoret sagde med jævne mellemrum, at hun godt kunne tænke sig, at alle kontorets projekter blev gennemgået "med evidensbrillerne på". Ved helt systematisk at undersøge, om der skulle

være videnskabeligt grundlag for effekten af de forskellige forebyggelsestiltag, som kontorets medarbejdere var involveret i, kunne man måske få en ide om, hvad de stadigt mere sparsomme økonomiske ressourcer skulle bruges på. Hun tilføjede som regel, at denne gennemgang mest af alt skulle være "for sjov". Som erfaren bureaukrat vidste hun godt, at mange andre forhold har betydning for, hvad man som kommunalt ansat laver – politik og økonomi, fx. Igen tegner der sig noget, der ligner et modsætningsforhold mellem evidensen og en mere komplekst sammensat virkelighed.

Nogle af forebyggerne spøjte med, at det værste, der kunne ske, var, at borgmesteren fik en god ide. De lagde vægt på, at deres arbejde skulle være begrundet i faglige rationaler, og borgmesterens ideer var ikke altid i overensstemmelse med forebyggernes tanker om, hvad der ville være det rigtige at gøre. Ikke desto mindre arbejdede de i en politisk styret organisation, og de var afhængige af borgmesteren og Borgerrepræsentationens opbakning til deres arbejde. Den del af kontorets arbejde, der rettede sig mod unge og alkohol, var således finansieret af en *Alkoholpolitisk Handleplan*, der var politisk vedtaget. Det drejede sig om de såkaldt *Skolebaserede tilbud* – nærmere betegnet to projekter med henholdsvis forældre og folkeskoleelever som målgrupper: *En Teenager i Familien* og *Rusmiddelguiderne*.¹⁶ Handleplanens bevilling var tidsbegrænset og ville udløbe cirka halvandet år efter mit feltarbejde i kontoret, men allerede i løbet af feltarbejdet kom der til at herske uvished omkring netop disse projekters fremtid.

I den Alkoholpolitiske Handleplan var der afsat penge til en effektevaluering af de skolebaserede tilbud. Problemet var imidlertid, at beløbet ikke var stort nok til at gennemføre en sådan evaluering. Derudover mente projektlederne ikke, at det ville være muligt at måle en direkte effekt af deres projekter på unges brug af alkohol. I stedet ville de bruge Handleplanens evalueringsmidler til at videreudvikle deres projekter med noget, som de kaldte en "udviklingsevaluering". Mens de brugte deres tid på at tilrettelægge denne udviklingsevaluering, kom særligt det ene af de to projekter, *Rusmiddelguiderne*, under stigende pres fra kontorets ledelse. Et argument om, at der var mangelfuld evidens for

¹⁶ Den praktiske udførelse og det mere specifikke indhold i disse to projekter vender jeg tilbage til i kapitlerne IV og V.

dette projekt, spillede en fremtrædende rolle i den forbindelse, men det var ikke en generel, systematisk gennemgang af samtlige kontorets projekter, sådan som førnævnte medarbejder efterlyste, der lå til grund for dette argument. Det andet af de skolebaserede projekter, *En Teenager i Familien*, kunne ikke siges at være hverken mere eller mindre evidensbaseret end *Rusmiddelguiderne*, ligesom de færreste af kontorets projekter i det hele taget kunne henvise til en videnskabeligt dokumenteret effekt. Spørgsmålet "Ved du, hvad det virker" blev således stillet til nogle bestemte projekter, og i tilfældet *Rusmiddelguiderne* med det resultat, at projektet siden blev lukket.

Jeg vil i dette kapitel undersøge de mikropolitiske momenter i kontoret, hvorigennem evidenssprogets spørgen bliver distribueret i en bestemt retning. Dette indebærer et delvist brud med et syn på bureaukratiet som en organisationsform, der er drevet af en særlig form for viden, sådan som Max Weber (1947) beskrev det. Som Riles (2004) har påpeget, er dette ellers en central forestilling om bureaukrati, der deles af bureaukrater såvel som mange af bureaukratiets kritikere: Bureaukratisk viden er noget særligt, og kritikken af bureaukratiet kommer i forlængelse heraf til at fokusere på denne vidensforms begrænsninger (ibid: 395).

Inspireret af Riles' etnografiske arbejde med FN-forhandlinger (1998; 2000) vil jeg i kapitlet fokusere på det, jeg kalder bureaukratisk æstetik. Kilden til dette æstetikbegreb er Marilyn Strathern, der beskriver det æstetiske som en form, der er i stand til at overbevise:

I say aesthetic because I refer to the persuasiveness of form, the elicitation of a sense of appropriateness (Strathern, 2004: 10; jf. også Riles, 1998).

Med min brug af begrebet æstetik henviser jeg altså ikke til noget smukt eller skønt, sådan som man almindeligvis forstår det æstetiske. Jeg ønsker til gengæld at henlede opmærksomheden på nogle formmæssige træk i bureaukratisk praksis, der er særligt betydningsfulde i forebyggernes indbyrdes interaktion. Stratherns æstetik-begreb er grundlæggende relationelt. Det karakteriserer ikke en individuel erkendelse, men det beskriver i stedet en formmæssig evne til at få nogle bestemte relationer – og dermed en særlig socialitet – til at træde frem (jf. også Munro, 2005). Dette sker i etnografiske momenter som dem, jeg beskriver i dette kapitel.

I stedet for at tale om æstetik kunne man mene, at det ville være mere nærliggende at tale om bureaukratisk *logik*, sådan som fx Don Handelman (2004) gør det. Gennem kapitlet vil det imidlertid blive tydeligt, at bureaukratisk praksis ikke altid er *logisk* i ordets formelle forstand. Handelman betegner selv den bureaukratiske logik som grundlag for en særlig formgivning af verden, der kun kan operere med entydige og gensidigt udelukkende kategorier (ibid: 19ff). Den bureaukratiske logik kategoriserer og håndterer verden efter denne form:

In the modern age the shaping of form is purposive, directed, directional. The organization is shaped to intentionally accomplish some goal; and to accomplish this the relationship between means and ends is made explicit and rationalist. The functions of offices are specialized and specific in their complex interdependence (ibid: 27).

Ifølge Handelman ligger der altså en målrettet rationalitet til grund for den bureaukratiske formgivning af verden, og der er da heller ingen tvivl om, at bureaukrater langt hen ad vejen opererer med det, som Handelman kalder "a logic of practice" (ibid: 32), der er ganske rationalistisk. Denne logik foretrækker jeg at betegne som en form for "indfødt" praksisteori, der fungerer som en norm for bureaukratisk handlen, men som ikke har særligt stor deskriptiv eller analytisk værdi.

En ting er nemlig, at bureaukrater selv forestiller sig, at deres handlinger er styret af en særlig logik; noget ganske andet er, hvordan bureaukratisk praksis tager sig ud i et etnografisk perspektiv. Her kan en opmærksomhed på de sociale former, der sætter rammen for forebyggernes handlinger og sociale interaktion i kontoret – med andre ord den bureaukratiske æstetik – give anledning til nye indsigter. I forlængelse heraf vil jeg argumentere for, at det i sidste ende er bestræbelsen på at etablere og opretholde en bestemt æstetik, der afgør retningen for evidenssprogets spøg.

Kapitlet er struktureret omkring en undersøgelse af to bureaukratiske former, der spillede en særligt fremtrædende rolle: Dokumenter og møder. Jeg vil argumentere for, at dokumenter er bureaukratiets foretrukne materielle form, mens møder udgør den foretrukne sociale

form. Spørgsmålet er, hvordan disse former i specifikke etnografiske momenter får forebyggelsen til at træde frem som bureaukratisk praksis.

Dokumenter: Bureaukratiets smykker

Det var ikke tilfældigt, at jeg den første dag på feltarbejde i kontoret blev mødt med en stak rapporter, der på forhånd var blevet anbragt på det skrivebord, som jeg havde fået anvist.¹⁷ I denne del af kapitlet vil jeg argumentere for, at rapporter og andre dokumenter i bureaukratisk forebyggelsespraksis fungerer som en form for smykker. Selvom jeg med denne analogi betoner dokumenternes æstetiske form, er det ikke ensbetydende med, at jeg underkender deres praktiske betydning. Tværtimod. Ligesom Eduardo Viveiros de Castro har beskrevet det for amerikanske, indfødte folk, der investerer stor energi i udsmykningen af deres kroppe og dermed kontinuerligt transformerer disse, vil jeg vise, hvordan dokumenter i bureaukratiet accentuerer forskellige aspekter af institutionen, og hvordan de dermed også transformerer den. Viveiros de Castro skriver:

The body is the subject's fundamental expressive instrument and at the same time the object *par excellence*, that which is presented to the sight of others (Viveiros de Castro, 1998: 480; original kursivering).

Oversættes dette citat fra engelsk til dansk og fra Amazonas til forebyggelseskontoret, kunne det lyde som følger: Dokumenter er bureaukratiets fundamentale ekspressive instrument og samtidig dets ultimative objekt; det der præsenteres for andres åsyn (jf. også Riles, 1998). Så med den stak rapporter, der lå på mit skrivebord, præsenterede institutionen sig for mig.

Organisationsdiagrammet

En af de rapporter, der lå på mit skrivebord var tænkt som en selvpræsentation: "Folkesundhed København i Profil" lød titlen på en 20-siders folder i A4-format, trykt i farver på blankt papir af god kvalitet (Folkesundhed København, 2006). Her fungerer det organisationsdiagram, der optræder som den første indholdsmæssige komponent i folderen, som en præsentation af kontorets socialitet:

¹⁷ Naturligvis blev der også afholdt et møde ved min ankomst til kontoret. Møders betydning vender jeg tilbage til i afsnittet "Møder: Bureaukratiet spejler sig"

Figur 4 (gengivet efter Folkesundhed København, 2006)

Diagrammet viser en række firkanter, der hver især er markeret med navnet på en enhed, og som er placeret i forhold til hinanden. Små hak ind i hver firkant markerer vertikale relationer mellem enhederne – oppefra og ned – og farvekoder indikerer, om firkanterne hører til "Københavns Kommunes politiske styre", hvilket er tilfældet for Borgerrepræsentationen og en række udvalg, eller til "Folkesundhed København". Mellem det politiske styres grå firkanter og FSKs mørkegrønne er Sundheds- og Omsorgsforvaltningen placeret i en firkant, hvis grågrønne nuance kombinerer de to andre farver, men ikke på tilsvarende vis er forsynet med en forklarende tekst.

Hvis man ad andre veje end organisationsdiagrammet ved, at FSK er en del af Sundheds- og Omsorgsforvaltningen, bliver det tydeligt, at de vertikale hak i de enkelte firkanter må dække over forskelligartede relationer. Hakkene kan siges at svare til ordet "under", idet diagrammet kan læses som følger: FSK hører under Sundheds- og Omsorgsforvaltningen (i betydningen "er en del af"), som er placeret under Sundheds- og Omsorgsudvalget (i betydningen "styres af"). De

[illegible]

At folkesundhedschefen er en central person i kontoret fremgår ikke af diagrammet, men omvendt kan læseren af folderen "Folkesundhed i Profil" ikke være i tvivl: For i en diagonal modsætning til diagrammet på folderens side 2, er Folkesundhedschefen portrætteret ved siden af sin underskrift og titel under forordet på side 3.¹⁸ Selvom lederens synlighed i

74

kontoret ikke modsvares af en plads i organisationsdiagrammet, får hun således på side 3 sin helt egen – og særdeles synlige – position i en diagonal modstilling til organisationsdiagrammet. Hvis hun skulle have haft en plads i selve diagrammet, skulle det have været i den firkant, hvor der nu står Folkesundhed København, idet såvel Staben som programmerne hører under hende. Lederen personificerer på sin vis institutionen på samme måde, som lige netop den firkant i organisationsdiagrammet dokumenterer den.

Hvis man betragter organisationsdiagrammets grafiske form, kan man se, hvordan Borgerrepræsentationens brede bjælke over udvalgene modsvares af Stabens brede bjælke over programmerne; hvordan formen gentager sig selv inden for hver af de to farvekoder. Denne form afspejler bureaukratiets opdeling i funktioner: Forebyggelsesfunktionen i FSK hører under Sundheds- og Omsorgsfunktionen og er selv splittet op i funktioner efter programmernes generationelle målgrupper. På tilsvarende vis deler kommunens politiske styre sig i funktioner: Økonomi, Kultur og Fritid, Børn og Ungdom, Social, Teknik- og Miljø, Beskæftigelse og Integration er navne på kommunens øvrige funktioner, der hver især har deres egen forvaltning, og man kan forestille sig, hvordan der under hver enkelt af forvaltningernes firkanter kan åbne sig forgreninger i et mønster, der gentager sig selv.

Et centralt element i organisationsdiagrammets form er den brede bjælke – på dette diagram henholdsvis Staben og Borgerrepræsentationen – der holder funktionerne sammen. Grafisk set går det op i en nydelig helhed: Staben er nøjagtigt så bred, at den favner over de tre programmer, ligesom Borgerrepræsentationens bredde modsvares udvalgenes noget større antal. Som vi skal se i afsnittet om møder, er hverdagen på forebyggelseskontoret imidlertid ikke præget af samme nydelighed.

Med organisationsdiagrammet præsenterer bureaukratiet sig selv på en ordentlig måde, hvor det får hold på kompleksiteten ved at dele sig selv op i større og mindre enheder under hinanden. Organisationsdiagrammet ligner til forveksling en klassisk antropologisk gengivelse af et slægtskabssystem. Strathern argumenterer imidlertid mod den ide, at man – i en antropologisk analyse – kan få hold på komplekse sociale forhold ved at zoome enten ind eller ud til en anden skala:

It is conventional to imagine this kind of scaling as a kind of branching, as though one were dealing with a segmentary lineage system or a genealogical tree, where the more embracing or more remote orders contain derivative or recent ones. But the interesting feature about switching scale is not that one can forever classify into greater or lesser groupings but that at every level complexity replicates itself in scale of detail. 'The same' order of information is repeated, eliciting equivalently complex conceptualization. While we might think that ideas and concepts grow from one another, each idea can also seem a complete universe with its own dimensions, as corrugated and involute as the last (Strathern, 2004: xvi).

Organisationsdiagrammet er et eksempel på den konventionelle form for skalering, som Strathern her omtaler. Hun påpeger imidlertid, at der rent logisk ikke sker en reduktion af kompleksiteten, blot fordi man bryder noget op i større og mindre dele og arrangerer dem i forhold til hinanden. I stedet foreslår hun, at helheden altid vil være indlejret i de mindre dele, og at kompleksiteten således er en konstant på de forskellige niveauer. Dermed introducerer hun en fraktal metaforik, hvor nogle bestemte mønstre optræder som "not-quite replications" (ibid: xx) – som omtrentlige og delvist ens gentagelser – uanset om man dykker ned i de mindste detaljer eller anlægger et svimlende makroperspektiv.

Det der ifølge Strathern gentager sig i det uendelige og på alle niveauer af en hvilken som helst skala, er en differentieringsproces:

the one simple constant that holds across these scales – whether one is dealing with entire regions or tiny populations, with a complex model of interrelated variables or analysis of a single work process – is [the] capacity to differentiate. The intensity of the perception of similarity and difference plays an equally significant part in the anthropologists' account whatever the scale. It also appears to play an equally significant part in the actors' orientations (ibid: xxi).

Differentiering – der også kan betragtes som en form for tilvejebringelse af en relationel afstand – er en løbende proces, der finder sted på alle tænkelige niveauer, og som således er med til at generere en kompleksitet under løbende udfoldelse.

Det er et iøjefaldende kendetegn ved organisationsdiagrammet, at det kun er de vertikale forbindelser, der er markeret, mens der grafisk set er tomrum mellem enhederne horisontalt. Dette rejser et spørgsmål om, hvordan de enkelte forvaltninger relaterer sig til hinanden. For forebyggerne var nogle af de mest betydningsfulde relationer dem, der gik på tværs af forvaltningerne, men som vi skal se, var det også dem, der var mest vanskelige for dem at håndtere. Her giver den bureaukratiske form – med funktionelle enheder der horisontalt holdes på afstand til hinanden – anledning til praktiske vanskeligheder. Bureaukratiet hviler med andre ord på en form, hvor de forskelle og tomrum, der er med til at holde systemet og dets elementer sammen, hele tiden må overskrides, hvis den bureaukratiske praksis skal fungere. Som Vike har beskrevet det:

Bureaucracies function as simplifying mechanisms. They standardize variety and enforce categorical boundaries. They classify the world and offer procedures for manipulating these classifications so that they can be presented as "products" or as "services". Perhaps for this reason bureaucracies are often viewed as dealing in a kind of brutal standardization. They may well do precisely that, but a much more striking aspect of bureaucracies, particularly public bureaucracies that deal with populations at large, is that, in order to simplify and standardize, they *incorporate complexity* (Vike, 2002: 58).

Den bureaukratiske måde at organisere sig på og håndteringen af verden efter et funktionelt specialiseringsprincip, der vægter simplicitet og standardisering, får med andre ord ikke kompleksiteten til at gå væk. Kompleksiteten bliver indeholdt i hver eneste bureaukratiske enhed og må derfor håndteres af bureaukraterne i hvert eneste moment af deres praksis.

Når jeg bruger så meget plads på en indgående beskrivelse af Organisationsdiagrammet, er det ikke med henblik på en kritik af diagrammets grafiske fremstilling. Tværtimod betragter jeg diagrammet

som en god belysning af nogle fundamentale vilkår for det bureaukratiske forebyggelsesarbejde. Den funktionsopdelte grafiske form afspejler en arbejdsform, der som det fremgik af indledningen til dette kapitel også ses i fordelingen af lokaler i kontoret. Programmerne og Staben er fysiske enheder, idet medarbejderne sidder i klumper af kontorer, der er fordelt efter deres programmæssige tilhørsforhold. Jeg var selv placeret i Børn- og Ungeprogrammet, og fulgte deres arbejde med alkoholforebyggelse. Det betød fx, at jeg deltog i sociale arrangementer efter fyraften med dette program, og at jeg fulgte med i korridorsladderer, kagespiseriet og kaffepauserne i dette program. Det betød også, at jeg fortrinsvis deltog i møder sammen med medarbejderne i dette program.

Organisationsdiagrammets enheder er således stabile forhold, der får en egen soliditet i bygningens indretning og i det sociale liv i kontoret. Den direkte sammenhæng mellem organisationsdiagrammet og kontorets indretning minder om Bourdieus sammenligning af et hus med en bog, hvori en social struktur og en samfundsmæssig vision er beskrevet (jf. Carsten & Hugh-Jones, 1995: 2). Den vision som indfanges af diagrammet såvel som de fysiske rammer for forebyggernes arbejde, er en bureaukratisk vision om en verden, der kan opdeles og håndteres i henhold til et funktionelt specialiseringsprincip (Morgan, 2006: 11ff; jf. også Weber, 1947). Selve organisationsdiagrammet er det klassiske billede på en rationelt organiseret bureaukratisk organisation. De vertikale hakker reproducerer endnu et fundamentalt princip i bureaukratiet: Der skal være en klar og tydelig kommandovej oppefra og ned (ibid.).

Undervejs i mit feltarbejde blev jeg ved flere lejligheder gjort opmærksom på, at jeg burde interessere mig for de organisatoriske forhold, eller som en af kontorets medarbejdere kaldte det "sådan noget Handelshøjskole-noget". Der var således blandt mine informanter en klar fornemmelse af, at den måde kontorets arbejde var organiseret på, havde en væsentlig betydning. Der var en vis opmærksomhed omkring nogle problematiske aspekter i organiseringen, hvor det netop var de vanskeligheder, der var forbundet med at få horisontale relationer – mellem programmerne indbyrdes og til de øvrige kommunale forvaltninger – til at flyde, der blev fremhævet. Efter mit feltarbejdes afslutning har kontoret da også ændret sin organisation, og opdelingen i programmer efter generationelle målgrupper er blevet erstattet af en anden funktionel tre-delning: "Implementering og forankring", "Strategi og samarbejde", "Analyse og ny

viden". Så selvom organisationsdiagrammet peger på nogle stabile forhold, peger det også på nogle forhold, der lader sig ændre – ja, som den foretrukne præsentation af kontorets socialitet inviterer diagrammet ligefrem til, at det netop er ved en ændring af disse forhold, at eventuelle problemer kan løses. Det er således et godt eksempel på, hvordan enhver repræsentation åbner et bestemt mulighedsrum for intervention (se s. 55 ovenfor; jf. Keller, 1992) – eller med andre ord: Hvordan en bestemt æstetisk form sætter rammerne for konkrete handlinger. Det er en form, der volder praktisk besvær, men de forandringer, der finder sted, er alligevel med til at opretholde den.

Som nævnt ser jeg på dokumenter som en særlig betydningsfuld æstetisk form i bureaukratiet. Organisationsdiagrammet er et eksempel på et dokument, der vægter og synliggør, hvordan viden i FSK distribueres oppefra og ned, og hvordan arbejdet udføres med udgangspunkt i nogle nærmere specificerede funktioner, som er indbyrdes forbundet via vertikale forbindelser, mens de holdes adskilt af horisontale tomrum. Dokumentet er et smykke i den forstand, at det fremhæver nogle bestemte træk ved institutionen – nogle træk som enhver bureaukratisk institution gerne vil smykke sig med at besidde: Nemlig en funktionelt specialiseret organisation og en klar vertikal struktur for distribution af viden.

Ligesom Annelise Riles har vist det i sin originale analyse af FN-dokumenter, udgør dokumenter den konkrete form, hvormed kontoret som kollektivitet kan bevæge sig andre steder hen (1998: 382). Folderen "Folkesundhed København i Profil" kan sammen med årlige statusrapporter og lignende publikationer sendes til samarbejdspartnere, uddeles til antropologer og andre, der ønsker at kaste et blik på dem – og dermed på organisationen. Generelt var det min oplevelse, at bureaukratiske dokumenter bliver betragtet, kigget på, skimmet, mere end de bliver læst.¹⁹ Det foregår ved møder (hvilket jeg ser nærmere på

¹⁹ Riles gør opmærksom på, at visse former for dokumenter, fx køreplaner, kalder på en anden form for brug end egentlig læsning. Det handler ikke om at være i stand til at forstå og fortolke tekstens mening som en sammenhæng, men om at uddrage dokumenternes enkelte enheder til specifikke formål (Riles, 1998: 396, n. 11). Strathern har en lignende betragtning vedrørende den udbredte brug af *bullet points* i bureaukratiske tekster: "Yet what are bullet points? Can one understand them? Silly questions, since they are not themselves for "understanding" in the

senere i dette kapitel), men også når man bevæger sig rundt i det bureaukratiske rum, hvor dokumenter er placeret på hylder, til tider arrangeret i ringbind, eller på skriveborde i bunker. Herfra trænger dokumenterne sig ind i ens synsfelt, når man bevæger sig rundt i kontoret, og nogle dokumenter er tilmed hængt op på kontorets vægge og døre som en form for udsmykning. Det postkort, som jeg beskrev indledningsvist, hører til denne type af dokumenter.

Postkortet

Postkortet fremhæver et anderledes træk ved organisationen end organisationsdiagrammet. Det fortrykte spørgsmål på Sundhedsstyrelsens reklame for Evidensbasen, "Ved du hvad der virker?", er som nævnt besvaret med sprittusch: "JA, det gør virkeligheden". Der er det kendetegn ved spørgsmålet, at det rummer en henvisning til det sted, hvor svaret skal findes (en database over forskningsresultater). Spørgsmålet er en opfordring til at søge viden et bestemt sted og dermed også en påpegning af et afgrænset videnshul. Svaret er imidlertid en reaktion, der vender sig væk fra dette sted og ud i "virkeligheden". Postkortet giver et billede af en socialitet, hvor den væsentlige skillelinje ikke følger organisationsdiagrammets enheder, men bliver sat mellem en spørger, der udpeger et bestemt videnshul, og en svarer, der betvivler spørgsmålets præmisser.

Under feltarbejdet passerede jeg flere gange dagligt den dør, hvor postkortet var klistret op. Postkortet befandt sig på min vej fra skrivebordet til køkkenet, hvor kaffemaskinen fungerede som et uformelt mødested, og jeg passerede det ligeledes, hver gang jeg skulle til møde i det mødelokale, der lå for enden af gangen. For mig fungerede postkortet således som en stadigt tilbagevendende påmindelse om at tage den sociale skillelinje mellem spørger og svarer i betragtning. Hvor organisationsdiagrammet fremhævede nogle vertikale forbindelser, markerede postkortet en central relationel brudflade. Her er der igen en parallel til Riles' analyse af FN-dokumenter.

way that one might, say, absorb the notion of a sequence from (a) to (f). On the contrary they simply highlight the individual impact that each statement or "point" is supposed to make by itself. These are not being related or enumerated: it is just that there are several of them, and each needs highlighting. The bullets are after all visual markers" (Strathern, 2006: 183).

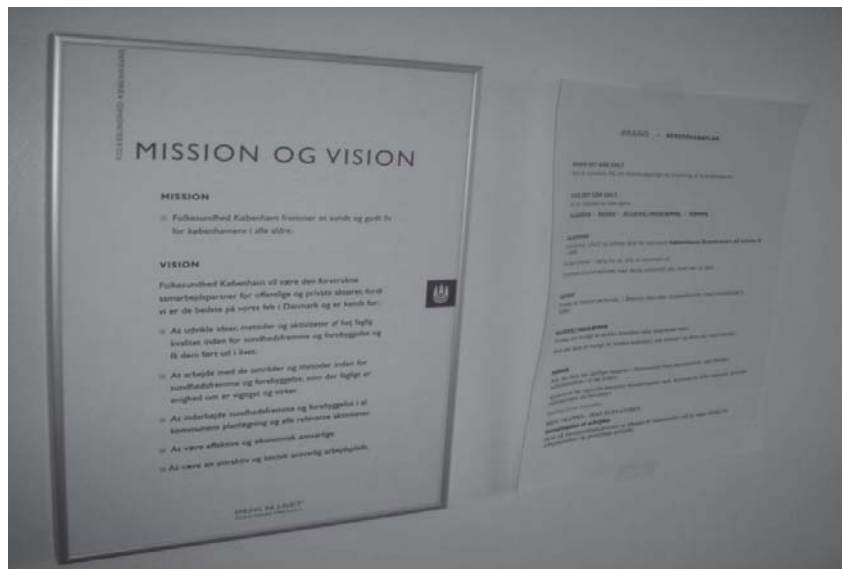
Riles (1998) beskriver, hvordan der i FN-forhandlinger om dokumenter arbejdes med et skel mellem tekst i firkantede parenteser og tekst uden typografisk markering. Sidstnævnte er tekst, som alle kan tilslutte sig, mens tekststykkerne i parentes er forslag, som skal bearbejdes, indtil alle kan godtage ordlyden, og parenteserne dermed kan fjernes. Det betyder, som afspejlet i titlen på Riles' artikel, "Infinity within the brackets", at en potentielt uendelig kompleksitet bliver indeholdt i og holdt inde af parenteserne. Parenteserne bliver, som Riles formulerer det, "expansive moments" (ibid: 390) – momenter der kan udvide sig i det uendelige, og som et vakuum kan suge alverdens ting til sig. Som sådan står parenteserne i modsætning til "den rene" tekst. I forhandlingsprocessen luges parenteserne ud af teksten, men det foregår vel at mærke ikke ved at indbefatte parentesernes kompleksitet i dokumentteksten. Den rene tekst produceres ved, at de delegerede vender sig væk fra verden – og parentesernes uendelighed – og koncentrerer sig om det tekniske arbejde, der drejer sig om at finde ord, vendinger og citater fra tidligere vedtagne dokumenter, der kan tilfredsstille alle (ibid: 391f).

Det sprittuschoptegnede svar "JA, det gør virkeligheden" på postkortet udgør på tilsvarende vis et ekspansivt moment – et blik på en uendelig kompleksitet – mens spørgsmålets henvisning til evidensbasen kan ses som en parallel til FN-dokumenternes rene tekst, til det vedtagne. For Riles' informanter, de FN-delegerede, udgør det en udfordring, at de i forhandlingerne må have blik for lokale og globale perspektiver på samme tid. Riles viser, hvordan dokumenternes form, og det typografiske skel mellem tekst i og uden for parenteser, konstituerer disse perspektiver (ibid.: 394). På samme måde kan postkortet siges at konstituere to perspektiver på forebyggelse. Et spørgende perspektiv, der med sin udpegen af et specifikt videnshul rummer nogle bestemte præmisser for svaret, og et svarende perspektiv, der åbner for en større kompleksitet end spørgsmålets præmisser kan bære. Man kan imidlertid næppe opdele kontorets medarbejdere i to grupper, spørgere og svarere, med hvert sit perspektiv på forebyggelsen. Som vi skal se, er der snarere tale om, at forebyggerne forsøger at håndtere den udfordring, det er have blik for begge perspektiver på samme tid.

Mission og Vision

Postkortet var ikke det eneste dokument, som havde fundet vej til kontorets vægge. I kontorets to mødelokaler hang kontorets Mission og

Vision nemlig til skue – umiddelbart ved siden af brandinstruksen. Sammenlignet med postkortet havde Mission og Vision en mere formel status, hvilket signaleredes af indramningen såvel som placeringen i mødelokalerne. Som dokument er Mission og Vision da også nærmere beslægtet med organisationsdiagrammet end med postkortet. Det hører til blandt bureaukratiets klassiske smykker, der tjener til at minde om kontorets formålsrationalitet: Derfor er vi her. Dette vil vi opnå. Hvor postkortet fremhæver en central kløft i organisationen, tegner Mission og Vision en samlet organisation: Dette kan vi alle stå bag. Mission og Vision er det, der konstituerer kontoret som et samlet hele.

Figur 6

I tilfælde af brand er det givetvis meningen, at man skal læse brandinstruksen og følge dens anvisninger. På tilsvarende vis kunne man måske tro, at dokumentet Mission og Vision kunne tjene et formål i tilfælde af, at der skulle opstå tvivl om retningen for kontorets arbejde. Under mit feltarbejde udviklede der sig netop en sådan situation, idet

kontoret skulle udarbejde en arbejdsplan for det kommende år. Dette var en ny situation for kontorets medarbejdere, der var vant til at arbejde efter en såkaldt "bestiller-udfører-model", hvor de "udførte" de opgaver, som blev "bestilt" af Sundheds- og Omsorgsforvaltningen. Nu var kontoret imidlertid overgået til en ny arbejdsform, hvor de selv skulle tilrettelægge en arbejdsplan, som derefter skulle godkendes af forvaltningens direktion. I den forbindelse blev der højest trukket på smilebåndene de gange, hvor en mødedeltager pegede på den indrammede Mission og Vision og foreslog, at man her kunne finde svar på spørgsmålet om, hvad de skulle lægge vægt på. Der var en general erkendelse af, at Mission og Vision ikke kunne give svar på de spørgsmål, der løbende opstod i kontoret, og jeg overhørte flere ironiske kommentarer til dokumentets placering i glas og ramme i mødelokalet. Ikke desto mindre blev der blandt kontorets medarbejdere og ledelse talt meget om, at de i forbindelse med tilrettelæggelsen af arbejdsplanen havde brug for at tage nogle grundlæggende strategiske diskussioner om det overordnede formål med kontorets arbejde. I den forbindelse var Mission og Vision et dokument, hvis sproglige indhold blev tillagt meget begrænset betydning, men som ikke desto mindre fik en fremtrædende plads i kontorets indretning. En Mission og Vision synes at være en uomgængelig del af den bureaukratiske æstetik, men der er næppe mange, der tager dokumentet alvorligt som tekst.

Notatet

Det var ikke alle dokumenter, der som postkortet og Mission og Vision fandt vej til kontorets vægge, eller ligesom Organisationsdiagrammet kunne bruges til at fremvise kontoret for andre. Lad os kigge på et notat med titlen "Notat vedr. udvikling af de skolebaserede tilbud i Folkesundhed København". Dette dokument var beregnet til intern brug i kontoret, og jeg fik det udleveret forud for mit feltarbejde. Det var meningen, at jeg skulle deltage i det arbejde, der blev beskrevet i dette notat, og som i daglig tale havde fået navnet "Udviklingsevalueringen".

**Uddrag af "Notat vedr. udvikling af de skolebaserede tilbud i
Folkesundhed København":**

Baggrund og formål

I bestillingen for 2007 er der lagt op til effektevaluering af de skolebaserede tilbud røg- og rusmiddelguider samt tilbuddet "Teenager i familien", og der er afsat 130.000 kr. hertil fra alkoholpolitisk handleplan. Det giver dog ikke nogen mening at arbejde med en effektevaluering, da litteraturen peger på, at man ikke kan forvente at måle nogen direkte effekt af de nuværende indsatser.

I stedet for en effektevaluering foreslår vi, at vi fokuserer på *udvikling* af de skolebaserede tilbud, hvor hovedformålet er at nå frem til en række ændringer, der kan være med til at skabe en mere sammenhængende indsats på de københavnske skoler samtidig med at vi afsøger nye muligheder for intervention. I dette udviklingsarbejde er det også hensigten at fokusere på, hvordan de skolebaserede tilbud kan være med til at mindske den sociale ulighed i sundhed ved at målrette indsatser til den halvdel af skoler med flest to-sprogede og den halvdel med flest forældre der er på overførselsindkomst.

Ambitionen er, at Københavns Kommune skal gå forrest i udvikling og implementering af sundhedsfremme og forebyggelse i de danske skoler. Skal vi nå Sundhedspolitikens ambitiøse mål kræver det dels ændringer i de nuværende tilbud og dels kræver det, at vi ser på udviklingspotentialer i andre indsatser samt tættere samarbejde med Børne- og Ungeforvaltningen.

Dette dokument håndterer en spænding mellem det spørgsmål, der stilles med den alkoholpolitiske handleplans efterspørgsel af en effektevaluering – Ved I, om det virker? – og ”virkeligheden”, hvor dette spørgsmål ikke giver ”nogen mening” i forhold til de konkrete tilbud. Notatet henviser dog ikke til virkeligheden men til ”litteraturen”, der som bekendt består af andre dokumenter, og når udtrykket ”litteraturen” anvendes i sådanne sammenhænge, er det sædvanligvis videnskabelig litteratur, der henvises til. Ydermere argumenterer notatet ved at henvise til ”at Københavns Kommune skal gå forrest” – en ide der kan genfindes i den førnævnte Mission og Vision – samt ”Sundhedspolitikens ambitiøse mål”. Dermed overtrumfer notatet spørgsmålets opfordring til at søge svar i en effektevaluering ved at etablere alliancer med andre dokumenter. Dette er et centralt formmæssigt træk ved de bureaukratiske dokumenter, der bringer minder om Riles’ beskrivelse af, hvordan den bedste måde at udrydde de firkantede parenteser i FN-dokumenter er at bruge et citat fra et tidligere vedtaget dokument (Riles, 1998: 391ff).²⁰

Ved at indgå alliancer med andre bureaukratiske dokumenter undgår notatet at være en pendant til postkortet, hvis svar var en ren afvisning af spørgsmålets validitet med henvisning til ”virkeligheden”. Notatet approprierer tværtimod spørgsmålet (og ikke mindst de 130.000 kr. der er afsat til at besvare det) og omformulerer det til noget andet. Uden hverken at afgøre eller helt at afvise spørgsmålet om, hvorvidt forebyggelsen virker eller ej, formulerer notatet et nyt spørgsmål, der handler om at udvikle forebyggelsen i en bestemt retning.

Det behov for ”tættere samarbejde med Børne- og Ungeforvaltningen”, som notatet omtaler, udspringer af nogle besværligheder, som den bureaukratiske organisations vægtning af de vertikale relationer giver anledning til. Mens FSK er det kommunale forebyggelseskontor, der ønsker at bruge skolen som arena for forebyggelse, er Børne- og Ungeforvaltningen den del af den kommunale organisation, der har skolen som sit ansvarsområde, og her indgår forebyggelse som et blandt mange underordnede temaer. FSK og BUFs funktionelle specialiseringer er på sin vis spejlvendte – hvor børn og unge udgør en afgrænset del af FSKs overordnede forebyggelsesfunktion, er forebyggelse en afgrænset del af

²⁰ Der er i øvrigt også paralleller til videnskabelig litteraturs etablering af alliancer med andre videnskabelige publikationer (jf. Latour, 1987).

BUFs overordnede børne- og ungdomsfunktion. Hvad der for den ene institution er en underordnet specialisering er en overordnet funktion for den anden. Det gør de to institutioner særdeles afhængige af hinanden, men det besværliggør også deres indbyrdes relationer. Notatet peger således på behovet for at skabe horisontale forbindelser mellem FSK og BUF. Som vi skal se i afsnittet om møder, kommer møder og dokumenter i den forbindelse til at indgå i en komplementerende form.

Med organisationsdiagrammet, postkortet og Mission og Vision har jeg fremdraget tre dokumenter, hvor smykkemetaforikken synes særligt velegnet. Det er oplagte eksempler på, hvordan dokumenter (jævnfør min parafrasering af Viveiros de Castros betragtninger om kroppen på s. 72) er såvel bureaukратиets fundamentale ekspressive instrument som dets ultimative objekt: Disse dokumenter er det, der er. Det er det, som gør bureaukratiet synligt for andre, og som manifesterer kontorets socialitet. To af de dokumenter, som jeg har beskrevet, organisationsdiagrammet og Mission og Vision, viser kontorets sammenhæng – som en afgrænset funktion vis-a-vis andre funktioner i den kommunale organisation. Postkortet har i sin oprindelige form en del til fælles med Mission og Vision, men med det sprittuschoptegnede svar får det en mere uofficiel og i lyset af de øvrige dokumenter nærmest rebelsk karakter. Hvor Organisationsdiagrammet såvel som Mission og Vision fremhæver kontorets enhed og rationalitet, peger postkortet på en central social skillelinje i bureaukratiet, og det sår på den vis tvivl om kontorets enhed og orden. Disse tre dokumenter har ikke desto mindre det til fælles, at de bogstaveligt talt udsmykker og fremhæver mere eller mindre fordelagtige træk ved kontoret.

I hvilken forstand kan smykkemetaforen da gælde for notatet? Man kunne indvende, at notatet for det første udelukkende er beregnet til internt brug, og at det derudover gør en hel del mere end at udsmykke og fremhæve bestemte bureaukratiske træk. Man fristes til at spørge, om indholdet ikke har nogen betydning, og det vil jeg naturligvis på ingen måde afvise, at det har. Mit ærinde her er imidlertid at pege på, at notatets indhold er formet af den bureaukratiske æstetik. Ligesom Bourdieu (1991) påpeger, at specialistsprog kan udøve en formmæssig censur, der får betydning for, hvad man i det hele taget kan ytre i det felt, hvor specialistsproget nyder anerkendelse (se s. 50), så er den

bureaukratiske æstetik med til at afgrænse et handlerum for forebyggerne.

For at kunne håndtere det spørgsmål, der er stillet med den Alkoholpolitiske Handleplan (et andet dokument), og de penge, der følger med, må kontorets medarbejdere udarbejde et notat, der opfylder nogle bestemte formmæssige krav: Det skal få den planlagte udviklingsevaluering til at fremstå som et logisk skridt, og det gøres gennem alliancer med andre dokumenter. Notatet kan således betragtes som en udsmykning af kontorets handlinger, og i den sammenhæng betyder det mindre, at det er beregnet til intern brug. Forebyggerne har nemlig også brug for selv at blive overbevist om, at deres handlinger følger en bestemt logik. Her kommer møderne ind i billedet.

Møder: Bureaukratiet spejler sig

Det var som nævnt meningen, at jeg i forbindelse med feltarbejdet skulle deltage i og bidrage til udviklingsevalueringen og således fokusere på den del af kontorets arbejde, der handlede om unge og alkohol. Ikke desto mindre kom en meget stor del af den tid, jeg tilbragte i kontoret, til at gå med at deltage i møder, der ikke handlede specifikt om dette emne. Det planlagte udviklingsarbejde af indsatsen over for unge og alkohol var knapt nok gået i gang, da mit feltarbejde var ovre. Til gengæld havde kontoret været i gennem en længerevarende proces, der handlede om at fastlægge en arbejdsplan for det efterfølgende år, den såkaldte AP08-proces.

”Er det ikke kedeligt for dig at deltage i alle de møder om arbejdsplanen?”, spurgte min kontormakker mig efter et stykke tid. Hun mente, at disse møder var trivielle og uden betydning i lyset af min forskningsinteresse i de projekter, der skulle forebygge unges brug af alkohol. Dermed pirkede hun til min egen lejlighedsvis tvivl om, hvorvidt jeg brugte min tid rigtigt. Min tid og min opmærksomhed var ganske enkelt blevet slugt af nogle bureaukratiske processer, som jeg i udgangspunktet havde forestillet mig skulle udgøre en form for kontekst for min undersøgelse af alkoholforebyggelse, men som jeg ikke havde troet skulle udgøre et egentligt fokus. I løbet af feltarbejdet skete der således en forskydning af min opmærksomhed fra udviklingen af de skolebaserede tilbud mod kontorets arbejde med at fastlægge en ny arbejdsplan. Denne proces kan bedst beskrives som en form for pendulerende, eller måske snarere flimrende, opmærksomhed mellem

figur og grund (Strathern, 2004: 113). Den bureaukratiske form var med andre ord den grund, der fik alkoholforebyggelsen til at træde frem som figur på en ganske bestemt måde; som et element der substituerer det overordnede mønster.

Det kunne være fristende at beskrive arbejdet med udviklingsevalueringen og arbejdsplanen som to forskellige sociale processer, som jeg kunne analysere med henblik på at etablere to forskellige perspektiver på kontorets arbejde. Jeg foretrækker imidlertid, med Strathern, at tale om to dimensioner eller om det samme perspektiv set to gange:

Insofar as figure-ground reversal presents ground as potential figure, the movement implies that figures 'cut out' of the ground are not figures added to it. But nor are they fragments, and this is not a part-whole relationship. Rather, figure and ground work as two dimensions. They are self-scaling – not two perspectives as it were, but a perspective seen twice, ground as another figure, figure as another ground (ibid.: 113).

Strathern gør her op med den vanemæssige antropologiske tilbøjelighed, som jeg selv indledningsvist i feltarbejdet udøvede ved at tænke på alkoholforebyggelsen som et fokuspunkt (en figur) og på bureaukratiske processer i kontoret som en kontekst (en grund). Jeg forestillede mig, at alkoholforebyggelse kunne ses som et fragment af kontorets praksis, og at forholdet mellem alkoholforebyggelse og bureaukratiet var et forhold mellem del og helhed. Imidlertid opdagede jeg, at mit fokus på figuren gled mig af hænde, da først feltarbejdet gik i gang, og jeg deltog i kontorets daglige arbejde – og ikke mindst et større antal møder. Her undergik min opmærksomhed samme proces, som forebyggerne oplever: De er ansat til at varetage en bestemt funktion, fx alkoholforebyggelse, i henhold til den tidligere omtalte ide om funktionel specialisering, men i deres daglige praksis bliver de optaget af alverdens bureaukratiske gøremål. For at nævne nogle punkter fra blot et enkelt møde: Budgetter skal periodiseres, stresshandleplanen skal evalueres, projekter skal beskrives i henhold til den rette skabelon, løn skal forhandles, indstillinger til "det kommunale prioriteringsrum" skal formuleres. Pointen er imidlertid ikke, at der med disse møder går tid og opmærksomhed *fra* forebyggelsen. Tværtimod er pointen, at disse møder *er* forebyggelse; at

disse møder får alkoholforebyggelsen til at tage form som figur med den bureaukratiske praksis som grund.

Ligesom Helen Schwartzmann (1987) oplevede det i sit feltarbejde i en amerikansk bureaukratisk institution, måtte jeg undervejs ændre opfattelse af mødernes betydning: Fra at se dem som et nødvendigt onde, som ikke gav adgang til det egentlige forebyggelsesarbejde, måtte jeg efterhånden konstatere, at møder udgør den sociale form, som forebyggernes arbejde tager i kontoret, og bliver et af de væsentligste af forebyggelsens momenter. Møderne kan have mange forskellige formater, formål, deltagerkredse, formaliseringsgrader, etc., men som Schwartzman kunne jeg konstatere, at møderne udgjorde centrale tidsrum, hvorfra institutionelle praksisser flød (ibid.). Hvor dokumenter som materialiseringer af institutionens socialitet er bureaukratiets smykker, udgør møder selvrefleksive sociale praksisser, hvor bureaukratiet spejler sig. Møderne kan ses som bureaukratiets blik på sig selv, og det, der foregår på møderne, er konstituerende for dette bliksperspektiv. Møder afgør, hvad der bliver set, og hvad der får lov at ligge hen i skygge (jf. Jiménez, 2007a: 20).

Bureaukratiets besvær med sig selv

Forebyggernes arbejde i kontoret orienterer sig altovervejende mod møder. Ikke i den forstand at de nødvendigvis bruger størstedelen af deres tid på selve møderne, men fordi processerne i kontoret er struktureret omkring en succession af møder. Tiden mellem disse møder går således med enten at "følge op" på et tidligere eller møde med at forberede et kommende. I denne mellemliggende tid arbejdes der først og fremmest med dokumenter.

Langt de fleste af de møder, som jeg deltog i under mit feltarbejde, fandt sted i et af de tidligere omtalte mødelokaler, hvor kontorets Mission og Vision smykkede væggen. Begge lokaler var indrettet med et langt ovalt bord, komfortable stole og på endevæggen hang et whiteboard, hvor der kunne fremvises PowerPoints eller tages notater undervejs. Allerede denne indretning antyder, hvordan dokumenter og møder indgår i en komplementerende form: Dele af dokumenter kan blæses op på mødelokalets endevæg, så alle kan se dem på samme tid, ligesom der på tavlen er mulighed for at gøre notater under mødet, som ofte ender med at blive skrevet ned i dokumentform, fx i et mødereferat.

I enhver bureaukratisk organisation er der forskellige mødefora med forskellige kriterier for deltagelse (Schwartzman, 1987). I FSK holder de enkelte programmer og øvrige administrative enheder i organisationen møder hver for sig, og derigennem bliver de for mødedeltagerne synlige som fællesskaber. Derudover kan folk, der ikke deltager i møderne, holde øje med, hvem der går ind og ud af mødelokalet, og på den måde se de fællesskaber, som de ikke har adgang til at deltage i. Ved møderne bliver organisationsdiagrammets enkelte firkanter således til konkrete sociale fællesskaber, hvor relationelle brudflader såvel som forbindelser manifesterer sig.

Børn- og Ungeprogrammet holdt jævnligt såkaldte programmøder, og i de første måneder af mit feltarbejde lagde jeg mærke til, hvordan en lang række af spørgsmål ved disse møder forblev ubesvarede. Lederen af programmet udskød gang på gang en beslutning eller en diskussion med henvisning til, at de ikke vidste, "hvor BUF står", "hvad BUF vil på dette område", "hvordan BUF vil prioritere", eller "hvad BUF vil afsætte midler til". BUF er som tidligere nævnt en forkortelse for Børne- og Ungdomsforvaltningen, og forebyggerne i FSK var afhængige af at samarbejde med denne forvaltning, idet den stod for driften af de kommunale institutioner, hvorigennem FSK kunne få adgang til børn og unge. Programlederen fortalte sine medarbejdere, at han afventede et møde med nogle repræsentanter for BUF, men dette møde blev til stadighed udskudt.

Endelig – efter måneders venten – kom der et møde i stand mellem FSK og BUF. Der var forløsning i sigte og ikke mindst en mulighed for at opnå vished om en række af de ting, hvor FSKs folk havde savnet kendskab til BUFs standpunkt. Ligesom medarbejderne i Børn- og Ungeprogrammet måtte jeg vente i nysgerrighed på et efterfølgende programmøde, hvor programlederen ville orientere os om forløbet af sit møde med BUF. Da vi nåede til det bemeldte punkt på dagsordenen, blev vores forventninger imidlertid punkteret. Programlederen fortalte, at han havde holdt møde med to personer fra BUF, og de havde vist sig at have et problem, som til forveksling lignede FSKs: De hørte til i en mindre enhed i BUF, som blandt andet beskæftigede sig med forebyggelse, men de var samtidig del af en større forvaltning, der havde noget helt andet for øje, først og fremmest driften af skoler og institutioner. De to BUF-medarbejdere var således ikke rigtigt i stand til at fortælle FSK, "hvor BUF står", "hvad BUF vil", endsige

"hvad BUF har økonomi til". FSKs folk måtte forlade mødet med uforrettet sag.

I dette lille forløb ser vi, hvordan møder både udpeger uvisheder og forsøger at råde bod på dem. Den uvished, der her er på tale, kan tilskrives den horisontale afstand mellem FSK og BUF, og mødet mellem de to funktioner i det kommunale bureaukrati kan ses som et forsøg på at etablere en forbindelse. Møderne bliver på den måde et forsøg på midlertidigt at suspendere organisationsdiagrammets mere rigide og vertikalt forbundne kategorier, idet de udgør horisontale sociale rum til distribution af viden. I dette tilfælde mislykkedes det imidlertid, og vi står først og fremmest tilbage med et billede af en bureaukratisk institution, der kæmper med sin egen organisationsform.

Mødet fungerer her som en social form, der får nogle bestemte relationer til at træde frem som betydningsfulde, og hvor forebyggerne får lejlighed til at reflektere over karakteren af disse relationer. Ved de møder, hvor FSKs medarbejdere savnede vished om BUFs standpunkt, blev det tydeligt, at der praktisk taget ikke var etableret horisontale forbindelser mellem forvaltningerne. På den måde hænger den uvished, der præger forebyggernes arbejde, sammen med den relationelle afstand mellem enhederne i bureaukratiet. Det er imidlertid også den afstand, der får FSK til at fremstå som en enhed indadtil. Når programlederen udskyder en beslutning med henvisning til, at de ikke ved "hvor BUF står", forsvinder de hierarkiske relationer internt i FSK midlertidigt ud af syne. Den manglende forbindelse til BUF fremstår som et fælles vilkår, uanset hvor man befinder sig i FSKs organisation.

I lyset af det mislykkede møde med BUF er det interessant at iagttage, hvordan medarbejderne i FSK efterfølgende forsøgte at danne sig et billede af BUFs standpunkt ad en anden vej. Efter programlederens lettere nedslående rapport fra mødet med BUF var næste punkt på programmødets dagsorden nemlig en drøftelse af BUFs "Delstrategi for kerneområdet "Sundhed"", som var blevet omdelt forud for mødet. Måske kunne dette dokument materialisere BUFs hensigter? Medarbejderne i Børn- og Ungeprogrammet var uenige i deres opfattelse af dette dokument. En sagde hovedrystende, at hun var blevet "dybt provokeret" af at læse det, "fordi det er så ukonkret og overordnet, at det ikke kan bruges til noget". En anden var derimod blevet "rigtigt glad" for at læse strategien, og denne glæde blev delt af programlederen: "Det er

et vigtigt signal, at der overhovedet bliver lavet sådan en strategi – det er faktisk nye toner”.

Som tidligere beskrevet kan dokumenter være den form, hvormed et kontor som kollektivitet kan bevæge sig andre steder hen – i dette tilfælde ser vi hvordan BUF med strategipapiret bliver en del af mødet i Børn- og Ungeprogrammet. Man kan lade sig provokere af strategiens ukonkrete indhold, men man kan også glæde sig over, at der i det hele taget er et dokument at forholde sig til. Alene det at dokumentet findes og har et afsnit om sundhed og forebyggelse, kan betragtes som den horisontale åbning, der mislykkedes ved de to forvaltningers indbyrdes møde.

Faglig proportionalitet

Lad os kigge på dagsordenen til et møde i Børn- og Ungeprogrammet, der blev afholdt i forbindelse med tilrettelæggelsen af kontorets nye arbejdsplan. Formålet med dette møde blev beskrevet som ”at få produceret en række prioriteringer ift næste års arbejdsplan”. Endnu kendte ingen kontorets økonomiske vilkår for det kommende år, men det var en præmis for arbejdsplanen, at kontoret skulle spare nogle penge, og derfor skulle de enkelte programmer komme med forslag til prioriteringer. Derudover havde kontorets ledelse besluttet, at der fremover skulle arbejdes med ”færre og stærkere projekter”, og også af den grund var der brug for at overveje, hvad der kunne skæres væk.

Til brug for denne prioritering (eller måske rettere nedskæring) skulle det pågældende møde levere ”faglig substans”. Denne skulle produceres i en proces, som på dagsordenen var skitseret som følger:

Dagsorden

1. Introduktion til mødet.
2. Præsentation af rammer for dagens drøftelser.
3. Produktion og efterfølgende præsentation af prioriteringer for næste års arbejde (i grupper a to personer).
4. Fælles prioriteringsproces.
5. Opsamling og afrunding.

Denne mødedagsorden afspejler den bureaukratiske praksisteori, som jeg omtalte i indledningen til kapitlet: En forestilling om hvordan det bureaukratiske arbejde drives af beslutninger, der træffes på et veldefineret og nøje afgrænset grundlag. Det er en praksisteori, der tager Webers idealtypiske bureaukrati alvorligt, og som vægter en rationelt fremskridende beslutningsproces. Mødet går fra en fastlæggelse af formålet (pkt. 1) til en redegørelse for de informationer, der skal lægges til grund for arbejdet (pkt. 2). Når selve arbejdet dernæst går i gang, sker det først i mindre grupper (pkt. 3), før der træffes en kollektiv beslutning (pkt. 4). Under det sidste punkt evalueres denne proces. Dagsordenens struktur kan genfindes i den måde, som hele AP08-processen var struktureret på, og i forskellige former for planlægningsmodeller, som forebyggerne ofte talte om, at de burde bruge noget mere i deres arbejde (se fx Wiuff & Hansen, 2007; Green & Kreuter, 2006).

Den bureaukratiske praksisteori bygger på en forestilling om, at bureaukratisk handle drives frem i en vekselvirkning mellem information og beslutning. Først fremlægges informationen, dernæst træffes beslutninger. Disse beslutninger kan så i næste trin fremlægges som information og danne grundlag for den følgende beslutning, som man ser i overgangen fra punkt tre til fire på dagsordenen: Når de mindre grupper har produceret prioriteter, kan disse danne grundlag for en fælles prioriteringsproces. Bureaukratisk praksis synes dermed at være et logisk fremadskridende flow af viden, og det er altså det, der i sidste ende udgør den faglige substans.

For at opretholde troen på denne praksisteori må bureaukrater imidlertid lade som om, at nogle bestemte uvisheder ikke har nogen betydning. Ved det konkrete møde handlede den uvished, som måtte ignoreres, om kontorets økonomiske fremtid. Under punkt 1 spurgte en af medarbejderne, om de skulle tage hensyn til økonomien: "Er det Jaguar-modellen eller Trabant-modellen, vi skal forholde os til?" Programlederens svar lød, at det ikke var meningen, at de skulle forholde sig til økonomien på dette trin i processen, og det ledte til utilfredse miner og diskrete støn hos nogle af mødedeltagerne.

Som for at råde bod på den manglende viden om, hvorvidt de var ved at lave en plan for forebyggelse efter en "Jaguar-model" eller en "Trabant-

model", blev der under mødets punkt 2, "Rammer for dagens drøftelser", holdt et oplæg af tre kvarters varighed. Her fremlagde mødets facilitator, en medarbejder fra et af de andre af kontorets programmer, en større mængde information, som skulle danne grundlaget for de beslutninger, som mødedeltagerne efterfølgende skulle træffe. Jeg vil her nøjes med at fremhæve et enkelt element i denne omfattende mængde af information: Det såkaldte "monitoreringsskema".

Forud for mødet havde programmets medarbejdere hver især udfyldt et spørgeskema, hvor de skulle angive, hvilke temaer de arbejdede med. De kunne vælge mellem tobak, alkohol og/eller rusmidler, motion, kost, fald, deltagelse i sociale netværk, sundhedsfremme og seksuel sundhed. Skemaerne var blevet opgjort på den måde, at hvis en medarbejder havde sat to krydser, ville vedkommende tælle med et halvt årsværk på hvert tema. I den samlede opgørelse af programmets arbejde kunne man således se, hvor mange årsværk de brugte på hvert af disse temaer. Dette gav anledning til en del diskussion ved mødet. "Det svarer jo ikke til virkeligheden", indvendte en af mødedeltagerne og sagde, at hun brugte sin tid ved at arbejde på kryds og tværs af temaerne, og at hun fx opfattede det som sundhedsfremme, når hun arbejdede med tobak og alkohol. Derfor gav det ikke mening at dividere hendes tid på den måde. Facilitatoren svarede, at det var de såmænd godt klar over i den arbejdsgruppe, der havde lavet opgørelsen: "Det er ikke ment som eksakt videnskab, men bare til at give en slags overblik".

Monitoreringsskemaets opgørelse over fordelingen af medarbejdernes tid kan ses som et eksempel på det, Alberto Corsín Jiménez kalder dialytisk viden: En vidensform, der gennem en form for renselsesproces, bevæger sig stadigt længere væk fra den måde, som den er produceret på (Jiménez, 2005). For at skabe "en slags overblik" bliver forebyggernes arbejde betragtet gennem en procentuel opgørelse. Dermed findeles noget, som "i virkeligheden" opleves og praktiseres uadskilleligt. Ser man monitoreringsskemaet i lyset af ønsket om at producere prioriteringer med faglig substans, er det således nærliggende at ironisere over, hvordan den procentuelle fordeling løsriver forebyggernes blik fra deres eget arbejde. Det er fristende at spørge i kor med en del af mødedeltagerne: Hvad kan dette bruges til, når det ikke stemmer overens med virkeligheden? Det vil formentlig afføde samme svar, som programlederen i slutningen af mødet gav sine medarbejdere, da de igen satte

spørgsmålstegn ved værdien af monitoreringsskemaet: "Ikke særligt meget, det ved vi godt".

Ikke desto mindre illustrerer opgørelsen en grundlæggende ambition om at etablere en form for proportionalitet i kontorets arbejde. Opgørelsen udgør et forsøg på at holde et spejl op for medarbejderne, der skal få deres blik "løftet op over projektniveau", hvilket facilitatoren beskrev som en af forudsætningerne for de prioriteringer, som mødet skulle producere. Med den procentuelle opgørelse blev dette løft tilsyneladende for voldsomt, og det illustrerer, hvor vanskeligt det kan være at tilvejebringe en velproportioneret faglig substans.

Begrebet om det faglige spillede generelt en væsentlig rolle for forebyggerne, men når jeg spurgte, havde de svært ved at forklare mig, hvad de egentlig mente med det. Hos Weber fremhæves specialiseret uddannelse som en forudsætning for faglig beslutningstagen (Weber, 1947: 331), men man kan som nævnt ikke uddanne sig til forebygger. Der er ikke således nogen professionel baggrund, der garanterer for forebyggelsens faglighed.²¹ Ved møder, som det jeg beskriver på disse sider, synes begrebet fagligt at betegne en tilstand af proportionalitet mellem to forskellige perspektiver: Det ene perspektiv tegnes af den information, som bliver fremlagt til brug for beslutningerne. Det andet af "virkeligheden". På postkortet blev der optegnet en skillelinje mellem de to perspektiver, men ved møderne forsøgte forebyggerne som regel at håndtere dem begge på samme tid.

Vi kan få en ide om, hvordan samspillet mellem de to perspektiver foregår ved at kigge på dagsordenens punkt tre, hvor der i mindre grupper skulle produceres prioriteter. Her gik mødedeltagerne sammen i tommandsgrupper, og jeg deltog som tredje mand i en af dem. Vi satte os omkring et bord på altanen uden for mødelokalet – hver med vores bunke papir med den af facilitatoren uddelte information. Min første indskydelse var at forsøge at etablere forbindelser i det udleverede materiale: Papirer der beskrev de strategiske mål fra kommunens sundhedspolitik, et notat ved navn "SUS-strategien", en rapport der hed "Resume af handleplaner", førømtalte monitoreringsskema, en opgørelse over sammenhængen mellem forskellige risikofaktorer og tabte leveår i befolkningen – blandt

²¹ Dette er muligvis ved at forandre sig i takt med, at et stigende antal kandidater i folkesundhedsvidenskab bliver ansat i forebyggelsesverdenen.

andet. Alt dette skulle jo være rammerne for vores prioriteringer, og jeg begyndte derfor pligtskyldigt (og måske en smule naivt) at lede efter nogle forbindelser mellem disse dokumenter, som kunne indikere, hvad der skulle prioriteres. De to andre gruppemedlemmer var tavse til at begynde med. De bladrede lidt fraværende gennem papirerne, indtil en af dem brød tavsheden med et for mig overraskende spørgsmål: "Er der nogle projekter, som vi ved er sikre – for så behøver vi jo ikke at prioritere dem?"

Her havde vi netop lyttet til tre kvarters oplæg og fået udleveret en større mængde dokumenter, som skulle få os til at "løfte blikket fra projektniveau", og hvad skete der, da vores arbejde gik i gang? Vores blik landede solidt på de eksisterende projekter og på det forhold, at en uvished om økonomien gjorde det nærliggende at frygte for fremtidige nedskæringer. Det overraskende spørgsmål var en slagkraftig påmindelse om betydningen af den forhåndenværende "virkelighed" i relation til den udleverede information. Da de to gruppemedlemmer gik i gang med at diskutere, hvordan de kunne formulere nogle prioriteter, der ikke ville lade nogen af de eksisterende projekter falde igennem, fandt jeg ud af, at jeg kunne gøre mig nyttig ved at finde argumenter for deres prioriteringer i de udleverede dokumenter. I modsætning til den fremadskridende bevægelse fra information til beslutning, som dagsordenen i overensstemmelse med den bureaukratiske praksisteori forsøgte at sætte i værk, resulterede vores gruppearbejde i en form for eftertænkning af den eksisterende praksis, hvor begrundelsen i informationen blev søgt, efter beslutningen var truffet.

Den omvending af rækkefølgen mellem information og beslutning, som fandt sted i dette eksempel, var på ingen måde enestående. Da grupperne lidt senere ved dette møde fremlagde deres prioriteringer, blev det tydeligt for alle tilstedeværende, at der snarere end nogle prioriteringer, der var "løftet fra projektniveau", var blevet produceret nogle "projektklumper", som programlederen formulerede det. I dette tilfælde var det menige medarbejdere, der som led i processen med arbejdsplanen var nødt til at finde på nye begrundelser for deres arbejde. Folkesundhedschefen påpegede imidlertid i et interview, at hun oplevede en lignende forventning fra forvaltningens direktion – og det kunne godt være frustrerende:

Det der mest forulemper vores faglighed – eller er vanskeligt at håndtere fagligt – er, at vi hele tiden skal genformulere vores indsatser i nye rammer. Det [...] handler om, at nu er det så i ældrepolitik-setuppet eller nu er det et notat ind i [borgmesterens] strategi. De redefinerer hele tiden vores aktiviteter i de nye rammer, som de har brug for.

Det er et generelt kendetegn ved bureaukratiske institutioner, at de kontinuerligt må genopfinde deres egen legitimitet ved at fremdrage nye begrundelser for deres eget arbejde. Bureaukratiet kan ikke overleve alene ved proceduremæssig korrekthed (jf. Jenkins, 1996: 158), og dette bliver måske særligt udtalt for de kommunale forebyggere, idet de arbejder i et relativt nyt felt med en faglighed, der endnu er i sin vorden.

Proportionalitet er en relationel egenskab (jf. Jiménez, 2007b). Det er et udtryk for, hvordan noget er dimensioneret i forhold til noget andet:

a proportion is by definition a relation of magnitude, a relation to something of a different order than itself (ibid: 27).

Som folkesundhedschefen forklarede det i citatet ovenfor, bliver det faglige bragt ud af sin proportionalitet som følge af nogle oppefra kommende forventninger om, at aktiviteterne skal redefineres. Monitoreringsskemaet var ikke særligt velproportioneret, fordi det i for høj grad var løsrevet fra den virkelighed, som det skulle kaste nyt lys på. Medarbejdernes prioriteringer ved mødet var omvendt ikke af den karakter, som ledelsen havde håbet på, idet de ikke var tilstrækkeligt løsrevet fra selvsamme virkelighed. De rigtige faglige proportioner kan forstås som et tilfredsstillende forhold mellem det vertikale og det horisontale: Mellem den information, som bliver vertikalt distribueret, og de eksisterende projekters virkelighed.

Proportionalitet opnås imidlertid ikke gennem en logisk fremadskridende proces fra det vertikale til det horisontale, sådan som den bureaukratiske praksisteori foreskriver. Som det skete i vores gruppearbejde, kan informationen lige så vel tilføjes beslutningen efterfølgende som omvendt. Det vigtigste er, at produktet – i dette tilfælde prioriteringerne

med tilhørende begrundelser – fremstår som sammenhængende og dermed fagligt velproportioneret.

Hvis jeg skal beskrive de to perspektiver, som forebyggerne tilstræber at etablere proportionalitet imellem, i mere velkendte antropologiske termer, er det nærliggende at henvise til Tim Ingolds skelnen mellem et *byggeperspektiv* og et *boperspektiv* på verden (Ingold, 2000, kap. 10).²² Ingold fremsætter en generel teori om forholdet mellem menneske og omverden, og selvom han mig bekendt ikke har studeret bureaukratiske organisationer, er der her en indsigt at hente. Byggeperspektivet etablerer et overblik på verden set ude- og oppefra. Det er det vertikale perspektiv. Betragter man sin verden med et byggeperspektiv, forestiller man sig, at

worlds are made before they are lived in; or in other words, that acts of dwelling are preceded by acts of worldmaking (ibid: 179).

Monitoreringsskemaet etablerer et byggeperspektiv på forebyggernes arbejde. Selvom folkene bag skemaet ved, at det er meningsløst, synes de alligevel, at det giver ”en slags overblik”. Det overblik synes imidlertid at være ganske løsrevet fra forebyggernes erfaringer og daglige praksis. Boperspektivet, derimod, tager udgangspunkt i netop disse erfaringer – præcis som når forebyggeren i gruppearbejdet siger: ”Er der nogle projekter, som vi ved er sikre – for så behøver vi jo ikke at prioritere dem?”. Boperspektivet er det horisontale perspektiv.

Arbejdet med at tilrettelægge en ny arbejdsplan for kontoret var på sin vis en byggeproces – et forsøg på at tilpasse kontorets handlinger og handlerum en omskiftelig omverden. Som Ingold formulerer det:

[Human beings] have the capacity to envision forms in advance of their implementation, but this envisioning is itself an activity carried on by real people in a real-world environment, rather than by a disembodied intellect moving in a subjective space in which are represented the problems it seeks to solve (ibid: 186).

²² Ingold bruger de engelske termer *building* og *dwelling*.

Den bureaukratiske praksisteori tager udgangspunkt i et byggeperspektiv og lægger dermed op til, at bureaukratisk praksis kan formes, før den implementeres, sådan som Ingold her beskriver det. Byggeperspektivet bliver betydningsfuldt for forebyggerne i kraft af den bureaukratiske praksisteoris fremtrædende rolle i dokumenter og i tilrettelæggelsen af møder og andre processer i kontoret. Samtidig må forebyggerne uvægerligt betragte kontoret og deres egen praksis fra et boperspektiv. Helt ignorere byggeperspektivet kan de imidlertid ikke, og derfor må de forsøge at etablere proportionalitet mellem de to perspektiver.

Ikke-viden og organisatorisk ambivalens

I forebyggenes indbyrdes samtaler blev der ofte talt om "usikkerhed" som et forhold, man som kommunalt ansat må lære at leve med. "Nogle trives bedre med usikkerhed end andre", blev det sagt, og det blev fremhævet, at ikke mindst uvished omkring den fremtidige økonomi var et basalt vilkår ved at arbejde i en politisk styret organisation. Den økonomiske uvished blev således betragtet som et universelt forhold, som var ligeligt fordelt, men som nogle personer var bedre til at håndtere end andre. Det handlede om at være "omstillingsparat".

Her finder jeg det nyttigt først at introducere et skel mellem usikkerhed og uvished. Mens usikkerhed karakteriserer en oplevelse, som en person kan have under nogle givne forudsætninger, er uvished en erkendelse af ikke-viden. Som en erkendelse af, at der er noget specifikt, man ikke ved, kan uvished udløse usikkerhed, og det er givetvis forskelligt fra person til person, hvor høj en grad af usikkerhed en bestemt uvished udløser. På kontoret blev forholdet mellem uvished og usikkerhed diskuteret som et forhold mellem et grundvilkår ved arbejdet (en manglende viden vedrørende kontorets økonomiske fremtid, der angiveligt blev delt af alle) og forskellige grader af usikkerhed, der hang sammen med medarbejdernes evne og vilje til at omstille sig. Der var en opfattelse af, at uvisheden var konstant og delt, mens usikkerheden var individuel.

Det, der interesserer mig her, er imidlertid ikke, hvordan individuelle personer i kontoret håndterede uvisheden, men snarere hvordan uvished som en erkendelse af ikke-viden blev distribueret i kontoret. Lars Højer har i en ganske anden kontekst vist, hvordan ikke-viden kan være en produktiv og magtfuld social konstruktion (2009; jf. også Strathern, 2004: 93ff). Højer beskriver således...

... absence of knowledge as an elusive but effective agent
in people's actions and as a proper anthropological
(non)object of investigation (Højer, 2009: 3).

Ikke-viden er en erkendelse af et fravær, der har et transformativt potentiale. Højer beskriver, hvordan der i det post-socialistiske Mongoliet hersker en udbredt oplevelse af, at værdifuld religiøs viden er gået tabt i forbindelse med socialismen. Han påpeger, at når fraværet af viden bliver beskrevet som et tab af viden, etableres der et radikalt brud mellem fortid og nutid. Fortiden bliver forestillet som en tid, hvor den fraværende viden var til stede, og nutiden bliver til gengæld karakteriseret ved et fravær af viden, der synes at gøre det vanskeligt at vurdere, hvad der er rigtigt og forkert. Det er næppe noget tilfælde, at "tab af viden" ofte ledsages af en begrædelse af normernes forfald.

Den ikke-viden, der distribueres i forebyggelseskontoret, etablerer ikke et radikalt brud med fortiden, men opstiller snarere en skillelinje mellem nutidens praksis og en potentiel fremtidig vished. Spørgsmålet "Vi ved ikke, om det virker" er som en erkendelse af ikke-viden med til at blokere kontinuiteten mellem nutid og fremtid. Dette kan der naturligvis være gode grunde til at gøre, og på forebyggelseskontoret blev der netop distribueret ikke-viden i retning af nogle projekter, som kontorets ledelse ønskede at lave om på. Som nævnt indledningsvist i kapitlet blev der i løbet af mit feltarbejde sået stadigt mere tvivl om fremtiden for de to projekter, der rettede sig mod unges brug af alkohol. I den forbindelse spillede et argument om, at der var mangelfuld evidens for effekten af særligt det ene af de to projekter, *Rusmiddelguiderne*, en vis rolle. Ikke-viden kan således bruges strategisk, og vi skal se nærmere på, hvordan det foregår, når erkendelsen af ikke-viden opstår for nogle bestemte projekter.

I de to forudgående afsnit har jeg vist, hvordan to andre former for uvished kommer til udtryk og håndteres ved møder i kontoret: En uvished, der afspejler afstanden mellem forebyggelseskontoret og andre enheder i det kommunale bureaukrati, samt en uvished vedrørende kontorets økonomiske fremtid. Med henblik på at forstå, hvordan de forskellige uvisheder i kontoret forholder sig til hinanden, vil jeg tage udgangspunkt i endnu et møde, der blev afholdt i forbindelse med kontorets tilrettelæggelse af den nye arbejdsplan. Det fandt sted et stykke tid efter det tidligere beskrevne møde i Børn- og Ungeprogrammet, og denne gang

var der tale om et møde for hele kontoret. I stedet for det sædvanlige ovale mødebord var lokalet indrettet med stolerækker hele vejen gennem lokalets længde, så der var plads til alle medarbejderne, og så alle havde deres ansigt vendt mod det whiteboard, der hang på endevæggen. Scenen var sat for vertikal distribution af information snarere end horisontal beslutningstagen.

Mødet var præget af en vis nervøsitet, der lod sig spore hos medarbejderne såvel som hos ledelsen. Formålet med mødet var, at medarbejderne skulle orienteres om ledelsens planer for "fusionering i større og stærkere projekter". Det handlede med andre ord om, hvilke projekter der skulle fortsætte i deres nuværende form, hvilke projekter der skulle ophøre, og hvilke projekter der skulle fortsætte i en eller anden ændret form.

Der var afsat en time til ledelsens oplæg. Programlederne skiftedes til at fortælle med udgangspunkt i et PowerPoint-show, der blev vist på mødelokalets endevæg. Den ene, lederen af Børn- og ungeprogrammet, begyndte med at sige, at økonomien for det kommende år endnu ikke lå fast, men at de regnede med, at der skulle spares 2,7 mio. kr. De endelige tal ville først blive kendt senere på året. Lederen forklarede, at de havde været nødt til at være pragmatiske i deres beslutninger og tage udgangspunkt i de forskellige bindinger og forpligtelser, kontoret skulle leve op til. Derudover var det deres synspunkt, at en besparelse på knap 3 mio. kroner skulle kunne mærkes højere oppe i det kommunale hierarki.

Det blev altså fra begyndelsen slået fast, at der under betegnelsen "fusionering i større og stærkere projekter" også lå en økonomisk nedskæring, som ikke måtte gå upåagtet hen. På trods af at mange medarbejdere ønskede at få mulighed for at fortsætte med deres projekter, havde ledelsen en vis interesse i at demonstrere over for deres egne overordnede, at kontoret ikke ville være i stand til at lave det samme arbejde for et mindre beløb.

Programlederen begyndte sit PowerPoint-show med at vise en tabel. Ud for hvert af de eksisterende projekter var markeret med "Ja", "Nej" eller "Uvist" som svar på, hvorvidt de skulle fortsætte det kommende år. Mit blik fandt hurtigt de to projekter, som jeg fulgte i forbindelse med feltarbejdet: *Rusmiddelguiderne* og *En Teenager i Familien*. Ud for disse to projekter stod der, at det var uvist, om de skulle fortsætte det følgende år.

De to projektledere for disse projekter kiggede med et resigneret ansigtsudtryk på tabellen, mens programlederen forklarede, at der kunne lægges mange ting i prædikatet "Uvist", og at det på ingen måde betød, at projekterne skulle lukke.

Denne tabel kan i første omgang anskues som en distribution af den økonomiske uvished. Uvisheden omkring det kommende års økonomi gjaldt i princippet for hele kontoret, men ved personalemødet blev denne generelle uvished distribueret i retning af nogle bestemte projekter og dermed også nogle bestemte medarbejdere. Uvisheden var således på ingen måde et fælles vilkår. Den blev løbende distribueret og re-distribueret i kontoret – og den beskrevne tabel udgjorde et særligt åbenlyst distributivt moment (jf. Jiménez, 2007b).

Jeg har ikke kendskab til de mere detaljerede overvejelser, som kontorets ledelse uden tvivl gjorde sig i forbindelse med sin distribution af uvisheden. Programlederen forklarede som nævnt selv, at de først og fremmest havde været pragmatiske, og at nogle projekter var fredet, idet kontoret havde forskellige bindinger og forpligtelser at leve op til. Her bliver kontorets relationer til andre enheder i det kommunale bureaukrati betydningsfulde. Den uvished, der blev distribueret i retning af *Rusmiddelguiderne* og *En Teenager i Familien*, kan til dels forklares med, at kontoret gerne så, at deres kolleger i den anden forvaltning, BUF, tog denne opgave med tilhørende økonomiske udgifter på sig.

Den økonomiske uvished blev med andre ord distribueret i retning af en organisatorisk ambivalens, der opstod, fordi projekterne passede dårligt ind i den bureaukratiske form. Når en aktivitet ikke entydigt hører hjemme et bestemt sted i det kommunale bureaukrati, bliver det oplagt at forsøge at flytte udgifterne væk fra den funktion, som man selv varetager. I forlængelse heraf bliver det nærliggende at konstatere "Vi ved ikke, om det virker", fordi man på den vis kan sikre nedskæringen en faglig proportionalitet. Ligesom vi i vores gruppearbejde ved mødet i Børn- og Ungeprogrammet tilføjede begrundelserne, efter vi havde truffet nogle beslutninger, kan evidenssprogets spørgen bruges til at legitimere en nedskæring, samtidig med at man får reduceret den organisatoriske ambivalens.

Hvordan kan det så være, at det ene af de to projekter endte med at blive lukket helt, mens det andet fik lov at fortsætte? Projektet ved navn

Rusmiddelguiderne er siden mit feltarbejde ophørt med at eksistere, og det skal efter planen afløses af et undervisningsmateriale ved navn *Tackling*. Hvor rusmiddelguiderne var medarbejdere i FSK, der underviste unge i de københavnske folkeskoler – og således med et vist besvær for dem selv og FSK bevægede sig hen over de horisontale tomrum mellem forvaltningerne – hører undervisningsmaterialet mere entydigt hjemme i folkeskolens regi, hvor det skal bruges af skolelærerne. Det andet projekt, *En Teenager i Familien*, involverede også medarbejdere, der bevægede sig på tværs af de horisontale tomrum, men her havde FSK allieret sig med en enhed ved navn SSP, der netop var defineret med denne ”tværgående” funktion for øje.²³ Den organisatoriske ambivalens (og dermed også det administrative og praktiske besvær) var altså mindre for *En Teenager i Familien* end for *Rusmiddelguiderne*.

Noget tyder altså på, at bestræbelsen på at reducere organisatorisk ambivalens – og dermed forsøget på at opretholde den bureaukratiske æstetik i sin egen organisation – kan fungere som et grundlag for distributionen af økonomisk uvished såvel som af den ikke-viden, som evidenssproget udpeger. Det gælder, som vi har set i processen omkring arbejdsplanen, i forhold til forebyggelseskontoets enkelte projekter, men måske gør det sig også gældende i forhold til forebyggelse i det hele taget. I et interview forklarede folkesundhedschefen mig nemlig, at hun oplevede, at ...

... der bliver stillet nogle andre krav om evidens og nogle gange også om økonomi til forebyggelsesområdet end til så mange andre områder. Det skal kunne betale sig. Vi skal kunne tjene os hjem. Hvorfor er det nu lige, at vi skal det? Det skal man jo ikke, hvis man har brækket et ben. Så er der jo ingen, der spørger ”Gad vide, om det kan betale sig at lappe idioten sammen”, vel?

Folkesundhedschefen pegede her på, hvordan de spørgsmål, der stilles med evidenssproget, hænger sammen med en forventning om omkostningseffektivitet. Hendes beskrivelse afspejler, at der i højere grad distribueres ikke-viden i retning af forebyggelsen end andre områder.

²³ SSP står for *Skole, Socialforvaltning og Politi* og er altså et samarbejdsorgan for disse institutioner. Jeg vender tilbage til SSP-folkene i kapitel IV og til *Rusmiddelguiderne* i kapitel V.

Folkesundhedschefens oplevelse af at der ”stilles andre krav” til forebyggelsen generelt, er ganske parallel til den uvished, der distribueres i retning af nogle bestemte projekter i forebyggelseskontoret.

I interviewet fortsatte folkesundhedschefen med at forklare, at hun gerne så en ny form for begrundelse af forebyggelsen:

Måske handler det om, at det her er en slags velfærdsgode, i virkeligheden. Et velfærdsgode. Det er noget som samfundet gør for at sikre, at vi får gode, lange liv. For at der ikke er nogen, der ryger ud af en tangent, rent sundhedsmæssigt.

Folkesundhedschefen lagde videre i interviewet vægt på, at forebyggelsen er et ungt felt, der stadig er i gang med at finde sin faglighed. Det er netop denne proces, som man kan bevidne i de møder, jeg her har beskrevet. Forskellen er måske, at folkesundhedschefen i overensstemmelse med den bureaukratiske praksisteori taler om det faglige som et rationelt handlegrundlag, mens jeg her har beskrevet det faglige som en velproportioneret form. Hvis forebyggelse betragtes som et velfærdsgode – på linje med det at lappe brækkede ben sammen – bliver det i højere grad en selvstændig og potentielt uundværlig funktion i velfærdssamfundet med sin egen faglighed. Forebyggelseskontoret ville ophøre med at være et esoterisk appendiks til Sundheds- og Omsorgsforvaltningens overordnede funktion.

Bureaukratisk æstetik i dokumenter og møder

Som mikropolitiske momenter af forebyggelsespraksis giver de dokumenter og møder, som jeg har analyseret gennem kapitlet, indblik i nogle relationelle processer og i en kompleksitet, der er under løbende udfoldelse. Den kausale epistemologi, som kommer til udtryk gennem evidenssprogets spørgen, bliver mødt med henvisninger til ”virkeligheden”, men bliver også bragt i anvendelse som et magtsprog og i forsøg på at skabe orden i kompleksiteten. Evidens bliver brugt som et ord, der besidder en selvstændig evne til at skabe forandringer og forbedringer (Vike, 2003: 133), og som tilmed kan få beslutninger til at fremstå som uimodsigelige og løsrevet fra magtrelationer.

Ved møderne fungerer dokumenter som ting, man kan læne sig op ad, og møder resulterer ofte i, at der produceres nye dokumenter. På den måde

synes forholdet mellem dokumenter og møder umiddelbart at modsvare det forhold mellem information og beslutning, der ligger til grund for den bureaukratiske praksisteori: Bureaukratisk praksis er i henhold til denne teori vidensdrevet, og der kan tegnes en lige linje fra dokumenternes veldefinerede information til mødernes velbegrundede beslutninger.

Forholdet mellem dokumenter og møder er imidlertid mere kompliceret end som så, og det hænger blandt andet sammen med forskellene mellem skriftligt og mundtligt sprog. Marit Melhuus henviser til Ricoeur, der har beskrevet den vigtigste forskel mellem mundtlighed og skriftlighed som et spørgsmål om reference: Det mundtlige sprog har en trefoldig reference i sig – en reference til omverden, til sig selv og til modtageren – mens skriftsproget er kendetegnet ved fraværet af en referenceverden, der deles af afsender og modtager (Melhuus, 1994: 87f). Når to personer taler sammen, kan afsenderen henvise til den omverden, som han eller hun deler med modtageren. I modsætning hertil er teksten løsrevet fra den direkte interaktion mellem afsender og modtager. Som Melhuus formulerer det:

This conceptualization of the text – giving precedence to the reader over the author in so far as the construction of meaning is concerned – makes reading a creative act [...] and interpretation multiple (ibid: 88).

Den kreativitet, som er involveret i at læse og fortolke et dokument, bliver på møderne i forebyggelseskantoret et socialt fænomen. Det så vi mest tydeligt, da Børn- og Ungeprogrammet skulle tyde BUFs intentioner ved at læse deres strategidokument. Her kunne forskellige fortolkninger af strategien komme til orde, og programmets medarbejdere kunne forsøge at etablere en fælles forståelse af den anden forvaltning.

Ved møderne i forebyggelseskantoret kommer dokumenter til at fungere som den ostensive reference for forebyggernes diskussioner. I det bureaukratiske organisationer viser sig for andre i form af dokumenter, bruges dokumenter som signaler, man kan orientere sig efter. Den umiddelbare omverden for mødernes talehandling – det som man kan pege på og henvise til i sin samtale – udgøres med andre ord af dokumenter. Som Ricoeur ville beskrive det, er tekster generelt en ”konkret manifestation af menneskets kreative selvobjektivering” (Rendtorff, 2000: 100). Dette gælder også bureaukratiske dokumenter: I

kraft af deres materialitet er de objektive instantieringer af bureaukratiet selv. Teksterne er, med en bourdieusk formulering, med til at objektivere vidensfeltet, og samtidig konstituerer de viden som et objekt, der i bogstavelig forstand kan håndteres.

Her finder jeg det relevant at vende tilbage til forholdet mellem Ingolds bygge- og boperspektiver. Hvor Ingold ville hævde, at menneskelig handling altid finder sted fra et boperspektiv, der adskiller sig fra byggeperspektivets løsrivelse fra en konkret verden, så er der det kendetegn ved bureaukraters boperspektiv, at det grundlæggende konstitueres af et byggeperspektiv. Den omverden, som bureaukrater orienterer sig mod, udgøres med andre ord af dokumenter, der i overensstemmelse med den bureaukratiske æstetik først og fremmest vender sig mod hinanden. Monitoreringsskemaet var måske et ekstremt eksempel, men der er tilsvarende dialytiske egenskaber i ethvert bureaukratisk dokument, og derigennem sniger dialysen sig ind i møderne, som en vidensform der er løsrevet fra de omstændigheder, der producerer den (jf. Jiménez, 2005). Den bureaukratiske praksisteori, som den eksempelvis kommer til udtryk i mødedagsordenerne, kan i sig selv betegnes som en form for dialyse.

Jeg har i dette kapitel anlagt en grundlæggende relationel analytik. Snarere end at være drevet af en særlig vidensform synes forebyggerne i deres bureaukratiske praksis at være optaget af at leve op til en bestemt social form, der er kendetegnet ved funktionel specialisering og klare vertikale strukturer. Man kan måske sige, at bureaukratiet er forfængeligt i den forstand, at det smykker sig med nogle dokumenter, der får dets handlinger til at tage sig logiske ud, og at det hele tiden spejler sig i disse dokumenter og i en bureaukratisk praksisteori, som ikke desto mindre ofte kommer i strid med en mere kompleks "virkelighed". Der er imidlertid god grund til bureaukratiets forfængelighed: Den konstante trussel om økonomiske nedskæringer gør det nødvendigt, at man får sit kontor og sine projekter til at tage sig så godt ud som muligt.

Der er ikke noget nyt i at påpege, at bureaukratisk praksis er formet af en funktionel specialisering og et klart hierarki. Det er også velkendt, at den bureaukratiske rationalitet har sine begrænsninger. Som Riles har påpeget, er de begrænsninger tilmed ofte anerkendte af bureaukraterne selv (Riles, 2004: 393). Selvom man måske kunne tro, at bureaukrater er personer, der elsker bureaukrati for bureaukratiets egen skyld, sådan som

Handelman mere end antyder (Handelman, 2004: 35), er dette langt fra mit indtryk af de personer, som jeg færdedes blandt i mit feltarbejde. Som vi har set i dette kapitel, har de temmelig meget bøvl med at få deres handlinger til at stemme med de bureaukratiske former. Følgelig forholder de sig til den bureaukratiske praksisteori med en solid portion ironi og ambivalens.

Det kom bag på mig, at de horisontale afstande mellem de forskellige enheder i det kommunale bureaukrati voldte så stort besvær og syntes så vanskelige at overskride. Ikke desto mindre erkendte jeg selv betydningen af disse afstande, da jeg gentagne gange forsøgte at komme i tale med de personer i BUF, som FSK havde brug for at samarbejde med. Mine henvendelser gav aldrig noget resultat. På dette punkt er der et fællestræk mellem antropologisk vidensproduktion og bureaukratisk praksis: Vores viden er helt afhængig af de relationer, som vi indgår i. Når Strathern beskriver den etnografiske metodes evne til at opdage noget, som man ikke på forhånd ved, at man gerne vil vide, understreger hun betydningen af, at etnografen fordyber sig i og værdsætter de relationer, der åbner sig:

The relationships must be valued for their own sake. Any resulting information is a residual – often initially unknown product (Strathern, 1999: 9).

På samme måde kan FSKernes bestræbelse på at etablere en forbindelse til BUF fortolkes i den retning, at relationer – selv for bureaukrater – har en værdi i sig selv, og at de altid vil komme forud for viden.²⁴ Da medarbejderne diskuterede publikationen fra BUF, var det tilsyneladende mindre vigtigt, at teksten var ukonkret og overordnet – hovedsagen var, at BUF for første gang formulerede en strategi for sundhed, idet der dermed blev skabt en horisontal forbindelse mellem de to enheder.

Derfor er der også andre måder at håndtere den ikke-viden, der udpeges med evidenssproget, end at producere ny viden. Som det fremgik af notatet om udviklingsevalueringen, blev der på den alkoholpolitiske handleplan afsat 130.000 kr. til en effektevaluering. Udover at dette beløb ligger langt under de realistiske udgifter til den form for evaluering, var

²⁴ Det er ikke kun i Afrika, at "technical know-who" kan vise sig vigtigere end "technical know-how" (jf. Whyte, 2002).

det, som notatet fastslog med henvisning til "litteraturen", meningsløst at forvente en direkte målbar effekt af indsatserne. "Det har vi så over året fået drejet til at kigge mere på organiseringen", forklarede en medarbejder til sine kolleger ved et møde, hvor han henviste til dette notat. Kan man ikke vide, hvad der virker, kan man i det mindste forsøge at organisere sig ud af den organisatoriske ambivalens og dermed måske opnå en højere grad af økonomisk vished.

Organisering – og omorganisering – bliver på den måde en metode til at løse bureaukratiske problemer, for hvis relationerne mellem de eksisterende enheder ikke fungerer, kan nye enheder tænkes at medføre nye og bedre indbyrdes forbindelser. Hvis vi imidlertid tager i betragtning, at de nye enheder på samme måde som de gamle vil være nødt til at inkorporere kompleksiteten (jf. Vike, 2002), er det sandsynligt, at der efter et stykke tid vil være behov for endnu en omorganisering, og endnu en, og så fremdeles. Med nye enheder og nye relationer vil der nødvendigvis opstå nye afstande og relationelle tomrum, der bringer nye uvisheder med sig. Derudover kalder den konstante trussel om økonomiske nedskæringer om ikke andet altid på forandring.²⁵

Med udgangspunkt i Stratherns fraktale metaforik, hvor kompleksitet opstår løbende i en differentieringsproces, er det værd at overveje, hvilke mønstre af differentiering, der tegner sig i kontorets praksis. Her er der tilsyneladende to mønstre, der går igen på flere forskellige niveauer, og som kobler sig sammen i kontorets arbejde – i arbejdsplanen såvel som udviklingsevalueringen: Det er de to mønstre, der optegnes med henholdsvis organisationsdiagrammet og postkortet.

Den form for differentiering, der følger organisationsdiagrammet, skaber den bureaukratiske æstetik med nøje afgrænsede funktioner og et klart hierarki. Det er en differentiering, der skaber de enkelte enheder i bureaukratiet ved at indskyde afstand mellem dem på den ene led og en hierarkisk relation på den anden. Alligevel kommer hver af enhederne til at inkorporere en kompleksitet, der udspringer af, at de ikke kan klare sig uden horisontale relationer, og at de vertikale relationer besidder en

²⁵ Det var som nævnt ca. 3 mio. kroner, der skulle spares det år, hvor jeg var på feltarbejde. I skrivende stund forlyder det fra kontoret, at dette års budget er blevet beskåret med 9 mio. Se Vike, 2003, for en analyse af omorganisering som en bureaukratisk *rite de passage*.

tvetydig betydning som tilhørs- og styringsforhold på samme tid. Her kommer mellemlederne til at stå i en særlig vanskelig position, idet de på den ene side forventes af tale deres enheds sag opadtil og på den anden side må udføre styring nedadtil.

Postkortet foretager en differentiering mellem et spørgende perspektiv, hvor evidenssproget udpeger nogle specifikke videnshuller, og et svarende perspektiv der vender sig væk fra dette videnshul og peger på "virkeligheden" som et ekspansivt moment af kompleksitet. Jeg har vist, hvordan denne differentiering ikke nødvendigvis finder sted blandt personer, således at nogle får rollen som spørgere og andre som svarere. Det er snarere en differentiering mellem to perspektiver, som forebyggerne hver især må være i stand til at håndtere sideløbende. Som Vike har beskrevet det for lokalpolitikere i Norge:

The individual as a social person, through managing his or her own internal differentiation and subjectivity, reflects the complexity of the organization (Vike, 2002: 72).

Dette er ikke ulig Riles' observation af, at forhandlerne i FN må finde måder, hvorpå de kan holde flere niveauer (det lokale og det globale) i syne på samme tid (Riles, 1998: 379). I kontoret foregår dette, både når folkesundhedschefen må håndtere en forventning fra forvaltningens direktion om at "genformulere vores indsats i nye rammer", og når de menige medarbejdere efter at have fået fremlagt store mængder viden til brug for en prioritering af deres projekter, spørger sig selv: "Er der nogle projekter, som vi ved er sikre – for så behøver vi jo ikke at prioritere dem".

De to former for differentiering mødes i den daglige praksis på kontoret. Det spørgende perspektiv kan eksempelvis koble sig på det vertikale hierarki på en måde, så ledelsesbeslutninger (fx om lukningen af et projekt) kan hente legitimitet i evidenssproget. Spørgsmålet "Ved du, hvad der virker" synes jo i sig selv ganske harmløst, men i praksis kommer det til at blokere kontinuiteten mellem nutid og fremtid, så det bliver vanskeligere at fortsætte med at gøre det, som spørgsmålet retter sig mod. For de medarbejdere, der er i gang med at drive et projekt, kan spørgsmålet i høj grad komme på tværs, og på den måde kan det spørgende perspektiv blive et strategisk styringsinstrument. Jeg så også eksempler på en anden form for sammenkobling mellem de to differentieringsformer: I situationer, hvor medarbejdere, der formelt set

befandt sig på samme hierarkiske niveau, skulle diskutere kontorets fremtid, kunne det spørgende perspektiv fungere som en måde at etablere en magtfuld position uden eksplicit at bryde med den horisontale socialitet.

Først og fremmest mødtes de to differentieringsformer i forebyggernes begreb om faglighed. Det er et begreb, der har en naturlig plads i den bureaukratiske æstetik, fordi det signalerer velbegrundet og målrettet handlen med udgangspunkt i en funktionel specialisering. Sådan som begrebet blev brugt i diskussionerne på kontoret, blev det imidlertid tydeligt, at forebyggerne befinder sig i en proces, hvor de til stadighed afsøger, hvad faglighed i forebyggelsens tilfælde betyder: Hvilke begrundelser skal fremhæves? Hvilke mål skal vi rette os mod? Og hvordan kan vi egentlig afgrænse vores funktion i relation til andre enheder i det kommunale bureaukrati?

I forlængelse af forebyggernes eget begreb om "den faglige substans" har jeg anlagt en analytisk vinkel på fagligheden, som noget der kan være mere eller mindre velproportioneret. Proportionaliteten opstår netop i mødet mellem de forskellige former for differentiering, der er på spil i kontoret, og det er værd at bemærke, at der ikke kan angives en særlig retning – fx fra viden til beslutning – for bestræbelsen på at opnå proportionalitet. Som vi har set, kan viden tilføres en beslutning efterfølgende, uden at det får nogen konsekvens for proportionerne af den faglige substans.

Pointen med den relationelle analytik, som jeg har anlagt, er, at bureaukrater og bureaukratisk praksis grundlæggende ikke adskiller sig fra mennesker og social praksis i almindelighed. Det er blandt andet bestræbelsen på at etablere proportionalitet mellem det vertikale og det horisontale – mellem nogle normer for handling og en foreliggende praktisk virkelighed – der er et almenmenneskeligt forehavende (jf. Jiménez, 2007b). Bureaukrater befinder sig blot under nogle særlige omstændigheder. De tror, at de kan organisere sig ud af den kompleksitet, de befinder sig i, men i enhver organisatorisk enhed vil kompleksiteten på fraktal vis fortsat være til stede.

Kapitlet vidner om et sammenfald mellem det, der foregår i forebyggelseskontoret og den løbende genformulering af min egen vidensinteresse: I kapitlet såvel som i forebyggelseskontoret kan der

iagttages et glid fra et fokus på sagen til et fokus på institutionen – fra alkoholforebyggelsen til bureaukratiet. I forebyggernes tilfælde ses dette glid generelt i processen omkring arbejdsplanen og den del af deres tid, der går med bureaukratiske gøremål. Opmærksomheden går her i samme retning som dette kapitel har gjort: Det kommer til at handle mere om den bureaukratiske institution end om dens funktion, forebyggelsen.

Der er mange sammenfald mellem den bureaukratiske og den akademiske verden, og antropologisk viden er sammen med andre former for akademisk viden i forvejen en del af bureaukratisk praksis. Jeg er fx selv i færd med at producere et dokument, og jeg håber selvfølgelig at få lejlighed til at præsentere det ved et møde i forebyggelseskantoret. Dette kan gøre det vanskeligt at etablere den analytiske distance, der er en forudsætning for antropologisk vidensproduktion:

Anthropological knowledge works upon and against a certain precondition of distance between analyst and object of study, between "our" knowledge practices and "theirs". The existence of an "outside" to anthropological knowledge – difference – is the precondition of anthropological work. [...] But the problem of making documents a subject of ethnographic inquiry is a problem of studying knowledge practices that draw upon and overlap with the anthropologist's own [...] It may seem in such conditions that ethnography loses the ground for its own effectiveness – indeed it is no wonder that in such conditions many anthropologists seem to abandon their commitments to ethnography altogether (Riles, 2006: 79).

Riles skriver her specifikt om bureaukratiske dokumenter som en genstand for antropologisk analyse, der overlapper med antropologisk viden, og hvor den analytiske distance og forskelssætten mellem "vores" og "deres" viden derfor vanskeliggøres. Pointen gælder imidlertid ikke kun for antropologiske analyser af dokumenter, men kan udstrækkes til at gælde studier af bureaukratisk praksis i almindelighed, hvor der findes relativt få etnografiske undersøgelser baseret på deltagerobservation med bureaukrater. Ofte bruger policyantropologiske studier dokumenter som grundlag for en analyse af bureaukratiet, mens deltagerobservation bliver brugt til at forstå "klienternes" perspektiv. Denne "dobbelte standard" (jf.

Strathern, 1996: 127) får bureaukratiet til at fremstå unuanceret og rigtigt sammenlignet med klienternes mange-facetterede praksis. Her placerer policyantropologien sig i den foucauldianske tradition, der ser dokumenter som udtryk for magtfulde diskurser, der producerer og objektificerer nogle bestemte politiske subjekter. Som det er fremgået af dette kapitel har dokumenter imidlertid også en brug, der rækker ud over deres indhold (jf. også Reed, 2006).

Douglas Holmes & George Marcus har ligesom Riles påpeget det vanskelige ved at studere bureaukratiske institutioner ved hjælp af de klassiske etnografiske metoder (Holmes & Marcus, 2005). Vanskeligheden består i, at akademiske og bureaukratiske vidensformer og -praksisser ikke nødvendigvis er så forskellige, som et kritisk perspektiv kan foranledige en til at tro. Riles foreslår således, at vi som antropologer overvejer, hvad vi har til fælles af begreber, analytiske metoder og æstetiske former med bureaukraterne og bruger denne nærhed (eller intimitet, som hun også kalder det (2004: 401)) til at generere en fornyet analytisk distance (Riles, 2006: 89). Et lignende forslag fremsættes af Holmes & Marcus:

Most often, critical ethnography has served to undo and demystify the common sense of established institutions, centers, dominant discourses, and elite practices, but such critiques are delivered from the distance of the "scholastic point of view", and often in sympathy with some subordinated, often silenced, subject which gives shape to the moral economy of the ethnography (Holmes & Marcus, 2005: 249).

Alternativet til den kritiske position, som tager et skolastisk perspektiv på bureaukratiet ved at placere sig selv på sikker afstand af det (jf. også Bourdieu, 2000), betegnes af Holmes & Marcus som den para-etnografiske metode. Her tager etnografen udgangspunkt i informanternes egne kritiske betragtninger og ser disse som en form for etnografi, deraf betegnelsen *para*-etnografi, som karakteriseres som følger:

the *de facto* and self-conscious critical faculty that operates in any expert domain as a way of dealing with contradiction, exception, facts that are fugitive, and that suggest a social realm not in alignment with the

representations generated by the application of the reigning statistical mode of analysis (Holmes & Marcus, 2005: 237).

I forebyggelseskontoret kan postkortet ses som det mest åbenlyse eksempel på en para-etnografisk analyse, men den kritiske bevidsthed om begrænsningerne ved bureaukratisk viden fandt mange udtryk, sådan som jeg har tilstræbt at vise det gennem kapitlet. Det peger på det forhold, at antropologisk kritik skal være påpasselig med at tage den bureaukratiske rationalitet mere for pålydende, end bureaukraterne selv gør. Erkendelsen af rationalitetens begrænsninger synes at være ganske stor (jf. Riles, 2004: 393), og man risikerer med sin kritik at reproducere et modsætningsforhold, fx mellem evidensbase og "virkeligheden", som i forvejen trives ganske godt.

IV.

Forældremødet:

Viden, magt og moralsk ansvar

I antropologien er unges brug af alkohol ofte blevet analyseret som en form for overgangsritual, hvor fuldskeen markerer barnets symbolske død (se fx Sande, 2000; Kolind, 2006). Det er en klassisk antropologisk pointe, at alkohol spiller en konstruktiv rolle for de mennesker, der drikker – fx som en markør for den tidlige skillelinje mellem arbejdsliv og fritid (Gusfield, 1987) eller som markør for bestemte sociale identiteter (Mars, 1987). Der er da heller ingen tvivl om, at alkoholdebut i Danmark spiller en væsentlig rolle i etableringen af den generationelle skillelinje mellem barn og voksen. For unge danskere er drikkeerfaring en kulturel markør for modenhed (Demant & Järvinen, 2006). Der er generelt enighed om, at børn ikke bør drikke alkohol, mens det inden for nogle bestemte rammer er en legitim foreteelse for voksne.

Her er det værd at erindre sig Bourdieus beskrivelse af, at effektiviteten af overgangsriter – eller i bourdieusk terminologi *institueringsriter* – er kommet til at afhænge af den moderne stat:

[D]et er staten, der udgør grundlaget for alle institueringsriternes effektivitet, for alle de instituerede riter der fx udgør familiens fundament, og ligeledes for dem der udøves via uddannelsessystemet (Bourdieu, 2003: 124-5).

Som vi skal se i dette kapitel, opererer den kommunale forebyggelse i krydsfeltet mellem uddannelsessystemet og familien og bliver selv en form for institueringsrite, der har betydning for forholdet mellem generationerne i Danmark. I forbindelse med FSKs projekt *En Teenager i Familien* bliver forældre indkaldt til møde på skolen, hvor emnet er alkohol. Formålet med disse møder er, at forældrene skal blive enige om at udskyde deres børns alkoholdebut, og i det hele taget skal møderne

være med til at sikre, at "forældrene er klar" til, at deres børn bliver teenagere. Som en af FSKs instruktører forklarede mig:

Det skal gerne fungere som en form for peptalk [til forældrene]. Er I klar?! Det er nu, det sker – også selvom der lige nu er fred og ingen fare. I bliver overhalet indenom, hvis I ikke er opmærksomme allerede nu. Alkohol, hash og stoffer er emner, som I skal tale med jeres børn om – og det skal være på dagsordenen fra nu af og de næste fem år.

Det fremgår her, at overgangen fra barne- til ungdomslivet ikke blot markeres ved, at et barn begynder at drikke, men ved at forebyggelsen foregriber den: "Er I klar?!", siger forebyggerne til forældrene. Dermed instituerer forældremøderne ikke alene den sociale transformation, som børnene undergår, når de træder ind i teenagealderen, men også (og måske endda først og fremmest) en social transformation af forældrene. Det er ved at få forældrene til at handle ansvarligt og moralsk i henhold til den viden om unge og alkohol, som de bliver præsenteret for ved forældremøderne, at forebyggelsen her forsøger at virke.

I alkoholforebyggelse rettet mod unge er udsættelse af alkoholdebuten blevet det altoverskyggende formål. Begrundelsen for dette er undersøgelser, der viser, at personer der begynder at drikke tidligt også har større risiko for at drikke meget senere i livet, og at de har større risiko for at udvikle afhængighed og misbrug af andre stoffer end alkohol (se fx Hingson, Heeren, & Winter, 2006). Det er således alkoholens kausale påvirkning af individet, som søges forhindret. Det formelle formål med forældremøderne er at medvirke til dette ved at få forældrene til at bakke om den aldersgrænse for salg af alkohol i detailhandlen, der i 2004 blev hævet fra 15 til 16 år.²⁶ I en af de anbefalinger til kommunerne, som vi lavede i Sund By Netværkets arbejdsgruppe, blev indsatsen over for forældrene placeret i grundskolen. Anbefalingen lyder som følger:

²⁶ At der kan være brug for dette, er blandt andet blevet påpeget af en evaluering af den ændrede aldersgrænse, som jeg selv har været med til at lave. På baggrund af en større spørgeskemaundersøgelse fandt mine kolleger og jeg, at selvom aldersgrænsen havde nedbragt 15-åriges køb af alkohol, forblev deres forbrug uændret. En væsentlig forklaring viste sig at være, at flere 15-årige i samme periode havde fået alkohol af deres forældre (Jørgensen et al., 2006).

Det anbefales, at kommunen iværksætter alkoholforebyggende indsatser over for børn og unge i grundskolen. Indsatserne skal blandt andet fokusere på forældrenes ansvar for at udskyde børn og unges alkoholdebut så længe som muligt (Sund By Netværket, 2008: 34).

I begrundelsen for anbefalingen refereres blandt andet til en større dansk undersøgelse, der har vist, at ”unge med forældre med liberale holdninger til den unges brug af alkohol” (ibid: 35) begynder at drikke tidligere og mere end andre unge (jf. Gundelach & Järvinen, 2006). Det lyder endvidere:

Diskussionen om alkohol skal helst i gang blandt forældrene, før børnene er begyndt at drikke alkohol. I 6. klasse kan forældrene for eksempel i fællesskab diskutere, hvad man kan gøre for at udskyde tidspunktet, hvor de unge begynder at drikke: alkoholdebuten. Det er afgørende, at forældre samstemmer deres holdninger, så børnene kan blive mødt med fælles beslutninger. Der er sammenhæng mellem forældrenes regler vedrørende hjemkomsttider og om at børnene ikke må drikke alkohol – og de unges drikkepraksis. Forældre kan påvirke deres børns alkoholforbrug gennem regler (Sund By Netværket, 2008: 35).

Det bliver her tydeligt, hvordan forebyggelse rettet mod unges brug af alkohol ikke alene har unge som målgruppe, men i lige så høj grad deres forældre. Derudover fremgår det, at disse forældre må nås gennem skolen. Forebyggelsen tager de voksne i skole i mere end én forstand.

Hvor jeg i sidste kapitel fokuserede på forebyggernes indbyrdes interaktion i kontoret, går jeg med dette kapitel et skridt nærmere de personer, som forebyggelsen gerne vil have til at handle på en bestemt måde. Som påpeget af Ingrid Sahlin er de direkte objekter for forebyggelsen ikke nødvendigvis identiske med den målgruppe, som skal påvirkes i sidste ende (Sahlin, 2000: 27). Dette er forældremøderne et godt eksempel på. Ved forældremøderne præsenterer FSKs instruktører forældrene for en mængde informationer om unge og alkohol – ofte med henvisning til statistik og videnskabelige undersøgelser. På den baggrund

konstruerer de "den helt almindelige teenager" eller blot "teenageren" som målet ikke alene for forebyggelsen, men også for forældrenes opdragelse af deres børn. Det er meningen, at forældrene på den baggrund skal erkende vigtigheden af at udsætte deres barns alkoholdebut og deres eget ansvar som voksne. Som beskrevet i Sund By Netværkets publikation, er det "afgørende, at forældrene samstemmer deres holdninger". Dette er imidlertid ikke et helt ukompliceret forehavende.

Fra kontoret til forældremødet

Der er en vis kontinuitet mellem de sociale former, som hersker i kontoret, og forældremøderne. Den proces, hvor forældrene præsenteres for en mængde informationer og på den baggrund forventes at nå til enighed om at træffe nogle bestemte beslutninger, er tilrettelagt med udgangspunkt i den bureaukratiske praksisteori, der foreskriver vidensdrevet og målrettet handlen. Mødeformen er som hentet ud af kontoret og den bureaukratiske æstetik, og på den måde kan forældremøderne ses som en variant af bureaukratisk praksis.

Som Bruce Kapferer har beskrevet det, håndterer bureaukratiet mennesker med udgangspunkt i sin egen funktion:

In bureaucratic practices the individual is an abstraction. They specify human beings (dead or alive or who may never have existed), but the totality or profile of the individual is one which has its significant elements defined in the bureaucratic system. It is disembodied, as it were. Moreover, and as a process of this disembodiment, the individual is broken down into classifiable parts relevant to various bureaucratic functions and hierarchialised. Through such a practice individuals are internally differentiated, these differentiations of the individual being significant for categorisation with or separation from other individuals (Kapferer, 1995: 84).

Ligesom individer ifølge Kapferer bliver internt differentieret på en måde, der spejler den bureaukratiske funktionsopdelte organisation, bliver relationer mellem individer i bureaukratisk praksis til relationer mellem funktioner. Forældremøderne har et specifikt formål, der er defineret

med udgangspunkt i forebyggelsens funktion, og møderne har til hensigt at få forældrene til at agere som en forlængelse af forebyggelseskontoret. Det betyder, at de instruktører, der står for møderne, må få forældrene til at tage denne funktion på sig.

At individet i bureaukratisk praksis er en abstraktion, som Kapferer påpeger, er noget nær en stereotypisk karakteristik af bureaukratiet (jf. Herzfeld, 1992: 71). Hvis man i sin bureaukratikategori inkluderer de såkaldte frontlinjearbejdere (Lipsky, 2003), ser man imidlertid, at disse i deres daglige arbejde er i kontakt med ganske konkrete individer. Som Lipsky påpeger, er det et gennemgående dilemma for sådanne personer, at de på den ene side forventes at forholde sig til individuelle klients situationer og behov, mens de på den anden side er nødsaget til at forholde sig til disse som en samlet gruppe (ibid.). Ved forældremøderne er det instruktørerne, der som kontorets frontlinjearbejdere må håndtere dette dilemma.

Mødet mellem frontlinjearbejdere og klienter er et centralt omdrejningspunkt for antropologiske og sociologiske bureaukratistudier, og her synes Kapferers generelle udsagn om bureaukratisk praksis at blive bekræftet af empiriske studier af det danske velfærdsbureaukrati (se fx Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Det er det bureaukratiske systems definitioner, der "skaber klienter" – hvilket vil sige, at personer der kommer i kontakt med en velfærdsinstitution, bliver defineret med udgangspunkt i institutionens problemopfattelse og de løsningsmodeller, som institutionen har defineret (jf. også Jöhncke *et al.*, 2004).

I henhold til Michael Herzfeld opererer bureaukratiet ud fra stereotypiske kategorier, der anvendes til at klassificere folk, og som i sidste ende retfærdiggør den indifferens, som han betragter som kendetegnende for bureaukrater (Herzfeld, 1992: 95). Michael Lipsky kommer med en lignende betragtning, idet han peger på, at den bureaukratiske hang til stereotypificering kun tjener bureaukratiets egen nytte (Lipsky, 2003: 504). I dette kapitel vil det imidlertid vise sig, at stereotypificering – ordets negative konnotationer til trods – ikke nødvendigvis leder til bureaukratisk indifferens. Forebyggelsen er involveret i produktionen af nogle ganske rigide kategorier, men som vi skal se, er det disse kategorier, der muliggør forebyggernes engagement i sagen, ligesom det er gennem en spredning af disse kategorier, at forebyggelsen forsøger at opnå forældrenes

engagement i den samme sag. Det drejer sig om at fylde et bestemt indhold i kategorierne teenageren og den voksne.

Lignende processer finder sted inden for socialt arbejde. Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer har observeret ...

... hvordan oversættelsen fra borger til klient, fra individ til "sag" i socialt arbejde, afspejler bestemte dominerende forestillinger, der er institutionelt forankrede (Järvinen & Mik-Meyer, 2003: 23).

Järvinen og Mik-Meyer har fundet, at der i socialt arbejde i nutidens Danmark er en tendens til at betragte sociale problemer, som hidrørende fra ...

... problematiske forhold hos klienten, der antages at blokere for en forandring og udvikling [...] Der eksisterer en antagelse om, at det er forhold inde i klienten – om denne så er barn eller voksen – som skal bearbejdes, hvorimod ydre forhold (som fx arbejdsløshed, boligløshed, integrations- og marginaliseringsproblemer) menes at ligge uden for det sociale arbejdes indflydelsessfære (ibid.: 228; original kursivering).

Dermed internaliseres sociale problemer i klienterne, og det sociale arbejde kommer til at koncentrere sig om at behandle "indre" tilstande.

Forebyggelse adskiller sig imidlertid fra socialt arbejde. Forebyggelsens målgruppe udgøres som udgangspunkt ikke af en begrænset gruppe mennesker, der grundet nogle bestemte omstændigheder kommer i kontakt med en bestemt institution. Forebyggelse er en form for velfærdsarbejde, der har som sit eksplicitte formål *ikke* at skabe klienter – eller for den sags skyld patienter. Formålet er ikke at udbedre et allerede eksisterende problem, men at forhindre et eller flere fremtidige problemer. Dette betyder, at man ikke uden videre kan overføre pointerne fra studier som Järvinen & Mik-Meyers til at gælde for forebyggelsen. Det er ikke meningsfuldt at studere "oversættelsen fra borger til klient, fra individ til "sag"" i forebyggelsespraksis, idet forebyggelsen netop har til hensigt at forhindre at denne transformation finder sted. Snarere end at gøre borgere til "klienter", og individer til

”sager”, kan man sige, at forebyggelsen bidrager til at skabe borgere og individer og til at fastholde dem i nogle specifikke sociale og moralske positioner – i det konkrete tilfælde positionerne som henholdsvis teenagere og voksne. På dette punkt har forebyggelsen mere til fælles med uddannelse end med socialt arbejde, og der er således en selvstændig pointe i det forhold, at forebyggelsens fremmeste adgangsvej til unge er folkeskolen: En af velfærdssamfundets universelle institutioner i den forstand, at stort set alle kommer i berøring med den.

I Danmark følges børn gennem deres skoletid med en bestemt gruppe jævnaldrende i deres skoleklasse, og som Sally Anderson har påpeget, bliver skoleklassen ofte opfattet som en form for familie:

Som metafor er familien ret effektiv til at vække følelsen af at høre til og af ”rituelt slægtskab”. Klassekammerater er som ”søskende”, hvorved sociale relationer og ”familiens” socioemotionelle velbefindende betones. Klassen opfattes også som barnets ”hjem” de første ni år af dets skolegang. I den pædagogiske litteratur fremstilles skoleklassen ikke så meget som en gruppe elever der er sammen med henblik på skoleindlæring, men snarere som et trygt socialt fællesskab der også består af en forældregruppe med fælles interesse i at klassen fungerer godt som social enhed (Anderson, 2000: 55).

Anderson beskæftiger sig først og fremmest med børnenes socialitet, og hvordan skoleklasser fungerer socialt for eleverne. Hun berører dog også, som det fremgår af citatet ovenfor, at der til en skoleklasse hører en ”forældregruppe”, og at forældrene i en klasse – ikke ulig deres børn – forventes at indgå i et socialt fællesskab. Det er således ikke kun børnenes socialitet, der præges af, at de indgår i et aldersbaseret fællesskab. Det gør de voksnes socialitet også, men med den væsentlige forskel at fællesskabet ikke er baseret på deres egen alder, men på deres børns. Ikke desto mindre er det en central forventning fra skolen såvel som forebyggerne, at forældrene – som i udgangspunktet ikke behøver at have andet til fælles, end at de har børn i samme klasse – kan blive enige med hinanden. Her bliver familien mere end en metafor, for de diskussioner der føres i forældrenes klassefællesskab, vedrører ofte praksisser, der synes at have mere at gøre med familie- end skoleliv.

Anderson beskriver fx et forældremøde i første klasse. Det er det første møde i denne klasse, og forældre og lærere er her ved at "lære hinanden at kende", hvilket Anderson identificerer som generelt en "ønskværdig praksis i dansk sammenhæng" (ibid: 108). Et af punkterne på dagsordenen ved dette forældremøde er, at forældrene skal blive enige om, hvordan børnenes fødselsdage skal fejres. Anderson bemærker, at der ikke er de store vanskeligheder forbundet med at blive enige om en aftale – i det mindste ikke "mellem dem der tager ordet" (ibid: 101). Derudover beskriver hun i en fodnote:

Ved et senere møde spørger en forælder om denne form for fest er den eneste der er tilladt. "Må vi også holde en fødselsdagsfest derhjemme hvis vi gerne vil?" (ibid: 101).

Der er således sprækker i enigheden, og man kan – som forælderen i fodnoten – sætte spørgsmålstegn ved rækkevidden af de aftaler, som forældrene indgår.

Forebyggerne fortalte mig, at et af formålene med forældremøderne var at genoplive forældrenetværket i de ældste klasser. De beskrev, hvordan forældre til børn i de yngste klasser deltager aktivt i forældremøder, klassefester og lignende, men at de ser en tendens til, at forældrene i løbet af børnenes skoletid mister interessen i at opretholde et fællesskab med de andre forældre i klassen. Derfor så forebyggerne et behov for, at den type aftaler, som forældrene i de yngste klasser indgår om fødselsdage og lignende, skulle have en udløber i aftaler om alkohol og fester i de ældste klasser.

De forældremøder om alkohol i folkeskolens ældste klasser, som jeg har deltaget i, har da også mange lighedspunkter med det forældremøde i første klasse, som Anderson beskriver. Ideen var på tilsvarende vis at etablere fælles aftaler, og der blev i nogle tilfælde sat spørgsmålstegn ved rækkevidden af disse aftaler. Ligesom Anderson kunne jeg observere, at det var en begrænset gruppe forældre, der tog ordet, og det var en gennemgående problematik for instruktørerne, at der i mange klasser kun dukkede en lille gruppe forældre op. Her fortæller en instruktør om nogle af disse problematikker:

Jeg har oplevet arrangementer, hvor fx forældregruppen ikke kunne blive enige om nogen ting. Så det fælles

fodslag, som der gerne skal være, der kan der nogle gange sidde nogle forældre, som totalt er i stand til at spænde ben for en klasse. Og som oftest er det de forældre, der meget hurtigt melder ud: "Jamen, min lille Peter må gerne. Jeg stoler så meget på ham, og han er så stor og så voksen og så moden – han må gøre lige, hvad der passer ham. Så vi skal i hvert fald ikke sidde her og i fællesskab beslutte, at min lille Peter ikke må drikke".

Og så er det, man må komme med den vinkel, der hedder, at når man laver nogle fælles aftaler, så gælder de jo altid i fælles regi. Det vil sige, at hvis man aftaler fælles, at de unge fx kun må feste en gang om måneden, og der må de kun drikke to øl hver, så kan man selvfølgelig ikke sidde og bestemme, at lille Peter ikke må sidde hver lørdag og drikke med sin mor derhjemme. Jeg kan komme med en masse gode ting, der forklarer, hvorfor man som forælder ikke skal sidde og drikke med sine børn, men selvfølgelig kan man ikke bestemme det.

Dette citat afspejler, at den viden, som instruktørerne præsenterer for forældrene, ikke gør arbejdet i sig selv. "Jeg kan komme med en masse gode ting", siger instruktøren og henviser dermed blandt andet til forskningsresultater, der viser, at det kan være problematisk, hvis forældre lader deres børn drikke. Instruktøren kan imidlertid ikke bestemme over forældrene, ligesom forældregruppen heller ikke kan bestemme over de enkelte forældre. Ved forældremøderne bliver den viden, som forebyggerne henviser til, vævet sammen med spørgsmål, der handler om magt såvel som etik.

Her bliver det relevant at inddrage Ian Hacking's tre-leddede analytik, der – som jeg beskrev i kapitel II (s. 53) – netop fokuserer på sammenhængen mellem viden, magt og etik. Hacking bruger som nævnt børns udvikling som et eksempel på et organiserende begreb, der virker formende for institutionelle praksisser omkring børn, og som også former vores forestillinger om børn, forældre og deres indbyrdes relationer (Hacking, 2002: 20ff). Denne udviklingstankegang spiller også ind i folkeskolens aldersopdelte socialitet og ikke mindst ved forældremøderne, som forebyggerne forsøger at *time* med teenagealderens indtræden. Jeg citerede indledningsvist en forebygger for at sige, at alkohol sammen med

andre rusmidler uvægerligt må være "på dagsordenen" for forældrene, når deres børn når en bestemt alder. Det er blot en enkelt illustration af, hvordan alkoholdebuten sammenknyttes med et bestemt tidspunkt i børns udvikling.

Hacking fokuserer på, hvordan forskellige kategorier af mennesker historisk er blevet til (1986; 2002). Her konstaterer han blandt andet, at folk mere eller mindre spontant kommer til at leve op til den kategori, de bliver placeret i (1986: 223). Han beskriver endvidere, hvordan bestemte begreber med tilhørende institutionelle praksisser åbner bestemte mulighedsrum for handlen (2002: 4). Inspireret af Hacking vil jeg strukturere min analyse omkring Foucaults tre akser: (i) Viden – hvorigennem vi konstituerer os selv som objekter, (ii) magt – hvorigennem vi konstituerer os selv som subjekter, der handler "på" andre, og (iii) etik – hvorigennem vi konstituerer os selv som moralske agenter. Det handler, som Hacking beskriver det, om at analysere, hvilke muligheder for moralsk handlen, der åbner sig i bestemte historiske sammenhænge. Her skal det altså handle om det moment af forebyggelsen, der udspiller sig ved forældremøderne. Empirisk trækker jeg på etnografiske observationer af forældremøder i folkeskolen samt interviews med de forebyggere, der står for at planlægge og afholde sådanne møder.

I afsnittet "*Viden: Teenageren objektivt set*" introducerer jeg FSKs korps af instruktører, der afholder forældremøder på de københavnske folkeskoler, og jeg undersøger, hvordan forskellige vidensformer bliver brugt til at generere den virtuelle teenager, der bliver mødernes egentlige, om end sjældent fysisk tilstedeværende objekt. Afsnittet "*Magt: Autorisation og autoritet*" undersøger, hvordan forebyggerne etablerer autoritet i relation til forældrene. Endelig ser jeg i afsnittet "*Moralsk ansvar: Ud og hjem igen*" nærmere på den etiske dimension af forældremøderne, der konkret kommer til at handle om forældrenes moralske ansvar for at udskyde alkoholdebuten. Her viser jeg, hvordan alkoholforebyggelsen er forbundet med en mere generel regulering af bevægelsen mellem det offentlige og private i Danmark.

Viden: Teenageren objektivt set

De instruktører, der står for at afholde forældremøderne, bliver rekrutteret af FSK blandt folk, der er tilknyttet SSP, som er et samarbejdsorgan for Skolen, Socialforvaltningen og Politiet. Som en veletableret organisation, der er opbygget med henblik på at overskride

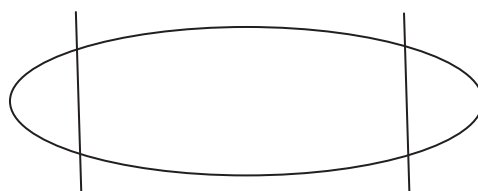
de horisontale afstande mellem kommunale forvaltninger og institutioner, var SSP en velegnet samarbejdspartner for FSK. SSP-instruktørerne blev hyret til at afholde forældremøder for FSK som en bibeskæftigelse til deres ansættelse som folkeskolelærere, politifolk, klubpædagoger eller lignende, og de brugte i forvejen en del af deres arbejdstid på SSP-arbejdet. I et interview beskrev en kvindelig instruktør for mig, hvordan dette arbejde foregår:

Vi har vores lokale SSP-møder, hvor vi har oppe hele tiden, hvordan vores område ser ud. Det rigtig gode ved det er, at vi sidder en masse fagpersoner fra alle mulige – fra Ungerådgivningen, fra politi, fra klubberne – hele vejen rundt. Så det vil sige, at alle os, der faktisk har kontakt med de unge, bliver samlet, og hvis der er en eller anden ung, der er kommet ud i nogle problemer – enten er på vej eller er kommet ud i noget [...] så er man altid flere instanser, der samlet kan give et billede.

I denne del af deres arbejde forholder instruktørerne sig således til konkrete unge, ”der er kommet ud i nogle problemer”. En del af ideen er, som det fremgår, at repræsentanter fra forskellige institutioner kan sammenstykke et ”samlet” billede ved at tale med hinanden. Hver institution repræsenterer på den vis et bestemt perspektiv på en konkret person, og det er ved at lægge disse perspektiver sammen, at SSP-folkene konstruerer deres viden om denne person. Her udfører SSP’erne socialt arbejde, sådan som Järvinen & Mik-Meyer beskriver det: De foretager en form for oversættelse fra ”individ til sag”. Sagen bliver baseret på summen af de institutionelle perspektiver, og individet bliver på den baggrund placeret i en bestemt problemkategori.

Når instruktørerne afholder forældremøder som *En Teenager i Familien*-instruktører, er der brug for en anden form for viden, end den som kan sammenstykkes ved SSP-folkenes møder. Mens instruktørerne i deres sociale arbejde forsøger at finde løsninger på konkrete personers nuværende problemer, har deres arbejde som *En Teenager i Familien*-instruktører til hensigt at forhindre nogle knap så konkrete personers fremtidige problemer. I den forbindelse lærer instruktørerne at forholde sig til ”teenageren”.

FSKs projektleder for *En Teenager i Familien* fortalte mig, at en af udfordringerne ved projektet var at få instruktørerne til at fokusere på de "helt almindelige". Dette illustrerede han med denne tegning:

Figur 7

Projektlederen forklarede mig, at der i enhver klasse vil være enkelte elever, der er "langt fremme i skoene", mens nogle få vil være helt tilbageholdende. I midten af tegningen er den store gruppe af helt almindelige teenagere, der er målgruppen for projektet. Det handler om at undgå, at "de tre der er længst fremme" bliver "trendsættere", der trækker alle de andre med, og projektet har sådan set ikke noget at tilbyde disse tre. Der skal noget helt andet til for at hjælpe netop dem, forklarede han, og de havde derfor lavet en aftale med en kommunal misbrugsbehandlings-institution, som kunne tage over i forhold til den gruppe af unge. Når SSP-folkene skal oplæres som *En Teenager i Familien*-instruktører, skal de således lære at dreje deres fokus væk fra de mest problematiske elever i en klasse, og her bliver teenager-kategorien behjælpelig.

To eksperter

I det følgende vil jeg beskrive to såkaldte Temaeftermiddage, hvor instruktørerne som en del af deres løbende opkvalificering fik lejlighed til indbyrdes og med inviterede eksperter at diskutere, hvordan de bedst kunne gribe deres arbejde an. Ved disse Temaeftermiddage fik forebyggerne mulighed for at tilegne sig viden, som kunne danne grundlag for deres arbejde med forældrene, og som havde betydning for deres konstruktion af teenagekategorien. Jeg vil tage udgangspunkt i to

temaeftermiddage med to forskellige eksperter, som jeg her vil kalde for henholdsvis Teenageeksperten og Dialogeksperten.²⁷

Teenageeksperten var en mand midt i fyrrerne, der holdt et foredrag for instruktørerne om forholdet mellem teenagere og voksne. Hovedbudskabet i hans foredrag var, at "voksne skal opføre sig som voksne". Han fremhævede sin egen påklædning – jakke og slips – som et eksempel på, hvordan man bevidst kan gøre nogle ting for at fremkalde respekt hos de personer, man møder. Den opmærksomhed, mente han, at mange offentligt ansatte – ikke mindst skolelærere – mangler. Så præsenterede han to bøger – "sine to bibler" – hvoraf han selv havde skrevet den ene som en "håndbog til forældre med teenagebørn". På bagsiden af denne bog kan man læse et kondensat af det syn på teenageren, som teenageeksperten også præsenterede for instruktørerne:

Teenageperioden, tror mange forældre, er en tid hvor barnet ikke har brug for forældrene, hvor man skal blande sig uden om det de laver, hvor man skal lade dem gøre deres egen erfaringer på alle områder, hvor de helst vil være fri for voksne og hvor man godt kan skrue op for karrieren og være mindre derhjemme.

Intet kan være mere forkert.

Teenageren elsker voksne som gider dem. Teenageren elsker sine forældre. Teenageren elsker at der er nogen som blander sig, siger fra, ryster på hovedet og sætter grænser. De elsker kampen om hvem der har ret og hvem der skal bestemme. Det eneste vi voksne sådan set skal, er at stille op til den kamp!!

²⁷ Dette er mine benævnelser og ikke personernes egne eller for den sags skyld FSKs. Teenageeksperten var inviteret til at holde et foredrag om sine erfaringer med at arbejde med udsatte unge, og fordi han var kendt for at sætte sine budskaber på spidsen. Dialogeksperten var inviteret for at styrke instruktørernes pædagogiske kompetencer. Her bruger jeg dem til at illustrere nogle bestemte aspekter af instruktørernes arbejde.

Men vi skal stå tidligt op!! Der er fart på teenageren.
(Winther, 2006)

Den anden af Teenageekspertens to "bibler" var en afrapportering af et større sociologisk forskningsprojekt om unge og alkohol, hvis resultater blandt andet viste, at børn der får lov at drikke af deres forældre, er tilbøjelige til at drikke mere, end børn der ikke må drikke (Gundelach & Järvinen, 2006; den samme bog som var den centrale reference for Sund By Netværkets anbefalinger). Som Teenageeksperten beskrev det, gjorde denne bog, at han ...

... nu kan tage yderbanen i forhold til at rette op på den mest udbredte misforståelse – nemlig den at børn skal lære at drikke hjemme. Det viser den udmærkede undersøgelse jo er helt forkert.

Her var Teenageeksperten helt på linje med instruktørerne og formålet med *En Teenager i Familien*-projektet, der netop handlede om at overbevise forældrene om, at de ikke skulle servere alkohol for deres børn. Teenageekspertens budskab var, at voksne skal sætte nogle klare grænser for deres børn, og at dette i særlig grad gælder for teenagere og deres brug af alkohol. Voksne behøver ikke forklare eller begrunde deres beslutninger over for deres børn – det er tilstrækkelig argumentation i sig selv, at den voksne er voksen. Børn har nemlig endnu ikke lært den færdighed at tænke abstrakt, og derfor er de ikke i stand til selv at tage stilling. Så vidt Teenageeksperten; ham vender vi tilbage til.

Dialogeksperten var en psykologuddannet kvinde i trediveerne. Ligesom Teenageeksperten lagde hun vægt på at fremtræde i overensstemmelse med sit eget budskab, og eftersom hun skulle fortælle, hvordan man "etablerer en god dialog", var hendes foredrag bygget op som en dialog med hendes publikum, instruktørerne. Dialogeksperten lancerede en skelnen mellem sokratiske og magistrale dialog, som hun foreslog, at instruktørerne fandt deres egen måde at veksle imellem, når de afholdt forældremøder. Hun forklarede, at den sokratiske dialog forsøger at etablere en ligevægtig relation mellem dialogparterne, og at formålet er at få folk til selv at nå en ny erkendelse ved at stille åbne, anerkendende spørgsmål. Den magistrale dialog, derimod, har mere karakter af en forelæsning, hvor man med en vis autoritet præsenterer nogle bestemte faktuelle forhold for tilhørerne.

Dialogekspertens sokratiske facon gav anledning til større debat blandt instruktørerne end Teenageekspertens mere magistrale foredrag. Det var netop Teenageekspertens budskab, der lå implicit i et spørgsmål fra en af instruktørerne til Dialogeksperten: "Hvordan håndterer man en situation, hvor forældrene går imod? Fx hvis der er en far, der insisterer på, at børn skal lære at drikke derhjemme?". En anden instruktør rejste det spørgsmål, om man ikke skulle sige sin egen mening. Han fremhævede, at han selv havde en teenagedatter, og med sin faglige baggrund mente han nok at have nogle forudsætninger for at få "forældrene til at forholde sig til virkeligheden". En tredje instruktør fremhævede de voksnes ansvar over for deres børn: "De unge er så sovset ind i gruppepres, og de spiller hinanden ud mod hinanden. Hvis forældrene ikke engang kan blive enige, hvilken position stiller vi så ikke de unge i?".

Dialogeksperten svarede på deres spørgsmål ved at foreslå, at de skulle "give line og tøve med at træde over i den magistrale dialog". Hun lagde imidlertid vægt på, at instruktørerne skulle finde deres egen facon, og at der ikke var nogen metode, der ville virke i alle situationer. Der var ikke noget galt i at sige sin egen mening som instruktør, hvis man oplevede, at det gav en god effekt i forhold til forældrene. Generelt mente hun dog, at man skulle være påpasselig med at etablere "rigtig/forkert-positioner". Det var vigtigt, indskærpede Dialogeksperten, at de ikke begyndte at tale om konkrete børn i klassen, da det kunne bringe nogle forældre i forsvarsposition. I stedet foreslog hun, at de præsenterede nogle anonyme cases for at give dialogen et konkret omdrejningspunkt. Sådanne historier ville være mere engagerende end statistik, sagde hun.

Dialogekspertens forslag fik nogle af instruktørerne til at præsentere et redskab, som de selv anvendte ved forældremøderne: Statistik om forældrenes egne børn. Instruktørerne forklarede, at de forud for forældremødet fik børnene i klassen til at udfylde et spørgeskema om alkohol, rygning, hash og stoffer. Ved at sammenligne resultaterne af denne lille undersøgelse med en opgørelse af landsgennemsnittet blev instruktørerne i stand til – som en instruktør formulerede det – at vise forældrene, "hvor deres klasse er henne i udviklingsfasen". En anden instruktør forklarede, at det var en fordel ved denne metode, at den befandt sig "i grænselandet mellem det konkrete og det anonyme". Dialogeksperten spurgte lidt skeptisk: "Men kan forældrene ikke komme til at tænke: 'Fuck, er det mit barn, der figurerer bag det tal?!', så det på

den måde blokerer for dialogen?” Det var ikke instruktørernes oplevelse, svarede de. De oplevede tværtimod, at forældrene var glade for at få tallene at se, og så fremhævede de vigtigheden af, at forældrene fik forelagt viden, der kunne gøre dem opmærksomme på deres ansvar.

Den virtuelle teenager

De to eksperter præsenterede instruktørerne for to forskellige former for viden, der har betydning for deres arbejde: Teenageeksperten præsenterede en ganske skarpt skåret opdeling mellem teenagere og voksne, og med henvisning til forskningsresultater fremlagde han nogle synspunkter om, hvordan forældre bør forholde sig til børnenes brug af alkohol. Samtidig lagde han op til, at instruktørernes opgave var at bringe denne viden videre til forældrene. Dialogeksperten lagde vægt på det kommunikative aspekt i instruktørernes arbejde og havde ikke på samme måde et bestemt budskab, som hun ville have dem til at viderebringe. Hun præsenterede i stedet en form for meta-viden om dialog, der kunne hjælpe instruktørerne med at tilrettelægge processen ved forældremøderne.²⁸

Mens Teenageeksperten var ganske magistral i sin tilgang og brugte sine to ”bibler” til at udsmykke sin argumentation med henblik på at give den en vægt og overbevisningskraft, som instruktørerne kunne tage med sig i deres møde med forældrene, foreslog Dialogeksperten, at instruktørerne skulle være påpasselige med at etablere ”rigtig/forkert-positioner”. Dette kan fremstå som to vidt forskellige og modstridende perspektiver på instruktørernes arbejde, men for instruktørerne var der ikke noget egentlig modsætningsforhold mellem dem. Selvom de enkelte instruktører udtrykte større eller mindre enighed med to eksperter, forsøgte de generelt i deres praksis at finde en balance – eller proportionalitet – mellem de to vidensformer, som eksperterne repræsenterede.

De to eksperters foredrag for instruktørerne giver indblik i forskellige måder, hvorpå instruktørerne i deres arbejde konstruerer viden om teenageren. Ligesom forældrene bliver indkaldt til et møde, hvor instruktørerne fungerer som en form for eksperter, holder instruktørerne selv møder med indkaldte eksperter. På den måde synes projektet at fungere gennem en diffusion af ekspertviden, hvilket af blandt andre

²⁸ Jeg vender tilbage til dialog-begrebet i forebyggelsen i kapitel V.

Nicolas Rose er blevet fremhævet som et af de væsentligste aspekter af nutidens biomagt (Rose, 2001; jf. også Murphy, 2003).

Ved Temaeftermiddagene med de to eksperter bliver denne ekspertviden lagt til grund for en konstruktion af målgruppen for forebyggelsen på en ganske bestemt måde, som mest tydeligt kommer til udtryk i den citerede bagsidetekst til Teenageekspertens bog. Her bliver de unge i forebyggelsens målgruppe beskrevet med den kategoriale betegnelse teenageren, hvor den bestemte entalsform afspejler, at vi har at gøre med en stereotypisk fremstilling af en særlig slags mennesker (jf. Hacking, 1986).²⁹ I Teenageekspertens foredrag bliver individet, sådan som Kapferer har beskrevet det, en abstraktion. Teenageren bliver beskrevet som en særlig art med nogle bestemte karakteristika: Fx "Teenageren elsker at der er nogen som blander sig, siger fra, ryster på hovedet og sætter grænser". Det er en generaliseret, anonym kategori af mennesker, Teenageeksperten taler om. Med sin ene bibel (hans egen bog) fremmaner denne ekspert et billede af den stereotypiske teenager, og med sin anden bibel (bogen om Unge, fester og alkohol) får han empirisk ballast for sit syn på, hvordan forholdet mellem teenageren og den voksne bør være, ved at henvise til nogle bestemte forskningsresultater. Dialogeksperten foreslår instruktørerne, at de bruger anonyme cases. Hun advarer dem på den ene side mod at være for konkrete, fordi det vil være skadeligt for dialogen at bringe nogle af forældrene i "forsvarsposition". På den anden side mener hun, at de anonyme cases netop i kraft af deres konkretisering vil virke mere engagerende end statistik. Her udgør instruktørernes egen løsning med statistik om forældrenes egne børn en anden vej ind i "grænselandet mellem det konkrete og det anonyme", sådan som en af instruktørerne beskrev det.

Gennem Temaeftermiddagene (og i øvrigt gennem deres oplæring) lærer instruktørerne således at forholde sig til det, som projektlederen kaldte for "den helt almindelige teenager", og som ved forældremøderne bliver et virtuelt tilstedeværende objekt (jf. Rose, 2001: 10; Miller, 2005). Den virtuelle teenager er ikke en konkret person, men må nødvendigvis være et mere abstrakt objekt, som instruktørerne skal få forældrene til at rette

²⁹ I Teenageekspertens bog fremstilles teenageren som noget nær en eksotisk dyreart. Denne fremstilling har formentlig til hensigt at gøre bogen læsevenlig og morsom, men dermed får den også sat en mere generel tendens i forebyggelsens begreb om "den helt almindelige teenager" på spidsen.

deres opmærksomhed imod. Kategorien kan konstrueres på baggrund af forskningsresultater, anonyme cases eller for den sags skyld statistik om børnene i den klasse, hvor forældremødet foregår. Hovedsagen er, at mødet ikke kommer til at handle om konkrete børn.

De forskellige måder, hvorpå instruktørerne kan konstruere den virtuelle teenager, er ikke knyttet til institutionelle perspektiver på samme måde, som når SSP'erne som socialarbejdere sammenstykker "et samlet billede" ved deres møder om konkrete unge. Der er tale om to forskellige former for objektivitet: I det sociale arbejde opnås et objektivt billede af en konkret person ved at lægge en række forskellige institutionelle perspektiver sammen. Her udgør personen det referencepunkt, som socialarbejderne ved en fælles indsats kan "oversætte til en sag". I forebyggelsen bliver den virtuelle teenager konstrueret som en objektiv størrelse med udgangspunkt i forældremødernes formål, der som bekendt er at udsætte alkoholdebuten. Instruktørernes fremmeste virkemiddel er således at generere en relativt rigid teenager-kategori og at overbevise forældrene om, at det er denne kategorisering, der skal være styrende for deres handlinger som voksne.

Vi er nu bedre i stand til at forstå projektlederens tegning af de klasser, hvor instruktørerne møder forældrene. Det var en mængde af teenagere, der kan opdeles i tre: De få der er "langt fremme i skoene" og de få der er "helt tilbageholdende" på hver sin fløj af "den store gruppe af helt almindelige". Her bliver det tydeligt, hvordan det sociale fællesskab, som instruktørerne skal intervenere i, for det første er defineret med udgangspunkt i skolens klasseopdelte organisation, og for det andet opdeles i grupper, der er defineret med udgangspunkt i forebyggelsens formål om at udskyde alkoholdebuten. Det at være henholdsvis "langt fremme i skoene", "tilbageholdende" eller "almindelig" er dog relativt, idet det afhænger af, "hvor deres klasse er henne i udviklingsfasen", som en instruktør formulerede det. Den udviklingstankegang, som Hacking beskriver som en målestok for børns individuelle normalitet, gælder her hele klasser, der tilsyneladende kan befinde sig i forskellige faser, der først og fremmest er defineret ud fra alkoholdebuten.³⁰

³⁰ Folkesundhedsvidenskabelige undersøgelser kan påvise selvstændige skole- og sågar klasseeffekter på unges brug af alkohol og andre former for sundhedsadfærd (se fx Fletcher, Bonell, & Hargreaves, 2008).

Alkoholdebuten – og forældrenes ansvar for at udskyde den – bliver således omdrejningspunktet i konstruktionen af teenage- såvel som voksenkategorierne. Her får forholdet mellem forældre og børn et tydeligt udtryk med implikationer både bagud og fremad i tid. Den tidlige alkoholdebut bliver præsenteret som resultatet af et mangelfuldt udøvet forældreskab, hvor de voksne ikke har forvaltet deres ansvar ordentligt. På den måde bliver alkoholdebuten et kausalt udfald, hvor forældrenes regler og holdninger bliver identificeret som de væsentligste årsager. Samtidig peger alkoholdebuten fremad i tid på den måde, at instruktørerne kan henvise til forskning, der viser, at personer, der begynder at drikke tidligt, også har større risiko for at udvikle misbrug og opleve andre problemer senere i livet. Her bliver alkoholdebuten en kausal årsag, og diverse fremtidige problemer bliver identificeret som mulige udfald. Alkoholdebuten bliver på denne vis placeret i centrum af et kausalt årsagsnetværk, og det er på den baggrund, at instruktørerne ønsker at udrydde den "misforståelse", som de møder hos mange forældre, at børn har bedst af at lære at drikke hjemme. Det gør de blandt andet ved at konstruere den virtuelle teenager og gøre denne til objekt for interaktionen ved forældremøderne. I denne interaktion bliver vidensdimensionen af forebyggernes arbejde viklet sammen med magtdimensionen, som vi skal se i det følgende.

Magt: Autorisation og autoritet

De forældremøder, som jeg deltog i, blev alle indledt med et oplæg fra instruktørerne, som derefter på forskellig vis tilrettelagde situationer, hvor forældrene kunne tale sammen, og hvor det var meningen, at de skulle aftale, at deres børn ikke skulle have lov til at drikke. Nogle gange foregik denne del af mødet i mindre grupper, men ved mange møder var der mødt så få forældre frem, at det ikke ville være meningsfuldt at opsplitte forsamlingen. Der var store forskelle fra skole til skole og fra klasse til klasse – ikke alene hvad fremmødet angik, men også i arrangementernes forløb. En iøjefaldende forskel mellem de enkelte forældremøder, som jeg dog aldrig hørte omtalt eller diskuteret blandt instruktørerne, var, at nogle forældremøder blev afholdt i børnenes klasselokale, mens andre møder fandt sted på lærerværelset.

Når jeg tænker tilbage, slår det mig, at de møder, der blev afholdt i elevernes omgivelser – i klasseværelserne – fandt sted i nogle ret slidte og triste lokaler, der ikke tog sig indbydende ud i den kolde belysning fra

lysstofrør. Plakater af film- og musikidoler hang på væggene side om side med plancher, som eleverne havde lavet i forbindelse med undervisningen, og ofte var denne udsmykning noget laset og hærget at se på. Bordene var opstillet i rækker eller i hestesko med fronten vendt mod katederet og tavlen. Forældrene tog sig ganske malplacerede ud ved deres børns skolemøbler, men instruktørerne havde til gengæld en naturlig plads foran tavlen.

Ved de møder, der fandt sted på lærerværelser, var belysningen anderledes varm og kom fra lavthængende pendler over aflange borde, der var omgivet af polstrede stole. Her var der nogle gange kunst på væggene og opslagstavler fyldt med velordnet information om møder, lejrskoler, årsplaner, etc. Mens forældrene kunne sætte sig til rette ved lærernes borde, var det for instruktørerne sværere at finde et sted at placere sig under deres oplæg. Det kom ofte til at foregå ved et improviseret hvidt lærred midt i lokalet, hvor de kunne vise deres medbragte overhead-plancher, men lærerværelserne var tydeligvis ikke indrettet til denne type situationer.

Om et bestemt møde blev afholdt det ene eller andet sted kan formentlig tilskrives tilfældige forskelle i lokaleadministrationen fra skole til skole. Det vil føre for vidt at se forskellene i indretningen af klasseværelser og lærerværelser som afgørende for mødernes forløb eller som noget, der kunne afspejle forskellige instruktørers forskellige indstillinger til deres arbejde. Ikke desto mindre kan disse forskelle udgøre en indgang til at forstå, hvordan instruktørerne opnåede og udøvede autoritet ved forældremøderne. De to typer af lokaler er rum, der indrammer forskellige generationelle relationer, og de udgør dermed konkrete manifestationer af to forskellige former for socialitet (jf. Strathern, 1996; Jiménez, 2003), som instruktørerne skiftede mellem med henblik på at etablere autoritet i deres interaktion med forældrene. Hvordan dette foregik, vil jeg undersøge nærmere nedenfor.

Autorisation

Lærerværelset er et rum, der er indrettet til intragenerationel interaktion blandt voksne. Der er ikke noget umiddelbart aflæseligt hierarki i indretningen, og som beskrevet ovenfor er der ikke nogen indlysende plads i lokalet, hvorfra instruktørerne kan holde deres foredrag. Bordenes størrelse og placering gør imidlertid lokalet velegnet til den del af møderne, hvor forældrene skal tale med hinanden i større eller mindre

grupper, og hvor de skal træffe aftaler med hinanden. Det er et rum for horisontal socialitet.

Uanset om de bliver afholdt i et lærerværelse eller ej, udgør forældremøderne i social forstand et intragenerationelt rum: De bliver et sted, hvor voksne mødes, og hvor de med instruktørernes hjælp konstituerer sig som en generation. For at få autoritet i dette rum må instruktørerne først og fremmest positionere sig som en del af generationen, og dette gør de i mange tilfælde ved at henvise til deres egne erfaringer som forældre til børn i teenagealderen. Her fortæller en kvindelig instruktør i et interview:

Med den erfaring jeg selv har, så bare det at fortælle, at jeg selv har fire teenagedrenge, så ved forældrene godt, at jeg ikke står og fyrer et eller andet af, som slet ikke kan lade sig gøre. Altså, jeg ved jo godt, hvad jeg snakker om, og selvfølgelig har jeg prøvet tingene i mine egen forælderrolle. Det vil sige, at jeg kender vanskelighederne ved det, og jeg kender også nogle af de ting, hvor det i klasseregi kan være smaddersvært at blive enige.

For denne instruktør fungerede hendes erfaringer som mor til teenagedrenge som noget, der kunne give legitimitet til de ting, som hun fortalte forældrene. Det handlede først og fremmest om hendes kendskab til "vanskelighederne" ved "forælderrollen", der kunne forsikre forældrene om, at hun ikke ville foreslå dem noget, "som slet ikke kan lade sig gøre". En anden instruktør beskrev for mig, hvordan han var blevet motiveret til at melde sig som instruktør, fordi han havde børn i teenagealderen:

Der er også en personlig side. Jeg havde selv to drenge, som var teenagere dengang, og jeg stod midt i det, så jeg kendte godt bekymringssiden.

Jeg spurgte ham, om han også brugte dette kendskab til "bekymringssiden" i sit arbejde som instruktør, og det svarede han bekræftende på. Samtidig fortalte han mig, at der var grænser for, hvor langt han kunne bruge sine "personlige farvande", som han kaldte det:

Jeg bruger mig selv en gang i mellem – giver nogle korte glimt. Det er ikke sådan at jeg vælter ud, og nu skal I høre...

På tilsvarende vis sagde ovennævnte kvindelige instruktør :

Jeg tror, at man skal være opmærksom på, at man ikke bliver for personlig, for man kommer ikke ud som privatperson. Man kommer ud som en fagperson, så det er vigtigt at have den [personlige erfaring] som noget, der bliver nævnt, og så ved de, at når man udtaler sig, så har man både en faglig og en personlig erfaring.

Det var på den måde centralt for instruktørerne, at deres egne erfaringer nok kunne skabe en vis legitimitet over for forældrene, men at disse erfaringer ikke var tilstrækkelige til at danne basis for det budskab, som de skulle overbevise forældrene om. Ved at henvise til deres egne erfaringer fik instruktørerne først og fremmest adgang til et intragenerationelt rum for voksne, hvilket kan ses som en form for autorisation.

Meyer Fortes har i en klassisk diskussion om forholdet mellem kronologisk og social alder beskrevet netop autorisationen som et generelt aspekt af den sociale indlemmelse i generationelle grupper:

[W]hat the social incorporation and cultural validation of maturational stages signifies is not only recognition but *authorization* – to join the cattle herds, to marry, to sit with the elders, and so on (Fortes, 1984: 100-1; original kursivering).

Som det vil være enhver (nuværende såvel som forhenværende) dansk folkeskoleelev bekendt, kræver adgang til lærerværelset en forudgående tilladelse. På samme måde skulle instruktørerne opnå autorisation til at optræde i det intragenerationelle rum, og denne var ikke givet alene med instruktørernes institutionelle tilknytning og med deres faglige baggrund. Det måtte en 29-årig, barnløs instruktør sande, da hun havde været ude et par gange:

Jeg er vant til [som lærer] at stille mig op foran folk og sige noget. Men jeg kan godt mærke, at jeg også lige skal

se min egen rolle devalueret og genopbygget, fordi når jeg kommer ud og er så ung, og de fleste forældre er ældre end mig – det havde jeg slet ikke forventet – så ender de med sådan ”nåmen, hvad har hun at sige?”. [...] De stiller lidt hurtigere kritiske spørgsmål til mig end til dem, jeg har været ude sammen med, som har været ældre end mig. Det er mig, der får de der kritiske spørgsmål, når jeg siger noget.

Dette peger på en væsentlig forudsætning for autoriteten, der af Bourdieu beskrives som en form for samhørighed og samarbejde:

The language of authority never governs without the collaboration of those it governs, without the help of the social mechanisms capable of producing this complicity, based on misrecognition, which is the basis of all authority (Bourdieu, 1991: 113).

Instruktørernes henvisninger til deres personlige erfaringer kan betragtes som en af de sociale mekanismer, der i henhold til Bourdieu muliggør udøvelsen af autoritet. Det autoritative sprog, som Bourdieu omtaler, kommer i forældremødernes tilfælde til udtryk i instruktørernes henvisninger til videnskabelig viden og i det hele taget i deres fremstilling af den virtuelle teenager. Nu kan vi imidlertid se, at dette kategoriarbejde ikke kan stå alene. Det forudsættes nemlig, at instruktøren får forældrene til at samarbejde og anerkende hans eller hendes autoritet. Denne anerkendelse indebærer en miskendelse af de hierarkiske forskelle; med andre ord forudsætter effektiviteten af den hierarkiske relation, at man til en vis grad lader som om, der ikke er noget hierarki.

Forholdet mellem instruktører og forældre kan minde om det forhold mellem teaterinstruktører og skuespillere, der af Hastrup beskrives som karakteriseret af en spænding mellem reciprocitet og autoritet (2004a: 214ff). Hastrup citerer en teaterinstruktør for følgende kommentar til rækkevidden af sin egen autoritet:

The thing you’ve got to realise about directing is that you are not controlling the evening (ibid: 219).

Det er nemlig et vilkår for teaterinstruktørernes arbejde, at det i sidste ende er skuespillerne, der har magten over forestillingens gang, når prøveforløbet er overstået, og publikum har indtaget teatret. Som Hastrup pointerer, må instruktørens autoritet ses i lyset af "this extraordinary power of the player" (ibid.).

På samme måde er instruktørernes autoritet ved forældremøderne kun noget værd, hvis forældrene efterfølgende handler, som instruktørerne ønsker. Disse instruktører har end ikke samme mulighed som teaterinstruktøren for at stå gemt i kulissen, når forestillingen for alvor spiller. Her er der endnu en forskel mellem forebyggere og socialarbejdere: I deres arbejde som socialrådgivere, skolelærere, politifolk, etc. vil instruktørerne have adgang til sanktioner over for deres klienter, men det har de ikke som forebyggere. Dette kan være med til at gøre autorisationen til at optræde i det intragenerationelle rum særligt betydningsfuld i forebyggelsen sammenlignet med andre former for velfærdsarbejde.

Autoritet

Ligesom lærerværelserne kunne fungere som en naturlig ramme for den intragenerationelle socialitet, udgjorde klasselokalerne rum, hvor et intergenerationelt hierarki manifesterede sig selv. I disse rammer fordrede forældrenes gruppearbejde ofte en mindre omrokering af borde og stole, så den horisontale socialitet kunne udøves. Til gengæld var det som nævnt let for instruktørerne at finde en plads, hvor de kunne holde deres oplæg, idet rummet var indrettet til netop den slags situationer med en tavle og et kateder, hvorfra en lærer kunne overskue lokalet og se sine elevers ansigter. Med deres oplæg tog instruktørerne en autoritativ position i relation til forældrene, der bragte mindelser om det intergenerationelle hierarki mellem lærere og elever, der i dagtimerne udspillede sig i klasseværelserne.

Jeg har tidligere berørt, hvordan statistik – og særligt statistik om forældrenes egne børn – fungerede som en vigtig vidensform i instruktørernes generering af den virtuelle teenager. Generelt spillede statistik en central rolle i instruktørernes indledende oplæg. Det var forskelligt, hvordan instruktørerne tilrettelagde dette: Nogle talte længe og med mange detaljerede overheads, mens andre var ganske kortfattede. Til gengæld var det et fællestræk ved instruktørernes oplæg, at de opbyggede deres argumentation omkring statistikker og

forskningsresultater. Dette fungerede for instruktørerne som en måde at etablere autoritet og dermed for en stund træde ud af det intragenerationelle rum.

Vi så et eksempel på dette, da Teenagegeeksperten præsenterede en forskningspublikation som "sin bibel", og noget tilsvarende foregik ved forældremøderne, når instruktørerne henviste til "den nyeste forskning" og lignende. Her brugte instruktørerne således nogle elementer fra evidenssproget, og spørgsmålet om "hvad der virker" blev styrende for deres interaktion med forældrene. De lagde nemlig vægt på, at bestemte handlinger fra forældrenes side ville lede til bestemte fremtidige effekter for deres børn: Hvis forældrene introducerede alkohol til deres børn i hjemmet, ville deres barn have større risiko for at opleve problemer senere i livet, mens et forbud kunne sikre en mindre problematisk fremtid.

Instruktørerne gjorde endvidere forældrene opmærksomme på undersøgelser, der viser, at et flertal af teenagerne gerne ville have, at deres forældre "sætter grænser" for dem. Her kunne instruktørerne fortælle, at selvom mange forældre tror, at deres børn helst vil have større frihed, når de bliver teenagere, så vil teenageren "faktisk" hellere have voksne "som blander sig, siger fra, ryster på hovedet og sætter grænser" (jf. Teenagegeeksperten, se s. 126 ovenfor). På den måde etablerede instruktørerne gennem deres henvisninger til forskning og statistikker en relation til den virtuelle teenager, som ved forældremøderne blev fremlagt som et autoritativt forbillede for forældrenes relation med deres egne børn. Ligesom instruktørernes viden medvirkede til at etablere autoritet over for forældrene, kunne forældrene opnå ny autoritet over for deres børn, hvis blot de tog denne viden til sig.

I visse tilfælde såede enkelte forældre tvivl om nogle forskningsresultater, og dermed stillede de også spørgsmålstegn ved instruktørens autoritet. Dette opstod eksempelvis, da en instruktør præsenterede forældrene for en ide om "flertalsmisforståelser", der kort fortalt handler om, at unge har tendens til at drikke, ryge og bruge stoffer, fordi de overvurderer omfanget af andre unges forbrug.³¹ For at illustrere dette viste

³¹ Ideen om flertalsmisforståelser har fået stor gennemslagskraft i forebyggelsen siden "Ringstedforsøget" – det hidtil største danske forskningsprojekt af sin art (Balvig, Holmberg, & Sørensen, 2005). Her blev en forebyggelsesmetode afprøvet,

instruktøren en overhead-planche, hvoraf det fremgik, at københavnske unge i en spørgeskemaundersøgelse gennemsnitligt gætter på, at 38% af deres jævnaldrende har taget stoffet Ecstasy, mens samme undersøgelse kan vise, at det faktiske tal er så lavt som 3%. Instruktøren forklarede forældrene, at disse "flertalsmisforståelser" er en "kæmpe drivkraft", hvilket fik en far til undrende at spørge: "Når det nu kun er 3%, der selv tager Ecstasy, så er det vel ikke altafgørende, hvad de tror om andres forbrug?" Denne logiske brist i argumentationen måtte instruktøren medgive faren, og de blev enige om, at det nok var mere komplekst end som så.

En anden type af indvendinger handlede om, at forældrene betvivlede tallenes gyldighed og relevans i forhold til deres eget barn. Hvis en instruktør præsenterede det gennemsnitlige forbrug af alkohol i en bestemt aldersgruppe for hele København, kunne nogle forældre fx efterlyse tal for netop det område af byen, hvor de boede. Andre forældre reagerede negativt, fordi de tal, som de fik forevist, var et par år gamle. Her kunne instruktørernes brug af statistik om forældrenes egne børn udgøre en løsning.

Det er velkendt, at statistik er et centralt biopolitisk redskab. I kapitel I (s. 20) nævnte jeg, at det var statistiske metoder, der i første omgang gjorde staten i stand til at begrebsliggøre befolkningen som en størrelse, hvis sundhed man kunne have en interesse i at fremme (Foucault, 1991). Som Rose har påpeget, er der imidlertid sket et skift i statens forhold til befolkningens sundhed:

The state is no longer expected to resolve society's need for health. The vitality of the species – the nation, the population, the race – is rarely the rationale and legitimation for compulsory interventions into the individual lives of these who are only its constituent

der gik ud på at korrigere unges forestillinger om omfanget af andre unges brug af rusmidler – de såkaldte sociale overdrivelser. Balvig og hans kolleger undersøgte, hvorvidt et undervisningsforløb, hvor eleverne blev opmærksomme på deres overdrevne forestillinger om andre unges brug af tobak, kunne medføre en generel reduktion i risikoadfærd (defineret som brug af alkohol og hash samt kriminel/uønsket adfærd). I næste kapitel vender jeg tilbage til ideen om flertalsmisforståelser, som den bliver brugt i relation til eleverne.

elements. In this domain as in so many others, the images now are of the enabling state, the facilitating state, the state as animator (Rose, 2001: 6).

Det billede, som Rose beskriver, af en statsmagt, der er vejledende, opmuntrende og faciliterende, snarere end egentligt styrende, karakteriserer også instruktørernes relation til forældrene. Deres oplæg synes blot at præsentere nogle faktuelle, statistiske opgørelser, og derudover er det op til forældrene at drage de rette konklusioner. I det lys kan instruktørernes brug af statistik om forældrenes egne børn ses som en kreativ tilegnelse af en magtfuld vidensform, der afspejler, at national statistik om unges gennemsnitlige brug af alkohol ikke er tilstrækkeligt til at opnå autoritet i relation til forældrene. Som facilitatorer for forældrenes indbyrdes dialog kan instruktørerne ikke desto mindre fortsat bruge den statistiske repræsentationsform til at fremme forældrenes forståelse for vigtigheden af, at de sætter grænser for deres børns brug af alkohol.

Dobbelte standarder

Ovenfor har jeg vist, hvordan instruktørerne som en forudsætning for deres autoritet i relation til forældrene først må opnå en form for autorisation. Ved at placere sig i skiftevis jævnbyrdige og autoritative positioner, svinger instruktørerne mellem en horisontal og vertikal socialitet i deres interaktion med forældrene. Det er to tilsyneladende modsatrettede bevægelser, der gør det muligt for instruktørerne at udøve magt. I denne sammenhæng er det værd at drage en parallel til diskussioner om køn. Strathern har påpeget, at når den kulturelle opmærksomhed retter sig mod kønsforskelle, så sløres ikke blot forskelle blandt personer af samme køn, men også en anden form for forskelssætten, som hun beskriver på følgende måde:

What is [...] obscured in the rhetoric of divisions between male and female is the gender division that I would make as an outside observer: between same-sex and cross-sex alignments. The Highlands ethnography on which I draw shows people sifting through different types of information in a knowing way. Their judgements, and ability to prevail on other people's judgements, are crucially affected by whether they find themselves acting

with others of their sex or with those of the opposite sex
(Strathern, 1996: 128).

Strathern beskriver her, hvordan hendes *Highlands* informanter foretager vurderinger efter forskellige standarder, alt efter om de forholder sig til personer af det samme eller det modsatte køn. Skiftet mellem disse standarder – eller perspektiver, som hun også kalder dem – er med til at generere effektivitet og magt:

I deal with circumstances where the switch or transformation between perspectives comes from the deliberate creation of alternating effectiveness. Men's and women's acts are both subject to gender alternation, in so far as either can act now in a same-sex and now in a cross-sex context. Differences between sexual alignments and thus moral domains are not waiting to be brought to consciousness. Rather, they are overt; each engages the person at different temporal moments, so that switching from one to the other may be knowingly engineered. The person's effectiveness, or power of action, is transformed in the process (ibid: 128-9).

Instruktørernes skift mellem horisontal og vertikal socialitet kan ses som en parallel til det skift mellem kønsperspektiver, som Strathern beskriver. Ved at lade forældremøderne fungere skiftevis som et intragenerationelt horisontalt rum og som noget, der minder om et intergenerationelt hierarki, kan instruktørerne søge at transformere og underbygge deres egen handlekraft.

Nogle instruktører afholdt forældremøder, hvor eleverne deltog noget af tiden. Da ophørte teenageren således med blot at være virtuelt tilstedeværende, og det blev vanskeligere for instruktørerne at håndtere skiftet mellem den intra- og den intergenerationelle socialitet. Instruktørerne var bestemt ikke enige om, hvorvidt det var en god ide at have eleverne med til forældremøderne, men der var enkelte, der konsekvent arrangerede det på den måde, at de i skoletiden holdt foredrag for eleverne, og at de om aftenen lavede et forældrearrangement, der blev afsluttet med et fælles gruppearbejde for klassens forældre og børn. Andre instruktører arrangerede parallelle forløb for forældre og børn uden et fælles gruppearbejde, og her vil jeg

dvæle lidt ved et forældremøde af denne type, der set fra de instruktørers synspunkt gik galt. Jeg fulgte den ene instruktørs arbejde med forældrene, der fandt sted på et lærerværelse, mens den anden instruktør var gået med eleverne ned i deres klasseværelse. På lærerværelset stod det hurtigt klart, at instruktørens indledende oplæg ikke havde været i stand til at overbevise alle forældrene om, at deres børn ikke skulle have lov til at drikke.

Forældrene blev bedt om at diskutere, hvordan festerne skulle være i klassen, og instruktøren sagde som optakt: "Min anbefaling er, at I strammer skruen, hvis den ikke allerede er strammet". Ikke desto mindre var der flere forældre, der sagde, at deres børn gerne måtte drikke hjemme. En far fortalte en historie om, hvordan det var gået galt for hans datter. Hun havde drukket sig fuld på stranden og var blevet dårlig, men hendes mobiltelefon havde været slukket, fordi hun godt vidste, at hun ikke måtte drikke. Det ville han nødt til se en gentagelse af, og derfor fik datteren nu lov til at drikke en enkelt øl eller to. En anden far kunne fortælle en lignende historie, men var nået til den modsatte konklusion: Hans søn havde først fået lov til at drikke, men det var gået grueligt galt. Så nu fik han i hvert fald ikke længere lov.

Forældrene diskuterede livligt i en times tid uden at nå til hverken aftale eller enighed. Deres diskussion forstummede imidlertid med et, da den anden instruktør vendte tilbage med deres børn. Børnene fordelte sig rundt i lokalet. Nogle satte sig ved deres forældre, mens andre nøjedes med at hilse med et "Hej" eller et nik og satte sig sammen med deres kammerater. "Nu præsenterer jeg på de unges vegne", sagde den instruktør, der havde været sammen med eleverne, "for min erfaring er, at hvis de selv får ordet, er vi ikke færdige før klokken tolv". Han fortalte, at eleverne var meget forskellige: "Der er et bredt spektrum fra ingen interesse for fester til nogen, der går til ret vilde fester", som han sagde. Han fortsatte: "De fleste synes, at det er ok, at de andre drikker – men de behøver ikke selv at gøre det". Så gav han ordet til forældrene.

Efter lidt tøven sagde en mor: "Du havde det der forslag, Finn [en anden forælder], om, at der skal stå på invitationen, hvis der godt må drikkes øl til en fest". Den instruktør, der havde været sammen med børnene, brød ind: "Siger du, at de gerne må drikke øl til fester i ottende? Det er jeg ærligt talt chokeret over at høre." Forældrenes instruktør afbrød ham: "Nu skal vi tie stille. Vi er kommet med vores input, og nu skal forældrene

tale sammen." En anden mor forsøgte at skære igennem: "Kan vi ikke sige, at der ikke må være alkohol til klassefester?". Børnenes instruktør reagerede med et syrligt: "Ja, det er jo meget nemt, for der er ingen klassefester, kan jeg forstå på de unge".

På dette tidspunkt mistede de to instruktører grebet om diskussionen, idet to af klassens piger tog ordet og begyndt at fortælle historier om en julefrokost, hvor de uden problemer havde drukket. "Min mor ved godt, at jeg drikker, og også at jeg har prøvet at ryge hash, og det må jeg bare selv om", sagde den ene, mens den anden understregede, at forældrene intet ville få ud af at forbyde. "Det virker ikke", fastslog hun. Nu begyndte børn og forældre at tale i munden på hinanden, og mødet sluttede, uden at der var opnået nogen form for enighed eller aftale.

Bagefter stod instruktørerne og jeg ved vores cykler uden for skolen og talte om aftenens forløb. Instruktørerne var enige om, at det ikke fungerer at have børnene med: "Forældrene klapper i, når børnene får ordet", som den ene og mest erfarne instruktør fastslog. Selvom de enkelte forældremøders forløb var forskellige, er dette i instruktørernes øjne mislykkede møde eksemplarisk i den forstand, at det illustrerer, hvordan instruktørerne forsøger at håndtere skiftet mellem de intra- og intergenerationelle rum. Det er et skift, der kan forløbe mere eller mindre vellykket, og som det fremgår, kan det komplicere mødernes forløb, når tilstedeværelsen af teenagere af kød og blod afløser den virtuelle teenager som mødets omdrejningspunkt. Jeg oplevede sjældent møder med et forløb som det ovenfor beskrevne, men jeg oplevede på den anden side lige så sjældent møder, der endte med en entydig aftale blandt forældrene om, at deres børn ikke måtte drikke. Om ikke andet var det ved hvert eneste møde et problem, at det ikke var alle forældre, der var til stede, og at de ikke tilstedeværende forældre ofte var dem, hvis børn blev beskrevet som problematiske og "fremme i skoene".

Moralsk ansvar: Ud og hjem igen

Ved forældremøderne aktualiseres nogle bestemte ideer om, hvad det vil sige at gøre det rigtige, når man tilhører en bestemt generationel gruppe. Det står klart, at forældremøderne handler mere om det, de voksne foretager sig, end om børnene. Det er ved at tale om, hvordan de bedst handler i forhold til teenageren – virtuel eller ej – at forældrene og instruktørerne konstituerer sig som voksne i moralsk forstand. Som jeg har vist i det ovenstående, veksler instruktørerne i deres møde med

forældrene mellem den intragenerationelle, horisontale socialitet og en intergenerationel, vertikal autoritet. Sidstnævnte opnår de ved at alliere sig med den virtuelle teenager gennem brug af forskning og i særdeleshed statistik. Lærerværelset og klasselokalet har jeg beskrevet som prototypiske rammer for hver sin form for socialitet, men det var ikke de fysiske rammer for møderne, der dikterede deres forløb. Det var snarere instruktørerne, der forsøgte sig med en mere eller mindre vellykket vekslen mellem forskellige sociale rum med henblik på at generere autoritet og effektivitet af deres handlinger.

Strathern har i sin diskussion af den tilsvarende vekslen mellem kønsperspektiver peget på, at de "dobbelte standarder" hænger sammen med endnu en form for differentiering, der sker, når folk bedømmer andres handlinger som amoralske:

Persons may also transform others, a process of coercion in which the moral (immoral) agent turns another into an amoral actor. The latter is made effective through being deprived of knowledge (Strathern, 1996: 129).

Her er det i første omgang værd at hæfte sig ved Stratherns skelnen mellem umoralsk og amoralsk handlen. Som hun antyder i citatet: Moralsk handlen forudsætter viden, eller som hun formulerer det andetsteds i samme artikel, evnen til at foretage vurderinger på baggrund af information om forskelle (ibid: 128). En umoralsk aktør handler så at sige mod bedre vidende, mens amoralsk handlen kan tilskrives ikke-viden. I citatet ovenfor peger Strathern på det forhold, at der ligger en form for styring bag moralske, vidende aktørers vurdering af andre som amoralske – og den styring virker ved at fraskrive andres handlinger et vidensgrundlag og dermed placere dem uden for det moralske fællesskab. Her ser vi igen, hvordan dimensioner af viden, magt og etik vikler sig om hinanden.

Når instruktørerne mødte forældrene og gjorde dem opmærksomme på betydningen af at udskyde børnenes alkoholdebut, og på vigtigheden af at undlade at servere alkohol for børn, lå der som udgangspunkt ingen anklage om umoralsk handlen mellem linjerne i deres budskab. Derimod lagde instruktørerne vægt på, at forældrene handlede på baggrund af en misforståelse. Forældre, der serverede alkohol for deres børn, var således amoralske i den forstand, at de handlede på baggrund af manglende

viden. Først i det øjeblik hvor de var blevet informeret om de skadelige konsekvenser af deres handlinger, men undlod at ville ændre dem, blev deres handlinger at betragte som umoralske.

Forholdet mellem viden og moralsk handlen var ikke kun et omdrejningspunkt for instruktørerne, men også for forældrene, hvilket blev tydeligt i deres indbyrdes diskussioner. Fx fløj vendingen "Når vi nu lige har hørt, at det kan have skadelige konsekvenser, hvordan kan du så holde fast?" gennem luften fra en mor til en far, der protesterede over det, som han betragtede som et puritansk budskab fra instruktørerne. Faren henviste til sin viden om sit eget barn, som han betragtede som "modent" og "på vej til at blive voksen". Generelt var den slags åbenlyse konfrontationer imidlertid sjældne, og det så ud til, at forældrene lod sig overbevise af instruktørernes alliance med den virtuelle teenager. Måske hang dette sammen med, at forældrene – som vi skal se i det følgende – syntes stærkt optagede af, at de med børnenes fremskridende alder oplevede, at de fik gradvist mindre viden om dem.

Ud i samfundet

Anderson har i en etnografi af københavnske idrætsforeninger (2008) beskrevet, hvordan danske børn gennem deres deltagelse i foreningsliv lærer at være borgere. Anderson beskriver det som en grundlæggende figur i det danske demokrati, at man forlader hjemmet for at deltage i aktiviteter med andre i offentlige faciliteter for dernæst at tage hjem igen (ibid: 7). Samfundet er i Danmark noget, som børn skal lære at bevæge sig ud i, og det er i den sammenhæng betydningsfuldt, at børn "går til noget" (ibid: 14). Det er de aktiviteter, der foregår i frivillige foreninger, der anerkendes som socialt passende for børn, når de i deres fritid er uden for hjemmet. Af den grund er "foreningsløse unge" udråbt til at være et problem – ikke bare for foreningerne der går glip af medlemmer, men for samfundet som sådan, idet de "foreningsløse" antages at deltage i upassende sociale aktiviteter, og derfor ikke tilegner sig den rette socialitet som borgere.

Samtidig med at "de foreningsløse unge" udgør en særlig problemkategori, er det et almindeligt udbredt fænomen, at danske børn efterhånden som de bliver ældre gradvist træder ud af de frivillige foreninger. De holder op med at "gå til noget" en større del af deres fritid tilbringes med mindre formaliserede sociale aktiviteter i selskab med jævnaldrende – ikke mindst fester hvor alkohol kommer ind i billedet

(Demant & Østergaard, 2006). Hvor foreningslivet udgøres af strukturerede aktiviteter, der styres af en voksen – eller i det mindste af en instruktør eller leder, der er ældre end deltagerne – og som er inddelt i hold efter nogle bestemte aldersgrupper (Anderson, 2008), er festerne kendetegnede ved at være en form for generationelle frirum med mindre grad af voksen indblanding og styring (Demant & Østergaard, 2006). Dermed får forældrene også mindre viden om, hvad børnene foretager sig, mens de er ude.

Ved de forældremøder, hvor alkohol og fester er på dagsordenen, er det netop ud-og-hjem-igen bevægelsen, der er i fokus i forældrenes diskussioner. Det er en bevægelse, der er central i forståelsen af teenageren såvel som dennes brug af alkohol. Flere af instruktørerne betoner over for forældrene, at teenageårene er en særlig periode, hvor børnene bevæger sig væk fra forældrene, men at man kan regne med, at de vender tilbage igen. Som en mandlig instruktør forklarede en gruppe forældre:

Det drejer sig om tre-fire svære år fra de er 13 til 17, hvor børnene tror, at de kan alting, og at de ikke har brug for forældrene. Så kommer de til gengæld tilbage igen, når de bliver 18-19 år. Men den svære periode, det er den, som I forældre i syvende klasse står ved indgangen til.

En kvindelig instruktør viderebragte samme budskab til en anden forældregruppe og uddybede det som følger:

Vennerne får større og større betydning, og de [jeres børn] vil få en større kreds, som I ikke kender. Men de kommer tilbage, når de får en kæreste. Så hedder det pludselig tosomhed, og de vil være sammen med andre par.

Teenageårene bliver på den måde set som en bevægelse væk fra hjemmet – ud blandt venner og jævnaldrende, som forældrene ikke kender – men også som en bevægelse, der på et tidspunkt vil vende og gå hjemad igen, når teenageårene er ved at være overstået. Denne hjemadgående del af bevægelsen er vigtig at tage i betragtning for at forstå teenagerens særlige status i den generationelle orden. Hvor et udviklingspsykologisk perspektiv vil betragte teenageårene som et led i en unilineær bevægelse i

retning af en stadigt højere grad af selvstændighed (se fx Miller, 1993: 165), bliver teenageårene i alkoholforebyggelsen beskrevet som en cirkelbevægelse ud i en autonomi, der er drevet af børnenes forestilling om "at de kan alting, og at de ikke har brug for forældrene". Hjemmet er i denne sammenhæng den generationelle orden, og forældrene kan se frem til, at børnene, om alt går vel, vil vende tilbage hertil.

Mens teenageårene som helhed betragtes som en ud-og-hjem-igen-bevægelse, udgør festerne mere konkrete og afgrænsede tidsrum, hvor denne bevægelse udføres i mindre skala. Hvordan de store og små ud-og-hjem-bevægelser hænger sammen fremgår af dette uddrag af en diskussion i en lille gruppe forældre:

- Mor 1: Det er jo lige præcis det, at man ikke kan vide, hvad der foregår i ens barns liv. Hver gang man tror, man er med og har overblik over, hvad der foregår, så har de flyttet sig. Og det skal de jo.
- Instruktøren: [i kor med Mor 1] Og det skal de jo. De skal jo flytte sig.
- Mor 2: Jeg synes, at det er svært at følge med i, hvem Anders [hendes søn] skriver sammen med på telefonen og over nettet. Hvem ringer til ham? Hvem ringer han til? Da jeg selv var barn, vidste mine forældre jo altid, hvem jeg ringede sammen med, for der var kun en telefon i huset. Men nu har hvert barn sin egen telefon. Jeg har sagt til Anders, at jeg skal vide, hvem han skriver og ringer sammen med. Det kunne han først ikke forstå, men så forklarede jeg, at "Hvis du en dag er væk, så ved jeg jo ikke, hvor jeg skal lede, eller hvem jeg skal spørge". Ok, det kunne han godt forstå.
- Mor 3: De skal vide, hvad det gør ved en – at man bliver bekymret.

[Enig nikken]

Mor 1: Men de kan også finde på at lade være med at inddrage os – for at skåne deres forældre. Man vil ikke gøre sin mor bekymret eller ked af det, så derfor holder man måske nogle ting skjult.

Instruktøren: Netop derfor er det heller ikke godt nok at spørge sit barn, om han eller hun har gang i noget snavs. Selvfølgelig siger de da ikke ja...

I denne diskussion knyttes den store bevægelse væk fra hjemmet, som instruktøren og den ene af mødrene samstemmende konstaterer nødvendigheden af ("De skal jo flytte sig"), sammen med den mere konkrete og afgrænsede udadgående bevægelse, der fx finder sted, når Anders skriver sammen med en person, som hans mor ikke kender. Moren har forklaret sin søn, at hun bekymrer sig om, "hvis du en dag er væk", og dette "væk" betegner både metaforisk og konkret et sted, som forældrene ikke har viden om. Forældrenes bekymring for, hvad der sker i børnenes konkrete ud-og-hjem-igen-bevægelser, bliver forbundet med den mere abstrakte bekymring for, om teenageren efter sine nærmest lovmæssige udskejelser i denne periode i sit liv vil vende hjem igen, sådan som instruktørerne forudser.

I mødrenes samtale fremgår det, at sammenhængen mellem viden og moralsk handlen er betydningsfuld i deres relation med børnene: "De skal vide, hvad det gør ved en – at man bliver bekymret", fremhæver den ene mor. En anden peger på det forhold, at børnene kan holde nogle ting skjult i et forsøg på at undgå at fremkalde bekymring. Ved forældremødernes diskussioner bliver relationen mellem børn og forældre på denne vis omtalt som en form for videns- og bekymringsøkonomi. Ved at delagtiggøre børnene i deres bekymring kan forældrene forsøge at få børnene til at fortælle dem, hvad de laver, og hvem de er sammen med, når de er hjemmefra. Omvendt antages børnene at tilbageholde netop denne viden, fordi de ikke vil gøre forældrene bekymrede. Der er således en åbenbar sammenhæng mellem viden og bekymring, men det er langt fra entydigt, om det er viden eller ikke-viden, der har potentiale til at fremkalde mest bekymring.

Til gengæld står det klart, at forældrene har et moralsk ansvar for at være bekymrede og for at forsøge at tilegne sig viden om børnenes bevægelse ud fra hjemmet. Her bliver deltagelsen i forældremøderne en måde, hvorpå denne viden kan opnås, og det kaster et nyt lys på de ikke-tilstedeværende forældre. Jeg har tidligere nævnt, at det i forhold til mødernes formål om at lave en aftale, der gjaldt for alle klassens børn, var problematisk, at der i enhver klasse var en større eller mindre gruppe af forældre, der ikke mødte op. Dette problem brugte FSKs projektledere en del energi på at løse, blandt andet ud fra en betragtning om, at det, uanset om forældrene indgik en aftale eller ej, var vigtigt, at de fik mulighed for at lære hinandens synspunkter at kende. Jeg fik det indtryk, at de fraværende typisk var de forældre, der i det hele taget sjældent deltog i forældremøder og sociale arrangementer i skoleregi, og at det ofte også var de forældre, hvis børn blev beskrevet som "fremme i skoene", der ikke mødte op til forældremøderne. Den manglende tilstedeværelse af disse forældre vanskeliggjorde naturligvis muligheden for at træffe en aftale, men det blev også en markering af, at de fraværende stillede sig uden for det moralske fællesskab, som blev konstitueret omkring bekymringen. Ved ikke at møde op fraskrev disse forældre sig ydermere muligheden for at få del i den viden, som instruktørerne præsenterede forældrene for, og som de tilstedeværende forældre kunne sætte i stedet for den viden om deres eget barns færden, som de efterlyste. Mens forældremødernes eksplicite fokus var på børnenes bevægelser ud-og-hjem-igen og på den måde knyttede sig til børnenes offentlige fremtræden, blev de ikke-tilstedeværende forældre en voksen pendant til de "foreningsløse unge", som Anderson beskriver: Personer der ikke deltager i den rette form for offentlige socialitet. Deres fravær fra møderne var decideret umoralsk, idet det var udtryk for, at de tilsyneladende ikke tog deres ansvar på sig ved at udvise bekymring og interesse i at få viden.

Familiens (onde) ånd

I et interview fortalte en kvindelig instruktør mig om to arrangementer i syvende klasser, hvor både børn og forældre havde deltaget. Børnene var blevet bedt om at komme med et udspil til forældrene, der handlede om hjemkomsttider og om alkohol:

Den første gang gik det udmærket, og det var rimeligt uproblematisk. Børnene fik lov til at komme hjem kl.

24.00 i weekenden, og det synes jeg er sent, hvis man går i 7. klasse, men det er jo forældrene, der vælger det. Men forældrene blev enige om, at de ikke skulle drikke alkohol, før de var 16, og så var der en, der rørte lidt på sig og sagde, "Nåmen, derhjemme må de vel godt, hvis de får lov af os". Så skabte det lidt debat omkring, "Hvad så hvis der er nogen fra klassen, og hvordan vil du så håndtere det?" Og "Hvad er en regel, og hvad er en aftale?" Og "Hvad kan vi så bruge hinandens ord til, hvis din søn alligevel godt må derhjemme?", og det var vældigt interessant.

Den anden gang kom ungerne faktisk med et rigtig godt udspil, synes jeg. De sagde kl. 23.00 i weekenden, og det, synes jeg, er meget mere passende. Og så klokken 21.30 i hverdagene. Det synes jeg er udmærket. Og ingen alkohol til fester, ingen alkohol før de var 16. Det var børnene, der kom med det udspil og sagde, at de kunne godt feste uden at drikke alkohol [...] Men der var nogle forældre imellem, som havde en hjemkomsttid, der hed kl. 20.00 i hverdagen. De syntes, at kl. 23.00 var fint nok i weekenden, men kl. 20.00 i hverdagen, for ellers kunne de ikke nå at se deres børn. Der var de meget genstridige, hvor jeg tænkte, at børnene var kommet med en hel masse gode ting, ingen alkohol, og så giv dem dog en lille bitte smule. Så der var det meget sjovt at se, hvordan forældrene sådan indbyrdes endte med at komme lidt op og diskutere foran børnene. Og der tænkte jeg netop – "Jamen, hey, forældreroller! I skal jo netop ikke virke vaklende overfor børnene, så må I sige, det cutter vi lige, og så tager vi det på et andet tidspunkt". Eller det tror jeg, jeg ville have valgt...

Ved de to forældremøder, som instruktøren her fortæller om, bliver sammenhængen mellem alkohol og bevægelsen mellem ude og hjemme ekspliciteret, idet diskussionen om alkohol bliver koblet til en diskussion af det tidspunkt, hvor børnene skal være hjemme. Her vil jeg dog først og fremmest hæfte mig ved instruktørens karakteristik af forældrenes indbyrdes meningsudvekslinger. Hvor hun på den ene side kan se det

interessante i forældrenes diskussion om "Hvad er en regel, og hvad er en aftale?", er hun på den anden side en modvillig iagttagelse af, at forældrene indbyrdes diskuterer foran børnene.

Dette leder os tilbage til det tidligere omtalte forældremøde i en første klasse, som blev beskrevet af Anderson. Her lavede forældrene en aftale om, hvordan børnenes fødselsdage skulle fejres, hvilket fik en af dem til at rejse spørgsmålet, om de måtte holde en alternativ fødselsdag for deres barn derhjemme. Dette svarer til den forælder, som i instruktørens fortælling siger: "Nåmen, derhjemme må de vel godt, hvis de får lov af os". Disse forældre synes at være optagede af at placere en grænse mellem et domæne på den ene side, hvor aftalen med de øvrige forældre i klassen gælder, og deres private familieliv på den anden side.

Ideen om det private familieliv, der holdes adskilt fra det offentlige liv, står centralt i Bourdieus beskrivelse af en række generelle egenskaber ved forskellige definitioner af, hvad det vil sige at være en familie i det moderne vesten:

Definitionerne af familien synes at have én bestemt forudsætning til fælles, nemlig at familien eksisterer som et afgrænset socialt univers der er interesseret i at opretholde sine grænser udadtil, og er orienteret mod at idealisere sit indre liv som værende helligt [...]. Dette hellige og hemmelige univers som har lukket dørene omkring sit intime indre, og som er adskilt fra omverdenen af en symbolsk grænse, en tærskel, formår at videreføre sin egen eksistens og sin egen afgrænsning fra omverdenen, den opretholder sit privatliv (Bourdieu, 2003: 135).

De forældre der fastholder, at de ikke vil lade aftalerne med de andre forældre i klassen gælde for det, der foregår i deres eget hjem, giver udtryk for netop den bestræbelse, som Bourdieu her beskriver, og som orienterer sig mod at konstituere et privat rum. Som helhed viser selve forældremøderne imidlertid, at der er en stærk sammenhæng mellem det offentlige og det private.

Forældremøderne og de aftaler, som forældrene indgår med hinanden, er elementer i et løbende "institueringsarbejde" (ibid: 139), der ligger til

grund for grænsedragningen mellem det offentlige og det private. Det er ikke alene familien som privat rum, der institueres med møderne, men også det offentlige rum, som møderne udgør, og hvor forældregruppen og skoleklassen bliver institueret som en form for familie. Det er ud fra en forestilling om, at forældregruppen og børnegruppen tilsammen udgør en familielignende størrelse, at forældrene forventes at blive – og ikke mindst at give udtryk for – enighed. Ligesom klassen som kollektiv kan befinde sig et bestemt sted i "udviklingsfasen", må forældrene forholde sig kollektivt til den. På samme måde som instruktørerne opfordrer forældrene til at sætte klare grænser for deres børn i det private familieliv, må forældrene som kollektiv lave aftaler, der gælder for deres børn. Den spænding, der kan opstå ved møderne, og som vi gennem kapitlet har set flere eksempler på, ser jeg således ikke som et udtryk for, at skellet mellem det offentlige og private er et skel mellem to domæner, der er domineret af forskellige sociale logikker – snarere tværtimod. De to domæner institueres nemlig omkring den samme sociale ånd: "Familieånden" som Bourdieu kalder det (ibid: 140).

I den private såvel som den offentlige familie er der det, som Bourdieu kalder "fusionskræfter" såvel som "fissionskræfter" (ibid: 143). Blandt fusionskræfterne fremhæver Bourdieu "de etiske dispositioner der har den konsekvens at man identificerer individernes særinteresser med familiens fælles interesser". Fissionskræfter opstår i kraft af "de forskellige gruppe-medlemmers interesser", og idet "medlemmerne ikke i lige høj grad er tilbøjelige til at acceptere den fælles opfattelse" (ibid.). Som i alle mikropolitiske interaktioner er der naturligvis fusions- såvel som fissionskræfter på spil i forældremøderne. Teenagealderen bliver i vid udstrækning betragtet som en fissionskraft – ligesom de ikke-tilstedeværende og de modvillige blandt de tilstedeværende forældre gør det. Forældrenes indbyrdes aftaler er sammen med deres kollektive bekymring og moralske ansvar centrale fusionskræfter. Forældrenes diskussioner spiller en tvetydig rolle, som den ovenfor citerede instruktør satte sin finger på. Når forældrene udveksler synspunkter med hinanden i et intragenerationelt rum, er det at betragte som en fusionskraft, der skal få dem til at "lære hinanden at kende". Når de derimod diskuterer indbyrdes foran børnene, går deres uenighed hen og bliver en fissionkraft, der bryder illusionen om forældregruppen som et kollektiv: "Jamen, hey, forældreroller! I skal jo netop ikke virke vaklende over for børnene". Med forældremødernes fokus på alkoholdebuten bliver alkohol imidlertid

fissionskraften over dem alle. Det er alkohol, der for alvor trækker teenagerne væk fra den private familie, og det er ved at give alkohol til deres børn, at nogle forældre for alvor lægger afstand til og skaber splittelse i den offentlige familie ved at unddrage sig deres moralske ansvar. Alkohol bliver familiens onde ånd.

Viden, magt og moralsk ansvar

Vi har i dette kapitel set, hvordan det foregår, når forebyggerne møder forældrene. De forestillinger om viden og virkning, der ligger til grund for evidenssproget, kommer til udtryk ved forældremøderne i den måde, hvorpå instruktørerne bruger nogle bestemte forskningsresultater til at underbygge deres budskab. De fortæller forældrene, at det vil få negative konsekvenser for børnene, hvis de begynder at drikke for tidligt. Samtidig anråber de forældrene: Er I klar til teenagealderens indtræden? Her bliver den kausale epistemologi anvendt i en forudsigelse, der ikke som i evidensdebatten gælder effekterne af et forebyggelsesprojekt, men som vedrører relationen mellem børn og forældre.

Projektets titel *En Teenager i Familien* indikerer, at forældremøderne ikke blot omhandler alkohol og de potentielle skadevirkninger af en tidlig alkoholdebut, men at det i bred forstand handler om de forandringer, der sker i forbindelse med, at børnene når en bestemt alder. Samtidig betyder projektets anvendelse af folkeskolen som en adgangsvej til forældrene, at forebyggelsen bliver indlejret i en særlig institutionel sammenhæng, hvor nogle særlige sociale former gør sig gældende. Den mødeform, som vi også så i kontoret, bliver kombineret med en hierarkisk socialitet som materialiserer sig i klasseværelset.³²

Resultatet er, at forebyggelsens epistemologi ved forældremøderne vikler sig sammen med en specifik form for magtudøvelse, der igen hænger sammen med konstitueringen af en forældregruppe, som har et kollektivt moralsk ansvar. Følgende eksempel indfanger og opsummerer, hvordan dette foregår i praksis: En af instruktørerne gjorde særligt udtalt brug af sin erfaring som far til en teenagedreng. Til forældremøderne fortalte han som indledning en lang og detaljeret historie om, hvordan hans egen søn

³² I næste kapitel ser jeg nærmere på klasseværelset som en ramme for forebyggelsens møde med de unge selv.

sammen med syv venner havde begået butikstyveri, drukket, røget hash og stjålet fra en kammerats far. Dette, understregede instruktøren over for forældrene, foregik lige under hans egen næse på trods af, at han nu stod her som ekspert. Instruktøren lod mig vide, at der tit kom forældre hen til ham i pausen og fortalte, at de blev helt lettede over at høre hans historie: "Pyha, det kan også ske for dig", sagde de. Derudover forklarede han, at hans historie gjorde det nemmere for ham at lægge op til forældrenes gruppearbejde med at sige: "I skal blive enige om at kæmpe for at udskyde børnenes alkoholdebut".

Dette eksempel tydeliggør, hvordan budskabet "I skal blive enige om at kæmpe for at udskyde børnenes alkoholdebut" bliver præsenteret som en logisk og ganske enkel løsning på en mangefacetteret bekymring fra forældrenes side: Det handler om ungdomskriminalitet og narkotika foruden vold, sex, ulykker og andre ting, der kan ske i de bevægelser ud- og-hjem-igen, som forældrene får gradvist mindre viden om, efterhånden som børnene bliver ældre. Rose har beskrevet, hvordan biopolitiske strategier i begyndelsen af det 21. århundrede ikke alene instrumentaliserer den bekymring, som personer måtte nære om deres egen og deres families sundhed, men også former den i en bestemt retning (Rose, 2001: 17). Han beskriver et overordnet historisk skift, hvor ideen om sundhed har forandret sig, så det ikke alene handler om at undgå sygdom og død, men om at optimere kroppen, så man kan opnå et bedre liv ("beauty, success, happiness, sexuality and much more" (ibid.)). I den forbindelse spiller medicin og psykoaktive stoffer en væsentlig rolle ved at forme livet på det molekylære niveau:

Now all life processes seem to consist in intelligible chains of events that can be 'reverse engineered' and then reconstructed in the lab, and modified so that they unfold in different ways (ibid: 16).

Selvom forældremøderne ikke er et laboratorium, hvor der udvikles et nyt biokemisk stof til optimering af børn og forældres liv, er det alligevel den samme form for baglæns ingeniørkunst, der er på spil. Ligesom man, som beskrevet af Rose, med medicin kan blive lykkelig, forebygge depressioner, impotens, etc., kan forældrene ved at undgå alkoholens intervention i børnenes krop forhindre uheldige transformationer af deres liv. På den måde tilskrives alkohol en særdeles stor kausal kraft og bliver fokuspunktet for forældregruppens moralske ansvar.

I forlængelse af Foucault (1982) har Rose foreslået, at nutidig statslig magtudøvelse med henblik på at regulere befolkningens sundhed, virker gennem det, som han kalder en relationel pastoralmagt:

It works through the relation between the affects and ethics of the guider [...] and the affects and ethics of the guided (Rose, 2001: 9).

Denne nyere form for pastoralmagt virker ikke gennem åbenlys kontrol, men ved at nogle eksperters etiske og følelsesmæssige engagement i en sag forplanter sig til målgruppen. Roses eksempel er læger, der tilbyder genetisk rådgivning til vordende forældre. Han beskriver, hvordan viden om risikoestimer medvirker til at konstruere nogle særlige grupper af mennesker, der på grundlag af en beregnet risiko bliver mål for intervention. Rose beskriver videre, hvordan møderne mellem læger og forældre ...

...entail intense bi-directional affective entanglements between all the parties to the encounter, and indeed generate multiple "virtual" entanglements with parties not present (ibid: 10) .

Ved forældremøderne tager nogle tilsvarende "affective entanglements" mellem instruktører og forældre udgangspunkt i den bekymring for teenagerens fremtid, som instruktørerne lægger vægt på, at de har personlige erfaringer med. Teenageren bliver ved møderne genereret som en virtuel tilstedeværelse; det vil sige som det objekt som instruktørerne og forældrene retter deres etiske og følelsesmæssige opmærksomhed mod. Ikraft af sine specifikke, om end stereotypificerede, kendetegn kan den virtuelle teenager generere et engagement og en overbevisning, der set fra instruktørernes synspunkt gerne skulle sprede sig til forældrene. Det er ikke just bureaukratisk indifferens³³, der kendetegner instruktørerne og deres anvendelse af teenager-kategorien.

Forældremøderne fungerer som det, Rose har beskrevet som "an intensifier of ethicality" (Rose, 2001: 10): Møderne aktiverer og intensiverer generationelle forskelle, autoritets- og ansvarsforhold. For instruktørerne var møderne en løbende udfordring, der bestod i at

³³ Jf. Herzfeld (1992), se s. 99 ovenfor.

afbalancere deres relativt enkle og smalle budskab, som de med autoritet skulle formidle til forældrene, med en fornemmelse og respekt for forældrenes dilemmafyldte bekymring. De måtte tage del i denne bekymring, og sågar dyrke den i en retning, hvor forældrene ville indse, at ansvaret for at udskydelsen af børnenes alkoholdebut var deres.

Indledningsvist i kapitlet beskrev jeg, at instruktørerne bruger forældremøderne til at få forældrene til at handle som en form for forlængelse af forebyggelseskontoret, og at de skal forsøge at få forældrene til at tage kontorets funktion på sig. Det gør de blandt andet ved hjælp af den virtuelle teenager. Instruktørerne omformulerer nogle statistiske regelmæssigheder til nogle enkle regler, som forældrene bør efterleve i forhold til deres egne børn. Dermed sker der en forskydning, hvor den bureaukratiske funktion bliver til et moralsk ansvar. Problemerne opstår imidlertid, idet forældrene hver især må udleve dette ansvar i relation til et konkret barn og ikke til en virtuelt tilstedeværende teenager.

Som påpeget af Rose kan der opstå et etisk problem, hvis tillid til tal og "objektive" forklaringsmodeller kommer til at overtrumfe andre former for tillid:

[T]here are the ethical problems that arise in the relation between experts and their clients when trust in numbers replace other kinds of trust – that is to say, when decisions as to action seem to arise automatically from judgements "black boxed" within an "objective" calculating device – whose authors are not available for debate and contestation (Rose, 2001: 11).

Ved forældremøderne opfordrede instruktørerne forældrene til at afveje tilliden til deres børn op i mod deres tillid til statistiske forskningsresultater om unge og alkohol. Disse forskningsresultater kunne vanskeligt gøres til genstand for debat, idet instruktørerne sjældent kendte til forskningens forudsætninger og baggrunden for tallene. Eftersom forældrene ikke havde adgang til at tale om den generaliserede og forudsigelige teenager, men kun om deres eget (efter alt at dømme stærkt uforudsigelige) barn, blev den virtuelle teenager en særdeles effektiv alliancepartner for instruktørerne, i hvert fald så længe møderne stod på.

Selvom instruktørerne ved forældremøderne lægger vægt på børnenes udvikling og indtræden i teenageårene, sker der gennem møderne en social transformation af forældrene. Hvis de tager deres nye viden på sig og omsætter den til konkret handlen i relation til deres egne børn, kan forældrene træde i karakter som voksne i moralsk forstand (jf. Miller, 1997; Strathern, 2005: 4). Voksne får således et moralsk ansvar for at handle med udgangspunkt i den viden, der bliver præsenteret som objektiv og gyldig. Nok så væsentligt har de også et moralsk ansvar for at opsoøge denne viden ved at møde op til forældremøderne.

De streger, som på projektlederens tegning afgrænsede målgruppen for forebyggelsen som den helt almindelige teenager, var placeret med udgangspunkt i en forestilling om, at alkoholdebuten er en central, social skillelinje, der afgrænser "de helt almindelige" fra dem, "der er fremme i skoene". Her var projektlederen på linje med de antropologiske studier, der ser unges brug af alkohol som en form for overgangsritual. Forældremøderne har til formål at udskyde det tidspunkt, hvor de unge begynder at drikke. Ikke desto mindre instituerer møderne selv alkoholdebuten som en af de mest betydningsfulde sociale skillelinjer blandt danske unge. Idet forebyggelsen i sagens natur tilstræber at gribe ind, før debuten er forekommet, er det i bogstavelig forstand forebyggerne, der sætter alkohol på dagsordenen, når de indkalder forældrene til møde.

Som Bourdieu har påpeget, er en af de vigtigste – og ofte oversete – effekter af ethvert institueringsrite, at det ikke alene markerer en tidslig forskel i de personers liv, der gennemgår ritualen, men at det også etablerer og vedligeholder en forskel mellem to sociale grupper:

By solemnly marking the passage over a line which establishes a fundamental division in the social order, rites draw the attention of the observer to the passage (whence the expression 'rites of passage'), whereas the important thing is the line. What, in effect, does this line separate? (Bourdieu, 1991: 118).

Bourdieu bruger omskæringsritualer som eksempel. Ritualen markerer en transformation fra dreng til mand (en passage). Samtidig sætter det en fundamental skillelinje mellem hankøn og hunkøn, idet ritualen kun gælder for drenge og mænd, mens piger og kvinder må nøjes med at se

på. Ritualer sætter et skel mellem de personer, som det gælder for, og en skjult gruppe af personer, der ikke har adgang til at deltage (ibid.). Forældremøderne bar præg af, at der i mange tilfælde var en stor gruppe af forældre, der ikke var til stede. Jeg har allerede peget på, at disse med deres fravær lagde en hindring i vejen for en enighed i forældregruppen, og at de stillede sig uden for det moralske fællesskab, der blev konstitueret omkring bekymringen for børnene. Set i lyset af Bourdieus betragtninger om institueringsriter fortjener denne skjulte gruppe imidlertid en nærmere opmærksomhed. Her må jeg erkende begrænsningerne ved min egen metodologi og analysestrategi: Jeg ved ganske enkelt ingenting om denne gruppe, hvilket blandt andet skyldes, at jeg i mit feltarbejde havde placeret mig blandt forebyggerne.

Idet jeg har betragtet forældremøderne som et moment af forebyggelsen, har jeg først og fremmest fulgt forebyggerne og koncentreret mig om at analysere deres professionelle praksis. Set fra forældrenes perspektiv vil forældremøderne være et moment af deres hverdagsliv, som placerer sig et sted mellem skole og familie, forældre og børn, og måske betragter de ikke engang møderne som forebyggelse. Nogle forældre vil muligvis opleve disse forældremøder som irrelevante og uvedkommende. Ved den eksplicitte sammenkobling af teenagealderen og alkohol kan forældremøderne i sig selv udgrænse bestemte grupper af forældre og på den måde forstærke nogle sociale skillelinjer.³⁴ Her skal jeg imidlertid ikke begive mig ud i spekulationer om, hvem der konkret udgrænses, men blot nøjes med at konstatere, at jeg må efterlade en række spørgsmål ubesvarede: Hvordan opleves forældremøderne af de deltagende såvel som de fraværende forældre? Hvad gør forældremøderne ved dem – og ved deres børn? Har instruktørernes (ofte mislykkede) forsøg på at etablere enighed og aftaler andre virkninger i forældregruppen, i familien, blandt børnene? Jeg ved det ikke.

Den oplagte udvej – hvis jeg skulle besvare disse spørgsmål – ville være en udvidelse af felten til at omfatte flere aktører. Et vertikalt snit eller en *multi-sited* etnografi kunne givetvis have bidraget til en bredere forståelse af forældremøderne. Som Tony Crook har påpeget, er det også en logisk

³⁴ FSKs projektledere overvejede fx, hvad de kunne gøre for at komme til at afholde flere forældremøder på skoler med en høj andel af to-sprogede elever. Hvad mon muslimske forældre tænker, når de bliver indkaldt til et møde, der handler om deres børns kommende brug af alkohol?

konsekvens af et relationelt perspektiv: Der kan hele tiden tilføjes nye relationer og en ny kontekstualisering af etnografien. Crook beskriver det som ...

... the slippage of never-ending opportunities to recontextualize an analytical point in new relationships (Crook, 2007: 252).

Mit analytiske fokus på mikropolitiske momenter snarere end relationelle netværk, der potentielt kan udvide sig i det uendelige, medfører til gengæld, at jeg i stedet kan vise, hvordan hvert af de analyserede momenter genererer sin egen relationelle kompleksitet. Jiménez beskriver, hvordan institutionelle praksisser former deres egne offentligheder (eng. *publics*):

Publics [...] take and occupy different institutional shapes and spaces: they 'open up' in response to different pressures, make different concessions to different parties in the name of different interests, and generate their own internal differences, their own endogenous 'publics', so to speak. Equally crucial, their moment of 'public' appearance is an *institutional* moment (Jiménez, 2007a: 31f).

I dette kapitel har jeg netop vist, hvordan forebyggelsen som institutionel praksis åbner for særlige offentligheder og for særlige måder at være offentlig på. Målgruppen for forebyggelsen bliver konstitueret gennem institutionelle momenter som forældremøderne, hvor teenageren ligesom de voksne bliver institueret som kategorier af den bureaukratiske offentlighed, der i kommunal sammenhæng kaldes borgerne. Ved samme lejlighed bliver alkoholdebuten konsolideret som en altoverskyggende social og moralsk markør.

V.

**Klasseværelset:
Tilstand og tilblivelse i dialogisk interaktion**

Det gav et lille gib i mig, hver gang jeg trådte ind i et klasseværelse sammen med de rusmiddelguider, der på FSKs vegne turnerede på de københavnske folkeskoler. Størstedelen af min tid tilbragte jeg ellers på kontoret, og selvom jeg beskæftigede mig meget med teenagere og deres brug af alkohol, var det sjældent, at jeg stod ansigt til ansigt med dem. Når jeg fulgtes med rusmiddelguiderne, blev vi mødt af et rum fyldt med elever, der gerne sad klar ved deres pladser, når vi kom. Som regel var det syvende eller ottende klasser, og jeg blev slået af, hvor små eleverne virkede. Der var stor variation i teenagerens fysiske fremtoning, viste det sig: Enkelte drenge skilte sig ud fra de andre i kraft af deres højde, deres dybere stemmer og spirende skægvækst. Pigerne var begyndt at få kvindelige former og så generelt ud til at være langt ældre end de mindste af drengene. Trods den aldersopdelte socialitet, der kendetegner folkeskolens klassestruktur, er der betydelige forskelle blandt jævnaldrende klassekammerater. Nogle af disse forskelle manifesterer sig i elevernes kroppe.

Som beskrevet i min analyse af forældremøderne, er klasseværelset rum for en særlig socialitet. Her tilbringer børn og unge en væsentlig del af deres tid i selskab med en gruppe af jævnaldrende, som de for de flestes vedkommende følges med gennem hele deres skoletid. Gennem en periode på ni-ti år må børnene dagligt omgås og forholde sig til den samme gruppe af jævnaldrende. Her bliver den individuelle læring, der er folkeskolens formelle formål, tæt forbundet med en aldersopdelt socialitet, der er under stadig forandring (jf. Anderson, 2000). Hvor vi i sidste kapitel så, hvordan forældrene tog sig lidt malplacerede ud ved deres børns skoleborde, mens instruktørerne kunne tage lærerens rolle på sig ved katederet, skal vi her se, hvordan det foregår, når forebyggelsen møder de unge i skoletiden. Kapitlets empiriske grundlag er observationer i klasseværelset og interviews med FSKs rusmiddelguider, der underviser københavnske skoleelever om blandt andet alkohol.

Rusmiddelguiderne er – i lighed med de instruktører der står for afholdelsen af forældremøder – hyret af FSK specifikt til den opgave at være forebyggelsens ansigt i mødet med målgruppen. Guiderne rekrutteres blandt universitetsstuderende og er alle i begyndelsen af tyverne. Ideen er, at rusmiddelguiderne i kraft af deres relativt unge alder adskiller sig fra lærere og forældre. De instrueres dog til så vidt muligt at undlade at fortælle om deres personlige erfaringer.³⁵ Rusmiddelguiderne skal først og fremmest formidle *faktuel viden* i en dialogisk interaktion med eleverne. På den måde bliver rusmiddelguiderne placeret i en dilemmafyldt situation, hvor de på den ene side forventes at drage fordel af deres unge kropslige fremtræden, mens de på den anden side nødtigt skal ekspliciterer deres personlige erfaringer. Her aner vi konturerne af en spænding, som jeg gennem kapitlet vil udforske og optegne yderligere. Jeg vil argumentere for, at guidernes fremlæggelse af fakta indebærer en suspension af tiden, der kommer til at stå i skærende kontrast til de sociale processer, som eleverne befinder sig midt i, og som undervisningen af den grund nødvendigvis er indlejret i. På den måde tegner der sig et misforhold mellem guidernes fokusering på bestemte tilstande og elevernes optagethed af deres egen tilblivelse.

Epistemologiske spændinger

For snart 40 år siden lancerede Gregory Bateson en i psykiatriske kredse ganske kontroversiel hypotese om årsagen til alkoholisme. Bateson argumenterede for, at alkoholikere drikker sig fulde, fordi de i den tilstand oplever et mere tilfredsstillende forhold mellem dem selv og deres omverden (Bateson, 1972). Alkoholikere får af deres venner og familie besked på, at de skal udvise "selvkontrol", og dette betragter Bateson som udtryk for en epistemologi, der er både ineffektiv og absurd (ibid: 327) – ikke mindst i lyset af hans eget systemteoretiske udgangspunkt. Bateson beskriver alkoholikerens ædru tilstand som ...

... an unusually disastrous variant of the Cartesian dualism, the division between Mind and Matter, or, in

³⁵ Dette begrundede projektlederne med, at evalueringer af den såkaldte *ung-til-ung-metode* i forebyggelse har peget på, at det kan virke kontraproduktivt, hvis underviserne lægger vægt på deres egne erfaringer – ikke mindst hvis underviserne eksempelvis er tidligere misbrugere. Af samme grund ansatte projektlederne ikke tidligere misbrugere som rusmiddelguider – kun "helt almindelige unge", og de benævnte metoden som *ung-til-ynge*.

this case, between conscious will, or "self", and the remainder of the personality (ibid: 313).

Ideen om selvkontrol bygger på en opsplitning mellem Selvet og resten af personen (først og fremmest kroppen), som har rødder hos Descartes, og som hos alkoholikerne kommer til udtryk i en "usædvanligt katastrofal variant". Det er således en udbredt vestlig epistemologi med dybe historiske rødder, som Bateson søger at få ram på. Samme syn på verden beskrev jeg i kapitel II med henvisning til Taylors optegning af en moralsk horisont mellem idealerne individualisme og objektivisme. Begge disse idealer tager udgangspunkt i et syn på det menneskelige selv som løsrevet fra verden og dermed også fra kroppen.

Når alkoholikere drikker sig fulde, erkender de samtidig umuligheden af, at et menneske ved en egen indre kraft, kaldet "Selvet", kan kontrollere både sig selv og sin omverden:

With this complementary surrender, which the alcoholic will often see as an act of spite [...] his entire epistemology changes. His anxieties and resentments and panic vanish as if by magic. His self-control is lessened, but his need to compare himself with others is reduced even further. He feels the physiological warmth of alcohol in his veins and, in many cases, a corresponding psychological warmth toward others. He may be either maudlin or angry, but he has at least become again a part of the human scene (ibid: 329).

Bateson beskriver alkoholikere som "filosoffer", der reagerer på en håbløs vestlig epistemologi, og som via alkoholen opnår et i Batesons øjne mere korrekt perspektiv. Bateson peger dermed på det forhold, at det ikke er forbeholdt videnskabsfolk at operere med en epistemologi. Alkoholikere handler på baggrund af nogle mere eller mindre italesatte epistemologiske præmisser; nogle quasi-filosofiske forestillinger om hvordan verden hænger sammen. Derudover viser Bateson, at disse epistemologiske præmisser er foranderlige: De kommer i første omgang fra alkoholikerens venner og familie, når de fortæller ham, at han skal udvise selvkontrol, og de ændres med alkoholikerens fuldskab. Alkoholens kropslige påvirkning har epistemologiske effekter, idet alkoholikeren med sin fuldskab opnår en ny erkendelse.

Jeg vil ikke her gøre rede for Batesons systemteori – endsige for hans tanker om organisationen Anonyme Alkoholikere, hvis behandling af alkoholafhængighed finder sted ud fra quasi-systemteoretiske principper.³⁶ I stedet vil jeg hæfte mig ved Batesons undren over, at en så besynderlig epistemologi som den vestlige kan vedblive med være fremherskende. Som vi skal se, spiller ideen om selvkontrol den dag i dag en væsentlig rolle i forebyggelsen, og hvis alkoholikere er filosoffer, gælder det måske også de teenagere, som forebyggerne henvender sig til. Det ville Bateson i hvert fald mene, idet alle mennesker og pattedyr ...

... are guided by highly abstract principles of which they are either quite unconscious, or unaware that the principle governing their perception and action is philosophic (Bateson, 1972: 320).

Dette kapitels analyser af dialogen mellem rusmiddelguiden og elever vil søge at eksplicitere de epistemologiske spændinger, som står i centrum for den mikropolitiske interaktion, som forebyggelsen iscenesætter i klasseværelserne. Bateson taler ikke eksplicit om mikropolitik, men hans artikel beskriver ikke desto mindre, hvordan interaktionen mellem alkoholikeren, dennes nærmeste sociale omgivelser, AA og ikke mindst alkohol i sig selv præger alkoholikerens epistemologi. Forebyggerne præsenterer de unge for en bestemt epistemologi, hvor de ligesom ved forældremøderne lægger vægt på nogle "objektive" fakta, og de tilbyder nogle begreber, hvormed de unge kan forstå sig selv og deres omverden. Spørgsmålet er, hvordan den epistemologi som forebyggelsen præsenterer eleverne for, bliver fortolket og udfordret i den dialog, som forebyggerne sætter i scene. Her er der naturligvis mikropolitik på spil – ikke alene i interaktionen mellem forebyggere og elever, men nok så væsentligt også mellem eleverne indbyrdes. Dette understreges af det rum, hvor forebyggelsen finder sted: Klasseværelset sætter sin egen ramme for forebyggelsen.

Inden jeg tager hul på analysen af mødet mellem forebyggerne og eleverne, vil jeg præsentere et empirisk eksempel fra en ganske anden tid, nemlig den renæssance hvor Descartes formulerede sine skelsættende

³⁶ Se Steffen, 2005, for en diskussion af dansk alkoholbehandling i lyset af Batesons systemteori.

tanker. Forbindelsen til forebyggelsen synes måske noget fjern, men den historiske beretning, der følger, vil gennem resten af kapitlet fungere som et allegorisk referencepunkt for min analyse. Her vil jeg således anslå nogle centrale analytiske temaer, og læseren må belave sig på noget af et spring i tid og sted.

I renæssancens Europa fungerede dissektion af menneskekroppen som omdrejningspunkt for både kunsten og videnskaben. Til at begynde med var det primært en videnskabelig og medicinsk foreteelse at interessere sig for den menneskelige anatomi. I slutningen af det femtende århundrede fik dissektion imidlertid en ny betydning, og det begyndte at foregå i al offentlighed som en begivenhed, der (ikke ulig en offentlig henrettelse) tiltrak et publikum af videnskabsfolk, kunstnere, politikere og lægfolk. I Bologna havde den offentlige dissektion en særlig interessant historie, som historikeren Giovanna Ferrari (1987) har gjort rede for.

I Bologna udvikledes gennem tre århundreder en tradition for en årlig, offentlig dissektion, der fandt sted i forbindelse med byens karneval. Der blev bygget et rigt ornamenteret anatomiteater til disse forestillinger, og hvor byens tidligere anatomiteatre havde været mere provisoriske og fokuseret omkring dissektionsbordet, var det nye teater anderledes indrettet. Det havde nemlig to fokuspunkter: Dissektionsbordet var suppleret med et kateder, hvorfra anatomiprofessoren kunne fremlægge og forsvare sine teser (ibid: 76). En af attraktionerne ved den offentlige dissektion i Bologna var den ledsagende videnskabelige disput, hvor universitetets ledende forskere – i behørig rækkefølge, hvilket var markeret med deres fysiske placering i lokalet – fik mulighed for at rejse spørgsmål i forlængelse af professorens anatomiforelæsning.

Det kan måske undre, at den offentlige dissektion netop fandt sted under karnevallet. Der var sågar maskeklædte folk blandt tilhørerne, beretter Ferrari. Her har vi en videnskabeligt ophøjet seance, og hvorfor er den så placeret i forbindelse med karnevallets løssluppenhed? Det var Handelman, der i sin bog om bureaukratisk, "monotetisk" logik henledte min opmærksomhed på anatomiteatret i Bologna. Han fortolker det tidlige sammenfald med karnevallet på følgende måde:

Carnival de-formed the monothetic by raucously playing with the body, exposing hidden social innards, upending and jumbling social order, blurring boundaries among distinct categories and torquing them into one another.

As this occurred, the dissection and presentation of body parts simultaneously began to make monothetic order in this world of carnival, an order that formed scientific classification out of the de-formation of a human whole that concealed most of its body parts within itself. Here science took the aesthetic form of a proto-bureaucratic spectacle that laid out for didactic inspection that which was usually hidden within the body (Handelman, 2004: 24).

Her fokuserer Handelman på modsætningerne mellem karnevallet og den videnskabelige forestilling i anatomiteatret: Dissektionen opsplitter den menneskelige krop i dens dele, fremviser og kategoriserer disse som adskilte elementer med separate funktioner. Det er et eksempel på, hvordan der skabes orden efter nogle principper, som vi tidligere i denne afhandling har set udtrykt i det bureaukratiske organisationsdiagram (kapitel III), og det er et spektakel i ordets oprindelige betydning: Noget der stilles til skue – hvilket er helt i tråd med den tids spirende forherligelse af synssansen som vejen til viden (jf. Hastrup, 1999: 142). Karnevallet derimod er en leg med denne orden. Sociale kategorier og grænser udviskes her gennem kropslige udfoldelser, men vel at mærke i et nøje afgrænset tidsrum. Noget af det, der blotlægges i forbindelse med karnevallet, beskrives af Handelman som "de skjulte sociale indvolde" (op.cit.). Alt andet lige kan både karnevallet og dissektionen således betragtes som måder at yderliggøre noget, der ellers er skjult i det indre.

Ferrari beretter, at arrangørerne af den offentlige dissektion havde visse problemer med at etablere den behørigt orden i anatomiteatret. Man kan levende forestille sig kontrasten mellem de maskeklædte karnevalsdeltagere på de bageste rækker og deltagerne i den videnskabelige disput omkring dissektionsbordet og katederet. Havde det ikke været smartere at placere den offentlige dissektion på et andet tidspunkt? Ferrari fremlægger to alternative forklaringer på det tidlige sammenfald. Den første, som angiveligt har været mest fremherskende i historiske kredse, er det praktiske forhold, at karnevallet blev afholdt på den koldeste tid af året, og at det derfor var et godt tidspunkt at håndtere døde menneskekroppe. Denne forklaring affærdiger Ferrari dog med henvisning til, at vinteren trods alt er længere end karnevalsperioden. Ferraris egen forklaring er, at Bolognas bystyre og universitet havde en interesse i, at den offentlige dissektion fik mest mulig opmærksomhed, og

at den blev omgærdet med en høj grad af ceremonialitet. Bolognas universitet oplevede nemlig en løbende forværring af sin finansielle situation, og byen frygtede at miste sin status som økonomisk og intellektuelt centrum. I takt med denne udvikling blev den offentlige dissektion ledsaget af mere og mere rituel pomp og pragt, mens dissektionens formelle rolle i universitetets anatomiundervisning gradvist blev mindre. Det blev sågar stadfæstet ved lov, at der ikke måtte foretages offentlige dissektioner uden for karnevalsperioden:

The ban imposed on public anatomy lessons outside the carnival period, the obligation to complete the anatomy courses by the end of the carnival, the express permission to unknown people in carnival disguise to attend the lessons, the sumptuous decoration of the theatre and its very architectural design: all these measures seem to be aimed at keeping the public anatomy ceremony as magnificent as possible, precisely at the time at which the prestige of the Studium as a whole was in jeopardy (Ferrari, 1987: 104).

I sin analyse af sammenhængen mellem den offentlige dissektion og karnevallet trækker Ferrari på Bakhtin, der blandt andet har beskrevet forbindelserne mellem karneval og litteratur. I den forbindelse præsenterer Bakhtin en teori om karnevallet som en særlig form for fest med et dertil hørende verdenssyn (se fx Bakhtin, 1984: 122ff; Bakhtin, 2001). I karnevallet vendes hverdagens kategorier på hovedet, hierarkier udjævnes, og der leges med alternative sociale formationer:

Carnival is the place for working out, in a concretely sensuous, half-real and half-play-acted form, *a new mode of interrelationship between individuals*, counterposed to the all-powerful socio-hierarchical relationships of non-carnival life (Bakhtin, 1984: 123; original kursivering).

Bakhtin betoner, at karnevallet etablerer særlige kategorier, og at disse udgør en form for levet og levende tænkning:

... carnivalistic categories are not abstract thoughts about equality and freedom, the interrelatedness of all things or the unity of opposites. No, these are concretely sensuous ritual-pageant "thoughts" experienced and played out in the form of life itself, "thoughts" that had coalesced and

survived for thousands of years among the broadest masses of European mankind (ibid.).

Man kan mene, hvad man vil om Bakhtins lettere romantiserende syn på "masserne" (jf. Bruhn & Lundquist, 2001: 10) og om hans ideer om karnevallets egalitære socialitet, men denne type indvendinger er i denne sammenhæng underordnede. Det er Bakhtins ide om karnevallet som en form for kropslig "tænkning", der interesserer mig her – ikke mindst fordi det udgør en malerisk kontrast til den form for tænkning, der kommer til udtryk i forbindelse med den offentlige dissektions disput.

Det fascinerende ved Ferraris beretning fra Bologna er netop sameksistensen af to former for tænkning i det samme rum. Som vi skal se, er det også det, der gør den til et velegnet analytisk referencepunkt for det, der foregår i klasseværelset. Anatomiteatret danner ramme om to forskellige epistemologier: Det kliniske blik, dissekeringen og den logiske kategorisering af den menneskelige krop sammen med den sanselige udforskning og overskridelse af selvsamme kategorier. Dissektionen er åbenlyst god underholdning for karnevallet, men som Ferraris analyse viste, giver karnevallet også dissektionen en ny social og politisk betydning. Dette forlener begge former for tænkning med en grundlæggende ambivalens over for sig selv.

Forbindelsen mellem forebyggelsen og Bolognas offentlige dissektioner betragter jeg først og fremmest som allegorisk. Jeg er her inspireret af Hastrups videnskabsteoretiske allegorier, hvor hun blandt andet bruger det anatomiske teater som et eksempel på, hvordan videnskaben i visse tilfælde etablerer et skarpt skel mellem subjekt og objekt:

I autopsien er der et videnskabeligt subjekt, der ser, et klinisk blik, der fanger verden ind og gør den til objekt for sit eget vidensbegær (Hastrup, 1999: 143).

Den historiske beretning fra Bologna anslår på den måde nogle centrale temaer for min analyse af forebyggelsens møde med de unge i klasseværelset. Hvis unges brug af alkohol – billedligt talt – bliver lagt på dissektionsbordet til didaktisk inspektion i den forebyggende undervisning, hvordan ser indvoldene så ud ifølge forebyggerne? Hvilken rolle spiller det, at denne dissektion finder sted med teenagere som et publikum, der på nogle punkter viser sig at minde om karnevalsgæster? Hvad er forholdet mellem indholdet og det formelle formål med undervisningen og de sociale rammer for den?

Fra dialog til dissektion

Rusmiddelguiderne brugte den første del af de to timers undervisning på, som de sagde, "at stikke fingeren i jorden" med henblik på at finde ud af "klassens udviklingsniveau". Det var ikke så meget de iøjefaldende kropslige forskelle blandt eleverne indbyrdes, som guiderne indledningsvist forsøgte at få hold på. Eftersom undervisningen skulle omhandle alkohol og andre rusmidler, var det i første omgang vigtigt for guiderne at finde ud af, "hvem der havde prøvet noget" (og hvad). Dernæst forsøgte de at få hold på den sociale dynamik i klasseværelset: Hvilke elever sagde noget? Hvem gjorde ikke? Hvem var "trendsættere"? Og hvem holdt lav profil?

En af guiderne fortalte mig i et interview, at al tiden på det nærmeste kunne gå med at "orientere sig i gruppedynamikken". Hun oplevede tit, at det kun var en lille del af eleverne, der fik ordet i løbet af en undervisningsgang. I princippet ville hun gerne have alle elever til at deltage, og hun forklarede, at hun gerne ville skabe "et større rum for at dem, der ikke har prøvet noget, kan komme til at sige noget". Imidlertid var det hendes erfaring, at det som oftest kun var de elever, der kunne fortælle om deres egne erfaringer med at drikke, der deltog aktivt i undervisningen. Jeg lagde selv mærke til det samme. Derudover bed jeg mærke i, at der i enhver klasse var nogle enkelte elever, der trods deres fysiske tilstedeværelse virkede aldeles fraværende. Det kunne fx være en pige, der gennem begge undervisningstimer virkede travlt optaget af at sortere indholdet i sit penalhus, eller en dreng der slet og ret lå med hovedet på bordet og så ud, som om han sov sig gennem undervisningen.

Et andet forhold, der prægede undervisningssituationerne – men som jeg først efter et stykke tid begyndte at hæfte mig ved – var, at guiderne næsten altid havde besvær med at vise de overheadplancher, som de havde medbragt. Det var langt fra alle klasseværelser, der var udstyret med en projektor til at vise disse plancher, og når det lykkedes guiderne at fremskaffe en projektor, der virkede, var næste problem at finde et lærred. Således oplevede jeg en enkelt gang, at guiderne måtte lade projektoren lyse op i loftet, fordi det udgjorde den eneste hvide flade i lokalet. Andre gange måtte de bruge klasseværelsets bagvæg eller fægte med en kost for at hive et lærred ned, der hang, så de ikke kunne nå det. Om ikke andet spredte disse situationer altid en vis munterhed i klasseværelset. Det var naturligvis sjovt for eleverne at se en underviser

hoppe og springe med en kost oppe foran tavlen, men er det værd at lægge yderligere betydning i disse praktiske genvordigheder?

Under alle omstændigheder var der, som en folkesundhedsvidenskabsstuderende rusmiddelguide påpegede, tale om "et problem der ikke står noget om i lærebøgerne". Hun satte spørgsmålstejn ved det hensigtsmæssige i at lave et undervisningsprogram, der er baseret på overheads, når man nu ikke kan regne med, at der er en projektor til rådighed i lokalerne. Det kan hun muligvis have ret i, og på kontoret blev der da også arbejdet med at løse denne praktiske side af problemet. I første omgang er spørgsmålet dog, hvordan det overhovedet kan være, at disse overheadplancher var besværet værd for guiderne. Her kan indretningen af dissektionsteatret i renæssancens Bologna lede os på sporet af en forklaring.

Dissektionsteatret var som tidligere beskrevet opbygget omkring et kateder og et dissektionsbord. Fra katederet fremlagde professoren sine teser, og på dissektionsbordet lå det kropslige objekt til skue for forsamlingen. Rusmiddelguidernes ærinde var ikke at undervise eleverne i anatomi. Ikke desto mindre havde dele af deres undervisning karakter af en form for dissektion i den forstand, at den synliggjorde nogle bestemte forhold og fremlagde dem hver for sig til didaktisk inspektion. Som en af guiderne forklarede mig, så betragtede hun formålet med undervisningen som at "præsentere tingene, som vi ser dem – men uden at fortælle eleverne, hvad de skal gøre". Overheadplancherne syntes velegnede til dette formål: På objektiv vis at fremvise undervisningens genstand i dens dele.

Sådan som guiderne så det, var denne genstand eleverne selv. En guide fortalte mig, at han forsøgte at anspore eleverne til at deltage aktivt i undervisningen ved at sige til dem:

Nu har I mulighed for at få noget, der handler lige præcis om jer – og ikke bare om det skolen synes, at I skal lære noget om.

Ved hjælp af deres overheads kunne rusmiddelguiderne forevise eleverne dem selv i dissekeret og objektiveret form. Jeg vender tilbage til disse overheads og til de enkelte elementer, som eleverne blev præsenteret for i guiderne undervisning. Foreløbig vil jeg nøjes med at pege på, at rusmiddelguiderne med overheadplancherne anvendte den bureaukratiske æstetik, og at den genstand, som de præsenterede for

eleverne, havde mange fællestræk med den virtuelle teenager, som var omdrejningspunktet for forældremøderne.

Ligesom i anatomiteatret var katederet klasselokalets andet fokuspunkt. Vi ved ikke meget om, hvordan disputten omkring kroppen i Bologna udspillede sig, men i klasselokalet lagde rusmiddelguiderne fra deres plads ved katederet vægt på, at deres fremlæggelse blev suppleret med dialog – ikke mindst mellem eleverne indbyrdes. I lighed med SSP-instruktørerne var guiderne blevet undervist af Dialogeksperten (se s. 127). Hendes budskab om at den sokratiske dialog var at foretrække frem for den magistrale, havde guiderne nok taget til sig i højere grad end instruktørerne. Ikke desto mindre kom det, der ideelt set skulle være en åben dialog, i nogle tilfælde til at udspille sig som en regulær disput, hvor guiderne med større eller mindre held kæmpede for at skabe lydhørhed blandt eleverne for de teser, som de fremlagde.

Som Bakhtin beskriver det, var sokratiske dialog oprindeligt en litterær genre. Det var, fremhæver han, en litterær variant af "carnivalistic folklore" (Bakhtin, 1984: 107), der i en atmosfære af "joyful relativity" udfordrede sin samtids retoriske dyder. Den sokratiske dialog medførte en "weakening of [...] one-sided rhetorical seriousness, its rationality, its singular meaning, its dogmatism" (ibid.), og den byggede på en opfattelse af sandhed som noget, der udspringer mellem mennesker:

The dialogic means of seeking truth is counterposed to *official monologism*, which pretends to *possess a ready-made truth*, and it is also counterposed to the naive self-confidence of those people who think that they know something, that is, who think that they possess certain truths. Truth is not born nor is it to be found inside the head of an individual person, it is born *between people* collectively searching for truth, in the process of their dialogic interaction. Socrates called himself a "pander": he brought people together and made them collide in a quarrel, and as a result truth was born; with respect to this emerging truth Socrates called himself a "midwife", since he assisted at the birth (ibid: 110).

Guiderne forklarede mig, at det vigtigste for dem var at "få snakken i gang" blandt eleverne, så de lærte hinandens synspunkter at kende. Når guiderne beskrev deres arbejdsmetode, lagde de vægt på, at alle elever

skulle kunne komme til orde – og som nævnt særligt elever der ikke selv havde erfaringer med at drikke alkohol eller at bruge andre rusmidler. Sokrates' betegnelse af sig selv som en jordemoder, der assisterede i fødslen af en dialogisk og emergent sandhed, finder således en vis genklang i guiderne ideer om deres eget arbejde.

Rusmiddelguiderne var imidlertid mere, netop, *guider* end jordemødre. Dialogen var en central del af deres metode, men den sandhed, som skulle opstå som et resultat af denne metode, var langt hen ad vejen givet på forhånd: Elevernes alkoholdebut skulle udskydes. Bakhtin skriver:

[In] the final period of Plato's work [...] the monologism of the content begins to destroy the form of the Socratic dialogue. Consequently, when the genre of the Socratic dialogue entered the service of the established, dogmatic worldviews of various philosophical schools and religious doctrines, it lost all connection with a carnival sense of the world and was transformed into a simple form for expounding already found, ready-made irrefutable truth; it degenerated completely into a question-and-answer form for training neophytes (ibid: 110)

Bakhtin beskriver her en bevægelse fra en åben, dialogisk form i retning af en pædagogisk metode med et monologisk indhold. Dette kunne karakterisere rusmiddelguidernes undervisning næsten lige så godt som den udvikling i Platons værk, som citatet beskæftiger sig med. Vi har således at gøre med en problematik med en ganske lang historie. Guiderne forestilling om, at de kan "præsentere tingene, som vi ser dem – men uden at fortælle eleverne, hvad de skal gøre", som en af dem formulerede det ovenfor, tager udgangspunkt i et dialogisk sandhedsbegreb. Ikke desto mindre sniger der sig monologiske sandheder ind, der netop fortæller eleverne, hvad der er det rigtige at gøre og ikke mindst at sige. At Platon ifølge Bakhtin havde samme problem, understreger blot, at guiderne vanskeligheder med den dialogiske metode næppe kan tilskrives manglende evner.

Ifølge Bakhtin mistede den dialogiske metode al forbindelse med det karnevaleske, da den begyndte at blive brugt til at fremme nogle på forhånd definerede synspunkter. Selvom guiderne dialog med eleverne ofte havde form af spørgsmål-svar-udvekslinger, hvor guiderne forsøgte at få eleverne til at komme med et bestemt (og i grunden forudsigeligt) svar,

så syntes dialogens karnevaleske forbindelse alligevel at blive opretholdt – blandt andet fordi den åbnede for nogle synspunkter og udsagn fra eleverne, der vendte guiderne udsagn på hovedet og satte dem i et nyt lys.

Klasseværelset kom til at minde om Bolognas anatomiteater i den forstand, at det blev rum for to forskellige epistemologier. Der foregik en formel handling – en dissektion og en ledsagende disput med overheadplancherne og katederet i centrum. Her diskutererede guiderne med nogle enkelte af eleverne, der ligesom Bolognas videnskabsmænd talte i behørig rækkefølge og en orden, der afhang af deres sociale status og evne til at deltage i denne form for samtale. I kulisserne og på tilskuerpladserne var det imidlertid en anden epistemologi, der satte sit præg på begivenhederne, og som også i korte øjeblikke kom eksplicit til orde. Fx i det følgende, hvor en guide spørger eleverne i en ottende klasse "Hvad er en god fest", og eleverne svarer i munden på hinanden:

En dreng:	God mad.
En anden dreng (lavmælt):	Hvor er du stueren, Anders.
En tredje dreng (griner):	Gode toiletforhold...
En fjerde dreng:	Der skal være piger
En pige:	Og drenge.
En dreng (hvisker):	Snif, piger, vold.
Guiden:	Undskyld, hvad?
Drengen (højere):	Nej, det var bare noget fra en rap. (Hvisker igen, griner): Dopede sodavand.
En pige:	Alle skal opføre sig ordentligt.
Guiden:	Skal der være alkohol?
Flere elever:	Nej – det behøver der ikke.

Med skiftende tonelejer, grin og skæve øjekast, der går skiftevis i retning mod hinanden og mod guiden, svarer eleverne på guidens spørgsmål. Dialogen ender der, hvor guiden gerne vil have det: Med den konklusion

at der ikke behøver være alkohol til en god fest. På vejen mod dette mål har elevernes svar imidlertid en grundlæggende ironisk karakter. Til en god fest skal der være god mad, gode toiletforhold, snif, piger, vold og doped sodavand, men der behøver naturligvis ikke være alkohol. Hvad skal man egentlig tro, at eleverne mener?

Ironi er, som James Fernandez og Mary Taylor Huber har beskrevet det, udtryk for et misforhold mellem ordenes "ydre" betydning og deres "indre" mening (Fernandez & Huber, 2001: 1). Ironiske udsagn undermineres af den sammenhæng, de indgår i, og de udspringer af en spænding mellem det, som man føler sig forpligtet til at sige, og noget andet som man godt kunne have lyst til at sige:

This irony arises from the tension (if not conflict) between "platitudes" and "attitudes" in communicative interaction, the tension or conflict between what one feels socially obliged to say and do and what one may "really" (at least at less public levels of awareness) think and feel and desire to do (ibid: 11).

Elevernes ironiske svar på rusmiddelguidernes spørgsmål kan således ses som udtryk for, at de udmærket er klar over, hvad de forventes at svare, men at det rigtige svar måske alligevel ikke er helt rigtigt. Behøver der være alkohol til en god fest? Naturligvis ikke. Hænger alkohol og fester alligevel sammen? Ja, det er svært for eleverne at komme udenom.

Hvor guidernes spørgsmål er rettet mod et bestemt rigtigt svar, er elevernes ironiske svar retningsløse, idet ironien kan bekræfte guidernes budskab såvel som underminere det:

The politics of irony, and its ethics, arise from and depend upon this *indirection*. By stating one thing but suggesting more or less its opposite, ironists point to an alternative reading of a situation, while evading the challenge of direct dissent [... T]he ambiguity inherent to irony (does the speaker mean to be ironic or not?) allows ironists to accept or condone contradictory intentions and ambivalence about where they stand (ibid: 5).

Ironiens retningsløshed betyder, at den epistemologi, som guiderne præsenterer for eleverne, bliver – om ikke direkte modsagt – så i det

mindste udfordret af en stemning, der er gennemsyret af ambivalens. Gennem ironien kommer det karnevaleske til orde.

Det bemærkelsesværdige ved situationer som disse, hvor elevernes ironi skaber en modsigelsesfuld ramme for guiderne undervisning, er, at guiderne selv ikke kan sige sig fri for at dele elevernes ambivalens. Som en af dem forklarede mig i et interview:

Selvom vi altid siger, at vi ikke kommer med en løftet pegefinger, så gør vi det alligevel. Vi kommer jo fra kommunen, og vi kommer ikke ud for at sige til dem, at vi synes, at de skal begynde at ryge og drikke. Og det ved de godt, de der unger [...] Rent personligt, der bliver jeg lidt ked af det, når det bliver for moralsk sådan noget forebyggelse. Det bliver sådan meget firkantet og kedeligt. Det er jo hele folkesundhedstanken – den er jo sådan lidt kedelig. Så må du ikke det ene, og så må du ikke det andet, og du skal i øvrigt også det her. Nogle gange kan det godt blive lidt for moralsk. Det er ikke fordi jeg synes, at de skal drikke i syvende klasse eller noget. Men det er også så individuelt. Altså, jeg drak selv i syvende klasse, og jeg er da kommet nogenlunde ud af det.

Guiden forklarer her, hvordan hendes egen erfaring med at begynde at drikke tidligt og dog slippe ”nogenlunde ud af det” modsiger undervisningens budskab. Hun peger på modsætningen mellem intentionen om ikke at komme ”med en løftet pegefinger” og det forhold, at guiderne fremmer et bestemt budskab. ”Husk I har kommunens tårne i ryggen”, som FSKs projektleder lettere ironisk sagde til et nyt hold guider, da hun ville gøre dem opmærksomme på dette dilemma. Det var således ikke kun guiderne, men også kontorets projektledere, der oplevede et grundlæggende misforhold mellem det overordnede formål om at udskyde alkoholdebuten og guiderne rolle som dialogpartnere for eleverne.

En anden guide fortalte mig om den første gang, hvor hun skulle undervise en klasse:

[Til at begynde med havde det] egentlig været en ok diskussion, men mest fordi diskussionen gik på, at man ikke skulle drikke. Det kunne vi alle sammen erklære os

enige i – i hvert fald os rusmiddelguider – og når børnene også gjorde det, så gik det ligesom godt. Men så sad der denne her helt lille fyr nede i hjørnet, og det var en syvende klasse eller en ottende klasse, og han var ikke særligt udviklet rent fysisk, så han så meget lille ud. Og han rakte så hånden op og sagde – han var virkelig velformuleret og reflekteret og sød – og han rakte hånden op og sagde:

”Jeg er simpelthen så ked af det, for jeg kunne godt tænke mig at prøve at drikke bare en øl, men min mor og far bliver vrede på mig, når jeg siger det, og jeg er simpelthen så ked af det indeni over, at de ikke forstår mig, når jeg bare gerne vil prøve det.”

Der fik jeg sådan nærmest bare afskåret ham fuldstændig ved at få sagt: ”NEJ! Fordi når man kun går i syvende klasse, så sådan og sådan og sådan. Og Sundhedsstyrelsens anbefalinger og dang-dang-dang-dang! Jeg kan godt forstå, hvorfor dine forældre siger nej.”

Det var lige efter, at jeg havde været på kursus, og der havde jeg fået pumpet ind i hovedet, at når man er under 16 år, der skal man ikke drikke. Og lige der, der lyttede jeg ikke til ham, vel? Faktisk sad han og sagde, at han var dybt ked af, at hans mor og far ikke prøvede at lytte en lille smule til ham, og ikke prøvede at sætte sig ind i hans verden. Men jeg kiggede bare på denne her lille dreng og sagde bare: ”NIKS!” Så i virkeligheden var jeg endnu værre end hans forældre. Og det har bare siddet i mig lige siden. Når vi står og siger, ”Det skal man bare ikke”, det er jo i virkeligheden ikke en rusmiddelguides funktion. Funktionen er at lytte og at forsøge at mægle og finde en middelvej, tænker jeg i hvert fald. Men det har virkelig siddet i mig siden, og jeg kommer stadigvæk til det engang imellem, hvis jeg synes, at de ser for små ud eller bare ikke er voksne nok. Kender du det? Så bliver jeg sådan: ”I er bare børn!”

Guiden beskrev videre i interviewet denne episode som et eksempel på, at der i nogle tilfælde kom ord ud af hendes mund, som hun egentlig ikke kunne stå ved. Det er "Sundhedsstyrelsens anbefalinger og dang-dang-dang-dang", der sammen med et rungende "Nej!" bliver hendes svar til en lille "velformuleret, reflekteret og sød" dreng, der delagtiggør hende i sit ønske om at prøve at drikke en enkelt øl.

Udover at denne beretning ligesom det forudgående citat illustrerer guidernes ambivalens omkring deres egen undervisning, viser den, hvordan undervisningens dialog vedrører en tilblivelsesproces, som eleverne befinder sig midt i. Set fra drengens synspunkt var den ene øl, som han kunne tænke sig at drikke, et vigtigt element i denne proces. Forældrene, der formentlig også tog drengens størrelse i betragtning, havde entydigt nægtet ham denne øl, og guiden tog sit arbejde "med kommunens tårne i ryggen" så alvorligt, at hun bakkede forældrene op.

I lyset af alkohols centrale rolle som generationel markør er det ikke så mærkeligt, at en dreng, der kropsligt er mindre end de jævnaldrende, som han omgås i klasseværelset, netop er optaget af at afprøve, hvad alkohol kunne gøre ved (og måske for) ham. Som Sébastien Tutenges og jeg har argumenteret for andetsteds, spiller erfaringer med alkohol og ikke mindst de historier, som rusen afføder, en væsentlig rolle for unges fællesskaber og identitet. I den sammenhæng er den kropslige forandring, som unge i vekslende tempi undergår i forbindelse med puberteten, bestemt ikke uden betydning. For nu at citere os selv:

The bodily changes that occur during puberty are closely connected with changes in young people's social positioning. Along with new bodily and social functions come new expectations from peers and parents, new social practices such as drinking and partying, and new modes of experience such as intoxication, and this all means that new rules have to be established, transgressed and explored (Tutenges & Rod, 2009: 368).

I sin beretning beskrev guiden selv sin reaktion som fremprovokeret af drengens fysiske størrelse – hans ydre omfang – der signalerede, at han bare var et barn. "Kender du det?", spurgte hun mig – og det kunne jeg kun svare bekræftende på, idet jeg som nævnt selv bed mærke i elevernes størrelse, hver gang jeg trådte ind i et klasseværelse.

Vi har indtil nu set, hvordan guiderne ide om at være facilitatorer for en dialog mellem eleverne var vanskelig at føre ud i livet, når de samtidig skulle fremme et bestemt budskab. Klasseværelset blev ligesom anatomiteatret en ramme, hvor forskellige epistemologier sameksisterede: Den formelle og ”rigtige” forebyggelsesepistemologi blev mødt med en ironisk ambivalens, som guiderne til en vis grad kunne genkende fra dem selv. For yderligere at beskrive og forstå samspillet mellem disse epistemologier vil jeg i det følgende se nærmere på de dele af guiderne undervisning, hvor elevernes kroppe mest eksplicit blev dissekeret.

Kroppen

Guiden:	Hvad sker der med kroppen, når man drikker?
Elever:	Man bliver mere festlig – det bliver sjovt.
Guiden:	Nej, hvad sker der med <i>selve</i> kroppen?

Som det fremgår af dette lille uddrag af en undervisningssituation skulle guiderne tale med eleverne om, hvordan alkohol påvirker kroppen. I den sammenhæng ville de gøre eleverne opmærksomme på, at den kropslige påvirkning af alkohol går videre end oplevelsen af at være beruset – af at blive ”mere festlig”, sådan som eleverne foreslog i citatet ovenfor.

Guiderne forsøgte med andre ord at adskille rusens fænomenologi fra dens fysiologi (jf. Bergmark, 1992). Som guiden sagde med sit omformulerede spørgsmål, skulle det handle om *selve* kroppen, og med det mente hun en krop, som kunne fremvises på en overheadplanché, snarere end elevernes kropslige erfaring.

Over for mig – og hinanden – beskrev guiderne dette som et opgør med nogle *myter* om alkohol. Det kunne fx være den myte, at man bliver mindre fuld af at drikke en vis mængde alkohol, når man først har vænnet sig til at drikke. Guiderne advarede eleverne mod at tro, at de gradvist ville kunne tåle at drikke mere og mere. De forklarede dem, at man godt kan vænne sig til fornemmelsen af at være fuld – og at det derfor kan føles, som om man efterhånden kan tåle at drikke mere og mere. Men ens

promille afhænger ikke af tilvænning. Promillen, der er et udtryk for alkoholkoncentrationen i blodet, blev således fremlagt som en faktuel størrelse, mens oplevelsen af fuldskab blev beskrevet som grundlag for mytedannelse.

I den sammenhæng lagde guiderne vægt på, at eleverne ikke altid skulle tro på deres jævnaldrende, når de fortalte, hvor meget de havde drukket ved den sidste fest. Hvis en elev fx i forbindelse med undervisningen nævnte, at han eller hun havde prøvet at drikke en stor mængde alkohol, brugte guiderne gerne denne person som udgangspunkt for en promilleudregning. Her vil jeg gå lidt i detaljer med et eksempel fra en undervisningssituation med to kvindelige guider i en ottende klasse. Der var nogle få elever – to-tre drenge og en enkelt pige – der førte an i dialogen med guiderne, og som fremhævede deres erfaringer med at drikke. På det tidspunkt, hvor min beskrivelse begynder nedenfor, havde undervisningen stået på i godt en halv time.

Den ene guide spørger eleverne: "Hvornår har man drukket meget, synes I?" En dreng svarer: "Når man har drukket otte øl", og en anden dreng supplerer lakonisk: "Når man er fuld." "Hvornår er man det?", spørger guiden. Svaret kommer prompte fra eleverne, at det kommer an på højde og vægt, og om man har drukket før. Her korrigerer guiden og forklarer, at det rigtigt nok afhænger af højde og vægt, "men det passer faktisk ikke, at man bliver mindre fuld, hvis man har drukket før. Ens promille bliver den samme."

Den anden guide tænder for overheadprojektoren og lægger en overheadplanchen på (se figur 8). Planchen udløser spredt fnisen og hvisken blandt eleverne. Flere af de elever, der før virkede uopmærksomme – nogle af dem sad fx og tegnede – kigger nu op og følger med. "Ham her kalder vi Promille-Kaj", siger guiden og spørger: "Hvor vil man egentlig gerne være, hvis man kigger på ham her?". En af de drenge, der har domineret dialogen indtil videre, foreslår "ret stiv". Flere af de andre foretrækker "mindre end ret stiv". Guiden henvender sig til drengene og siger: "Hvis nu man gerne vil score en –

Figur 8

hvor skal hun så være?”, og en dreng siger halvhøjt, mens han grinende kigger på sin sidekammerat: ”Bevidstløs!” Det reagerer guiden ikke på, men siger blot, at mange mener, at den de gerne vil score, skal være mindre fuld end en selv.

”Hvor meget skal I drikke for at blive ret stive?”, spørger en af guiderne. Et par drenge svarer i enighed, at der nok skal syv-otte øl til. Guiderne noterer på tavlen, mens de forklarer, hvor mange genstande og procenter, der er i forskellige former for alkoholiske drikke. Så spørger de eleverne, hvordan man kan regne sin alkoholpromille ud. Der kommer forskellige bud: Højde og vægt bliver med det samme noteret på tavlen, mens følgende forslag fra eleverne afvises af guiderne og derfor ikke bliver skrevet op: Hvad man har fået at spise, hvor længe man er om at drikke det, om man er færdigudvokset, hvor gammel man er. Endelig kommer en elev med det svar, som guiderne mangler for at kunne skrive en formel for promilleudregning op på tavlen: Køn.

Nu har guiderne skrevet følgende formel på tavlen:

$$\frac{\text{Genstande} \times 12}{\text{vægt} \times 0,68}$$

De forklarer, at denne formel gælder for drenge, mens der for piger skal stå 0,55 i stedet for 0,68 – det har noget med mængden af vand i kroppen at gøre. Guiderne forklarer, at mange af de andre ting, som eleverne nævnte, sådan set var rigtige nok – men formlen kan ikke tage højde for det. ”Her regner vi med, at man drikker det hele på en gang”, forklarer de.

Eleverne er begyndt at blive urolige, mens formlen er blevet skrevet op på tavlen. Guiderne spørger, om ikke de trænger til en pause. Mens eleverne rejser sig – de fleste af dem går ud, andre går hen og åbner vinduet, sætter sig i vindueskarmen og snakker – går guiderne og jeg hen i et hjørne af lokalet. ”Går det ok?”, spørger den ene guide den anden, ”de siger alt det rigtige, men mener de det?”. ”Ja”, svarer den anden, ”nogle gange kan man godt være i tvivl, men man kan mærke på dem her, at de mener, hvad de siger”. Den ene guide spørger mig, hvad jeg egentlig skriver ned på min blok, mens de underviser. ”Er det sådan en slags diskursanalyse, du skal lave?”, vil hun vide. Jeg trækker lidt på det og siger, at jeg ikke rigtigt ved, hvordan jeg vil analysere materialet – foreløbig prøver jeg bare at skrive ned, hvad der foregår. ”Måske handler det om de praktiske udfordringer i forebyggelsen – de ting der kan være svære ved jeres arbejde”, siger jeg lidt tøvende. Guiden svarer: ”Noget af det, der er svært, er i hvert fald det med, at vi kommer fra kommunen, og at budskabet er, at de ikke må drikke. Det kan vi jo ikke bare sige, for hvad skal vi så snakke med dem om?”. Den anden guide supplerer: ”Vi kan jo også godt forstå, hvordan de har det. Vi har selv haft det på samme måde”. ”Nå, det vil jeg da straks notere ned”, siger jeg.

Pausen er ved at være slut. Jeg sætter mig over på min plads i siden af lokalet, inden guiderne begynder på undervisningen igen. De fortsætter med

promilleudregningen og bruger som eksempel en af de drenge, der sagde, at han skulle drikke syv-otte øl for at blive ret stiv. Det viser sig, når resultatet af udregningen sammenholdes med Promille-Kaj, at drengen ville blive "hamrende stiv" af den mængde alkohol. De prøver det samme med en pige, som viser sig at blive "hamrende stiv" af fem øl. Pigen siger, at det simpelthen ikke kan passe. Hun begynder at fortælle en historie om engang, hvor hun havde drukket fem øl og ikke kunne mærke noget særligt. Den ene guide spørger hende: "Jamen, drak du det hele på en gang?" – og begynder at forklare, at der er mange ting, som formelen ikke tager højde for. Hun fortsætter: "Men det her kan egentlig ikke diskuteres. Sådan er det med promillen, hvis man drikker det hele på en gang". Pigen insisterer på, at udregningen ikke kan passe. Drengen fra før istemmer: "Det passer altså heller ikke på mig!"

Som det fremgår, vakte det elevernes opmærksomhed, da Promille-Kaj blev lagt på overheadprojektoren, og i slutningen af undervisningen fremhævede de netop Promille-Kaj og formelen, da guiderne spurgte dem, hvad de havde fundet mest interessant. Ikke desto mindre kunne det være vanskeligt for guiderne at korrigere elevernes oplevelser ved at præsentere fysiologiske fakta.

Promille-Kaj og den formel, som blev noteret på tavlen, udgjorde en dissektion af undervisningens genstand. Guiderne foretog et bestemt snit og fremlagde nogle bestemte elementer for eleverne: Den beregnede promille som et udtryk for den faktiske fuldskab; højde, vægt, køn og antal genstande som relevante faktorer at tage i betragtning. Guiderne medgav gerne eleverne, at formelen ikke var perfekt – og at den fx hvilede på den forudsætning, at alle genstande drikkes på samme tid. Ikke desto mindre kunne formelen "ikke diskuteres", og resultatet af promilleudregningen kom til at stå i kontrast til elevernes egne oplevelser.

Her er det værd at hæfte sig ved, at formelen ophæver betydningen af tid. For eleverne må brugen af alkohol ikke desto mindre finde sted i et specifikt og nøje afgrænset tidsrum – i det som man kunne kalde festens tid. Den etnografiske undersøgelse af teenageres brug af alkohol, som jeg tidligere har foretaget, viste netop, hvordan unge lægger vægt på at kontrollere tiden, når de drikker (Jørgensen & Curtis, 2007). Det handlede

fx om at drikke inden for et tidsrum, hvor de både kunne nå at blive berusede og ædru igen, hvis de ikke måtte drikke alkohol for deres forældre (ibid.). I tråd hermed fremhævede eleverne i den her beskrevne undervisningssituation nogle situationelle omstændigheder, som der ikke var plads til i formlen: Fx hvad man har fået at spise, før man drikker, og hvor længe man er om at drikke en bestemt mængde alkohol.

Tiden trængte sig således på som et betydningsfuldt element, også når talen i klasseværelset faldt på kroppen. Det vidnede forløbet af selve undervisningen om, idet uroen i elevernes kroppe begyndte at indtræde efter et vist stykke tid – og pudsigt nok i selv samme øjeblik, som den tidløse formel var blevet noteret på tavlen. Da blev det tid til en pause og noget frisk luft. Selvom formelen for promilleudregning ikke kunne tage festens tid i betragtning, havde undervisningen sin egen tid, som ikke lod sig ignorere.

Udover at min pausesnak med guiderne fik mig til at gøre et notat om guiderne ambivalens i forhold til deres arbejde, som jeg tidligere har været inde på, vil jeg her fremhæve den ene guides bemærkning: ”Vi kan jo også godt forstå, hvordan de har det. Vi har selv haft det på samme måde”. En mandlig guide fortalte mig i et interview om forholdet mellem guiderne og projektlederne på forebyggelseskantoret:

Når vi kommer ud som unge, så er det fordi, at vi stadig er i en proces, hvor vi skal reflektere over, hvad man gør. Hvor [projektlederne] er nået til et sted, hvor de er sikre på, hvad de gør. Der er vi i hvert fald tættere på den udvikling, hvor man reflekterer over, hvad man synes er fedt. Hvor meget skal jeg drikke? Kan jeg godt gå til fest uden at drikke? Det har [projektlederne] fundet ud af. [...] De har fundet ud af, hvem de er.

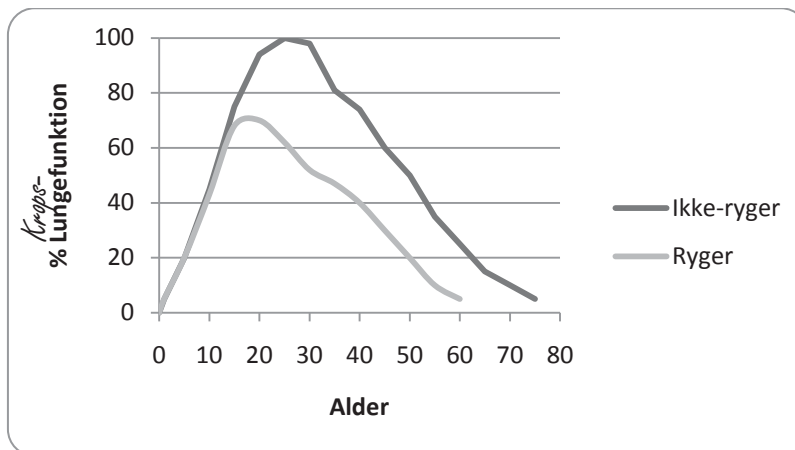
Guiderne er således i kraft af deres alder tættere på den tid i livet, som eleverne befinder sig i. Det er, som guiden beskriver det ovenfor, en tid, hvor man endnu ikke har fundet ud af, hvem man er, og hvor man må reflektere over, hvad ”man synes er fedt”.

Ligesom guiderne brugte Promille-Kaj til at tale om alkoholens umiddelbare kropslige påvirkning i festens tid, havde de også alkoholens påvirkning i livets tid på programmet. I den forbindelse tog de udgangspunkt i aldersgrænsen på 16 år, og dialogen med eleverne kunne eksempelvis forløbe som følger:

Guiden:	Ved I, hvorfor der er lavet en aldersgrænse på 16 år?
En elev:	Det er, fordi systemet vil have, at vi skal kontrollere os selv.
En anden elev:	De vil holde os væk fra alkohol så længe som muligt.
En tredje elev:	Det er også, fordi jo tidligere man drikker, jo mere risiko har man for at blive alkoholiker.
En fjerde elev:	Det er også noget med, at når man bliver 16, så er man færdig med grundskolen.
En femte elev:	Og man er først færdigudviklet, når man bliver 16.
Guiden:	Det er nemlig rigtigt. Kroppen kan ikke tåle det, når man er så ung. Alkohol er jo en gift. Og det er meget usundt for kroppen at drikke, når kroppen ikke er færdigudviklet. Det er den faktisk ikke, før man bliver 21. Det er også derfor, at man først må drikke, når man bliver 21 i USA. Det er organerne, det handler om – de kan ikke tåle det.

Som det fremgår, kunne eleverne nævne en del forskellige (og egentligt ganske gode) bud på baggrunden for 16-års aldersgrænsen. Det var imidlertid den begrundelse, at kroppen endnu ikke er færdigudviklet, som guiden fremhævede som den rigtige. Som hun efterfølgende uddybede det: "Det er organerne, det handler om".

Generelt lagde guiderne stor vægt på netop denne begrundelse og på det forhold, at eleverne ikke var færdigudviklede. Her fik det betydning, at de også underviste eleverne om rygning. I den forbindelse viste de ofte en overheadplancher med et koordinatsystem, der lignede dette:

Figur 9 (gengivet efter feltnoter)

Grafen viser, hvordan lungekapaciteten udvikler sig med alderen. Den illustrerer, at hvis man begynder at ryge, før lungerne er fuldt udviklede, bremser man deres vækst, og kapaciteten derfor begynder at dale fra et relativt lavt udgangspunkt. I en ottende klasse tegnede en guide dette koordinatsystem på tavlen. Da hun ud for y-aksen skulle til at skrive "lungefunktion" rettede hun sig selv: "Nej, jeg skriver lige kropsfunktion i stedet". Hun forklarede eleverne, hvordan grafen skulle forstås, og hun fortsatte:

Guiden: Hvis man så begynder at ryge – eller at drikke alkohol for den sags skyld – så begynder kroppen at fokusere på at slippe af med affaldsstofferne og stopper med at fokusere på at vokse. Og hvis man bliver ved, så stopper organerne helt deres udvikling, og så holder de måske allerede op med at fungere, når man er 50-60 år. Så man skal altså ikke starte med at ryge, når man er 14 år. Hvis man overhovedet skal starte, er det bedre at vente, til man er ældre end 23. Det her vidste jeg

altså ikke, da jeg var i jeres alder. Og
mange på min alder ved det heller ikke.

En dreng: Skræmmende.

Guiden: Ja. Har I mere til det her med tobak?
Ellers går vi videre til alkohol. Hvor
gammel skal man være for at drikke?

Undervisningen fortsatte med en snak om 16-års-reglen, hvor guiden igen lagde vægt på kroppens udvikling som den primære begrundelse. Da timen senere var ved at være slut, og hun spurgte eleverne, hvad de ville huske fra undervisningen, svarede en af dem: "Det med organerne – at man stopper med at vokse, når man tager sådan nogle rusmidler".

Dette eksempel er usædvanligt i den forstand, at jeg sjældent kunne iagttage så udtalt et glid fra præsentationen af nogle fysiologiske forhold, der skulle gælde specifikt for rygning, til en generel konklusion for alkohol og rusmidler. Det er fx bemærkelsesværdigt, at guiden retter sig selv og skriver "kropsfunktion" i stedet for "lungefunktion", og at en af eleverne i slutningen af timen giver fortolkningen endnu en drejning: "Man stopper med at vokse". Selvom guiderne overordnet set lagde vægt på, at der var forskellige budskaber for henholdsvis rygning og alkohol – at det gjaldt om at forhindre rygning, mens alkoholdebuten blot skulle udskydes – så talte de ikke desto mindre på den samme måde om de kropslige påvirkninger af forskellige rusmidler. De lagde vægt på, hvordan organerne tager særligt meget skade, når man begynder at bruge rusmidler, før kroppen er færdigudviklet.

Dermed fangede guiderne på effektiv vis elevernes opmærksomhed, og det er igen værd at pege på parallellen til dissektionsbordet og de blottede organers groteske tiltrækningskraft på karnevalsdeltagerne. At det netop var den kropslige udvikling, som angiveligt blev sat over styr og måske endda i stå, var intet mindre end "skræmmende" for eleverne. Det var således et argument, der virkede i den forstand, at det gjorde indtryk. Dog tog det sig lidt mærkeligt ud i lyset af guidernes ambition om at præsentere fakta med henblik på at aflive nogle myter. Mig bekendt er

der nemlig intet, der tyder på, at alkohol bremser organernes udvikling på samme måde, som rygning gør det.³⁷

Mens promilleudregningen ignorerede betydningen af festens tid, giver grafen et overblik over livets tid med mulighed for at sammenligne, hvordan livet vil forme sig med og uden brug af rusmidler. Som Michel de Certeau beskriver det, så omformer denne slags statistiske fremstillinger en konkret, levet bevægelse gennem tid og rum på en ganske bestemt måde:

[T]ime and movement are [...] reduced to a line that can be seized as a whole by the eye and read in a single moment, as one projects onto a map the path taken by someone walking through the city. However useful this "flattening out" may be, it transforms the *temporal* articulation of places into a *spatial* sequence of points. A graph takes the place of an operation. A reversible sign (one that can be read in both directions, once it is projected onto a map) is substituted for a practice indissociable from particular moments and "opportunities", and thus irreversible (one cannot go backward in time, or have another chance at missed opportunities) (de Certeau, 1984: 35; original kursivering).

Det strategiske overblik, som gives med grafens linje, indebærer med andre ord, at bevægelsen gennem livets tid bliver fremstillet som en række punkter, der er indbyrdes fikserede i koordinatsystemets rum. Grafen kan læses fra begge retninger, og man kan regne tilbage fra den alder, man helst vil opnå, og dermed få svar på, hvorvidt man bør begynde at ryge eller drikke. Livshistoriens fortløbende uforudsigelighed bliver omformet til et umiddelbart aflæseligt rum (ibid: 36). Det tager sig objektivt ud, men rummer ikke desto mindre sit eget svar på, hvad der er det rigtige at gøre.

Med denne, i de Certeaus terminologi, *strategiske* tilgang til alkoholens påvirkning i livets tid, appellerer guiderne til elevernes fornuft. En guide forklarede sine elever: "Måske fortæller hjernen, at man er klar, selvom

³⁷ Det er til gengæld veldokumenteret, at alkohol kan have andre sundhedsmæssige skadevirkninger (Juel et al., 2006).

kroppen ikke er det". Formlen til promilleudregning såvel som grafen over kropsfunktionen fungerer som argumenter, der netop skal overbevise elevernes hjerner om, at de ikke er klar til at begynde at drikke. Kroppen og hjernen blev generelt i undervisningen omtalt som adskilte elementer. I forbindelse med promilleudregningen kunne guiderne finde på at beskrive følelsen af fuldskab som en måde, hvorpå hjernen snyder kroppen og slører den faktiske promille. Promilleudregningen og grafen bliver på den måde korrektioner af en hjerne, som ikke er til at stole på, og disse baserer sig på et blik ind i kroppens indre, der hæver sig over henholdsvis festens og livets tid.

Ligesom den offentlige dissektion i Bologna vakte karnevalsdeltagernes nysgerrighed, var promilleformel og graf i stand til at vække elevernes opmærksomhed. For eleverne syntes disse overheads ikke desto mindre – ligesom guiderne undervisning i sin helhed – at have status som lidt kuriøse indslag i deres skoledag, og parallelt med undervisningen var der tydeligvis noget helt andet på spil i klasseværelset. I dette rum, som udgjorde en institutionel ramme for elevernes socialitet, syntes eleverne at være henvist til *taktisk* handlen, der hos de Certeau beskrives som den begrebslige modpol til strategien (ibid.). Hvor strategien bygger på et overblik over et rum – som det guiderne havde fra deres plads ved katederet – må en taktik udnytte de sprækker, der åbner sig på bestemte tidspunkter (jf. Jørgensen & Curtis, 2007).

Elevernes ironi kan forstås som sådan en taktisk forholde sig til undervisningen, og de Certeau påpeger da også, hvordan en god taktik gør kløgtig brug af vittige tricks:

[A] tactic, which is indeed a form of legerdemain, takes an order by surprise. The art of "pulling tricks" involves a sense of the opportunities afforded by a particular occasion. [...] A] tactic boldly juxtaposes diverse elements in order suddenly to produce a flash shedding a different light on the language of a place and to strike the hearer (de Certeau, 1984: 37f).

Udover i de ironiske bemærkninger foregik dette helt konkret, når enkelte elever begyndte at fortælle historier om episoder, hvor de havde drukket sig fulde – nogle historier som gerne vakte en latter, som guiderne også måtte tage del i. Disse rushistorier kunne godt være længere udredninger, men ofte var de blot små glimt i form af en lavmælt og indforstået

morsom bemærkning fra den ene elev til den anden, der dog ikke kunne undgå at blive hørt i hele lokalet. Her kom undervisningens dissekerende tilgang til at stå i kontrast til elevernes optagethed af kroppen i sin helhed.

I vores undersøgelse af rushistorier blandt danske unge bemærkede Tutenges og jeg, at historierne har tendens til at cirkle om kroppen og nogle i et vist omfang tabubelagte kropsfunktioner (Tutenges & Rod, 2009). Historierne handler kort fortalt om bræk, blod og urin. Som Thomas Workman beskriver det i en tilsvarende undersøgelse af amerikanske unge, kan unges rushistorier ses som ...

... a way in which to explore aspects of physicality,
including sexuality, physical limits, body functions, and
physical evolution (Workman, 2001: 435).

Rushistorier udgør på den måde en karnevalesk måde at forholde sig til kroppen, hvor den udforskes i sin helhed, og hvor det at drikke alkohol bliver nøje forbundet med eksempelvis seksualitet og med udforskningen af nye sociale relationer. Her kommer kroppens indre ikke til syne gennem formler og grafer, men gennem kropsvæskernes udløb i en narrativ form.

Historierne står i kontrast til guidernes faktuelle fremstilling ved at skabe den sammenhæng mellem festens, undervisningen og livets tider, som guidernes overheads hæver sig over. I enhver historie er der, som Paul Ricoeur beskriver det, tre tider: Der er erindringen om fortiden – som i rushistoriernes tilfælde er festerne. Der er forventninger til fremtiden – hvilket set fra en teenagers perspektiv er såvel det ungdoms- og voksenliv, der endnu ligger uberørt hen, som den umiddelbart forestående fremtid, fx i form af næste morgen i klasseværelset. Endelig er der den nutid, hvorfra historien fortælles – som her er undervisningens tid (Ricoeur, 1991: 31; jf. også Tutenges & Rod, 2009: 359f).

De tre tider, der mødes i elevernes fortælling af rushistorier, kan forstås som tre forskellige skalaer for det karnevaleske: Der er, for det første, det karnevaleske i undervisningens tid, hvor rushistorierne i lighed med elevernes ironiske bemærkninger udfordrer og overskrider undervisningens formalitet. For det andet forstås festen af både guider og elever som en særligt afgrænset tid, hvor det karnevaleske i form af kropslig transgression af hverdagens normer rettelig hører hjemme (jf. Tutenges, 2005). Endelig, og for det tredje, placerer elevernes alder dem i en særlig karnevalesk tid i livet, idet kroppen med den radikale forandring, der følger med puberteten, hele tiden overskrider sine egne grænser. På

den måde bliver guidernes dissektion af elevernes kroppe godt og grundigt indrammet af en karnevalesk socialitet, som eleverne handler indenfor.

Hos Bakhtin er den kropslige "tænkning", der udfolder sig i karnevallet, ikke et individuelt forehavende. Som Rigmor Kappel Schmidt udlægger det:

Da Bakhtin skrev om karnevallet, havde han to slags kroppe i tankerne. Det enkelte menneskes konkrete individualiserede krop interesserede ham ikke synderligt. Han var mere optaget af den universelle, kosmiske krop. Egentlig skulle man synes, at den fælles krop kun kan begribes som en abstraktion, men i Bakhtins tankegang er den langt mere materiel end den individuelle krop, der let kan lukke sig og blive abstrakt. Således kan mennesket kapsle sig inde i åndens og abstraktionens verden, hvis det lever individuelt og ikke lader sine kropslige grænser overskride. Men når kroppe mødes og brydes, når de manifesterer alle deres potentialer i elskov, fødsel, død, druk, bræk, råb og skrig, slag og kærtegn, ophæves deres individuelle grænsedannelse, og de bliver dele af en amorf, lav-materiel fælleskrop (Schmidt, 2003: 45; se også Bakhtin, 1968).

Selvom der hverken foregår død, druk eller bræk i undervisningens tid, indgår eleverne på sin vis i en fælleskrop – ikke mindst når man betragter dem fra guidernes perspektiv. Derfor var det meningsfuldt for guiderne at tale om, "hvor klassen er henne i udviklingsfasen", og derfor kunne jeg trods elevernes indbyrdes forskelligheder tænke, "Hvor er de små", når jeg sammen med guiderne trådte ind i klasseværelset. For eleverne betød det, at de hele tiden orienterede sig mod hinanden, når de svarede på guidernes spørgsmål. Uro, opmærksomhed, kedsomhed, engagement forplantede sig i klasseværelsets fælleskrop, alt imens guidernes undervisning koncentrerede sig om den individuelle krop og dens grænser.

Det sociale rum

I det ovenstående tog jeg udgangspunkt i den del af guidernes undervisning, der handlede eksplicit om kroppen. Jeg viste, hvordan deres

dissekerende tilgang løftede kroppen ud af (eller måske snarere op over) festens og livets tider. Samtidig kunne vi se, hvordan eleverne i små sprækker i undervisningens egen tid fik genetableret kroppens helhed og sammenhængen mellem festens, livets, og undervisningens tider. I det følgende vil jeg vende mig mod den måde, hvorpå guiderne talte om nogle sociale processer med betydning for unges brug af alkohol – nærmere betegnet med udgangspunkt i begreberne *gruppepres* og *flertalsmisforståelser*.³⁸ Her skal vi se, hvordan eleverne tog klassens fælleskrop på sig – og hvordan guiderne med deres undervisning bragte deres eget budskab under et vist pres.

Lad os først se på en undervisningssituation i en ottende klasse, hvor en mandlig og en kvindelig guide indledningsvist havde fået eleverne til at nævne en række – mestendels negative – fællestræk ved rusmidler. Guiderne skrev dem op på tavlen:

Den kvindelige guide peger på tavlen og spørger: "Hvis man kan nikke genkendende til alle de her ting – man kan dø, blive afhængig, få et lorteliv og miste kontrollen – hvorfor kan man så finde på at drikke alkohol?". Eleverne kommer med forskellige forslag, som guiderne skriver på tavlen:

- Gruppepres
- det smager godt
- man kender ikke konsekvenserne
- trusler
- man får det sjovt
- en fed fornemmelse
- man tør mere
- man er alkoholiker

Guiderne tager fat i det første, der blev nævnt: Gruppepres. "Det her med at man gør nogle ting for ikke at føle sig udelukket, kender I det?" Spørgsmålet afføder hovedrysten blandt eleverne. "Kender I nogle andre, der har oplevet det?". Til guidernes tydelige forbløffelse afføder dette heller ingen reaktion hos eleverne. Den mandlige guide gør opmærksom på, at det ikke behøver

³⁸ Dette afsnit bygger på en analyse, der er publiceret i Rod, 2010.

at være verbalt. Kvinden supplerer: "Man kan presse med øjnene og med kroppen. Man kan godt blive udsat for det uden at vide det".

En dreng indvender, at for ham er gruppepres mere noget med at springe ud fra en klippe, og en pige siger: "Min veninde vil hellere selv have øllen, hvis jeg ikke har lyst til at drikke den".

Kvinden: "Men kan man ikke finde på at gøre noget, man egentlig ikke har lyst til for at være venner med de seje?" Drengen fra før ruller med øjnene: "Det der er jo arkaisk. Det er absurd [sic]. Der er ikke nogen, der er mere seje end andre. Det er forskelligt fra miljø til miljø". En anden dreng istemmer: "Der er nogen, som lader et rygte styre deres liv. Jeg vil bare have venner, som jeg kan stole på, og jeg skal ikke drikke, før jeg er 16". Det får guiderne til at konkludere, at det er sejt at være selvstændig og at være sig selv.

"Men hvad gør man, hvis man bliver udsat for gruppepres?", spørger guiderne. En dreng svarer, at hvis det er nogle nye venner, der gør det, vil han bare sige: "Fuck jer". Men hvis det er nogle gamle venner, vil han bare fortælle dem, at han ikke har lyst. En pige siger: "Man skal respektere hinandens meninger".

"Kan gruppepres ikke være godt?", spørger den mandlige guide og svarer selv: "Hvis man ikke rigtigt tør noget, som man har lyst til – fx at springe fra 5-meter-vippen. Kan man så ikke bruge gruppepres positivt?". Det kan man ifølge eleverne godt, for "så havde man ligesom prøvet det". En af drengene fortæller, at det var "meget fedt, da jeg havde tømmermænd dagen efter, jeg drak første gang". Guiderne bringer samtalen tilbage på sporet: "Det kunne jo også være, at man fik en veninde til at lade være med at tage stoffer".

Den kvindelige guide afrunder denne del af undervisningen med at sige, at hun ikke tror på, at eleverne ikke har oplevet gruppepres. "Det er helt normalt, selv blandt venner", siger hun.

Som det fremgår af dette eksempel, var *gruppepres* et centralt begreb for guiderne. Generelt i guidernes undervisning blev begrebet brugt med henblik på at få eleverne til at reflektere over nogle sociale mekanismer, der kunne betyde, at de ville drikke uden selv at have lyst. Eksemplet viser imidlertid, at guiderne kunne opleve den paradoksale situation, at eleverne selv foreslog gruppepres (og sågar trusler!) som en generel forklaring på, at unge drikker alkohol, mens eleverne samtidig afviste, at det havde nogen som helst betydning for dem selv.

Over for mig beskrev guiderne, at diskussioner om gruppepres ofte udløste noget nær en "automatreaktion" fra eleverne. De kom hurtigt med alle de rigtige svar, men anerkendte sjældent, at de selv skulle være underlagt gruppepres. Som en guide forklarede i et interview: "Jeg møder tit en mur, hvis jeg smider ordet gruppepres ud i rummet." I eksemplet ovenfor kom dette mest tydeligt til udtryk, da en dreng rullede med øjnene og sagde "Det der er jo arkaisk. Det er absurd. Der er ikke nogen, der er mere seje end andre. Det er forskelligt fra miljø til miljø".

Et andet begreb, som spillede en væsentlig rolle, når rusmiddelguiderne talte om sociale processer, var *flertalsmisforståelser*. Som tidligere nævnt har dette begreb fået stor gennemslagskraft i alkoholforebyggelsen, siden det blev lanceret i forbindelse med en videnskabelig undersøgelse ved navn Ringsted-forsøget (se Balvig *et al.*, 2005). I en beskrivelse af den teoretiske baggrund for dette forsøg gør Flemming Balvig og hans kolleger opmærksom på, at begrebet flertalsmisforståelser dækker over en afart af *pluralistisk uvidenhed*, der beskrives som "den ukorrekte opfattelse, at ens private holdninger, vurderinger eller adfærd er forskellig fra andres" (Balvig *et al.*, 2005: 219). Flertalsmisforståelser beskriver en variant af pluralistisk uvidenhed, hvor man tror, at "alle de andre gør det" – og hvor eksempelvis 13-årige, der ikke drikker alkohol, føler sig unormale, selvom statistiske opgørelser viser, at det blot er et mindretal i den aldersgruppe, der drikker.

Det var ikke usædvanligt, at en elev i forbindelse med guidernes undervisning netop brugte en vending i stil med "Alle de andre gør det", og så kunne guiderne fx reagere som følger:

Guiden:	[skriver "Alle de andre gør det" på tavlen] Hvor mange drikker sig fulde i syvende klasse?
Elever:	20% - 60% - 40%.

Guiden: [noterer elevernes gæt på tavlen]
 Nej, der er faktisk lavet en
 undersøgelse, der viser, at det kun er
 12%. Hvor mange drikker sig så ikke
 fulde?

Elever: 88%.

Guiden: Hvad siger det jer?

En elev: Vi har fået et forkert billede af, at
 unge drikker så meget hele tiden.

Guiden: Nemlig! [overstreger "Alle andre gør
 det" og noterer "Forkert billede" ved
 siden af.]

Her gik budskabet tilsyneladende glat igennem. I slutningen af timen, hvor undervisningens pointer blev repeteret, kom der imidlertid et spørgsmål fra en dreng, der ville vide, om ikke guiderne refererede til en gammel undersøgelse. Det fik guiderne til at præcisere:

Det er ikke undersøgelserne, der er noget galt med. Og det er altså ikke sådan, at der bliver flere unge, der drikker. Det er også en misforståelse: Unge er ikke begyndt at drikke mere.

Efter timen fortalte guiderne mig, at de var blevet overraskede over, at budskabet om flertalsmisforståelser uden videre var blevet "ædt" i første omgang. Deres oplevelse var nemlig, at det plejede at være noget, som de virkelig skulle argumentere for, før eleverne blev overbevist. Selv oplevede jeg også situationer, hvor eleverne enten gættede ret præcist eller sågar for lavt, og det var selvfølgelig lidt uheldigt, når nu guiderne gerne ville korrigere deres forestillinger i en bestemt retning.

Forskerne bag Ringsted-forsøget gør opmærksom på, at forebyggelse i sagens natur tager udgangspunkt i, at for mange unge bruger rusmidler, og at forebyggerne dermed selv kan være med til at bidrage til overdrevne forestillinger om problemets størrelse (Balvig *et al.*, 2005: 437). I forbindelse med mit feltarbejde fortalte en kommunal forebyggelseskonsulent om en oplevelse, hvor hun havde holdt foredrag for nogle unge og deres forældre. Hun havde indledt med at præsentere

tal fra en ofte refereret undersøgelse, der viser, at danske unge har europarekord i druk. Senere på aftenen havde hun afsluttet sit foredrag med at fortælle om flertalsmisforståelser. Det fik en dreng blandt tilhørerne til at reagere:

Først siger du, at vi drikker helt vildt meget. Og så siger du, at vi overdriver, hvor meget vi drikker. Hvem vil du egentlig have os til at være?

En ting er imidlertid, at forebyggelsens budskaber på denne måde kan komme til at stå i åben strid med hinanden. Noget andet er, hvordan undervisningens form og det sociale rum, som den finder sted i, forholder sig til den måde, hvorpå guiderne taler om gruppepres og flertalsmisforståelser som sociale fænomener, som eleverne skal bevidstgøres om og lære at undgå.

Hvor begrebet flertalsmisforståelser beskriver det sociale som en fejlagtig forestilling i et individs hoved, henviser begrebet gruppepres til det sociale som noget, der rettes mod individet udefra. Ikke desto mindre hviler de to begreber på en fælles forudsætning om det sociale karakter: Det sociale beskrives som noget, som påvirker individet, så det handler anderledes, end det ellers ville have gjort. Dermed betragtes individuel handlen som noget, der ideelt set er ikke-socialt, og der opstår en normativ forestilling om, at det er bedst ikke at lade sig påvirke af det sociale. Hvor vi i det foregående afsnit så, hvordan kroppen blev beskrevet som noget, der er skjult i det indre for det individuelle selv, bliver det sociale her beskrevet som noget ydre. Selvet bliver spændt ud mellem en indre krop og et ydre socialt pres.

Det bringer os tilbage til Batesons epistemologiske opgør, idet han som beskrevet tidligere i kapitlet opponerede mod forestillingen om, at det menneskelige selv er løsrevet fra sin egen krop såvel som sin omverden. Det er netop et sådant løsrevet selv – det kartesianske ego – som guiderne appellerer til. Min analyse understreger imidlertid, at det individuelle og det sociale ikke er to adskilte størrelser, hvilket også er en af de basale forudsætninger i en relationel epistemologi. Som Hastrup fx har formuleret det, bliver mennesket "altid til som "sig selv" inden for rammerne af et omfattende socialt drama" (Hastrup, 2007). I denne sammenhæng er det imidlertid mindre interessant – og næppe nogen overraskelse – at guiderne ikke formidler en epistemologi, der er i overensstemmelse med relationelle teorier om det sociale. Det

bemærkelsesværdige er, at de med deres egen praksis så at sige underminerer deres budskab. Paradokset kan sammenfattes så kort som følger: Hvordan kan man udøve en social påvirkning, der har til hensigt at eliminere betydningen af social påvirkning?

Som Jiménez har vist, er sociale relationer nødvendigvis rumlige på samme måde, som ethvert rum er socialt:

[S]ocial relationships are inherently spatial, and space an instrument and dimension of people's sociality. Social life is no longer to be seen as unfolding through space but with space, that is, spatially. Space is no longer 'out there', but a condition or faculty – a capacity – of social relationships. It is what people do, not where they are (Jiménez, 2003: 140).

Det rum, som guider og elever befinder sig i, er i bogstavelig forstand klasseværelset. Det er et rum, der besidder en vis formåenhed, som guiderne instrumentaliserer, når de placerer sig ved katederet, hvorfra de indtager et strategisk overblik og en autoritativ position i lokalet. Rummet besidder en evne til at placere guider såvel som elever i en bestemt form for hierarkisk social relation, ligesom vi så det ved forældremøderne. Det kunne i forlængelse heraf være fristende at se klasseværelset som et rum, der dikterer en bestemt socialitet, og hvor magten til enhver tid vil være placeret bag katederet; hvor guiderne kan handle strategisk og eleverne er henvist til at finde et taktisk manøvrerum. Jiménez' begrebsliggørelse af det rumlige som et forhold, der forandrer sig som en følge af forskydninger i sociale relationer ("what people do, not where they are"), åbner imidlertid for en mere dynamisk forståelse af klasseværelset som et emergent socialt rum. Som en form for gæster træder guiderne ind i elevernes vante territorium, og i kraft af deres alder kan de indtage en anden position i rummet, end elevernes lærere kan. Allerede her forandrer klasselokalet karakter, men også undervejs i undervisningens forløb forandrer rummet sig med de sociale relationer.³⁹

³⁹ I mit tidligere feltarbejde blandt unge i en sjællandsk landsby tilbragte jeg en del tid i den lokale folkeskole sammen med mine informanter. Her var det interessant at bemærke, hvordan eleverne foregreb forskellige læreres ankomst til klasseværelset: Når de skulle have en lærer, som de respekterede, og hvor timerne almindeligvis forløb i god ro og orden, var klasseværelset også et roligt

Det så vi fx i den måde, hvorpå dialogen om gruppepres forløb i eksemplet ovenfor. Her viste eleverne sig at mestre guidernes budskab bedre end guiderne selv. Alle danske skoleelever vil have hørt om gruppepres, længe før de når til de ældste klassers undervisning om rusmidler. De vil således også være bekendt med den uundgåelige konklusion, at "det er sejt at være selvstændig og at være sig selv", som guiderne præsenterede for eleverne. Til at begynde med virkede det fint for guiderne, at eleverne kunne komme med de rigtige svar, men det blev svært at få eleverne til at reflektere over nogle sociale processer, idet der på forhånd var givet en præmis om, at man ikke skal lade sig påvirke.⁴⁰

Klasseværelset blev på den måde det, som Anna Tsing har kaldt en *zone of awkward engagement*:

where words mean something different across a divide
even as people agree to speak (Tsing, 2004: xi).

Begrebet gruppepres er et eksempel på den slags ord, ligesom evidensbegrebet var det i evidensdebatten. Alle i klasseværelset mente at vide, hvad gruppepres betyder, men hvor guiderne brugte det i håb om at få eleverne til at reflektere over nogle allestedsnærværende sociale processer, så var det i elevernes ører et ord, der effektivt lukkede for refleksion, fordi de kendte konklusionen på forhånd. Noget tyder altså på, at guiderne selv var med til at bygge den "mur", der mødte dem, når de "smed ordet gruppepres ud i rummet".

Hvis klasseværelset blev en *zone of awkward engagement* opstod der, igen med Tsings ord, *friktion* mellem guidernes dissekerende tilgang og elevernes ironi og historiefortælling. Det akavede i mødet mellem guider og elever bestod i, at de i deres dialog syntes hele tiden at tale ved siden af hinanden. Mens guiderne talte til eleverne – og direkte med nogle af

sted at opholde sig forud for lærerens ankomst. Hvis de derimod skulle have en lærer, hvis timer plejede at være ganske kaotiske, fordi eleverne ikke havde den mindste respekt for hans autoritet, begyndte uroen og tumulten at sætte ind allerede i det forudgående frikvarter.

⁴⁰ Flere forebyggelsesprogrammer – inklusiv det danske undervisningsmateriale *Tackling*, som er en bearbejdet udgave et nordamerikansk materiale – har blandt andet til formål at styrke elevernes selvtillid og selvværd. Internationale forskere har imidlertid konstateret, at unge der udviser stor selvtillid ikke er tilbøjelige til at drikke mindre – måske endda tværtimod (Ashton, 2003).

eleverne – så var eleverne først og fremmest engagerede i en samtale med hinanden. Denne samtale fandt sted i deres svar på guidernes spørgsmål såvel som i de mere lavmælte og henkastede bemærkninger, fnis og øjekast.

Generelt var undervisningen præget af det, som Bakhtin kalder heteroglossia – en flersproglighed, hvor de samme ord opfattes og bruges forskelligt af forskellige personer. I denne flersproglighed udkrystalliserede der sig ikke desto mindre to former for sprogbrug, som satte deres altoverskyggende præg på undervisningen: (i) det dissekerende sprog, der med formel for promilleudregning, graf over organernes udvikling og begreber som gruppepres og flertalsmisforståelser satte sig ud over den tid og det rum, som eleverne befandt sig midt i. Og (ii) rushistoriernes karnevaleske fejring af fester og fuldskab. Det er disse to måder at tale om alkohol, der ridses op i mødet med hinanden, og friktionen mellem dem levner højest plads til ironisk distance og gensidig ambivalens. Det efterlader elever og guider i en situation, hvor de ikke har noget sprog til at tale om situationer og oplevelser, hvor man – som den tidligere i kapitlet omtalte lille dreng – kan have lyst til at smage en enkelt øl. Guiden kan kun svare nej, og hans klassekammerater kan enten ”læne sig tilbage og lukke af” eller begynde at fortælle en god historie.

Tilstand og tilblivelse i dialogisk interaktion

Batesons betragtning om, at alle mennesker handler med udgangspunkt i nogle mere eller mindre eksplicitte epistemologiske principper, har i dette kapitel dannet udgangspunkt for en analyse af, hvordan forebyggelsen præsenterer unge for nogle bestemte begreber, som de forventes at bruge til bedre at forstå sig selv og deres egne handlinger. Det er forebyggernes tanke, at en øget bevidsthed og refleksivitet hos de unge vil få dem til at vente med at begynde at drikke, indtil ”de er klar”. Som vi har set, har forebyggelsens budskaber og begreber imidlertid svært ved at få gennemslagskraft i undervisningen. Den appel til selvkontrol, som Batesons alkoholiker blev mødt med, kommer også til udtryk i undervisningen, hvor selvet skilles ud fra en indre krop og et ydre socialt pres. Tilsyneladende uden større held.

Ligesom i Bolognas anatomiteater er der to samtidige epistemologier i klasseværelset. Forebyggelsens dissekerende tilgang indebærer, at guiderne præsenterer eleverne for nogle kropslige og sociale *tilstande*,

der er løsrevet fra den tid og det rum, som både guider og elever befinder sig i. Det er en epistemologi, der kommer til at stå i et spændingsforhold til elevernes karnevalisme, som først og fremmest orienterer sig mod en tidslig *tilblivelsesproces*. Hvor guiderne begreber tjener til at objektivere unges brug af alkohol, afspejler de unges egen historiefortælling, at netop brugen af alkohol spiller en væsentlig og uomgængelig rolle for deres sociale tilblivelse.

Med udgangspunkt i den udviklingstankegang, som også prægede forældremøderne (se kap. IV), bliver alkoholdebuten af guiderne beskrevet som noget, der markerer en transition i den gale retning. Hvis den finder sted for tidligt, risikerer man intet mindre end at bremse en udvikling og kropslig vækst, som også set fra de unges synspunkt er ganske central. Forskellen er, at for eleverne er det at begynde at drikke alkohol ikke et definitivt vendepunkt i sig selv, men noget der er grundlæggende forbundet med selve det at blive ung og voksen. Denne forbindelse er forebyggelsen selv, om noget, med til at styrke, idet sammenhængen mellem elevernes alder og alkohol bliver så intensivt italesat.

De to epistemologier – den dissekerende og den karnevaleske – synes at have brug for hinandens tilstedeværelse for at opnå effektivitet og troværdighed. I Bologna blev karnevallet brugt som ramme om dissektionen i et forsøg på at understrege universitetets ophøjethed, og i klasseværelset var guiderne afhængige af, at der var nogle rushistorier at gå i rette med. Omvendt var dissektionen i stand til at vække en vis interesse i kraft af den optagethed af kroppens indre mysterier, som eleverne delte med renæssancens karnevalsdeltagere. Det var rent ud sagt "skræmmende" for eleverne at se grafens illustration af den bremsede vækst, ligesom det har været en del af karnevalsdeltagernes fascination ved dissektionen at se de blotlagte organer.

Teenagealderen kan betragtes som en særlig karnevalesk periode i livet. Det er en tid, hvor kroppen overskrider sig selv, og hvor der er et særligt potentiale for forandring. Eleverne er dermed placeret i det, som Jennifer Johnson-Hanks har kaldt en *vital conjuncture* (Johnson-Hanks, 2002). Dette begreb har hun udviklet med henblik på at udfordre antropologiske studier, der fokuserer på institutionelt sanktionerede transitioner fra en livsfase til en anden:

The fact that vital life events are rarely coherent, clear in direction, or fixed in outcome dramatically limits the usefulness of the life cycle model. In its place, I propose a unit of social analysis based in aspiration rather than event. I call this the vital conjuncture – integrating the "vital" of demographic vital events with Bourdieu's conception of the conjuncture of structure and action (ibid: 865f).

Som Johnson-Hanks her betoner, indebærer livet sjældent en klar og entydig rettedhed mod bestemte udfald, men særlige perioder og begivenheder kan være forbundet med et særligt transformativt potentiale og med nogle bestemte forestillinger om og forventninger til fremtiden. Hun uddyber:

The analytic concept of the vital conjuncture refers to a socially structured zone of possibility that emerges around specific periods of potential transformation in a life or lives. It is a temporary configuration of possible change, a duration of uncertainty and potential (ibid: 871).

Hvis hele teenagealderen i sig selv er et langstrakt, vitalt mulighedsrum, så er de to andre tider, som jeg her i kapitlet har fremhævet, nogle mere momentane og måske knap så vitale eksempler. Festens og undervisningens tider indebærer hver deres forventningshorisonter, der er forankrede i det sociale rum, hvor de finder sted. Det forhold, at forebyggernes møde med de unge udspiller sig i undervisningens tid, medfører en uomgængelig distance fra den forventningshorisont, der knytter sig til festens tid, men som alligevel i kraft af rushistorierne finder vej til klasseværelset. Dette er ikke desto mindre det nærmeste, forebyggerne kommer den praksis, som de ønsker at lave om på.

Spændingen mellem de to epistemologier indebærer også en spænding mellem forskellige forventningshorisonter og forskellige potentielle retninger. Når ironien til tider gennemsyrrer elevernes svar på en måde, så guiderne har svært ved at afgøre, om de mener, hvad de siger eller ej, skyldes det formentlig, at hverken dissektion eller rushistorier udstikker evigtgyldige retninger for handling. I det ironi er kendetegnet ved en mangel på retning, kan den hverken siges at være på dissektionen eller rushistoriernes side. Ironi kan, som Fernandez (2001) gør opmærksom på,

lige så vel udtrykke samtykke som modstand. Til gengæld indebærer ironien en erkendelse af misforholdet mellem intention og handling som et eksistentielt grundvilkår (ibid: 100). Man kan være i besiddelse af nok så gode, velbegrundede intentioner, men det er på ingen måde ensbetydende med, at de følges op af handling (jf. også Davidson, 1980). Dette kender guiderne alt for godt fra deres eget liv, og på den måde kommer de med deres egen ambivalens til at omfavne elevernes ironi. Både guiderne og kontorets projektledere var generelt opmærksomme på de dilemmaer og problemer, som var indbygget i projektet, og de arbejdede kontinuerligt på at løse dem blandt andet gennem indbyrdes diskussioner. Problemet var måske, at de havde fået udstukket en grundlæggende umulig opgave.

Klasseværelset er et rum, der lægger op til en særlig form for interaktion. Selvom guiderne nødt vil fremstå som lærere, har de svært ved at undslippe den autoritative position, der er forbundet med deres plads ved katederet. Det betyder – til trods for guidernes aspirationer om at indgå i dialogisk interaktion med eleverne – at den form for sokratisk dialog, der i henhold til Bakhtin kan få nye sandheder til at opstå, udspiller sig mellem eleverne indbyrdes snarere end mellem guider og elever. ”Med kommunens tårne i ryggen” havde guiderne ikke den mulighed for at rykke sig, som forudsættes i en dialog. Til gengæld blev guiderne vidner til elevernes indbyrdes dialog, og det er måske også i dennes potentielle transformation af de sociale relationer i klasseværelset, at undervisningen kunne tænkes at have en virkning.

Med deres overheads lægger rusmiddelguiderne vægt på alkoholens kausale virkninger, og de præsenterer en individuel løsrevethed fra sociale processer som midlet til at modstå alkohol. Samtidig bliver guiderne uvægerligt selv inddraget i nogle sociale processer i klasseværelset, og her er den kausale epistemologi dem ikke til nogen stor hjælp. De tilstande, som guiderne lægger vægt på, er objektiverede forhold revet ud af deres tidslige og sociale sammenhæng. Som Hastrup har påpeget i en kommentar til den form for historieskrivning, der bygger på en tilsvarende kausal logik:

It remains an open question how much time one can allow between cause and effect and still speak of a *causal process*. Somehow, for the idea of temporal causation to be convincing, the time between cause and effect must be filled out, so to speak, by the causal process. In human

history it is simply not possible to provide positive evidence for this proposition (Hastrup, 2004b: 462).

Lad mig konkretisere dette med henvisning til flertalsmisforståelserne. I den forklaringsmodel at unge drikker, *fordi* de overvurderer, hvor meget deres jævnaldrende drikker, etableres en kausal relation mellem flertalsmisforståelsen (overvurderingen) og handlingen (drikkeriet). De to forhold bliver objektiveret og kan tilmed måles hver for sig og holdes op mod hinanden, sådan som vi har set det ved forældremøderne såvel som i klasseværelset. Det antages, at hvis man ændrer på misforståelsen, kan man også forandre handlingens forløb. Tiden og den kausale proces mellem misforståelsen og handlingen forbliver imidlertid ubelyst. Denne mekanistiske opfattelse af menneskelig handlen står, som tidligere nævnt, i modsætning til en relationel epistemologi, hvor det er forbindelserne, snarere end objekterne, der forstås som omdrejningspunktet for analysen.

I mødet med eleverne har forebyggelsen brug for en anden form for anticipatorisk intelligens end den kausale evidens. Som Bourdieu har beskrevet det, kan man kun hæve sig op over tiden, hvis man placerer sig i en skolastisk position (2000: 206). Herfra kan man, som illustreret med guidernes figur over livsforløbet, se langt i tid og rum og på den måde forudse og handle i forhold til fremtidige konsekvenser (ibid: 23). Selvom guider og elever befinder sig i skolen – og det skolastiske perspektiv således nemt byder sig til – viser min analyse, at deres interaktion er indrammet af en social tid, hvor undervisningens, festens og livets tider er indbyrdes forbundne, men uden at man kan tale om et kronologisk eller kausalt forløb.

Med henvisning til Husserl beskriver Bourdieu en skelnen mellem *projekt* og *protention* som to forskellige måder at forholde sig til fremtiden (ibid: 207ff): Et projekt retter sig bevidst mod en forestillet fremtid og mod et udvalgt mål, der ikke er til stede i nutiden. Forebyggelsen er i den forstand et projekt, og den kausale epistemologi danner grundlaget for forebyggernes forestillinger om fremtiden såvel som deres mål og den vej, som de rationelt skal følge for at nå derhen. Protentionen hænger sammen med den praktiske sans, som Bourdieu betegner med sit habitusbegreb.⁴¹ Det handler om evnen til at foregribe en umiddelbart

⁴¹ Bourdieu fremsætter en definition af habitusbegrebet, der netop tager udgangspunkt i det tidslige: "Habitue is that presence of the past in the present

forestående fremtid, der ikke erkendes bevidst, men som alligevel er implicit til stede i nutiden. Det er udtryk for en protention – en foregribelse i tid – når en fodboldspiller giver bolden retning mod sin medspillers forventede fremtidige placering på banen. Forudsætningen for at det lykkes er en fornemmelse for spillet:

Strategies oriented by the sense of the game are practical anticipations of the immanent tendencies of the field, never stated in the form of explicit forecasts, still less in the form of norms or rules of behaviour (ibid: 212).

Rusmiddelguiderne skulle som unge studerende have gode forudsætninger for at foregribe de sociale processer, som de sætter i gang i klasseværelset. Disse forudsætninger har ikke form af normer, regler eller pædagogiske standarder, men de er et resultat af guidernes egen opvækst og skolegang. Det ser imidlertid ud til, at forebyggelsen som et projekt (og dermed som en radikalt anderledes måde at forholde sig til fremtiden) kommer til at overskygge guidernes praktiske sans og deres fornemmelse for spillet blandt eleverne i klasseværelset. Derfor fortsætter de fx med at tale om gruppepres, selvom resultatet fra elevernes side kendes på forhånd som en "automatreaktion", hvor guidernes mødes med "en mur".

I klasseværelset møder guiderne og forebyggelsens projekt nogle elever. Disse har uden tvivl deres egne projekter og mere eller mindre konsistente forestillinger om fremtiden, men i forbindelse med undervisningen handler eleverne nok så meget med udgangspunkt i en protention: Hvordan får jeg min sidemand til at grine? Hvordan fremstår jeg moden og erfaren over for de andre? Hvornår får vi pause? Spørgsmål som disse retter sig mod en umiddelbart forestående fremtid, og selvom de næppe er ekspliciterede målsætninger fra elevernes side, kan de udledes af de ting, som eleverne siger og gør. Klasseværelset er det sociale rum, som eleverne orienterer sig indenfor, og som de må besidde en særlig sans for at handle i.

that makes possible the presence in the present of the forth-coming" (Bourdieu, 2000: 210). Selvom han formulerer sig på sin sædvanlige snørklede facon, mener jeg faktisk, at denne definition er klarere og mere anvendelig end de definitioner af begrebet, der oftere henvises til (fx Bourdieu, 1990: 53).

Forebyggelsens egen retning tager på sin side udgangspunkt i projektets mål: At udskyde alkoholdebuten. I klasseværelset og i de øvrige momenter, som afhandlingen har undersøgt, suppleres denne målrettethed imidlertid af nogle mere situationsbundne retninger, der ikke på samme måde orienterer sig mod en bestemt forestillet fremtid, men som opstår i specifikke mikropolitiske sammenhænge. I klasseværelset handler det om at foregribe de unges reaktion, så de bliver modtagelige for budskabet eller i det mindste undlader at forstyrre. Ved forældremøderne handler det blandt andet om at opnå autorisation til at træde ind i et generationelt rum for voksne, så det bliver muligt at udøve autoritet. I kontoret gælder det om at fremstå så omkostningseffektiv og uundværlig, at man ikke bliver sparet væk. I evidensdebatten handler det om at give forebyggelsen status og legitimitet. Mens den kausale epistemologi sammen med evidenssproget koncentrerer sig om forebyggelsens retning som projekt, er det tydeligt, at de utallige andre og mere momentane retninger, der opstår i forebyggelsespraksis, må beskrives og begribes som relationelle, sociale processer. Her er det forebyggelsens egen tilblivelse, der er på spil.

VI.

Forebyggelsens momenter: Mod en reflektiv etik

Forebyggelsens momenter opstår med udfoldelsen af en bestemt interesse. Det gælder i denne afhandling, hvor momenterne er genereret med udgangspunkt i en specifik analytisk interesse, men også i forebyggernes praksis, hvor momenterne opstår sammen med forebyggelsesinteressen. Ved fx at sætte sig selv på dagsordenen til forældremøderne og ved at byde sig til med undervisning i klasseværelset placerer forebyggerne sig i nogle afgrænsede tidsrum. Samtidig forsøger forebyggelsen som projekt at sætte nogle tidslige skillelinjer i folks liv: Gennem udskydelsen af alkoholdebuten kan forebyggelsen flytte ungdommens begyndelse, og i sidste ende skulle den ultimative skillelinje, døden, gerne udsættes på ubestemt tid. Gennem sine momenter bliver forebyggelsen til.

Med udgangspunkt i en antropologisk vidensinteresse har jeg gjort forebyggelse til genstand for en etnografisk undersøgelse, hvor jeg har fokuseret på betydningen af evidenssprogets epistemologi for forebyggernes professionelle praksis. Jeg har betragtet forebyggelsen som min etnografiske felt, men også som det felt i velfærdsstaten, der er blevet mit professionelle hjem som antropolog. Det har medført et dobbeltblik, som i dette konkluderende kapitel fører mig til at foreslå, at forebyggere ikke er mindre forpligtede på en etisk refleksivitet, end antropologer er det (jf. Hastrup, 2009a).

Forebyggere og antropologer har mere til fælles, end man måske skulle tro: Vi intervenserer i sociale relationer med udgangspunkt i en bestemt institutionel interesse. I antropologiens tilfælde er det en vidensinteresse, der er forankret i vores disciplins historie, og som er formet af et særligt epistemologisk og metodologisk ståsted. For forebyggerne er det en interesse, der knytter sig til deres institutionelle tilknytning til fx et kommunalt forebyggelseskontor med den funktion, der dertil hører.

Hastrup beskriver antropologiens faglige interesse som følger:

Den konstitutive interesse i antropologien er en interesse i sociale forhold og i den gennemslagskraft, som sociale fællesskaber har på enkelthandlinger. Men interessen er også den omvendte, nemlig at vise, hvordan enkeltmennesker og unikke handlinger til enhver tid skaber nye muligheder og på den måde ophæver det sociales tvang (Hastrup, 2009a: 309-10).

Dette placerer som tidligere nævnt antropologien i et socialt forhold til sin genstand, og det taler for, at den faglige interesse må ledsages af en etisk refleksivitet (ibid.). Det handler først og fremmest om at gøre sig sin egen position i konkrete sociale rum bevidst. Også forebyggerne interesserer sig for, hvordan fællesskaber sætter en ramme for menneskelig handlen. Den del af forebyggelsen, som jeg har beskæftiget mig med, sigter fx mod at bryde en vis social tvang, der er opstået omkring unges brug af alkohol i Danmark. Selvom etnografiske interventioner tager udgangspunkt i et ønske om at opnå nogle radikalt anderledes effekter end forebyggelsen, er der et oplagt mødested for antropologi og forebyggelse i det forhold, at vores respektive faglige interesser kun kan udspille sig i mødet mellem mennesker. Det er ikke kun antropologi, der som Hastrup formulerer det, "bliver til i et direkte møde med mennesker og gennem deltagelse i et socialt fællesskab" (ibid: 297). Dette gør sig i høj grad også gældende for forebyggelsen.

Jeg har gennem afhandlingen argumenteret for, at forebyggelsen virker gennem sociale processer, der ikke kan begribes med evidenssprogets kausale epistemologi, men som bedre forstås med udgangspunkt i en relationel optik. Forebyggelsen synes ikke at intervenere i kausale forhold mellem nogle på forhånd givne objekter, men til gengæld har vi set, hvordan forebyggelsen er under fortløbende tilblivelse i en grundlæggende uforudsigelig proces. Denne uforudsigelighed forhindrer naturligvis ikke forebyggerne i at forsøge at udføre deres arbejde så godt som muligt og i at gøre sig forestillinger om, hvordan de kan justere og forbedre deres egen praksis. På grund af evidenssprogets udbredelse og dominans bliver forebyggernes refleksivitet imidlertid ledt i retning af forebyggelsens målbare effekter, mens nogle mere umiddelbart påtrængende problemer ikke får samme niveau af eksplicit

opmærksomhed. Evidenssproget og den kausale epistemologi udgør en særdeles snæver ramme for refleksivitet.

Jeg vil i forlængelse heraf foreslå, at forebyggelse med fordel kan betragtes som et grundlæggende etisk, snarere end et rent teknisk, forehavende. Gennem en rekapitulation af de forudgående kapitlers analyser skitserer jeg i dette kapitel en ramme for en etisk refleksivitet, der er betydeligt mere rummelig end den kausale epistemologi. Hensigten er at danne grundlag for mere nuancerede spørgsmål end det allestedsnærværende "Ved du, hvad der virker?". Afslutningsvis omsætter jeg den relationelle epistemologi til at pege på nogle nye perspektiver, der tager afsæt i en neopragmatisk etik.

Mellem forebyggelse og antropologi

Den etiske refleksivitet, som jeg efterspørger, kan ikke komme til udtryk ved at tilføje endnu et dagsordenpunkt på de møder, hvor forebyggelsestiltag prioriteres og planlægges. Som Meskell & Pels foreslår det for antropologiens vedkommende, må etikken betragtes som en indlejret dimension af forebyggelsespraksis, der ikke kan afklares ved hjælp af etiske tjeklister eller retningslinjer (Meskell & Pels, 2005; se også Oxlund, 2009). Etisk refleksivitet kan ikke give svar af typen "Det virker. Det ved vi", men indebærer tværtimod, at der kontinuerligt må stilles nye spørgsmål. Det er med arten af de spørgsmål, der bliver stillet, snarere end med nogle bestemte svar, at forebyggelsens retning kan ændre sig.

Forebyggerne har ikke, som eksempelvis deres kolleger i sundhedsvæsenet eller uddannelsessystemet, en særlig professionel baggrund, og der er ikke mange borgere, der henvender sig til et forebyggelseskonto med henblik på at blive genstand for et forebyggelsestiltag. Forebyggelsen bliver et felt i velfærdsstaten, der må konstituere sig gennem mikropolitiske momenter – i de glimtvis muligheder for at påvirke folk, der byder sig til, når forebyggerne kan få adgang til dem gennem fx skolerne. Alternativt kan de, som bureaukraterne i forebyggelseskontoet, forsøge at påvirke politikere og ansatte i andre kommunale forvaltninger til at medtænke forebyggelse i deres arbejde. Under alle omstændigheder bliver sproget – og ordet forebyggelse i sig selv – betydningsfuldt. Det er ved at benævne deres aktiviteter, hvad enten de finder sted i kontoet, ved forældremødet eller i

klasseværelset, som netop forebyggelse,⁴² at forebyggerne konstituerer sig selv som en professionel gruppe og som et felt i velfærdsstaten. Samme benævnelse ligger til grund for konstitueringen af forebyggelsen som etnografisk felt i denne afhandling.

Som Sahlin har påpeget i en historisk gennemgang af svensk socialpolitik, er forebyggelsesbegrebet gennem de seneste 150 år konsekvent blevet anvendt til at beskrive nye og særligt rationelle offentlige tiltag:

Prevention is a rhetorical instrument that is applied for purposes of inspiring optimism in health care, in social policy and criminal policy, for creating unity and cohesion, for encouraging cooperation and mobilising project resources and for legitimising both old and untested methods. [...] In order to convey an impression of far-sightedness and commitment, the concept is contrasted with non-action, which in this way becomes associated with passivity, indifference and short-sightedness. Perceptions of future threats are thus an important source of legitimacy for prevention (Sahlin, 2000: 26; referencer udeladt)

Forebyggelsesbegrebet har således i politisk sammenhæng nogle positive konnotationer, der hænger sammen med at gribe ind og forholde sig aktivt i relation til fremtidige problemer. Sahlin gør endvidere opmærksom på, at forebyggelsesforskningen har tendens til kun at beskæftige sig med de tiltag, der eksplicit benævnes forebyggelse. Dette er, som vi så det i forebyggelseskantoret, særlige projekter, hvis effekter forskningen kan evaluere. Ifølge Sahlin (ibid: 35) er resultatet, at der ikke er megen forskning, der undersøger effekterne af mere generelle ændringer i velfærdsstaten – som fx forandringer på arbejdsmarkedet eller nedskæringer på uddannelses- og socialområderne. Disse kan ellers have stor betydning for folks liv og dermed også for deres helbred og levetid (se fx Lundberg, Yngwe, Stjärne, Björk, & Fritzell, 2008). Som noget nyt er den danske sundhedsminister også blevet minister for forebyggelse,

⁴² Eller for den sags skyld sundhedsfremme. Der findes en stor litteratur om forskellene på forebyggelse og sundhedsfremme (se Sundhedsstyrelsen, 2005), men det var ikke en begrebslig skelnen, der syntes at betyde det store for mine informanter.

og siden sundhedslovens placering af ansvaret for forebyggelse i kommunerne bliver der formentlig bedrevet flere offentlige aktiviteter under betegnelsen forebyggelse end tidligere. Alligevel kan det næppe tages for givet, at der mere generelt foregår en politisk udvikling, der forhindrer sociale og helbredsmæssige problemer i at opstå. Nok så mange evalueringer af konkrete forebyggelsesprojekter kan ikke afdække effekterne af denne form for politiske forandringsprocesser.

Også min egen vidensinteresse er blevet formet af forebyggelsesbegrebet og den sammenkobling mellem forebyggelse og kommunale projekter, der er sket med den nye sundhedslov. Det er forebyggelsen, som den konkret forstås og praktiseres i den danske velfærdsstat, jeg har gjort til genstand for en etnografisk undersøgelse. Det har medført et fokus på de kommunale aktører og på enkelte kommunale projekter. På den måde er de momenter, som jeg har analyseret gennem afhandlingen, proportionerede efter den form, som forebyggelsen tager i praksis. Momenterne udgør hver især forskellige blikke på forebyggelsen, men nok så væsentligt gør de det også muligt at kaste et fornyet antropologisk blik på den danske velfærdsstat.

Inden jeg påbegynder en nærmere diskussion af, hvad en etisk refleksivitet i forebyggelsens tilfælde konkret må forholde sig til, vil jeg kort diskutere min egen metodologiske position. Med felten som professionelt hjem har jeg, som tidligere fremhævet, anlagt et dobbeltblik. Til en vis grad har det tillige medført, at jeg har optrådt i en form for dobbeltrolle i relation til mine informanter. Jeg har en anelse om, at det til tider har været vanskeligt for mine informanter at finde ud af, om de skulle regne mig som en kollega eller ej.

Som Strathern har beskrevet det, indebærer etnografisk feltarbejde, at man fordyber sig i de relationelle sammenhænge, der åbner sig for en:

The fieldworker [commits] him or herself to the social relationships people wish to establish with him or her – for if they so wish it, the fieldworker then becomes part of their relationships with one another (Strathern, 1999: 9).

Dette indebærer imidlertid, at man til en vis grad mister kontrollen over sin egen position i felten. Dermed bliver det også tydeligt, at

forskningsetik ikke er noget, der kan afklares på forhånd. Som påpeget af Hastrup er der behov for hele tiden at overveje ens placering i felten (2009b: 26), og det er ikke en proces, der stopper i det øjeblik, hvor feltarbejdet er ovre. Også i skriveprocessen har jeg fundet grund til en løbende refleksivitet omkring forholdet mellem forebyggelse og antropologi.

Med afhandlingen har jeg blandt andet analyseret det specialistsprog, der præger forebyggelsen. Det har jeg gjort ved hjælp af et antropologisk specialistsprog. Jeg har tilmed konstrueret en række neologismer undervejs: Evidenssprog, bureaukratisk æstetik, den virtuelle teenager og den dissekerende epistemologi er vendinger, som jeg har brugt til at betegne empiriske fænomener på en måde, der trækker på et bestemt teoretisk begrebsapparat. Dette har jeg blandt andet gjort med henblik på at få mine analyser til at fremstå overbevisende i antropologiske læsers øjne, og i den forbindelse har jeg betjent mig af en særlig antropologisk æstetik, hvor mit teoretiske og etnografiske materiale er flettet sammen med henblik på at give det overordnede argument en passende form (jf. Riles, 1998). Dertil kommer, at jeg har konstrueret en kategori for mine informanter: Forebyggerne har jeg kaldt dem, uanset om de arbejder i et kontor, som SSP-instruktører eller rusmiddelguider.

Som det fremgår, er det muligt at vende de begreber, som jeg har anvendt til at analysere mit etnografiske materiale, mod mig selv og min professionelle praksis som antropolog. Denne form for refleksivitet kan synes radikal og måske en smule selvoptaget, hvis den føres ud i sin yderste konsekvens, sådan som Bourdieu eksempelvis har forsøgt det (se fx 2000: 33ff; 2005: 150ff). En anden form for refleksivitet kan imidlertid opnås ved at opsøge modstand – eller i det mindste modspil – fra sine forskningsobjekter (jf. Latour, 2004; Svendsen, 2009). Det har jeg blandt andet gjort ved at lade nogle af mine informanter læse udkast til denne afhandlings kapitler⁴³.

”Det føltes fuldstændig som at blive dissekeret”, sagde en af forebyggerne, da hun havde læst et udkast til kapitlet om klasseværelset. Her var det ikke længere mig selv, der anvendte min egen analytik i en

⁴³ Kapitlerne II til V er hver især blevet læst af to til fire informanter. Udover at jeg dermed har tilstræbt at få korrigeret faktuelle fejl, har informanternes kommentarer bidraget til at nuancere og uddybe mine analyser.

refleksiv praksis, men en informant der så at sige tog skalpellen ud af hånden på mig. I det konkrete tilfælde efterlyste hun, at man i kapitlet kunne se, at de i kontoret var opmærksomme på de dilemmaer, som kapitlet optegner, og at de gjorde en indsats for at arbejde med de problemer, som jeg påpegede. Det var en berettiget kritik, som jeg har forsøgt at imødekomme, men ikke desto mindre må rusmiddelguiderne fortsat se sig dissekeret ud fra det analytiske snit, som kapitlet anlægger. Til gengæld har jeg hele vejen gennem afhandlingen tilstræbt at tage udgangspunkt i mine informanternes para-etnografiske betragtninger (jf. Holmes & Marcus, 2005; se s. 112 ovenfor). Dermed har jeg ladet min analyse afspejle forebyggernes fornemmelser af begrænsninger og modsætninger i deres egen praksis.

Det giver anledning til at overveje forholdet mellem forskning og forebyggelse. Den informant, som følte sig dissekeret, gav ved samme lejlighed udtryk for en bekymring for, hvordan mine analyser kunne blive brugt. *Rusmiddelguiderne* var allerede blevet lukket som projekt i FSK, men lignende projekter fungerer stadig flere steder i landet. Ville de nu kunne risikere lukning som følge af min antropologiske dissektion? Her er der grund til at markere en væsentlig skillelinje mellem det antropologiske perspektiv, jeg har anlagt, og den evaluerende tilgang, der præger den folkesundhedsvidenskabelige forskning i forebyggelse.⁴⁴ Selvom jeg empirisk har fokuseret på konkrete projekter, kan mine analyser ikke betragtes som en evaluering af dem. Hvis det kritiske perspektiv, som jeg optegner, fremstår som en kritik af konkrete projekter og specifikke personer, har jeg ramt ved siden af.

Med evidenssproget kommer forskningen og videnskabelig viden mere generelt til at fungere som en form for domsafsigelse over praksis: Virker det eller ej? Kan det betale sig eller ej? Denne funktion vil jeg imidlertid ikke tage på mig. Som Bourdieu har formuleret det, må det være et krav til den videnskabelige praksis, at den ruster sig med

a scientific thought that is sufficiently aware of itself and its own limits to be capable of thinking practice without destroying its object (Bourdieu, 2000: 50).

⁴⁴ Som jeg i øvrigt selv har bidraget til andetsteds (se fx Jørgensen et al., 2006; Vinther-Larsen et al., 2008).

Uden en opmærksomhed på begrænsningerne ved den viden, som man producerer, er der en oplagt fare for det, som Bourdieu kalder for "epistemocentrisme". Det kommer til udtryk, når forskeren projicerer sine teoretiske begreber ind i hovedet på de mennesker, som han eller hun studerer:

The researcher presents the world as he thinks it (that is, as an object of contemplation, a representation, a spectacle) as if it were the world as it presents itself to those who do not have the leisure (or the desire) to withdraw from it in order to think it (ibid: 51).

Løsningen på dette problem er ifølge Bourdieu en refleksivitet fra forskerens side, der skal modvirke det skolastiske perspektivs tendens til at glemme, at forskeren og forskningssubjekterne er indlejret i den samme sociale verden.

Her præsenterer Bourdieu samfundsforskeren for to valgmuligheder: Man kan enten stille sin forskning til rådighed for stadigt mere rationelle former for dominans, eller man kan tilstræbe rationelt at analysere selvsamme dominansformer, og undersøge den rolle som rationaliteten spiller som politisk instrument (ibid: 84). Det er et valg, som er ganske let at træffe for effektforskningens vedkommende, idet den stiller sig til rådighed for forebyggelsen og endda har som sit eksplicitte formål at rationalisere magten. I kraft af min opfattelse af felten som et professionelt hjem bliver det imidlertid vanskeligere at placere min egen forskning i forhold til de valgmuligheder, som Bourdieu opstiller.

Holmes & Marcus advarer mod, at den para-etnografiske metode får etnografen til at betragte sine informanter som kolleger. De foreslår udtrykket *counterparts*⁴⁵ (Holmes & Marcus, 2005: 236) som en betegnelse for, at informanterne er forskningssubjekter og intellektuelle partnere på samme tid. Samtidig beskriver de det som en overhængende fare for denne type etnografi, at forskeren går hen og bliver en integreret del af den institution, som undersøges, og dermed mister muligheden for at foretage en kritisk analyse (ibid: 250). Det er således en risikabel position, jeg har taget, og Holmes & Marcus ville muligvis mene, at jeg går for vidt ved at betragte felten som et professionelt hjem. Med sine to

⁴⁵ Den bedste danske oversættelse er vel "modstykke".

valgmuligheder lægger Bourdieu heller ikke skjul på, at videnskaben i hans øjne gør bedre gavn ved at analysere magten end ved at bidrage til dens udøvelse. Her vil jeg imidlertid foreslå, at valget ikke behøver være så absolut, som det gøres til. Lad mit bidrag til magten blot være en analyse af den.

Et etisk regime bliver til

Forebyggelsen er under stadig tilblivelse. Forebyggernes faglige selvforståelse mindede om teenagerens oplevelse af ikke at være færdigudviklede, og folkesundhedschefen beskrev endda forebyggelsen som "et ungt felt i færd med at finde sin faglighed". Vi så i min beskrivelse af Sund By Netværkets arbejde med at formulere nogle anbefalinger til kommunerne, at det var vigtigt for forebyggerne at afgrænse sig i forhold til andre fagområder – først og fremmest misbrugsbehandlingen. På kontoret havde forebyggerne et vist besvær med at definere deres egen opgave i forhold til andre dele af den kommunale organisation. SSP-instruktørerne måtte lære, at de som forebyggere ikke skulle udføre socialt arbejde, der rettede sig mod de mest udsatte, men i stedet skulle rette deres fokus mod "den helt almindelige teenager". Dette er tre eksempler på, hvordan forebyggerne befinder sig i en faglig tilblivelsesproces, hvor forebyggelsesinteressen hele tiden må justeres.

Ligesom det for teenagerens forældre handler om at sikre, at deres børn når helskinede gennem puberteten, kan man tænke, at det blot er et spørgsmål om tid, før forebyggelsen finder sin faglighed og bliver fagligt moden. På samme måde som jeg forholder mig kritisk til den udviklingstankegang, der præger synet på teenagere, vil jeg imidlertid også stille mig tvivlende over for en forestilling om, at faglige identiteter efter et vist stykke tid lægger sig fast. Folkesundhedschefen pegede på det "fagligt udfordrende" forhold, at "vi hele tiden skal genformulere vores indsats i nye rammer", og det må formentlig betragtes som et uomgængeligt vilkår for de ansatte i velfærdsstatens institutioner, at deres arbejde løbende må genbegrundes for at leve op til skiftende politiske forventninger.

Det var en af SSP-instruktørerne, der mest klart formulerede dette for mig. Han havde først fortalt mig, at han regnede med, at projektet *En Teenager i Familien* en dag ville blive lukket uden nogen særlig begrundelse. Da jeg bad ham om at uddybe den forventning, forklarede han:

Altså, den her type forebyggende arbejde er dybest set ikke udtryk for faglighed. Selvfølgelig er der faglighed i projektet, men det er ikke sådan noget med, at man sætter sig ned og fagligt argumenterede, og så gik man ud og fik nogle penge til det. Der var rent faktisk en pose penge og en politisk vilje et eller andet sted. Okay, hvad kan vi så rent fagligt byde ind med? Sådan tænker jeg, at mange ting opstår, og mange ting bliver lukket af samme konto. Nogle politikere eller topembedsmænd, der skal sætte nogle aftryk. Og så kommer de med nogle projektideer, eller ting de godt vil støtte. Hele den der måde med puljer, som man kan søge, er jo udtryk for nogle politiske ønsker og visioner, som engang imellem er styret af noget andet end rent faglige argumenter. [...] Det er styret af det, der er oppe i tiden. [...] Man skal vide, at den slags sker en gang imellem, så bliver man lidt mindre frustreret. Ting har sin tid.

Det gælder for forebyggere såvel som for teenagere og mennesker i almindelighed, at de i deres tilblivelse må lære at forholde sig til omskiftelige vilkår og forventninger fra de personer, der sætter rammerne for deres handlinger. For teenagernes vedkommende er det blandt andet deres forældre og klassekammerater; i forebyggernes tilfælde er det først og fremmest politikerne og skiftende økonomiske vilkår (med årlige besparelser som det mest konstante forhold). Gennem de løbende genbegrundelser af deres aktiviteter kan forebyggerne forsøge at sikre den fortsatte eksistens af deres felt. Samtidig udgør forebyggelsen som helhed en form for genbegrundelse af velfærdsstaten.

I kapitel V omtalte jeg Johnson-Hanks begreb *vital conjunctures* (2002), der giver mulighed for at forholde sig til teenagernes tilblivelsesproces uden en forudfattet forståelse af, at den følger en bestemt retning eller et bestemt mål. I stedet lægges der vægt på særlige vitale mulighedsrum, hvor der er et potentiale for forandring. Spørgsmålet er, om ikke forebyggelsen befinder sig i et sådant vitalt mulighedsrum, hvor nogle væsentlige strukturelle forhold åbner for et forandringspotentiale, og hvor forskellige retninger ligger åbne. Den vidensinteresse omkring forebyggelsen og dens effekter, som kommer til udtryk i evidensdebatten, hænger sammen med den nuværende politiske interesse i at fremme

folkesundheden og i at øge danskernes levealder. Hvis forebyggelsen i sin faglige tilblivelsesproces befinder sig i et vitalt mulighedsrum, sådan som jeg her foreslår det, så er det ikke meningsfuldt at betragte forebyggelse som et teknisk forehavende, der udelukkende skal vurderes og evalueres efter sin evne til at opfylde nogle bestemte formål. Hvis forebyggelsen er under løbende forandring og udvikling, betyder det nemlig også, at selve formålet flytter sig lidt hele tiden.

For nyligt udkom en rapport fra Sundhedsstyrelsen med titlen "Etik i forebyggelse og sundhedsfremme" (Holtug, Kongsholm, Lægaard, & Nielsen, 2009). Jeg bidrog indirekte til arbejdet med denne rapport ved at deltage i en "ekspertgruppe", der fulgte med i rapportens tilblivelsesproces. Selvom dette uden tvivl kunne analyseres som et af forebyggelsens mikropolitiske momenter (og rapporten tilsvarende som endnu et af bureaukratiets smykker), vil jeg her nøjes med at positionere mig i forhold til det syn på etik, som kommer til udtryk i rapporten. Rapporten foretager "en etisk analyse" af "etiske problemstillinger". Som det formuleres:

En etisk analyse involverer en identifikation af etiske problemstillinger. Hvis beslutningsprocedurer og beslutninger på forebyggelsesområdet udelukkende fokuserer på sundhedsfaglige og sundhedsøkonomiske forhold, betyder det i praksis at foretage et bestemt valg; nemlig at prioritere sundhed og økonomi frem for andre hensyn. Dette er i sig selv et etisk valg – dog uden at det nødvendigvis gøres klart. Identifikation af en etisk problemstilling består i at se, at der er flere potentielt modstridende hensyn på spil i en situation, hvoraf nogle er etiske. For at identificere og – i sidste ende – prioritere mellem forskellige hensyn, må man have en grundlæggende forståelse af de etiske værdier, der er på spil (ibid: 8).

Selvom jeg i grunden er enig med det synspunkt, at det indebærer et etisk valg at fokusere på sundhed og økonomi i begrundelserne for forebyggelsen, og selvom rapporten i øvrigt rummer mange vigtige og relevante betragtninger, er det en anden tilgang og et anderledes etikbegreb, som jeg her bringer i anvendelse. Med inspiration fra Lakoff & Collier (2004) vil jeg karakterisere forebyggelsen som et etisk regime, der

forholder sig til spørgsmålet ”Hvordan bør man leve?” på en bestemt måde.⁴⁶ Jeg er således ikke på udkig efter generelle etiske problemstillinger, der kan opstå, når der er modstridende hensyn eller værdier på spil. Til gengæld ønsker jeg at specificere, hvordan forebyggerne i deres praksis promoverer et særligt etisk perspektiv, som er tæt forbundet med den kausale epistemologi.

I et relationelt perspektiv er etiske værdier ikke givet på forhånd. Som Emirbayer formulerer det:

Values are by-products of actors’ engagement with one another in ambiguous and challenging circumstances, which emerge when individuals experience a discordance between the claims of multiple normative commitments. Problematic situations of this sort become resolved only when actors reconstruct the relational contexts within which they are embedded, and in the process, transform their own values and themselves (Emirbayer, 1997: 309f).

Dette er et pragmatisk perspektiv på etik, der understreger, at relationelle processer har normative implikationer. Ligesom Bakhtin ser sandhed som noget, der opstår i et møde mellem mennesker – og således som et resultat af en relationel proces – er værdier og værdikonflikter knyttet til specifikke og situerede interaktioner som de mikropolitiske momenter, afhandlingen har beskæftiget sig med. I tråd hermed formulerer Lakoff & Collier en antropologisk position, hvis formål er at analysere former for etisk refleksion og praksis i forskellige kontekster (2004: 420). Med henvisning til filosofen Alasdair MacIntyre argumenterer de for, at spørgsmålet ”Hvordan bør man leve?” besvares forskelligt af forskellige etiske regimer:

Regimes of living [...] are configurations of normative, technical, and political elements that are brought into alignment in problematic or uncertain situations. A given regime provides one possible means, and always only one among various possible means, for organizing, reasoning about, and living ethically – that is, with

⁴⁶ Lakoff & Collier (2004) bruger den engelske term *regime of living* for det, som jeg her i mangel på bedre oversættelse kalder et *etisk regime*.

respect to a specific understanding of the good. Regimes of living have a certain systematicity or regularity – like a diet, a medical regimen, or a set of exercises – that give them a provisional consistency or coherence. But they do not necessarily have the stability or concrete institutionalization of a political regime. Rather, they may be conceived as abstract congeries of ethical reasoning and practice that emerge in a range of situations, taking diverse actual forms (ibid: 427).

Forebyggelse kan netop tage mange forskellige former og blive bragt i anvendelse inden for mange forskellige felter. Alligevel er der nogle særlige kendetegn ved forebyggelsen som et etisk regime. På baggrund af mine analyser af forebyggelsens momenter er jeg i stand til at identificere nogle gennemgående mønstre i forebyggelse som en specifik og situeret form for etisk praksis. I det følgende bevæger jeg mig således i retning af nogle mere generelle teoretiske udsagn om forebyggelse, og jeg vil tilmed foreslå, at forebyggelse udgør en særlig form for etisk styring – uanset om det retter sig mod tidlig alkoholdebut, usunde kostvaner, rygning, kriminalitet, børn, voksne eller gamle.

Lakoff & Collier understreger, at det ikke er opgaven for en antropologisk analyse at anviser svar på spørgsmålet om, hvordan man bør leve. Det handler snarere om at analysere særlige etiske konfigurationer, der opstår i besvarelsen af dette spørgsmål. I deres forslag til et analytisk perspektiv på etiske regimer deler Lakoff & Collier spørgsmålet, "Hvordan bør man leve?", op i tre dimensioner. Der er for det første en praktisk og teknisk del af spørgsmålet, som handler om, *hvordan* noget opnås. Dernæst er der en normativ dimension, som afspejlet i ordet *bør*. Endelig henviser spørgsmålet til subjektet *man* (ibid: 420). For at forstå et etisk regime er det således nødvendigt at forholde sig til, hvordan teknikker, normer og subjekter konstitueres i forskellige og konkret situerede besvarelser af spørgsmålet om, hvordan man bør leve. I det følgende vil jeg strukturere min rekapitulation af afhandlingens analyser efter netop disse tre dimensioner: teknikker, normer, subjekter.

Teknikker

I moderne etiske regimer kan teknisk rationalitet betragtes som et generelt forekommende aspekt. Lakoff & Collier peger på, at rationalitet i denne variant kommer til at fremstå som et resultat af rent formelle

procedurer, og at fakta og værdier dermed fremtræder som adskilte størrelser:

Questions of fact are decoupled from questions of value.
The result [...] is an incapacity to conceive ethics as a form of reasoned action, and a tendency to frame ethical problems in terms of incommensurable values that cannot be rationally debated (Lakoff & Collier, 2004: 424).

Den tekniske rationalitet har det således med at udgrænse værdier fra rationalitetens domæne. Dette hænger sammen med det, som Bourdieu har beskrevet som "*the interest of disinterest*" (2000: 125), der ligger til grund for bureaukratiske, videnskabelige og politiske felter med interesse i at fremstå neutrale og objektive. Værdimæssig neutralitet bliver en værdi i sig selv, der i forebyggelsen kommer til udtryk i evidenssproget såvel som i den bureaukratiske æstetik. I det følgende vil jeg karakterisere forebyggelsens centrale teknikker og samtidig sætte spørgsmålstejn ved den tekniske rationalitet, som præger forebyggelsen.

Med evidenssproget følger et epistemologisk perspektiv, der placerer forudsigelser om effekterne af forebyggelse centralt i forebyggernes indbyrdes interaktion. Som et specialistsprog, der anerkendes af mange og mestres af få, udøver evidenssproget en vis strukturel censur. Det betyder, at det bliver vanskeligt for forebyggerne at begrunde deres beslutninger og at reflektere over deres praksis på andre måder end med udgangspunkt i spørgsmålet "Hvad virker?". Forebyggelse bliver beskrevet og betragtet som et rent teknisk forehavende. Evidenssproget formidler endvidere en forestilling om, at evidens er løsrevet fra andre "faktorer", som fx værdier, kultur, ideologi, moral osv.

Det epistemologiske grundsyn, der kommer til udtryk med evidenssproget, opererer med en opsplitning af alverdens fænomener i adskilte faktorer, der holdes sammen i kausale processer. Det så vi fx i det diagram, der viste, hvordan alkoholindtag leder til forskellige former for problemer (se s. 72), men også ved forældremødet, hvor forældrene fik at vide, at bestemte handlinger fra deres side ville få bestemte effekter for deres børn. Kausalitet bliver det forhold, der holder verden sammen. Unges brug af alkohol kan i dette perspektiv forklares med henvisning til forudgående kausale faktorer, og det bliver forebyggelsens opgave at

gribe ind i dette kausalitetsforhold. Det betyder, at videnskabelige undersøgelser af sammenhængen mellem risiko- og helbreds faktorer kommer til at danne grundlag for forudsigelser om, hvordan det vil gå, hvis forebyggerne undlader at foretage sig noget, eller hvis deres forehavende mislykkes. Samme videnskabelighed (om end nogle andre metoder) bliver anvendt til at undersøge, hvorvidt forebyggelsen virker. Det er en bestemt type videnskabelige procedurer, der antages at være i stand til at producere nogle forebyggelsesteknikker, der hverken er normative eller politiske.

Som det fremgik af kapitel III's beskrivelse af, hvordan evidenssprogets spørgen rettes mod nogle bestemte projekter i forebyggelseskontoret, kan evidenssproget i sig selv betragtes som en form for teknik. Kapitlet tager de omstændigheder i betragtning, der aktiverer evidenssproget, og som medvirker til at distribuere den ikke-viden, som det udpeger. Ved at introducere begrebet *bureaukratisk æstetik* tilstræber jeg at afkoble evidenssproget fra dets egen insisteren på at udtrykke ren logik. I deres professionelle praksis bruger forebyggerne evidenssproget i en bestræbelse på at få deres praksis til at leve op til den bureaukratiske form, hvor enhver beslutning og handling skal fremstå rationel og velbegrundet. Evidenssproget bliver i den sammenhæng en sproglig teknik, der forlener bureaukratisk praksis med legitimitet og autoritet.

Ironi kan fungere som en alternativ sproglig teknik. På kontoret så vi fx dette i forebyggernes indbyrdes bemærkninger ved møderne. Deres syn på et dokument som Mission og Vision bar også præg af en vis ironisk distance. Her kom forebyggerne til at forholde sig til evidenssproget og den bureaukratiske praksisteori på samme måde, som eleverne i klasseværelset forholdt sig til mange af rusmiddelguidernes budskaber. Guidernes fremlæggelse af nogle tilstande, der syntes løsrevet fra tid og rum, stod her i kontrast til elevernes optagethed af deres egen tilblivelse – og af hinanden. Denne kontrast har en parallel på kontoret i postkortets markering af, at Evidensbasen ikke har noget med virkeligheden at gøre.

I kontoret og ved forældremøderne såvel som i klasseværelset blev der brugt mange af de samme tekniske hjælpemidler: Overheads, grafer, figurer og tal blev lagt frem og præsenteret som grundlag for handling. I klasseværelset gjorde rusmiddelguiderne en stor indsats for at få vist deres overheads, og dette understreger betydningen af at være i stand til at *fremvise* viden. Med de visuelle fremstillinger bliver viden bogstaveligt

talt objektiveret. Viden bliver til en ting, som man kan pege på og interagere med, på samme måde som dokumenterne i kontoret fik betydning som ting snarere end som tekster. Viden bliver i denne form en teknik til at foranledige handling.

I mødet med målgruppen tillader denne objektviden (jf. Hastrup, 2004d: 410) forebyggerne at adskille deres egen person fra den viden, som de præsenterer. Som de siger, fremlægger de nogle faktuelle forhold, og derudover lader de det være op til folk selv at træffe den rigtige beslutning. I klasseværelset var det rusmiddelguidernes intention at iværksætte en sokratisk dialog. Idet denne dialog hele tiden blev orienteret mod og korrigeret af fakta, blev det imidlertid umuligt for guiderne at undslippe en magistral position i forhold til eleverne. Tilsvarende så vi ved forældremøderne, hvordan instruktørerne lagde vægt på, at forældrene skulle blive enige med hinanden, selvom der i lyset af de fakta, der blev fremlagt, ikke kunne være tvivl om, hvori forældrenes moralske ansvar bestod. Ved at fremlægge viden som netop faktuelle *ting* kunne forebyggerne lede den sociale interaktion i en bestemt retning uden at fremlægge specifikke handle- eller beslutningsanvisninger.

Mens forebyggerne adskilte den viden, de præsenterede, fra deres egen person, inddrog de deres personlige erfaringer – som forældre til børn i teenagealderen eller som forhenværende teenagere – og brugte disse til at positionere sig og opnå en form for autorisation i forhold til målgruppen. Her er det bemærkelsesværdigt, at deres personlige anknytning til den objektviden, de fremlagde, indebar en erkendelse af denne videns begrænsninger. Det så vi mest eksplicit hos guiderne, der alt imens de præsenterede eleverne for viden, der skulle begrunde en udsættelse af alkoholdebuten, kunne konstatere, at de tilsyneladende ikke selv havde taget skade af at begynde at drikke tidligt. For instruktørerne ved forældremøderne gjaldt det, at deres personlige erfaringer havde belært dem om vanskeligheden ved at handle i overensstemmelse med faktuel viden i relation til deres egne børn.

Miyazaki & Riles har beskrevet en lignende situation på de japanske finansmarkeder. Her hersker der en udtalt skepsis over for økonomisk videnskab og dennes evne til at forudse og forklare, hvad der foregår på markedet. Begrænsningerne ved den økonomiske videnskab forstås af nogle forskere som et videnshul – ikke ulig det videnshul i forebyggelsens evidensbase, som den i kapitel II omtalte DSI-rapport udpegede – og i

forlængelse heraf er den oplagte løsning at producere mere viden, der kan fylde hullet op. De japanske aktiehandlere, som Miyazaki & Riles har studeret, betragtede imidlertid ikke den mangelfulde viden som et hul, men snarere som et endepunkt, der fik dem til midlertidigt at vende sig væk fra viden i en søgen efter nye og bedre veje (Miyazaki & Riles, 2005).

Hvor vender forebyggerne sig hen, når deres viden ikke kan levere tilstrækkelige forudsigelser? Først og fremmest mod deres egen organisation. Organisering (og omorganisering) udgør en central teknik, der som vi så i forebyggelseskontolets arbejde med at tilrettelægge en ny arbejdsplan, kan træde til, når viden ikke virker. Den effektevaluering af kontolets skolebaserede indsatser, der var afsat midler (men ikke nok) til at gennemføre, blev omdefinert til en "udviklingsevaluering". Som en af projektlederne formulerede det, blev den "drejet til at kigge mere på organiseringen". Ligeledes gennemgik kontoret som helhed en omorganisering i et forsøg på at håndtere nogle af de vanskeligheder, som de stødte på i forbindelse med den nye arbejdsplan. I den forbindelse etablerede de en afdeling for "Analyse og ny viden". Hvis viden ikke slog til i den gamle organisation, måtte den nye organisation give viden sin helt egen plads.

Organisering er således ikke en teknik, der permanent og komplet vender sig væk fra viden. Tværtimod har Sundhedsstyrelsen lanceret "evidens om organisering og implementering" som en ud af tre former for evidens, der er relevante for forebyggerne at tage i betragtning (Skovgaard *et al.*, 2007; se s. 45 ovenfor). På den måde bliver organisering alligevel et spørgsmål om viden. Forfatterne til Sundhedsstyrelsens rapport finder det ganske vist vanskeligt at opstille kriterier for, hvad der kan tælle som evidens på lige netop dette område. I den organiseringsproces, som fandt sted i forebyggelseskontolet, syntes den drivende kraft da heller ikke at være en særlig vidensform, men snarere et ønske om at etablere nogle afgrænsede organisatoriske enheder, der kunne få forebyggernes arbejde til at glide lettest muligt – internt i kontoret såvel som på tværs af de besværlige horisontale afstande i den kommunale organisation. Ud fra et relationelt perspektiv giver nye relationer da også i sig selv anledning til ny viden (Hastrup, 2004d). Til gengæld er det givet, at enhver bureaukratisk omorganisering vil medføre nye horisontale afstande og dermed give anledning til nye og anderledes uvisheder.

Forebyggerne tager organiseringsteknikken med sig i mødet med målgruppen. Således kan forældremødernes overordnede formål ses som et forsøg på at etablere en form for bureaukratisk struktur i relationen mellem forældre og børn. Forældregruppen skal tage forebyggelsens funktion på sig som et kollektivt moralsk ansvar, og deres handlinger skal afspejle en klar hierarkisk relation og et veldefineret vidensgrundlag. Her viser det sig, at den bureaukratiske organiseringsform hænger tæt sammen med kategoriseringsprocesser. Hvis forældrene skal leve op til deres funktion, kræver det nemlig, at de håndterer deres barn i henhold til kategorien "den helt almindelige teenager".

Som Hacking har beskrevet det, kan kategorisering ses som en særlig teknik til forudsigelse, der har sine egne effekter. Den faste kategorisering i entydige kategorier hører med til den kausale epistemologi, og "den helt almindelige teenager" udgør det som Hacking kalder en *human kind*:

Human kinds are formulated in the hope of immediate or future interventions in the lives of individual human beings. If we change the background conditions we can improve the person, if only we can understand what kind of person we are dealing with. The causal understanding (or aspiration to understand) is practical (Hacking, 1995: 351).

Her beskriver Hacking en forbindelse mellem kategoriseringsprocesser og det formål at intervenere i en kausal proces, som også er forebyggelsens. Han peger på, at ønsket om at fastslå de kausale forhold, som kan lede bestemte kategorier af mennesker på afveje, også kan beskrives som en bestræbelse på at forstå disse mennesker med henblik på at forbedre dem. Det betyder for det første, som det fremgår af citatet ovenfor, at der er tale om en kausalitetsopfattelse med praktiske – snarere end snævert videnskabelige – ambitioner.⁴⁷ Det betyder dernæst, at kategorier af mennesker er værdiladede, selvom de med opbakning fra videnskaben

⁴⁷ Som Hacking formulerer det med henvisning til et af hans eksempler på *human kinds*, nemlig gravide teenagere: "We do not want to know the 'structure' of teenage pregnancy in the fascinating but abstract way in which we want to know the structure of kinship among a certain people, or the structure of the modal auxiliaries in their language. We want principles according to which we can interfere, intervene, help, and improve" (Hacking, 1995: 360f).

præsenteres som faktuelle størrelser (ibid: 366). Her er ”den helt almindelige teenager”, som bliver virtuelt tilstedeværende ved forældremøderne, ingen undtagelse – hverken hvad angår det videnskabelige bidrag til at konstruere kategorien eller den værdiladning, der ligger i opfattelsen af, at forebyggelsen og forældrene på hver deres måde har ansvar for teenagerens bevægelser ud og hjem igen. Endelig har den form for kategoriseringsproces, som vi så udfolde sig på forældremøderne, det som Hacking benævner som spiraleffekter (eng. *looping effects*).

Tænk på den dreng, der spurgte en forebyggelseskonsulent:

Først siger du, at vi drikker helt vildt meget. Og så siger du, at vi overdriver, hvor meget vi drikker. Hvem vil du egentlig have os til at være?

Teenagekategorien er blevet så nært forbundet med alkohol – blandt andet takket være forebyggelsen – at teenagerne selv har været tilbøjelige til at tro, at de fleste på deres egen alder drikker. Med en spiraleffekt bliver teenagerne påvirkede af den viden, som fremlægges om deres egen *human kind*. Det får dem til at handle anderledes, end de ellers ville have gjort, hvilket måske er blevet indfanget af de undersøgelser, der har påvist eksistensen af flertalsmisforståelserne (se s. 138). Nu er der knap så mange teenagere, der drikker, men til gengæld tror de stadig, at de fleste andre gør det. Med den gennemslagskraft, som ideen om flertalsmisforståelser har haft i alkoholforebyggelsen herhjemme, er der imidlertid meget, der tyder på, at vi befinder os i yderkanten af en ny spiralbevægelse. Forebyggerne kan ikke længere tage for givet (hvis de da nogensinde har kunnet gøre det), at teenagerne overvurderer, hvor meget deres jævnaldrende drikker. Som vi så det eksemplificeret i klasseværelset, falder den pædagogiske pointe til jorden, når teenagernes gæt er for lavt.

Hackings ide om spiraleffekter er blevet udlagt som en version af såkaldt *labelling theory*, der i korte træk siger, at kategorisering kan fungere som en form for selvopfyldende profeti. Det er imidlertid ikke helt så enkelt. Mens Hacking anerkender sin teoris beslægtethed med *labelling theory*, så går han, som han selv beskriver det, to skridt videre:

I assert that there are changes in individuals of that kind [as proposed by labelling theory], which means that the kind itself becomes different (possibly confirmed in its stereotype but, as I go on to urge, quite the opposite may happen). Next, because the kind changes, there is new knowledge to be had about the kind. But that new knowledge in turn becomes part of what is to be known about members of the kind, who change again. This is what I call the looping effect for human kinds (ibid: 369f).

Med kategoriseringen forandrer de benævnte mennesker sig, og denne forandring bliver til ny viden, der leder til en justering af kategoriseringen, hvilket igen har en effekt på menneskerne i kategorien og så fremdeles. Som Hacking konstaterer det, adskiller *human kinds* sig fra *natural kinds*, idet mennesker lader sig påvirke af de ideer om kausalitet, som de får at vide, at de er underlagt. Teenagernes handlinger følger ikke kausale love, men de ideer om kausalitet, som de præsenteres for (fx med begreberne flertalsmisforståelser og gruppepres), vil uvægerligt påvirke dem i den ene eller anden retning.

Spiraleffekter opstår over tid. Denne type forandringer underminerer derfor de metoder til forudsigelse af forebyggelsens effekter, som bygger på en mekanisk kausalitetsopfattelse. Det er således svært at forestille sig teknikker til at foranledige handlingsændringer, der har en evigtgyldig effektivitet. Og dog. Med et særligt specialistsprog, en bestemt vidensform, en forkærlighed for bureaukratisk organisering og rigide kategorier betjener forebyggerne sig af nogle universelle menneskelige teknikker til at skabe forandring og orden. Sprog, viden, organisering og kategorisering er, som antropologien kan bevidne, ikke til at komme udenom. Det er imidlertid ikke teknikker af en type, der kan appliceres med henblik på at opnå bestemte effekter i henhold til en teknisk rationalitet. Det er snarere nogle teknikker, der får en bestemt form for rationalitet til at træde frem.

Normer

Mens en teknisk rationalitet antager, at problemer såvel som løsninger er faktuelle størrelser, og at etik må ses som en mere sideordnet interesse, vil jeg her fastholde, at værdier og fakta er to sider af samme sag. Som den neopragmatiske filosof Hillary Putnam formulerer det: "instrumentalism, although it denies it, is itself a value system" (Putnam,

1990: 141). Med udgangspunkt i Putnams perspektiv på etik, der er stærkt inspireret af John Dewey (Putnam, 2004), vil jeg i det følgende diskutere sammenhængen mellem forebyggelsens epistemologi og nogle særlige værdisætninger. I forhold til Lakoff & Collier, der med deres vægtning af spørgsmålet "Hvordan bør man leve?" lader det etiske være rettet mod intet mindre end livet, har Putnams etikbegreb den fordel, at det orienterer sig mod løsningen af praktiske problemer. Det er således et etikbegreb, der direkte kan relateres til de mikropolitiske momenter, hvor forebyggerne oplever forskellige former for vanskeligheder:

... "practical problems" here means simply "problems we encounter in practice", specific and situated problems as opposed to abstract, idealized, or theoretical problems (ibid: 28).

Putnams ærinde er blandt andet at gøre opmærksom på, at praktiske, situerede problemer adskiller sig ved fraværet af enkle og universelt gyldige svar fra de abstrakte tankeeksperimenter, der karakteriserer mange filosofiske tekster om etik. Løsninger på praktiske problemer kan med andre ord vanskeligt generaliseres. Derudover fremhæver Putnam den pointe fra Dewey, at etik og epistemologi netop i løsningen af praktiske problemer hænger nøje sammen. Her adskiller det pragmatiske syn på etik sig væsentligt fra den instrumentelle rationalitet, som jeg har beskrevet ovenfor.

Før jeg vender mig mod de etiske problemer, som forebyggerne støder på i deres praksis, vil jeg kort skitsere en bredere debat om forebyggelse, der netop omhandler dens normative implikationer. I en tid hvor forebyggelse er sat på den politiske dagsorden, og hvor sundhed fylder relativt meget i mediebilledet og i de offentlige institutioner, er der ikke så mærkeligt, at der er opstået en debat om, hvorvidt staten – og dermed også forebyggerne – går for vidt i bestræbelsen på at forbedre befolkningens sundhed. Der bliver eksempelvis talt om "sundhedsfascisme" og "totalitære tendenser" (Jensen, 2009). Sociologen Lone Scocozza har kritiseret forebyggelsen for at være "ikke blot utilbørligt moraliserende, men også grundlæggende uetisk" (Scocozza, 2009: 65). Dette begrundes hun dels med det forhold, at folkesundhedsprogrammer har tendens til at være individcentrerede og ignorere "de økonomiske og sociale omstændigheder, som skaber gode liv" (ibid.) og dels med henvisning til,

at "der hersker betydelig uenighed om den videnskabelige evidens" (ibid.), der lægges til grund for anbefalinger om fx brug af alkohol og rygning.

Debatten om forebyggelsens "totalitære tendenser" og "utilbørlige moralisme" samler sig om to tilsyneladende modsatrettede anklagepunkter: På den ene side kritiseres forebyggelsen for at være drevet af en sundhedsvidenskabelig og økonomisk rationalitet, der er ført ud i sin yderste konsekvens og på den måde mister blikket for andre sider af livet – som fx nydelse. Med til denne anklage hører i mange tilfælde en kritik af, at staten med visse forebyggende initiativer griber ind i borgernes personlige frihed ud fra en ren samfundsøkonomisk interesse (jf. Jensen, 2009). På den anden side bliver forebyggelsen kritiseret, som fx af Scocozza (2009), for at være udtryk for moralisme og for at være utilstrækkeligt funderet i videnskabelig evidens. I det ene tilfælde er der for meget instrumentel fornuft i forebyggelse – i det andet for lidt.

Generelt set var mine informanter bekymrede for at fremstå moraliserende. I Sund By Netværkets arbejde med at formulere anbefalingerne til kommunerne blev der lagt vægt på folkesundheds- og samfundsøkonomiske hensyn. Deltagerne i netværket udtrykte en vis utilfredshed med, at de af deres private såvel som professionelle omgangskreds risikerede at blive betragtet som puritanske, når de satte spørgsmålstejn ved det høje alkoholforbrug i Danmark. Begrebet "nypuritanisme" er da også blevet brugt af politikere og andre kritikere af den stigende politiske opmærksomhed på forebyggelse, og tiltag rettet mod unges brug af alkohol bliver ofte nævnt som eksempler (se fx Ritzau, 2009).

Sammenhængen mellem puritanske værdier om ædruelighed og ordentlighed, der eksempelvis blev promoveret af afholdsbevægelsen i begyndelsen af det 20. århundrede, og vor tids forebyggelse er ikke grebet helt ud af det blå. I en historisk gennemgang af alkoholpolitikker og -tiltag i USA har Joseph Gusfield identificeret en vis kontinuitet mellem forbudstidens og afholdsbevægelsernes moralske rationaler og nutidens folkesundhedsdiskurs (Gusfield, 1997). I en nutidig dansk sammenhæng anvendes der, ganske som Gusfield påpeger for USA's vedkommende, et sprog, der bærer præg af etisk og moralsk neutralitet, når alkoholforebyggelsen skal begrundes. Det er det sprog, som jeg har kaldt evidenssproget. Samtidig kan der også i den danske forebyggelse spores en forbindelse til tidligere tiders opfattelse af alkohol som noget, der er

forbundet med synd og social deroute, selvom afholdsbevægelsen aldrig har været så politisk betydningsfuld her som i USA (eller for den sags skyld som i Norge eller Sverige). Gusfield peger på, at sammenknytningen af det moralske og det sundhedsvidenskabelige sker, når alkohol tilskrives en skadelighed i sig selv, hvilket gør det svært at skelne mellem brug og misbrug, og når selvkontrol betragtes som vejen til sundhed (ibid: 202).

Evidenssproget kan altså ikke fjerne forebyggelsens forbindelse med nogle moralske værdier, og måske er det en del af forebyggelsens problem, at denne forbindelse og de moralske værdier netop ikke kan italesættes (og dermed heller ikke diskuteres) med dette sprog. Ved Sundhedsstyrelsens evidenssymposium, som jeg beskrev i kapitel II, så vi, hvordan den sundhedsvidenskabelige forståelse af evidens, som blev repræsenteret og forfægtet ved lægen Peter Gøtzsche, var uhyre vanskelig at modsige. Gøtzsche argumenterede med henvisning til eksempler på medicinske, kliniske interventioner, og på den måde sidestillede han forebyggelse med medicinsk behandling. Den erkendelse, at forebyggelse virker på andre måder end de fleste lægemidler, som Sundhedsstyrelsen havde forsøgt at tage højde for med sit brede evidensbegreb, blev effektivt modsagt, og i stedet for debat indtrådte en sigende tavshed. Denne tavshed tilskriver jeg det forhold, at ingen ved evidenssymposiet følte sig i stand til at modsige Gøtzsches argumentation vedrørende de bedste videnskabelige metoder til effektmåling. Samtidig skete der et værdimæssigt skred, hvor effektmåling gik fra at være en metode til at blive en værdi i sig selv.

Hvis forebyggelsen ved evidenssymposiet kom til at fremstå som den medicinske behandlings knap så videnskabelige lillebror, kunne man blive fristet til at foreslå, at forebyggerne skulle gøre sig større umage for at blive accepteret som jævnbyrdige parter i en sundhedsvidenskabelig sammenhæng. Vi så imidlertid i forebyggelseskontoret, at forebyggerne i deres professionelle hverdagsliv er mere optagede af at positionere sig i forhold til andre kommunale bureaukrater end til lægerne – af gode grunde. Forebyggerne er nemlig helt afhængige af de andre forvaltninger i den kommunale organisation for at få deres arbejde til at lykkes. Her betyder forebyggernes brug af evidenssproget paradoksalt nok, at forebyggelsen kommer til at fremstå som mere videnskabeligt forankret end eksempelvis det sociale arbejde. Selvom lægerne ikke nødvendigvis anerkender det, så kan forebyggelsen godt smykke sig med videnskabelig

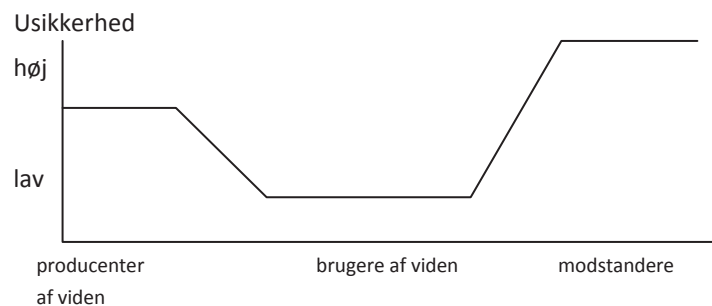
evidens, når det gælder om at stå stærkt i relation til andre former for velfærdsarbejde i kommunalt regi.

Det ændrer imidlertid ikke på det forhold, at de kommunale forebygges praksis ikke virker med udgangspunkt i sundhedsvidenskab alene. De SSP-instruktører, der blev uddannede til at forestå forældremøderne, var i udgangspunktet pædagoger, lærere eller politifolk, ligesom rusmiddelguidernes arbejde havde pædagogisk og didaktisk karakter. Mens alle kan blive enige om, at forebyggelse er et tværfagligt forehavende, foregår der en bestræbelse på at definere en mere specifik faglighed, der er forebyggelsens egen. I den forbindelse opstår en normativ skillelinje, der handler om, hvilken værdi målbarhed skal tillægges. Det har blandt andet at gøre med, hvilken rolle sundhedsvidenskab skal spille i forhold til socialfaglige og pædagogiske rationaler.

I rusmiddelguidernes tilfælde så vi, hvordan et projekt blev lukket med henvisning til den mangelfulde evidens. Som projektlederne oplevede det, var det imidlertid hverken muligt eller relevant at vurdere rusmiddelguiderne efter en målestok, der vægtede en målbar udsættelse af teenagernes alkoholdebut. Hverken rusmiddelguider eller projektledere forventede, at to timers undervisning skulle efterlade så markant et aftryk på eleverne. De var imidlertid ikke i tvivl om, at de kunne "sætte nogle processer i gang", og at dette i sig selv kunne være værdifuldt. Her blev målbarhed som værdi overtruffet af et socialt engagement, der retter sig mod nogle konkrete mennesker i målgruppen.

I forhold til de andre former for velfærdsarbejde, som forebyggelsen er beslægtet med, spiller videnskabelige undersøgelser en bemærkelsesværdig stor rolle, som vi har set ved forældremøderne og i klasseværelset. Her bruger forebyggerne i høj grad videnskabelige undersøgelser til at argumentere for deres sag, og det betyder, at der let opstår et problem, når målgruppen ikke anerkender disse undersøgelser. Det så vi fx i kapitel IV, hvor en far satte spørgsmålstegn ved flertalsmisforståelsernes betydning. Ligeledes så vi i klasseværelset, hvordan de videnskabelige undersøgelser trak rusmiddelguiderne væk fra den rolle som dialogpartner, som de gerne ville indtage i relation til eleverne.

Videnskabssociologen Donald MacKenzie har beskrevet en figur, der illustrerer, hvad der kan ske med videnskabelig viden, der bliver brugt til at fremme et politisk formål. Figuren viser, hvordan den usikkerhed, der er forbundet med ethvert forskningsresultat, opfattes forskelligt, når man bevæger sig fra de personer der *producerer* forskningen, over de personer der skal *bruge* resultaterne, til dem der først og fremmest er *modstandere* af det politiske formål. Som det fremgår af figuren, forbindes den videnskabelige viden med relativt høj usikkerhed af de videnskabsfolk, der producerer resultaterne, mens de, der bruger resultaterne, tillægger den relativt lav usikkerhed. De, der er imod, forbinder den til gengæld med overmåde høj usikkerhed. Der fremkommer på den måde en kurve med form som et trug, og deraf har figuren fået navnet ”sikkerhedstruget” (eng. *the certainty trough*; jf. MacKenzie, 1990).⁴⁸

Figur 10 (gengivet efter MacKenzie, 1990)

I forebyggernes brug af videnskabelig viden, i kontoret såvel som ved forældremøderne og i klasseværelset, kan der iagttages en tendens til, at den usikkerhed og de forudsætninger, der ligger til grund for ethvert forskningsresultat, bliver nedtonet til fordel for en mere skråsikker fortolkning af resultaternes rækkevidde. Dette kan i visse sammenhænge være en ganske effektiv form for argumentation, fordi videnskabelig viden

⁴⁸ MacKenzie har udviklet denne figur i et studie af amerikanske atommissilers præcision som et videnskabeligt såvel som politisk objekt. Se Jørgensen, 2007, for en nærmere beskrivelse af MacKenzies figur og en diskussion af dens relevans i forhold til Sundhedsstyrelsens genstandsgrænser.

og sprogbrug generelt anerkendes som autoritativ. Til gengæld åbner det også for en underminering af budskabet i de tilfælde, hvor undersøgelserne bliver betragtet som usikre. Dette blev særligt et problem for forebyggerne, når forældre eller elever afviste de videnskabelige undersøgelser med henvisning til, at de enten var for gamle eller var foretaget andre steder i landet, og derfor ikke kunne have gyldighed for lige netop deres situation. Et andet problem er naturligvis, at forebyggerne i visse tilfælde gik så vidt i deres fortolkning af de videnskabelige undersøgelser, at de fremlagde åbenlyst forkerte argumenter. Her er et fremtrædende eksempel den graf, der viste, hvordan rygning bremser udviklingen af lungefunktion, men i en undervisningssituation blev fortolket som en illustration af, hvordan rusmidler generelt hæmmer kroppens vækst.

Ligesom evidenssproget i kontoret blev rettet mod projekter, der forårsagede organisatorisk ambivalens, blev forskningsresultaterne ved forældremøderne og i klasseværelset brugt i et forsøg på at fjerne enhver form for normativ ambivalens omkring unges brug af alkohol og de løsninger, som blev lagt frem. Ved forældremøderne var det tydeligt, at forebyggelsens formål om at udskyde unges alkoholdebut knytter sig til forældrenes moralske ansvar for teenagerens bevægelser ud og hjem igen. Det gælder de bevægelser ud fra hjemmet, der finder sted, når teenagerne går til fest, ligesom det gælder hele teenagealderen, som i sig selv betragtes som en udadgående bevægelse, der gerne skulle lede til en sikker hjemvenden. I begge disse bevægelser får alkohol rollen som den onde ånd. Det er ved at undgå, at teenagerne drikker for tidligt, at forældrene kan sikre sig, at deres børn ikke alene kommer rettidigt og sikkert hjem igen fra weekendens fester, men at de også klarer sig gennem hele teenagealderen. Som kausal kraft forklarer alkohol så forskellige forhold som sex, kriminalitet, illegale stoffer, ulykker, slagsmål med mere. En ganske bred bekymring bliver hægtet op på en enkel løsning.

I klasseværelset forsøger guiderne at lære eleverne, at de skal modstå gruppepres, og at de skal blive bevidste om, hvordan de på andre måder kan blive socialt påvirkede til at gøre noget, som de "i virkeligheden ikke selv har lyst til". Det hænger sammen med formålet om, at eleverne længst muligt – og i hvert fald indtil de fylder 16 – skal undgå at lade sig påvirke af alkohol. Hvis dette holdes sammen med guidernes brug af

objektviden til at overbevise eleverne om deres budskab, kan vi nu se, hvordan idealerne om individualitet og objektivitet i praksis knyttes sammen, sådan som Taylor har påpeget (1985; se s. 58 ovenfor). Begge idealer tager udgangspunkt i det løsrevne – eller i en direkte oversættelse af Taylors engelske begreb – disengagerede individ. Forebyggelsens implicitte budskab synes at være, at det er bedst ikke at lade sig påvirke, hvilket, som tidligere fremhævet, er et lettere selvmodsigende budskab, når nu man selv er ude på at påvirke nogen til at opføre sig på en bestemt måde.

Overordnet set tegner der sig et billede af nogle spændingsfyldte værdisætninger i forebyggernes praksis. I relation til målgruppen hænger idealet om upåvirket løsrevethed sammen med en ide om selvkontrol. Samtidig promoverer forebyggelsen imidlertid nogle forestillinger om et kollektivt moralsk ansvar, der alt andet lige har svært ved at blive udøvet i forhold til løsrevne, selvkontrollerende individer. På tilsvarende vis kan der identificeres en vis spænding mellem de værdier om objektivitet og målbarhed, der promoveres med evidenssproget, og et socialt engagement, der udspringer af andre former for faglige rationaler.

Den offentlige debat om forebyggelse, hvor der bliver peget på, at forebyggelsen er moraliserende såvel som overmåde rationaliserende, har tilsyneladende et modstykke i forebyggernes egne overvejelser om deres arbejde. De promoverer en bestemt rationalitet, men bliver hele tiden konfronteret med dens begrænsninger. De ønsker ikke at moralisere, men deres praksis tager ikke desto mindre form omkring nogle bestemte – og til tider indbyrdes modstridende – moralske værdier: Et kollektivt ansvar sammen med upåvirket løsrevethed. Et socialt engagement sammen med en objektiv og disengageret målbarhed. For forebyggerne kommer rationalitet og moral ikke til udtryk som absolutte modsætninger, men synes snarere at være inkorporeret i en spændingsfyldt praksis.

Subjekter

Jeg har allerede berørt, at forebyggelsen lagde op til, at de unge så vidt muligt ikke skulle lade sig påvirke – socialt eller for den sags skyld af alkohol. I klasseværelset blev det et etisk slagord, at ”det er sejt at være selvstændig og at være sig selv”. Paradoksalt nok skulle eleverne kunne opnå dette ved at lade sig påvirke af den viden, som guiderne præsenterede for dem. Tilsvarende så vi ved forældremøderne, hvordan instruktørerne med formidlingen af viden gav forældrene et moralsk

ansvar i relation til deres børn. Ved at internalisere den viden, som forebyggerne præsenterer dem for, kan forældre og elever blive til moralske subjekter. Dette kan karakteriseres som en form for neoliberal styring, der virker ved at få individer til at regulere deres egne handlinger på baggrund af en særlig form for ekspertviden (Lupton, 1999).

Som Collier (2009) har påpeget, er der imidlertid grund til at være påpasselig med at bruge neoliberalisme som et diagnostisk begreb, der er i stand til at karakterisere alverdens former for nutidig magtudøvelse. Selvom forebyggelsen rummer neoliberale tendenser og styringsteknikker, er der ikke megen forklaringskraft i at henvise til neoliberalismen som en reificeret helhed. På tilsvarende vis har Anders Bergmark peget på, at folk ikke nødvendigvis internaliserer den viden, som de præsenteres for, og at man derfor heller ikke kan tage for givet, at de regulerer sig selv derefter:

Risk information is not simply internalized and does not – as a rule – represent a form of distant, remote control [...]. On the contrary, risk information tends to extend the degree of uncertainty: expert judgments are called into question by counter-experts, various risk discourses cut across one another and generate uncertainty (Bergmark, 2004: 10).

Bergmark gør sig til fortæller for empiriske studier, der undersøger, hvordan folk i praksis modtager og forholder sig til viden og information om risiko. Forebyggerne er ikke de eneste, der fremlægger viden for elever og forældre, og som Bergmark gør opmærksom på, er forebyggelsens budskaber indlejrede i en større strøm af risikoinformation, der til tider er indbyrdes modstridende og på den måde kan generere usikkerhed lige såvel som sikkerhed (jf. også Callahan, 2000). Mit empiriske materiale og min positionering blandt forebyggerne tillader ikke, at jeg drager konklusioner om, hvordan forældre og elever fortolker den viden, som de præsenteres for af forebyggerne. Jeg vil derfor også være varsom med at konkludere, at unge og deres forældre gennem forebyggelsen bliver subjektiveret på en bestemt måde. Til gengæld giver mit materiale rig mulighed for at analysere, hvordan forebyggerne med forebyggelsen selv bliver til moralske subjekter.

Når SSP-instruktørerne skal lære at rette deres opmærksomhed mod ”den helt almindelige teenager”, bliver de præsenteret for en mængde viden,

der fremstiller teenageren som en generaliseret og gennemsnitlig kategori eller, med Hackings begreb, en *human kind*. Samtidig lærer de at tale om denne kategori, som om det er en gruppe af mennesker med en faktisk eksistens. Den virtuelle teenager opnår sin egen materialitet gennem den objektviden, som instruktørerne fremlægger. Målgruppen for instruktørernes arbejde bliver afgrænset ved hjælp af nogle skillelinjer, der tager udgangspunkt i alkoholdebuten som en social markør, og forældremøderne er dermed med til at bekræfte alkoholdebuts betydningsfuldhed i den generationelle orden. Ved samme lejlighed bliver teenageren og den voksne institueret som særlige kategorier af borgere med dertilhørende former for passende offentlig socialitet.

Dette rejser et spørgsmål om målgruppens ontologiske status. Med den kausale epistemologi forestilles målgruppen som en entydigt afgrænset og veldefineret gruppe af mennesker, som har en eksistens forud for forebyggelsens interventioner. Ud fra det relationelle perspektiv, som jeg har anlagt, bliver målgruppen imidlertid først til som *gruppe*, idet forebyggelsen intervenserer, og idet personerne i gruppen indgår i en relation med forebyggerne, der adresserer dem som fx helt almindelige teenagere. Dette bliver særligt tydeligt, hvis man tænker på den forældregruppe, der hører til en bestemt skoleklasse, og som netop konstitueres som en gruppe i kraft af folkeskolens måde at organisere sig på. Ved forældremøderne instrumentaliserer forebyggerne nogle familierelationer med henblik på at fremme deres budskab, og samtidig tjener familien som en model for skoleklassen og forældregruppen. Forældrene forventes at blive enige og træffe fælles beslutninger, der gælder for alle børnene i klassen, ligesom det forventes af et forældrepar, at de ikke giver udtryk for uenighed i relation til deres egne børn. På samme måde fungerer skoleklassen efter nogle familielignende principper (jf. Anderson, 2000). Spørgsmålet er, hvilken plads forebyggerne har i denne offentlige familie.

Skellet mellem offentlige og private domæner kan relateres til antikkens adskillelse af *polis* og *oikos* (Lakoff & Collier, 2004; Arendt, 2000 [1958]). Som filosofen Hannah Arendt beskriver det:

The distinction between a private and a public sphere of life corresponds to the household and the political realms, which have existed as distinct, separate entities at least since the rise of the ancient city-state; but the

emergence of the social realm, which is neither private nor public, strictly speaking, is a relatively new phenomenon whose origin coincided with the emergence of the modern age and which found its political form in the nation-state (Arendt, 2000: 185).

Arendt understreger hermed, hvordan det offentlige og det private flyder sammen med nationalstaterne og med fremkomsten af et begreb om samfundet. Dette fører hende til at tale om den nationale *oikos*, eller den nationale husholdning, hvor staten skaber rammerne for befolkningens hverdagsliv med udgangspunkt i nogle økonomiske principper. Som Lakoff & Collier udlægger det:

For Arendt, one implication of the rise of the social is the erosion of the *polis* as a context for a coherent and rational ethics. She links the emergence of life itself as the central problem of the modern polity to the rise of a mass society geared to the satisfaction of the basic wants of the population rather than the political life of citizens. In turn, she argues, the mass character of contemporary politics means that behavior displaces action in the public sphere, which is not a space of reason and freedom but a space of conformity and statistical regularity (Lakoff & Collier, 2004: 425).

Arendt foregriber således nogle af Foucault og Roses betragtninger om befolknings- og biopolitik, som jeg tidligere har refereret (jf. også Braun, 2007). Den primære grund, til at jeg inddrager hende her, er imidlertid begrebet om den nationale husholdning, der kaster et særligt lys på forebyggelsen og forebyggerne.

I den danske velfærdsstat er det kommunerne, der er blevet omdrejningspunktet for den nationale husholdning. Det er kommunerne, der driver de institutioner, der er tættest på borgernes hverdags- og familieliv. De kommunale institutioner – ikke mindst folkeskolerne – udgør statens primære adgangsvej til borgerne, og det er de kommunale frontlinjearbejdere, der i deres daglige praksis er i kontakt med borgerne. Som Arendt beskriver det, flyder det private og det offentlige sammen som bølger i en stadigt flydende strøm (2000: 188). Den retning, jeg har beskrevet gennem forebyggelsens mikropolitiske momenter, kan ses som

udtryk for nogle særlige strømforhold, hvor den kommunale struktur er med til at afgøre, hvordan det private og det offentlige mere specifikt flyder sammen. Det er i den forbindelse kendetegnende, at borgerbegrebet i kommunalt regi bliver brugt til at betegne de personer, som forskellige kommunale indsatser retter sig mod, og at begrebet således synes at have mistet sine konnotationer af politisk deltagelse og medborgerskab. Tænk blot på den tidligere omtalte pjeces med navnet "Giv borgerne et KRAM" (Det Nationale Råd for Folkesundhed, 2006; se s. 22 ovenfor). At være borger bliver sat lig med at være målgruppe for et kommunalt tiltag og dermed at stille sig til rådighed for sammenflydningen mellem det offentlige og det private. Imens personificerer forebyggerne en samfundsmæssig bekymring for befolkningens liv.

Som vi så det illustreret med organisationsdiagrammet (s. 72), varetager forebyggerne en specifik funktion i det kommunale system på samme måde, som kommunerne tager sig af særlige opgaver på statens vegne. Det er en funktion, der indebærer, at de forholder sig til tid på en ganske bestemt måde. Som jeg beskrev i kapitel V med henvisning til Husserls distinktion mellem *projekt* og *protection* (jf. Bourdieu, 2000: 207), kommer forebyggelsens målrationelle og fremtidsrettede *projekt* til tider til at blokere forebyggernes praktiske sans, der via en *protection* skulle gøre dem i stand til at foregribe de problemer, der opstår i konkrete sociale situationer. Forsimplet sagt: Det kan være risikabelt at holde blikket stift rettet mod et fremtidigt mål, hvis man i mellemtiden snubler over en forhindring, der ligger lige for ens fødder. Dette dilemma var mange af forebyggerne kun alt for godt bekendt med, og det så vi fx i klasseværelset, hvor guiderne havde svært ved at håndtere elevernes rushistorier. Her kom målet – ambitionen om at udskyde teenagernes alkoholdebut – til at vanskeliggøre guiderne dialog med de elever, der allerede var begyndt at drikke.

Ved evidenssymposiet forsøgte Sundhedsstyrelsen og de kommunale praktikere at etablere et fælles sprog til at tale om forebyggelsens effekter. Dette indebar en opfattelse af menneskelig handling som noget, der følger en unilineær kausal logik og på den baggrund lader sig forudsige. Det var den samme kausale logik, som rusmiddelguiderne præsenterede for eleverne i klasseværelset, når de fx lod den graf, der viste organernes udvikling gennem livet, forudsige følgerne af en tidlig

rusmiddeldebut. På den måde er der en kontinuitet mellem de kriterier, som evidenssproget opstiller for evaluering af forebyggelsen, og de rationaler som forebyggerne forsøger at få folk til at efterleve i deres dagligliv. Det er en særlig form for forudsigelse – en særlig anticipatorisk intelligens – som forebyggelsen ikke blot bruger til at begrunde sig selv, men også lægger frem til efterlevelse for dens målgrupper. Livet som borger er for forebyggelsen et projekt, der retter sig mod en forestillet fremtid. Det ultimative mål er et langt liv, og dette skulle kunne opnås ved at følge de forudsigelser, der bliver lagt frem.

Jeg beskrev i min analyse af processen omkring FSKs arbejde med at tilrettelægge en ny arbejdsplan, at forebyggerne forsøgte at have øje for to perspektiver på samme tid og etablere en form for proportionalitet i mellem dem. Det handlede om, at de på den ene side var underlagt nogle vilkår, hvor de i henhold til den bureaukratiske æstetik skulle begrunde deres handlinger på en bestemt måde, mens de på den anden side forsøgte at tage højde for den umiddelbare kontekst for deres arbejde. De to perspektiver hænger sammen med de forskellige tidshorisonter, der knytter sig til *projektet* og *protectionen*: Bestræbelsen på at opnå proportionalitet bliver et forsøg på at skabe en overensstemmelse mellem forebyggelsens overordnede retning og målrationalitet på den ene side og nogle situationsbundne retninger og stemninger, der knytter sig til enkelte mikropolitiske momenter, på den anden.

Som Bourdieu gør opmærksom på, hænger den ambition om at kontrollere fremtiden, som kommer til udtryk med *projektet*, sammen med en magt over tiden (Bourdieu, 2000: 227ff). Det er udtryk for en kontrollerende magt, når forebyggelsen af sine politiske og økonomiske opdragsgivere bliver bedt om at redegøre for dens effekter efter et vist stykke tid. Med målet om at udskyde alkoholdebuten til et bestemt tidspunkt udøver forebyggelsen selv en form for temporal magt over for unge og deres forældre. I en sammenligning af Foucault og Arendts analyser af moderne former for regeringsudøvelse har Kathrin Braun peget på temporalitetens betydning (Braun, 2007). Både Foucault og Arendt identificerer en særlig tidsopfattelse, som knytter sig til moderne biomagt. Idet biopolitiske tiltag retter sig mod at opnå særlige resultater på befolkningsniveau, er det en tidslig proces, som hæver sig over det enkelte menneskes liv, der gøres til genstand for politiske interventioner. I dansk forebyggelse er det som nævnt den gennemsnitlige levealder, der

gerne skulle øges, ligesom den gennemsnitlige alkoholdebutalder skal udskydes. Som Braun beskriver det:

Modern politics, as Foucault depicts it, consists of a set of government technologies which act upon a target, the biological processes in the population, within which individual life is just a transitory moment (ibid: 11).

Her finder Braun en forbindelse til Arendt, der i sine undersøgelser af totalitarismen har identificeret en optagethed af lovmæssigheder i menneskelig handling, der udspiller sig over en tid, der er løsrevet fra individuelle livsforløb:

[T]he totalitarian project is based on a specifically processual structure of temporality in which 'endlessness' has taken a deadly double meaning: first, the processes determined by the laws of nature or history and executed through terror cannot come to an end because their goal, the production of a new human species, can never be completed. Second, each individual and each human activity merely counts as a means to promote the process and not as an end in itself. These processes have a direction, but no end(s) (ibid: 14).

Mit ærinde er ikke så meget at pege på biopolitikens indbyggede totalitære potentiale som at karakterisere den temporalitet, som forebyggelsen arbejder indenfor. Her kan Arendts analyse af totalitarismen være behjælpelig. Forebyggelsen opererer i en tidslighed, der for det første er uendelig, idet der næppe kan nås et tidspunkt, hvor der ikke længere er forhold at forebygge. For det andet er det en tidslighed, hvor det enkelte menneskes liv bliver et middel til at bringe en større proces videre, snarere end et mål i sig selv. Forebyggerne bliver fangede af, at de er i gang med et projekt, der umuligt kan føres til ende.

Det er kausale regelmæssigheder på befolkningsniveau, som danner grundlag for forebyggelsens retning, men i interaktionen med konkrete personer støder forebyggerne uvægerligt ind i nogle livshistorier, der med deres egne retninger går på tværs. Tænk fx på den rusmiddelguide, der fik sagt til en dreng: "NEJ! Fordi når man kun går i syvende klasse, så sådan og sådan og sådan. Og Sundhedsstyrelsens anbefalinger og dang-dang-dang-

dang!” Guiden oplevede det som forkert at give denne dreng så absolut og uimødekomme et svar, men hun kom ikke desto mindre til at gøre det i situationen. Det afspejler en mere generel tendens i forebyggelsen til at slutte fra regelmæssigheder til regler: På baggrund af den statistiske regelmæssighed, hvormed unge med en tidlig alkoholdebut oplever problemer senere i livet, gjorde guiden det til en regel for denne dreng, at han ikke kunne prøve at drikke en øl. Den regelmæssighed, hvormed unge, der får alkohol af deres forældre, drikker mere senere i livet, bliver ligeledes vendt til at blive en regel ved forældremøderne: Forældrene får et moralsk ansvar for at ikke give alkohol til deres børn.

Som Taylor (1995) har påpeget, er det imidlertid problematisk at betragte observerbare regelmæssigheder som noget, der afspejler en efterlevelse af kausale regler. Selvom der kan udledes en række regelmæssigheder og mønstre i menneskelig handlen, er det ikke ensbetydende med, at mennesket i sin praksis applicerer og følger regler med nogle forudsigelige effekter.⁴⁹ Praksis er snarere, som Taylor med inspiration fra Bourdieu beskriver det, en kontinuerlig fortolkning og genfortolkning af regler (ibid: 178), der ikke nødvendigvis kan ekspliciteres og efterleves fremadrettet. Når forebyggerne fremlægger nogle simple regler til efterfølgelse, abstraherer de også de handlinger, som de gerne vil påvirke, fra deres konkrete tidslige og rumlige sammenhæng (jf. ibid: 176).

I den horisontale socialitet, der udspiller sig i kontoret, ved forældremødet og i klasseværelset, bliver det imidlertid tydeligt for forebyggerne, at der er noget galt. Guiden, der affærdigede drengen, havde en dårlig fornemmelse med det bagefter. I kontoret så vi, at forebyggerne forholder sig til evidenssprogets forudsigelser med en vis ambivalens, som de giver udtryk for over for hinanden, men som den bureaukratiske æstetik er med til at udradere. Instruktører og guider kendte til reglernes begrænsede rækkevidde i konkrete situationer fra deres eget liv, og dette kendskab var en vigtig forudsætning for, at de i det hele taget kunne få forældre og teenagere i tale. Ikke desto mindre kommer de til at holde fast i den kausale epistemologi, og det er ikke et spørgsmål om dobbeltmoral eller simpel inkonsistens mellem prædiken og praksis. Det er snarere symptomer på en epistemologisk krise.

⁴⁹ Det er Hackings spiraleffekter et mere specifikt eksempel på.

MacIntyre karakteriserer den epistemologiske krise som en situation, hvor en aktør oplever, at der er noget grundlæggende galt med den måde, hvorpå han fortolker sine egne og andres handlinger (MacIntyre, 1977; jf. også Hastrup, 2009b). En epistemologisk krise er, som MacIntyre påpeger, også en krise i mellemmenneskelige relationer (1977: 455). Krisen hænger sammen med en oplevelse af at være ude af stand til at fortolke sine omgivelser og sine medmenneskers handlinger og dermed også til at handle på den rigtige måde i forhold til omverdenen. Det vil føre for vidt at hævde, at forebyggerne over en kam befinder sig i en tilstand af epistemologisk krise. Ikke desto mindre har vi i afhandlingen set, hvordan der i hvert af forebyggelsens momenter opstår kritiske situationer, hvor forebyggelsens subjekter selv drager den kausale epistemologi i tvivl.

Nye perspektiver

Der er intet i vejen med epistemologiske kriser, selvom de naturligvis kan være ubehagelige at befinde sig i. Det er, som MacIntyre fremhæver det, endda en forudsætning for epistemologiske fremskridt, at der opstår tvivl om de hidtidige forståelsesrammer (MacIntyre, 1977: 456). Jeg har i det ovenstående analyseret forebyggelsen som et etisk regime under tilblivelse. I forebyggelsen besvares spørgsmålet om, hvordan man bør leve, gennem sammenstillingen af den kausale epistemologi (som en særlig form for instrumentel fornuft) med en implicit normativitet. Som forebyggelsens egentlige subjekter må forebyggerne inkorporere en række modsætninger og spændinger, der opstår som et resultat af nogle epistemologiske kortslutninger. I den epistemologiske krise, som forebyggelsen – måske, måske ikke – befinder sig i, er der et nyt mødested for den antropologiske vidensinteresse og forebyggelsesinteressen. I det følgende vil jeg med udgangspunkt i en neopragmatisk etik foreslå nogle alternative retninger, som ligger direkte i forlængelse af den relationelle, antropologiske optik, hvormed jeg har analyseret forebyggelsens momenter. Det er tilmed en retning, der som påpeget af Hastrup (2005; 2009b) også har noget at tilbyde antropologien.

Pragmatismen er grundlæggende en fremtidsrettet filosofi (Rorty, 1999b). Ligesom forebyggerne er optagede af handlingers fremtidige konsekvenser, så arbejder pragmatikerne med det epistemologiske princip, at beskrivelser af verden skal være nyttige for fremtiden:

Pragmatists - both classical and 'neo-' - do not believe that there is a way things really are. So they want to

replace the appearance-reality distinction by that between descriptions of the world and of ourselves which are less useful and those which are more useful. When the question 'useful for what?' is pressed, they have nothing to say except 'useful to create a better future'. When they are asked, 'Better by what criterion?', they have no detailed answer, any more than the first mammals could specify in what respects they were better than the dying dinosaurs. Pragmatists can only say something as vague as: Better in the sense of containing more of what we consider good and less of what we consider bad. [...] They are limited to such fuzzy and unhelpful answers because what they hope is not that the future will conform to a plan, will fulfil an immanent teleology, but rather that the future will astonish and exhilarate (ibid: 27f).

Det fremgår her, at pragmatismen på trods af sin vægtning af fremtidig nytte ikke er udtryk for samme instrumentelle rationalitet, som forebyggelsen bærer præg af. Pragmatikerne er nemlig tilbageholdende med at definere et nyttebegreb og med at identificere faste mål eller midler, der kan tilvejebringe nytte. Som Rorty beskriver det, er det pragmatismens håb, at fremtiden ikke former sig efter en forudsigelig plan, men at den bringer noget uforudset positivt med sig. "The vista, not the endpoint, matters" (ibid: 28). Det, der tæller i en pragmatisk optik, er ikke sikkerhed omkring de fremtidige effekter af nutidens handlinger, men evnen til at forestille sig noget nyt og bedre end det nutidige (ibid: 34).

I forebyggelsen gøres en bestemt vidensform til forudsætning for moralsk handlen. Ud fra et pragmatisk synspunkt er der ligeledes en snæver sammenkobling mellem viden og moral, men hvor moralsk handling i forebyggelsen sættes lig med en stræben efter øget rationalitet, så ser pragmatikerne anderledes på det:

From this point of view, moral progress is not a matter of an increase of rationality - a gradual diminution of the influence of prejudice and superstition, permitting us to see our moral duty more clearly. Nor is it what Dewey called an increase of intelligence, that is, increasing one's

skill at inventing courses of action which simultaneously satisfy many conflicting demands. People can be very intelligent, in this sense, without having wide sympathies. It is neither irrational nor unintelligent to draw the limits of one's moral community at a national, or racial, or gender border. But it is undesirable - morally undesirable. So it is best to think of moral progress as a matter of increasing sensitivity, increasing responsiveness to the needs of a larger and larger variety of people and things. Just as the pragmatists see scientific progress not as the gradual attenuation of a veil of appearance which hides the intrinsic nature of reality from us, but as the increasing ability to respond to the concerns of ever larger groups of people – in particular, the people who carry out ever more acute observations and perform ever more refined experiments - so they see moral progress as a matter of being able to respond to the needs of ever more inclusive groups of people (Rorty, 1999a: 81).

For pragmatikerne handler videnskabelige såvel som moralske fremskridt om at tilegne sig en sensibilitet over for omverdenen og andre mennesker i særdeleshed. Som Rorty eksemplificerer det, kan der godt være rationelle grunde til at trække grænserne for et moralsk fællesskab ved nogle faste nationale, racemæssige eller kønsmæssige kategorier, men ikke desto mindre er det moralsk problematisk at gøre det. Dermed taler pragmatismen for en stadig ekspansion af moralske fællesskaber snarere end af en bestemt rationalitet.

Hastrup har som nævnt påpeget pragmatismens potentiale i en antropologisk sammenhæng. Med henvisning til Putnam taler hun sågar om en ny pragmatisk oplysningstid (2005; 2009b). Det er blandt andet med fordringen om at tilegne sig en sensibilitet over for omverdenen og med erkendelsen af, at enhver teoretisk forståelse er indlejret i en konkret social verden, at pragmatisk filosofi kan fungere som en epistemologisk sparringspartner for antropologien. Den moralske inklusivitet, som Rorty advokerer, behøver imidlertid ikke at indebære en blind anerkendelse af alle synspunkter som lige gode. Som Hastrup påpeger:

Respekten [...] ligger derimod i selve invitationen til samtale og i den antropologiske grundholdning, at alle mennesker er opmærksomheden værd (2009a: 300).

I denne sammenhæng er spørgsmålet ikke alene, hvordan antropologisk forskningsetik kan lade sig inspirere af pragmatismen, men også hvordan forebyggelsen kan bevæge sig i retning af en større sensibilitet og ikke blot af en stadigt ekspanderende rationalitet. Her spiller sproget en særligt betydningsfuld rolle, og det står klart, at der er brug for at tale om forebyggelse på en anden måde end med evidenssproget. Med udgangspunkt i William James' filosofi (endnu en repræsentant for den amerikanske pragmatisme) har Bruno Latour (2004) argumenteret for, at videnskaben bør tale om kroppen på en ganske bestemt måde. Frem for at være løserevet fra omverdenen befinder kroppen sig som udgangspunktet i en proces, hvor den lærer at blive påvirket:

to have a body is to learn to be affected, meaning 'effectuated', moved, put into motion by other entities, humans or non-humans. If you are not engaged in this learning you become insensitive, dumb, you drop dead (ibid: 205; original kursivering).

At lære at blive påvirket er således et grundvilkår for den levende krop, men for Latour (og for pragmatikerne) bliver det ligeledes en norm. Det indebærer et fremskridt – moralsk, politisk, videnskabeligt – at lære at blive påvirket af stadigt flere nuancer. Latours eksempel er en gruppe duft-specialister, der gennem deres træning lærer at skelne forskellige dufte fra hinanden. Det, der for den utrænede næse kan forekomme at være den samme duft, kan for en veltrænet specialist registreres som flere forskellige duftnuancer. Her er det en vigtig pointe for Latour, at der ikke er tale om, at specialisten tilegner sig større og større akkuratease i forhold til at genkende nogle på forhånd eksisterende dufte. Ved at lære at lade sig påvirke kan kroppen tværtimod bibringe verden nye nuancer. Ud af kroppens læring kommer der således ikke udsagn, der er mere eller mindre i overensstemmelse med verden, mere eller mindre sande, men en evne til at artikulere og registrere forskelle i verden:

Once we have gone through the training session, the word 'violet' carries at last the fragrance of the violet and all of its chemical undertones. Through the materiality of

the language tools, words finally carry worlds. What we say, feel and act, is geared on differences registered in the world (ibid: 210).

Den proces, som Latour her beskriver, kan sammenlignes med etnografisk feltarbejde. For en antropolog i felten drejer det sig netop om at lære at lade sig påvirke af de ting, der foregår, og om at registrere stadigt flere nuancer. Forebyggerne har brug for det samme.

Latour foreslår en skelnen mellem to former for videnskabelige ytringer: Den ene er erklæringer (eng. *statements*), der kan være sande eller falske, mere eller mindre præcise. Den anden er propositioner, der netop ikke vurderes efter deres evne til at være i overensstemmelse med verden, men som først og fremmest artikulerer noget nyt og tillader os at få øje på forskelle. Evidenssproget og den objektviden, som forebyggerne præsenterer for forældre og teenagere, bygger på videnskabelige *erklæringer*. Disse tillader forebyggerne at tale med autoritet og vise, hvordan tingene *objektivt* set forholder sig, men i latoursk optik begår de samtidig den synd at udelukke alternative versioner og at reducere nuancer og forskelle. Derudover har disse udsagn det problem, at de hele tiden bliver konfronteret med deres egne mangler og usikkerhed. Som Latour formulerer det:

The decisive advantage of articulation over accuracy of reference is that there is no end to articulation whereas there is an end to accuracy (ibid: 210f).

Forebyggelsen virker imidlertid ikke ved autoritative erklæringer alene, og der synes at være et rum for (antropologiske) propositioner.

Rusmiddelguiderne og SSP-instruktørerne vil i princippet gerne have teenagere og deres forældre til at opdage og artikulere nogle væsentlige forskelle og nuancer. De vil eksempelvis gerne artikulere, at det er muligt at være ung i Danmark uden at drikke sig fuld hver weekend. På tilsvarende vis vil forebyggerne ved evidenssymposiet gerne artikulere, at forebyggelse og medicinsk behandling ikke altid kan vurderes efter samme videnskabelige kriterier. På kontoret vil personen bag sprittuschens svar på postkortet gerne artikulere, at evidensbasen ikke kan rumme virkelighedens kompleksitet. Deres problem er, at det, de gerne vil sige, ikke kan formuleres som erklæringer, men kun som *propositioner*.

Propositioner er, som Latour beskriver det, positionerede forslag. De foregiver ikke nogen definitiv autoritet, og de udelukker ikke alternative artikulationer (ibid: 212). Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at alle forslag er lige gode. For at adskille gode og dårlige propositioner er det nødvendigt med det, som Latour kalder en politisk epistemologi: En epistemologi der ikke er optaget af at adskille det politiske og det videnskabelige, men som tværtimod erkender forbindelsen, og som kan adskille gode og dårlige artikulationer af videnskab såvel som politik (ibid: 223). Måske er det netop denne form for epistemologi, som forebyggelsen har brug for, ikke mindst når man tager i betragtning, hvordan forebyggerne bevæger sig mellem videnskabelige udsagn og politiske interventioner.

Latour beskriver sin politiske epistemologi som en bestræbelse på at facilitere en "bio-modmagt til biomagten" (ibid: 227). Det handler om at tale om kroppen på en måde, der ikke foregiver at være udtryk for en uomtvistelig sandhed, men som tværtimod levner plads til andre forslag. Det handler for Latour om at bevare en form for "ytringsfrihed" (ibid: 206) i biopolitiske forhold. Spørgsmålet er imidlertid, om biomagt nødvendigvis behøver basere sig på utvetydige og autoritative udsagn, og om propositionerne således er forbeholdt modmagten. Kunne man forestille sig en form for biomagt, der talte om kroppen med udgangspunkt i en politisk epistemologi à la Latour? Det ville i forebyggelsens tilfælde indebære, at budskaberne i højere grad bliver sat på spil. Latour foreslår, at videnskabsfolk spørger deres forskningsobjekter: "Stiller jeg dig de rigtige spørgsmål?" Hvad ville der mon ske, hvis forebyggerne spurgte sine målgrupper: "Fortæller jeg jer de rigtige ting?", og i forlængelse heraf opdyrkede modsætningerne og nuancerne i forebyggelsens budskaber?

Et af de forebyggelsesbudskaber, der bliver promoveret stærkest med henblik på at udskyde danske unges brug af alkohol, er, at forældre begår en fejl, hvis de serverer alkohol for deres børn. Forebyggerne kalder det en "misforståelse", at mange forældre mener, at deres børn skal lære at drikke hjemme, og de henviser til undersøgelser, der viser, at børn og unge drikker mere end andre, hvis de får serveret alkohol i hjemmet. Budskabet bliver en *erklæring*, der fastslår, at det er forkert og skadeligt at servere alkohol for sine børn. Der levnes imidlertid ikke meget plads til nuancer og forskelle med denne form for udsagn. Man kunne fx overveje,

om der er forskellige måder, hvorpå forældre kan servere alkohol for deres børn. Har det samme effekt, hvis man lader børnene smage en øl til måltidet, som hvis man lader dem forsyne sig med vodka fra barskabet? Nogle måder (og mængder for den sags skyld) kunne vise sig at lære børnene at lade sig påvirke på en god måde, mens andre måder kunne lære børnene at lade sig påvirke på en dårlig måde. Disse nuancer og forskelle findes der mig bekendt ikke videnskabelige undersøgelser, der beskæftiger sig med, og de finder endnu mindre plads i forebyggelsen.

Ved et af forældremøderne kunne to fædre fortælle modstridende historier: Den ene havde givet sin datter forbud mod at drikke, hvilket havde resulteret i, at hun havde drukket sig fuld med mobiltelefonen slukket. Det var gået galt, og nu turde faren ikke andet end at give hende lov til at drikke nogle enkelte øl. Den anden far havde til gengæld ladet sin søn drikke fra begyndelsen. Det var imidlertid også gået galt, så nu var faren nået frem til, at det var bedst at forbyde det helt. Hvilken far har ladet sig påvirke til det bedre? Det er svært at fastslå entydigt, og måske er der intet i vejen for, at de begge har gjort det rigtige. Det vil en forebyggelse baseret på propositioner godt kunne rumme, men en forebyggelse, der baserer sig på erklæringer, vil være nødt til at vælge side.

Det bringer os tilbage til Rasmus' udsagn, som indledte denne afhandling. Her talte han om alkohols *fylde*. Alkohol fylder i sociale relationer, i reklamer og medier, påpegede han, og nu var han begyndt at tænke: "Alkohol fylder for meget". Dette er for mig at se en proposition, der åbner for en ganske anden problematisering af alkohol end et fokus på kausale effekter. Måske skulle forebyggerne holde fast i denne fornemmelse og udforske den nærmere: Hvordan fylder alkohol for meget? I forhold til hvad? Hvor og hvornår? Og ikke mindst: For hvem? Forebyggerne kunne tilmed spørge forældrene, eleverne og hinanden: Hvor meget skal alkohol fylde i bestemte sammenhænge? Spørgsmål som disse er hverken mere eller mindre normative eller politisk indgribende end et fokus på kausalitet. Til gengæld er de formuleret på en måde, så det er vanskeligt at besvare dem uden at tage højde for den konkrete, sociale forankring af drikkeriet såvel som af forebyggelsen selv.

Fylde er et relationelt begreb, der beskriver, hvordan noget er proportioneret i forhold til noget andet. Mere generelt kan proportionalitet anvendes som metafor for en tilstand af passende

balance (Jiménez, 2007b), sådan som jeg gjorde det i forbindelse med diskussionen af forebyggernes faglighed i kapitel III (s. 92ff). Som Jiménez gør opmærksom på, kan det betragtes som en analytisk opgave for antropologien at undersøge, hvordan politiske interventioner skaber forhold, der er proportioneret på en bestemt måde (2007b: 23). Det har jeg i denne afhandling gjort ved eksempelvis at vise, hvordan tidspunktet for unges alkoholdebut bliver tillagt overmåde stor betydning i relation til forældrenes brede og mangefacetterede bekymring. Samtidig er forebyggelsens proportioner i relation til børn og unges liv så at sige afspejlet i afhandlingens dimensioner: Efter en lang og kringlet vej, når vi ligesom forebyggerne (kun lige) akkurat at stifte bekendtskab med målgruppen. Det er således ikke kun alkohol, der kan vurderes ud fra sin fylde. Det kan forebyggelsen også.

I stedet for at spørge til forebyggelsens effekter kunne forebyggelsesforskningen begynde at spørge til forebyggelsens proportioner. Evidensdebatten handler blandt andet om de bedste metoder til at vurdere effekterne af forebyggelsesprogrammer, og når de randomiserede, kontrollerede undersøgelser set fra Gøtzsches synspunkt er at foretrække, skyldes det, at de er i stand til at estimere en ren effekt: Effekten af programmet i sig selv uden forstyrrende indgreb fra andre faktorer og en større social sammenhæng. Hvis man i stedet for at fastslå en *effekt*, skal vurdere en *fylde*, er det imidlertid ikke muligt at se bort fra den konkrete sammenhæng, hvor forebyggelsen udspiller sig. Den sociale virkelighed må hele tiden medtænkes, for forebyggelsen vil altid opnå sin fylde i relation til noget andet. Det er fx nærliggende, med Rasmus' bemærkninger i baghovedet, at overveje forebyggelsens fylde i forhold til alkoholindustriens markedsføring over for unge.

Hvor er antropologiens plads i alt dette? Udover at etnografien kan bidrage til en forståelse af forskellige forholds sociale fylde, er der som foreslået af Jiménez (2010) en helt særlig rolle at spille for antropologien: Det gælder om at fastholde et blik for det, der er ude af proportioner.

Litteraturliste

Aarestrup, A. K., Due, T. D., & Kamper-Jørgensen, F. (2007). *De kommunale sundhedspolitikker i Danmark - en kortlægning*. København: Statens Institut for Folkesundhed.

Amit, V. (2000). Introduction: Constructing the field. In V. Amit (red.), *Constructing the field. Ethnographic fieldwork in the contemporary world* (pp. 1-18). London: Routledge.

Anderson, S. (2000). *I en klasse for sig*. København: Gyldendal Uddannelse.

Anderson, S. (2008). *Civil Sociality. Children, sport, and cultural policy in Denmark*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.

Ardener, E. (1989). The voice of prophecy. Further problems in the analysis of events. In M. Chapman (red.), *The voice of prophecy and other essays* (pp. 134-154). Oxford: Basil Blackwell.

Arendt, H. (2000). The public and the private realm. In P. Baehr (red.), *The Portable Hannah Arendt* (pp. 182-230). New York: Penguin Books.

Ashton, M. (2003). Confident kids ... like to party. *Drug and alcohol findings*, 28-29.

Babor, T., Caetano, R., Casswell, S., Edwards, G., Giesbrecht, N., Graham, K. et al. (2003). *Alcohol: No ordinary commodity. Research and public policy*. Oxford: Oxford University Press.

Bakhtin, M. (1968). *Rabelais and his world*. Cambridge, MA: The M.I.T. Press.

Bakhtin, M. (1984). *Problems of Dostoevsky*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bakhtin, M. (2001). *Karneval og latterkultur*. Frederiksberg: Det Lille Forlag.

Balvig, F., Holmberg, L., & Sørensen, A. (2005). *Ringstedforsøget. Livsstil og forebyggelse i lokalsamfundet*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Bateson, G. (1972). The cybernetics of "self": A theory of alcoholism. In *Steps to an ecology of mind* (pp. 309-337). London: Intertext Books.

Berg, M. & Timmermans, S. (2000). Orders and their others: On the constitution of universalities in medical work. *Configurations*, 8, 31-61.

Bergmark, A. (1992). The limits of phenomenology and objectivity. *British journal of social work*, 22, 121-132.

Bergmark, A. (2004). Risk, pleasure and information. Notes concerning the discursive space of alcohol prevention. *Nordisk alkohol- og narkotikadidsskrift*, 21, 7-16.

Bhatti, Y., Hansen, H. F., & Rieper, O. (2006). *Evidensbevægelsens udvikling, organisering og arbejdsform. En kortlægningsrapport*. København: AKF Forlaget.

Bjerger, B. (2009). *Mellem vision og praksis: Struktureformen, rusmiddelbureaukrati og new public management*. Ph.d.-afhandling Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P. (2003). *Af praktiske grunde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P. (2005). *Viden om viden og refleksivitet. Forelæsninger på Collège de France 2000-2001*. København: Hans Reitzels Forlag.

Braun, K. (2007). Biopolitics and temporality in Arendt and Foucault. *Time & Society*, 16, 5-23.

Brown, S. D. (2010). Between the planes: Deleuze and social science. In C.B. Jensen & K. Rødje (red.), *Deleuzian intersections. Science, technology, anthropology* (pp. 101-120). New York: Berghahn Books.

Bruhn, J. & Lundquist, J. (2001). Forord. In M. Bakhtin, *Karneval og latterkultur* (pp. 7-18). Frederiksberg: Det Lille Forlag.

Bruun, J. J., Hanak, M. L., & Koefoed, B. G. (2004). *Viden og evidens i forebyggelsen*. København: Sundhedsstyrelsen, Viden- og dokumentationsenheden.

Callahan, D. (2000). Freedom, healthism, and health promotion: Finding the right balance. In D. Callahan (red.), *Promoting healthy behaviour. How much freedom? Whose responsibility?* (pp. 138-152). Washington, DC: Georgetown University Press.

Candea, M. (2007). Arbitrary locations: in defence of the bounded field-site. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 13, 167-184.

Carsten, J. & Hugh-Jones, S. (1995). Introduction: About the house - Levi-Strauss and Beyond. In J. Carsten & S. Hugh-Jones (red.), *About the house - Levi-Strauss and Beyond* (pp. 1-46). Cambridge: Cambridge University Press.

Christensen, A. I., Severin, M., Holmberg, T., Eriksen, L., Toftager, M., Zachariassen, A. *et al.* (2009). *KRAM-undersøgelsen i tal og billeder*. København: Ministeriet for Sundhed og Forebyggelse og Trygfonden smba.

Collier, S. J. (2009). Topologies of power: Foucault's analysis of political government beyond governmentality. *Theory, Culture and Society*, 26, 78-108.

Collier, S. J. & Ong, A. (2005). Global assemblages, anthropological problems. In A. Ong & S. J. Collier (red.), *Global assemblages: technology, politics, and ethics as anthropological problems* (pp. 3-21). Oxford: Blackwell Publishing.

Crook, T. (2007). Figures twice seen: Riles, the modern knower and forms of knowledge. In M. Harris (red.), *Ways of knowing. New approaches in the anthropology of experience and learning* (pp. 245-265). New York: Berghahn Books.

Davidson, D. (1980). How is weakness of the will possible? In *Essays on actions and events*. (pp. 21-42). Oxford: Clarendon Press.

de Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. London: University of California Press.

Deleuze, G. (2004). *Desert Islands and other texts 1953-1974*. New York: Semiotext(e).

Demant, J. & Järvinen, M. (2006). Constructing maturity through alcohol experience. Focus group interviews with teenagers. *Addiction research and theory*, 14, 589-602.

Demant, J. & Østergaard, J. (2006). Festen - et frirum. In P. Gundelach & M. Järvinen (red.), *Unge, fester og alkohol* (pp. 47-68). København: Akademisk Forlag.

Det Nationale Råd for Folkesundhed. (2006). *Giv borgerne et KRAM. En pjece om Kost, Rygning, Alkohol og Motion*. København, Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Douglas, M. (1975). Self-evidence. In *Implicit meanings. Essays in anthropology* (pp. 276-318). London: Routledge & Kegan Paul.

Douglas, M. (1986). *How institutions think*. Syracuse: Syracuse University Press.

Downey, G. L. & Dumit, J. (1997). Locating and intervening. An introduction. In G.L. Downey & J. Dumit (red.), *Cyborgs & Citadels: Anthropological Interventions in Emerging Sciences and Technologies* (pp. 5-30). Santa Fe: SAR Press.

Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. *The American Journal of Sociology*, 103, 281-317.

Fernandez, J. W. (2001). The irony of complicity and the complicity of irony in development discourse. In J.W. Fernandez & M. T. Huber (red.), *Irony in action. Anthropology, practice and the moral imagination* (pp. 84-102). Chicago: The University of Chicago Press.

Fernandez, J. W. & Huber, M. T. (2001). Introduction. The anthropology of irony. In J.W. Fernandez & M. T. Huber (red.), *Irony in action. Anthropology, practice and the moral imagination* (pp. 1-37). Chicago: The University of Chicago Press.

Ferrari, G. (1987). Public anatomy lessons and the carnival: The anatomy theatre of Bologna. *Past & Present*, 117, 50-106.

Fletcher, A., Bonell, C., & Hargreaves, J. (2008). School effects on young people's drug use: a systematic review of intervention and observational studies. *Journal of adolescent health*, 42, 209-220.

Folkesundhed København. (2006). *Folkesundhed København i profil*. København, Folkesundhed København.

Fortes, M. (1984). Age, generation, and social structure. In D.I. Kertzer & J. Keith (red.), *Age and Anthropological Theory* (pp. 99-122). Ithaca, NY: Cornell University Press.

Foucault, M. (1982). Afterword: The subject and power. In H.L. Dreyfus & P. Rabinow (red.), *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics* (pp. 208-226). Chicago: University of Chicago Press.

Foucault, M. (1991). Governmentality. In G. Burchell, C. Gordon, & P. Miller (red.), *The Foucault effect. Studies in governmentality* (pp. 87-104). London: University of Chicago Press.

Geertz, C. (2000). The strange estrangement: Charles Taylor and the natural sciences. In *Available light. Anthropological reflections on philosophical topics* (pp. 143-159). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Green, L. & Kreuter, M. (2006). *Health Program Planning: An Educational and Ecological Approach*. (4th ed.) New York: McGraw-Hill.

Greve, C. (2006). Public management reform in Denmark. *Public management review*, 8, 161-169.

Gundelach, P. & Järvinen, M. (2006). *Unge, fester og alkohol*. København: Akademisk Forlag.

Gusfield, J. R. (1987). Passage to play: rituals of drinking time in American society. In M. Douglas (red.), *Constructive drinking. Perspectives on drink from anthropology* (pp. 73-90). Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.

Gusfield, J. R. (1997). The culture of public problems: Drinking-driving and the symbolic order. In A.M. Brandt & P. Rozin (red.), *Morality and health* (pp. 201-229). London: Routledge.

Hacking, I. (1986). Making up people. In T.C. Heller (red.), *Reconstructing individualism. Autonomy, individuality, and the self in Western thought* (pp. 222-236). Stanford: Stanford University Press.

Hacking, I. (1995). The looping effects of human kinds. In D. Sperber (red.), *Causal cognition. A multidisciplinary debate* (pp. 351-394). Oxford: Clarendon Press.

Hacking, I. (2002). *Historical ontology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Handelman, D. (2004). *Nationalism and the Israeli state. Bureaucratic logic in public events*. Oxford: Berg.

Hastrup, K. (1999). *Viljen til viden. En humanistisk grundbog*. København: Gyldendal.

Hastrup, K. (2004a). *Action. Anthropology in the company of Shakespeare*. København: Museum Tusculanum Press.

Hastrup, K. (2004b). Getting it right. Knowledge and evidence in anthropology. *Anthropological Theory*, 4, 455-472.

Hastrup, K. (2004c). Introduktion. Antropologiens vendinger. In K. Hastrup (red.), *Viden om verden. En grundbog i antropologisk analyse* (pp. 9-30). København: Hans Reitzels Forlag.

Hastrup, K. (2004d). Refleksion. Vidensbegreber og videnskab. In K. Hastrup (red.), *Viden om verden. En grundbog i antropologisk analyse* (pp. 409-425). København: Hans Reitzels Forlag.

Hastrup, K. (2004e). Vidensbegreber og videnskaber: Nye veje til kundskab? In J.J. Bruun, M. L. Hanak, & B. G. Koefoed (red.), *Viden og evidens i forebyggelsen* (pp. 9-18). København: Sundhedsstyrelsen.

Hastrup, K. (2005). Social anthropology. Towards a pragmatic enlightenment? *Social Anthropology*, 13, 133-149.

Hastrup, K. (2007). Viljens svaghed. Hamlet og Macbeth. *Tidsskriftet Antropologi*, 55, 5-19.

Hastrup, K. (2009a). Refleksiv etik. Antropologiens sociale engagement. In K. Hastrup (red.), *Mellem mennesker. Grundbog i antropologisk forskningsetik*. (pp. 297-318). København: Hans Reitzels Forlag.

Hastrup, K. (2009b). Videnskabelig praksis. Det etiske felt i antropologien. In K. Hastrup (red.), *Mellem mennesker. En grundbog i antropologisk forskningsetik* (pp. 9-29). København: Hans Reitzels Forlag.

Herzfeld, M. (1992). *The social production of indifference. Exploring the symbolic roots of Western bureaucracy*. Chicago: The University of Chicago Press.

Hingson, R. W., Heeren, T., & Winter, M. R. (2006). Age at drinking onset and alcohol dependence: age at onset, duration, and severity. *Arch.Pediatr.Adolesc.Med*, 160, 739-746.

Højer, L. (2009). Absent powers: magic and loss in postsocialist Mongolia. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 15, 575-591.

Højgaard, B., Sørensen, J., & Søgaard, J. (2006). *Evidensbaseret forebyggelse i kommunerne - dokumentation af effekt og omkostningseffektivitet*. København: DSI Institut for Sundhedsvæsen.

Holmes, D. R. & Marcus, G. E. (2005). Cultures of expertise and the management of globalization: Toward the re-functioning of ethnography. In A. Ong & S. J. Collier (red.), *Global assemblages. Technology, politics and ethics as anthropological problems* (pp. 235-252). Oxford: Blackwell Publishing.

Holtug, N., Kongsholm, N., Lægaard, S., & Nielsen, M. E. J. (2009). *Etik i forebyggelse og sundhedsfremme*. København: Sundhedsstyrelsen.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet. (2010a). Aftale om strukturreform. København, Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Ingold, T. (2000). *The perception of the environment*. London: Routledge.

Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003). *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Jenkins, R. (1996). *Social identity*. London: Routledge.

Jensen, Jesper Vind (2009). Big mother: Gesundheit. *Weekendavisen 1. sektion*. 25. september.

Jiménez, A.C. (2003). On space as a capacity. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 9, 137-153.

Jiménez, A.C. (2005). After trust. *Cambridge Anthropology*, 25, 64-78.

Jiménez, A.C. (2007a). Introduction: Re-institutionalisations. In A.C. Jiménez (red.), *The anthropology of organisations*. Aldershot: Ashgate/Dartmouth.

Jiménez, A.C. (2007b). Introduction: Well-being's re-proportioning of social thought. In A. Jiménez (red.), *Culture and well-being. Anthropological approaches to freedom and political ethics*. (pp. 1-32). London: Pluto Press.

Jiménez, A.C. (2010). The height, length and width of social theory. In M. Candea (red.), *Social theory after Gabriel Tarde: debates and assessments*. London: Routledge.

Jöhncke, S. (2007). *Treatment trouble. On the politics of methadone and anthropology*. Ph.D. Thesis. Department of Anthropology, University of Copenhagen.

Jöhncke, S., Svendsen, M. N., & Whyte, S. R. (2004). Løsningsmodeller. Sociale teknologier som antropologisk arbejdsfelt. In K. Hastrup (red.), *Viden om verden* (pp. 385-407). København: Hans Reitzels Forlag.

Johnson-Hanks, J. (2002). On the limits of life stages in ethnography: Toward a theory of vital conjunctures. *American Anthropologist*, 104, 865-880.

Jørgensen, MH. (2007). Hvor dybt skal truget være? *Weekendavisen Ideer*. 17. august.

Jørgensen, MH. & Curtis, T. (2007). Intergenerational dynamics in teenage alcohol use. Two scenarios on a single night in the Danish countryside. *Nordic studies on alcohol and drugs*, 24, 291-298.

Jørgensen, MH., Curtis, T., Christensen, P. H., & Grønbæk, M. (2007). Harm minimization among teenage drinkers: Findings from an ethnographic study on teenage alcohol use in a rural Danish community. *Addiction*, 102, 554-559.

Jørgensen, MH., Riegels, M., Hesse, U., & Grønbæk, M. (2006). *Evaluering af forbuddet mod salg af alkohol til personer under 16 år* København: Statens Institut for Folkesundhed.

Juel, K., Sørensen, J., & Brønnum, H. (2006). *Risikofaktorer og folkesundhed i Danmark* København: Statens Institut for Folkesundhed.

Kapferer, B. (1995). Bureaucratic erasure. Identity, resistance and violence - Aborigines and a discourse of autonomy in a North Queensland town. In D. Miller (red.), *Worlds apart. Modernity through the prism of the local*. (pp. 69-90). London: Routledge.

Keller, E. F. (1992). Critical silences in scientific discourse: Problems of form and reform. In *Secrets of life, secrets of death. Essays and language, gender and science*. (pp. 73-92). London and New York: Routledge.

Kolind, T. (2006). At drikke og feste sig ung. *Jordens Folk*, 41, 18-24.

Kommunernes Landsforening (2006). *Brug af evidens i det kommunale sundhedsarbejde*. København: Kommunernes Landsforening.

Kommunernes Landsforening (2008a). *Brug af evidens i det kommunale forebyggelsesarbejde*. København: Kommunernes Landsforening.

Kommunernes Landsforening (2008b). *Godt i gang - en kvantitativ undersøgelse af den kommunale forebyggelsesindsats i 2008*. København: Kommunernes Landsforening.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *InterView. Introduktion til et håndværk. 2. udgave*. København: Hans Reitzels Forlag.

Lakoff, A. & Collier, S. J. (2004). Ethics and the anthropology of modern reason. *Anthropological Theory*, 4, 419-434.

Larsen, J. A. (2003). Identiteten. Dialog om forandring. In K. Hastrup (Red.), *Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode* (pp. 273-294). København: Hans Reitzels Forlag.

Latour, B. (1987). *Science in action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Latour, B. (2004). How to talk about the body? The normative dimension of science studies. *Body & Society*, 10, 205-229.

Lipsky, M. (2003). Street-Level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services. In M.J. Handel (red.), *The sociology of organizations. Classic, contemporary, and critical readings* (pp. 503-518). Thousand Oaks: Sage Publications.

- Lundberg, O., Yngwe, M. Å., Stjärne, M. K., Björk, L., & Fritzell, J. (2008). *The Nordic experience. Welfare states and public health* Stockholm: Centre for Health Equity Studies. Stockholm University/Karolinska Institutet.
- Lupton, D. (1999). Introduction: risk and sociocultural theory. In D. Lupton (red.), *Risk and Sociocultural Theory* (pp. 1-11). Cambridge: Cambridge University Press.
- MacIntyre, A. (1977). Epistemological crise, dramatic narrative and the philosophy of science. *the Monist*, 60, 453-472.
- MacKenzie, D. (1990). *Inventing Accuracy: A historical sociology of nuclear missile guidance*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24, 95-117.
- Marcus, G. E. (1999). Critical anthropology now. An introduction. In G.E. Marcus (red.), *Critical anthropology now. Unexpected contexts, shifting constituencies, changing agendas* (pp. 1-28). Santa Fe: SAR Press.
- Mars, G. (1987). Longshore drinking, economic security and union politics in Newfoundland. In M. Douglas (red.), *Constructive drinking. Perspectives on drink from anthropology*. (pp. 73-90). Cambridge: Cambridge University Press.
- Melhuus, M. (1994). The authority of a text: Mexico through the words of others. In E.P. Archetti (red.), *Exploring the written. Anthropology and the multiplicity of writing* (pp. 65-98). Oslo: Scandinavian University Press.
- Meskill, L. & Pels, P. (2005). Introduction: Embedding ethics. In L. Meskill & P. Pels (red.), *Embedding Ethics* (pp. 1-26). Oxford: Berg.
- Miller, D. (1997). How infants grow mothers in North London. *Theory, Culture and Society*, 14, 67-88.
- Miller, D. (2003). The virtual moment. *Journal of the Royal Anthropological Institute (N.S.)*, 9, 57-75.

Miller, D. (2005). What is Best 'Value'? Bureaucracy, virtualism, and local governance. In P. Du Gay (red.), *The values of bureaucracy* (pp. 233-254). Oxford: Oxford University Press.

Miller, P. H. (1993). *Theories of developmental psychology. Third edition.* New York: W.H. Freeman and Company.

Miyazaki, H. & Riles, A. (2005). Failure as an endpoint. In A. Ong & S. J. Collier (red.), *Global assemblages. Technology, politics, and ethics as anthropological problems* (pp. 320-331). Oxford: Blackwell Publishing.

Morgan, G. (2006). *Images of organization.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Munro, R. (2005). Partial organization: Marilyn Strathern and the elicitation of relations. *Sociological review*, 53, 245-266.

Murphy, E. (2003). Expertise and forms of knowledge in the government of families. *Sociological review*, 51, 433-462.

Nader, L. (1980). The vertical slice: Hierarchies and children. In G.M. Britan & R. Cohen (red.), *Hierarchy and Society. Anthropological perspectives on bureaucracy* (pp. 31-43). Philadelphia: ISHI.

Okely, J. (1996). Fieldwork in the home counties. Double vision and dismantled identity. In *Own or other culture* (pp. 22-26). London: Routledge.

Oxlund, B. (2009). Kærlighedens topografi. Forskning som rejse i et moralsk landskab. In K. Hastrup (red.), *Mellem mennesker. En grundbog i antropologisk forskningsetik.* (pp. 95-114). København: Hans Reitzel.

Pedersen, H. S. (2006). "Jo, det er ekstremt ambitiøst". Nordisk Campbell Centers Nyhedsbrev. On-line: <http://www.sfi.dk/sw41051.asp> - siden besøgt 3. januar 2009.

Putnam, H. (1990). *Realism with a human face.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Putnam, H. (2004). *Ethics without ontology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Reed, A. (2006). Documents unfolding. In A. Riles (red.), *Documents. Artifacts of Modern Knowledge* (pp. 158-177). Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Rendtorff, J. D. (2000). *Paul Ricoeurs filosofi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ricoeur, P. (1991). Life in quest of narrative. In D. Wood (red.), *On Paul Ricoeur. Narrative and interpretation* (pp. 20-33). London: Routledge.
- Rieper, O. & Hansen, H. F. (2007). *Metodedebatten om evidens*. København: AKF Forlaget.
- Riles, A. (1998). Infinity within the brackets. *American Ethnologist*, 25, 378-398.
- Riles, A. (2000). *The network inside out*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Riles, A. (2004). Real time: Unwinding technocratic and anthropological knowledge. *American Ethnologist*, 31, 392-405.
- Riles, A. (2006). Deadlines. Removing the brackets on politics in bureaucratic and anthropological analysis. In A. Riles (red.), *Documents. Artifacts of modern knowledge* (pp. 71-92). Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Ritzau (2009). Ammitzbøll vil slås for borgerlige værdier. *Ritzaus Bureau*, 6. januar.
- Rod, M. H. (i trykken). Hvordan man taler om det sociale. Flertalsmisforståelser og gruppepres i klasselokalet. In M.U. Pedersen & T. Kolind (red.), *Unge, rusmidler og sociale netværk*. Aarhus: Aarhus University Press.

Rorty, R. (1999a). Ethics without principles. In *Philosophy and social hope* (pp. 72-90). London: Penguin Books.

Rorty, R. (1999b). Truth without correspondence to reality. In *Philosophy and social hope* (pp. 23-46). London: Penguin Books.

Rose, N. (2001). The politics of life itself. *Theory, Culture and Society*, 18, 1-30.

Rubow, C. (2003). Samtalen. Interviewet som deltagerobservation. In K. Hastrup (red.), *Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode* (pp. 227-245). København: Hans Reitzels Forlag.

Sahlin, I. (2000). Conceptual and functional aspects of prevention. *Nordisk alkohol- og narkotikaidsskrift*, 17, 24-42.

Sande, A. (2000). Den norske russefeiringen. Om meningen med rusmiddelbruk sette gjennom russefeiring som et ritual. *Nordisk alkohol- og narkotikaidsskrift*, 17, 340-355.

Schmidt, R. K. (2003). *Bakhtin og Don Quixote. En indføring i Mikhail M. Bakhtins univers*. København: Forlaget Klim.

Schwartzman, H. B. (1987). The significance of meetings in an American mental health center. *American Ethnologist*, 14, 271-294.

Scocozza, L. (2009). Folkesundhed eller moralsk oprustning. In S. Glasdam (red.), *Folkesundhed - i et kritisk perspektiv* (pp. 54-66). København: Dansk Sygeplejeråd og Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Shore, C. & Wright, S. (1997). Policy. A new field of anthropology. In C. Shore & S. Wright (red.), *Anthropology of policy. Critical perspectives on governance and power* (pp. 3-39). London: Routledge.

Skawbo-Jensen, K. (2009). Forebyggelse sætter Big Mother-impuls på prøve. 180grader. On-line:
http://www.180grader.dk/klumme/Forebyggelse_s_tter_Big_Mother-impuls_p_pr_ve.php - siden besøgt august 2009.

Skovgaard, T., Nielsen, M. B. D., & Aro, A. R. (2007). *Evidens i forebyggelsen* København: Sundhedsstyrelsen.

Steffen, V. (2005). Challenging control: Antabuse medication in Denmark. In V. Steffen, R. Jenkins, & H. Jessen (red.), *Managing uncertainty. Ethnographic studies of illness, risk and the struggle for control*. (pp. 173-198). Copenhagen: Museum Tusculanum Forlag.

Stockwell, T., Gruenewald, P. J., Toumbourou, J. W., & Loxley, W. (2005). *Preventing harmful substance use. The evidence base for policy and practice*. Chichester: John Wiley & Sons.

Strathern, M. (1996). Double Standards. In S. Howell (red.), *Ethnography of moralities* (pp. 127-151). London: Routledge.

Strathern, M. (1999). *Property, substance & effect. Anthropological essays on persons and things*. London: The Athlone Press.

Strathern, M. (2004). *Partial Connections. Updated edition*. Walnut Creek, CA: Altamira Press.

Strathern, M. (2005). *Kinship, law and the unexpected. Relatives are always a surprise*. Cambridge: Cambridge University Press.

Strathern, M. (2006). Bullet-Proofing. A tale from the United Kingdom. In A. Riles (red.), *Documents. Artifacts of modern knowledge* (pp. 181-205). Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Sund By Netværket (2008). *15 skridt til forebyggelse af alkoholproblemer - den gode kommunale model. Anbefalinger, strategier og redskaber til kommunernes alkoholforebyggende indsats*. København: Sund By Netværket.

Sundhedsstyrelsen (2005). *Terminologi. Forebyggelse, sundhedsfremme og folkesundhed*. København: Sundhedsstyrelsen.

Sundhedsstyrelsen (2008). *Rapport vedrørende bedre grundlag for forebyggelsesindsatsen i kommunerne*. København: Sundhedsstyrelsen.

Svendsen, M. N. (2009). Kritisk engageret videnskab: Erfaringer fra forskning om gen- og forplantningsteknologierne. *Tidsskrift for forskning i sygdom og samfund*, 10, 37-57.

Taylor, C. (1985). Introduction. In *Human agency and language. Philosophical Papers I*. (pp. 1-12). Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, C. (1995). To follow a rule. In *Philosophical arguments* (pp. 165-180). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Tsing, A. L. (2004). *Friction. An ethnography of global connection*. Princeton: Princeton University Press.

Tutenges, S. (2005). Gold n' Metal. En beretning om rus. *Nordisk alkohol- og narkotikatidsskrift*, 22, 429-446.

Tutenges, S. & Rod, M. H. (2009). "We got incredibly drunk ... It was damned fun". Drinking stories among Danish youth. *Journal of Youth Studies*, 12, 355-370.

Vallgård, S. (2001). Governing people's lives. *European journal of public health*, 11, 386-392.

Vallgård, S. (2004). Social ulighed i sundhed - hvad er problemet? *Ugeskrift for læger*, 166, 613.

Vike, H. (2002). Culminations of complexity: Cultural dynamics in Norwegian local government. *Anthropological Theory*, 2, 57-75.

Vike, H. (2003). Byråkratiske utopier. Om etablering av orden i offentlig forvaltning. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 14, 122-136.

Vinther-Larsen, M., Bendtsen, P., Jørgensen, M. H., & Grønbæk, M. (2008). *Evaluering af undervisningsmaterialet Tackling København: Sundhedsstyrelsen*.

Viveiros de Castro, E. (1998). Cosmological deixis and Amerindian perspectivism. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 4, 469-488.

Wagner, R. (2009). Time sensitive cultures / culture sensitive time. Paper presented at AAA Annual Meeting, Philadelphia.

Weber, M. (1947). III. The types of authority and imperative co-ordination. In *The theory of social and economic organization* (pp. 324-336). New York: The Free Press.

Whyte, S. R. (2002). Subjectivity and subjectivity. In R. Werbner (red.), *Postcolonial subjectivities in Africa* (pp. 171-190). London: Zed Books.

Winther, J. (2006). *Hjælp, vi har en teenager i huset!* Århus: Jens Winther.

Wuuff, M. B. & Hansen, J. (2007). *Guide til planlægning af kommunale sundhedsindsatser*. København: Sundhedsstyrelsen.

Workman, T. (2001). Finding the meanings of college drinking: an analysis of fraternity drinking stories. *Health communication*, 13, 427-447.

Resumé

Med udgangspunkt i etnografisk feltarbejde blandt kommunalt ansatte forebyggere, der arbejder på at udskyde danske unges brug af alkohol, undersøger denne afhandling forholdet mellem epistemologi og etik i forebyggelse. Afhandlingen viser, at forebyggelsen præges af en kausal epistemologi, der til stadighed kolliderer i forebyggernes indbyrdes interaktion – og ikke mindst efterhånden som de nærmer sig målgruppen. Med udgangspunkt i en relationel epistemologisk position analyserer jeg, hvordan forebyggerne i deres professionelle praksis interagerer med hinanden og med mennesker, som de gerne vil have til at handle på en bestemt måde. På den baggrund argumenterer jeg for, at forebyggelse må forstås som et grundlæggende etisk, snarere end et rent teknisk, forehavende.

Afhandlingen er opbygget som en bevægelse, hvor vi følger forebyggerne i deres daglige arbejde, og efterhånden gennem kapitlerne kommer tættere og tættere på de unge i forebyggelsens målgruppe. Vi følger således forebyggerne, når de går til konferencer og møder, når de arbejder i kontoret, når de tager ud på skolerne for at tale med forældre til børn i teenagealderen, og endelig ser vi, hvad der sker, når de i en undervisningssituation står over for teenagerne selv. Det er en bevægelse gennem det, som jeg kalder for mikropolitiske momenter – nogle nedslagspunkter i forebyggelse som en social proces – og som har til hensigt at give et bredt og nuanceret indblik i, hvordan forebyggelse udformer sig i praksis.

De senere år har den folkesundhedsvidenskabelige forskning i forebyggelse i stigende grad fokuseret på at vurdere og evaluere forebyggelsestiltag ud fra deres målbare effekter. Det er sket ud fra et ideal om evidensbaseret praksis, der har vundet indpas i forebyggelsen og i mange andre former for velfærdsinterventioner, eksempelvis uddannelse og socialt arbejde. Dette har medført en udbredt brug af et specialistsprog, jeg kalder evidenssproget, der beskriver forebyggelse som et rent teknisk forehavende, mens de etiske og politiske dimensioner glider ud af syne eller bliver betragtet som sekundære hensyn. Jeg viser, hvordan forebyggerne bruger evidenssproget i en bestræbelse på at få deres praksis til at leve op til en bureaukratisk æstetik, hvor enhver beslutning og praksisform skal fremstå rationel og velbegrundet.

Evidenssproget bliver i den sammenhæng en sproglig teknik, der forlener bureaukratisk praksis med legitimitet og autoritet.

I forebyggernes møde med forældre og unge bruges videnskabelige undersøgelser til at argumentere for en udsættelse af de unges alkoholdebut, og mine analyser viser, hvordan denne viden væver sig sammen med en bestemt form for udøvelse af magt og nogle specifikke moralske positioner. Ved forældremøder bliver udskyldelsen af alkoholdebuten præsenteret som et moralsk ansvar for forældrene og som en enkel løsning på deres mere diffuse og mangesidige bekymring. I klasseværelserne bliver forebyggernes ønske om at indgå i en dialogisk relation med de unge undermineret af, at forebyggelsens budskab bygger på autoritative videnskabelige udsagn. Det bliver især vanskeligt for forebyggerne at håndtere unge, der allerede er begyndt at drikke, eftersom budskabet er, at de skal vente.

Gennemgående er forebyggerne selv opmærksomme på den kausale epistemologis begrænsede rækkevidde. Evidenssproget og forebyggelsens budskaber mere generelt omgås med en ambivalens, der udspringer af forebyggernes professionelle såvel som personlige erfaringer. Ikke desto mindre betyder udbredelsen af evidenssproget og den kausale epistemologi, at nogle påtrængende problematikker, der knytter sig til enkelte momenter af forebyggernes praksis, ikke får samme niveau af eksplicit opmærksomhed som de målbare effekter.

I afhandlingens konkluderende kapitel karakteriserer jeg forebyggelsen som et etisk regime, der er under løbende tilblivelse. På baggrund af mine analyser af forebyggelsens momenter skitserer jeg en ramme for etisk refleksivitet, der tager højde for de konkrete sociale sammenhænge, som forebyggelsen er indlejret i, og som kan danne grundlag for nye retninger i forebyggelsesforskningen såvel som i forebyggelsespraksis. Jeg argumenterer for, at det er med arten af de spørgsmål, der bliver stillet, snarere end med nogle bestemte svar, at forebyggelsens retning kan ændre sig.

Samlet set bidrager afhandlingen til forebyggelsesforskningen med en anden form for evidens, end der ellers efterspørges. Samtidig bidrager jeg til antropologien med ny viden om velfærdsstaten og med en metodologisk udforskning af forholdet mellem antropologi og velfærdsinterventioner.

English summary

Micropolitical Moments in Prevention:

An anthropological analysis of evidence and ethics in interventions targeting teenage drinking in Denmark

Public health research has increasingly turned towards evaluating whether or not preventive interventions produce measurable effects. An ideal of evidence-based practice has gained influence in prevention as well as in a number of other welfare areas, such as education and social work. This has led to the widespread use of a specialised *language of evidence*, portraying prevention as a technical project, while ethical and political dimensions of preventive work tend to be regarded as secondary concerns.

This thesis is based on ethnographic fieldwork among prevention professionals who aim at delaying the onset of alcohol use among teenagers in Denmark. Through the lens of a relational epistemology, I analyse situations where prevention professionals interact with each other and the people whose behaviour they wish to affect. I examine the causal epistemology underlying the language of evidence and I show how its basic assumptions are undermined and contradicted in prevention practices. On this basis, I argue that prevention needs to be understood as a thoroughly ethical endeavour rather than a technical project.

In the thesis we move through a range of *micropolitical moments* which constitute windows onto the complex social processes of preventive work. Through the thesis we follow prevention workers in their professional practices and, chapter by chapter, we come gradually closer to the target group of teenagers. We join prevention workers at conferences and meetings, at work in the office, in schools when they talk to parents of teenagers, and, finally, we look into the classroom situations where prevention workers meet their target group.

My analysis shows how the language of evidence is used by prevention professionals in an effort to satisfy a bureaucratic aesthetic, which makes decisions and actions appear rational and justified. The language of

evidence becomes a linguistic device imparting legitimacy and authority on bureaucratic practice.

Prevention professionals use research results in order to convince parents and teenagers that the onset of alcohol use needs to be postponed. My analysis explores how the use of scientific knowledge is entwined with the conduct of power and specific moral positionings. When told that they ought to stop their kids from drinking, parents are provided with a unidimensional moral responsibility in response to a multifaceted concern for the futures of their children. In the class room, prevention workers wish to establish a dialogical relationship with teenagers, but this turns out to be undermined by the authoritative use of scientific *facts* for didactic purposes. Moreover, the message that the onset of drinking needs to be postponed makes it difficult to appropriately address teenage drinkers.

Prevention workers express a certain ambivalence about the language of evidence. Professional as well as personal experiences seem to have taught them about the limited applicability of causal rules in concrete situations. Nonetheless, the language of evidence, and its concomitant causal epistemology, elicits a mode of reflexivity and argumentation that remain focussed on measurable effects.

In the concluding chapter I characterise prevention as an emergent *regime of living*. I sketch a mode of ethical reflexivity that, as opposed to the causal epistemology currently in vogue, would allow the changing social circumstances of preventive work to be taken into account by prevention workers and researchers alike.

Overall, the thesis contributes to prevention research with a different kind of evidence than is usually asked for. In its focus on the relationship between evidence and ethics in prevention, the thesis also provides new anthropological knowledge on the Danish welfare state. Further, it contributes with a methodological exploration of the relationship between anthropology and welfare interventions.